

ISBN 978-952-69183-7-2

ISSN 2489-6047

Suomen urheiluhistoriallisen seuran julkaisusarja nro 3

ENEMMÄN KUIN PELIÄ

Vesa Vares

ENEMMÄN KUIN PELIÄ

*Naisten jalkapallo tasa-arvon tiellä
maailmalla ja Suomessa*

Jalkapallo ei aluksi pidetty naisille sopivana urheilumuotona - se oli liian väkivaltaista ja miesmäistä. Kuitenkin ensimmäiset haastajat tälle käsitykselle nousivat jo 1880-luvulla, ja 1920-luvun alun Englannissa yksittäiset naisten ottelut saattoivat kerätä kymmeniä tuhansia katsojia. Vastavetona asetettiin esteitä ja rajoituksia, mutta 1970-luvulta alkaen yhteiskunnan uudistuminen ja tasa-arvotaistelu tekivät sellaiset yritykset toivottomiksi. Etenkin naisten suuret arvokisat ovat nousseet speaktaakkeleiksi; hankalampaa on ollut saavuttaa edes murto-osa miesten jalkapallossa liikkuvista talousresursseista, ja naisjalkapalloilijat ovat kohdanneet niin väheksyntää kuin ennakkoluuloja, kun he astuvat perinteisen roolin ulkopuolelle. Urheilun pitkä marssi tasa-arvoon on yhä kesken. Tämä kirja kertoo naisten jalkapallon historian maailmalla ja Suomessa, Suomen osalta myös laajan haastatteluaineiston kautta.

Vesa Vares

ENEMMÄN KUIN PELIÄ

*Naisten jalkapallo tasa-arvon tiellä
maailmalla ja Suomessa*

SUOMEN URHEILUHISTORIALLINEN SEURA

Finlands idrottshistoriska förening

Suomen urheiluhistoriallisen seuran julkaisusarja nro 3

Teos on vertaisarvioitu.

Etukannen kuva

Palloliitto 20211026-FIN-IRL-0162

Takakannen kuva

Lotta_Schelin,_Jennifer_Cramer.jpg, Rikard Fröberg 24 July 2013. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lotta_Schelin,_Jennifer_Cramer.jpg, viitattu 17.4.2022.

@ Vesa Vares ja Suomen urheiluhistoriallinen seura

Kansi ja DTP-työt Kirsi Salonen, Grafisa

ISBN 978-952-69183-7-2

ISSN 2489-6047

Jyväskylän yliopistopaino

Jyväskylä 2022

ESIPUHE

Kristine Lilly ei ehkä ole nimi, joka tunnistetaan välittömästi maailmanlaajuisesti. Naisten jalkapallon piirissä sen sijaan kyllä: hän on yksi pisimpään Yhdysvaltain maajoukkueessa pelanneista ja kulttimaineeseen päässeistä pelaajista. Hän muisteli uransa jälkeen sitä, kuinka vähäisestä oli lähdettävä liikkeelle, ja kuinka helpottavaa oli, kun viimein maajoukkueetassolla löysi hengenheimolaisia:

Siellä missä kasvoin, ei ollut paljon tyttöjä, jotka halusivat repiä kentän auki tai hiostua ja yrittää voittaa ja olla kilpailullinen. Niinpä kun liityin maajoukkueeseen ja ympärilläni olivat kaikki nämä naiset, jotka halusivat tehdä samoin, minusta tuntui: ”Tämä on hienoa! Tämä on voimaannuttavaa. Me ajattelemme kaikki samalla tavalla.”

Tuntui siltä, että joka nainen joukkueessa oli ollut se kotikaupunkinsa yksinäinen tyttö, joka viihtyi parhaiten pallo jaloissaan. Yhdessä muodostimme kollektiivin; jokainen antoi panoksena varmistaakseen, että joukkue toimi.

Mutta vaikka kyseessä oli maajoukkue, senkin arki oli vielä 1980–90-luvuilla hyvin pienimuotoista. Pelaajien piti sopia keskenään, kuka täytti vesisäiliöt, kuka kantoi tavaroita, kuka haki välipalaa, ja lukemattomia muita asioita, joita huipputasen urheilijoiden ei yleensä juurikaan tarvitse pohtia.

Silti ei osattu valittaa: ”Mutta emme tienneet mistään muustakaan.” Tuntui vain siltä, että sellaiset työt oli tehtävä, jotta saisi mahdollisuuden harrastaa, mitä halusi, eikä edes luultu, että pelaamisesta saataisiin mitään palkkaa. Myöskään matkajärjestelyt ja majoitukset edustustehtävissä, arvokisat mukaan luettuna, eivät tuoneet mieleen varakkaan kansan eliittuurheilijoita. Hotellit olivat kaukana stadioneilta, lattialla oli torakoita, kuumaa vettä tuli kerran päivässä ja kylpyhuone tulvi, niin että pelaajien piti huuhdella itsensäkin uima-altaassa harjoitusten jälkeen.¹

Hyvin moni nainen, joka on suunnilleen noina vuosina tai myöhemmin alkanut pelata jalkapalloa, varmasti tunnistaa tällaiset olot. Samoin tunnistetaan se, kuinka lapsena aluksi oli vaikeaa löytää toisia tyttöjä, jotka muodostaisivat joukkueen, ja näin ollen pelattiin pitkään poikien kanssa. Sekään ei ollut ongelmatonta. Englannin pitkän linjan maajoukkuepelaaja Kelly Smith on muistellut, kuinka lapsena pojat ottivat hänet joukkueissa aina hyvin vastaan, mutta poikien vanhemmat alkoivat vaatia häntä pois kentältä, kun hän pelasi poikia paremmin.² Nähtävästi se kävi nimenomaan vanhempien itsetunnolle.

Tämä kirja tarkastelee naisten jalkapallon historiaa 1900-luvun alusta nykypäivään. Kyseessä on populaariin muotoon kirjoitettu tietokirja, joka vertautuu otteeltaan ja tavoitteiltaan vuonna 2018 julkaistuun jalkapallon poliittista historiaa käsitelleeseen teokseen *Pallon herruus. Kuningaspelin valta ja lumo*. Jo sen kirjoittamisen yhteydessä oli helppoa havaita, että naisten jalkapallon kohtuullinenkaan kuvaaminen vaatisi oman kirjansa. Tarkoituksena on kuvata naisten jalkapalloa sekä urheiluna että yhteiskunnallisena ilmiönä. Koska kyseessä on tietokirja – joka on syntynyt, kuten edellinenkin, ilman rahoitusta tai virkavapauksia – kirjoittamisote ei ole akateemisesti tieteellinen. Ilmiön kansainvälistä puolta koskeva osa perustuu olemassa olevaan kansainväliseen kirjallisuuteen, joista osa on tutkijoiden, osa journalistien kirjoittamia, ja varsin suuressa roolissa ovat pelaajien itsensä muistelmat. Lisäksi on käytetty mahdollisimman laajasti YouTuben tarjontaa vanhoista klassikkopeleistä ja turnauksista.

Näiden lähteiden pohjalta tarkastellaan naisten jalkapallon kansainvälistä liikkeellelähtöä ja kehitystä sekä asetetaan se ilmiönä aikansa yhteiskunnalliseen kontekstiin. Mitkä maailman tapahtumat ja kehityslinjat selittävät sen, että naisten jalkapallo oli massailmiönä niin paljon nuorempi kuin miesten? Minkä laajempien poliittisten, yhteiskunnallisten ja

asenteellisten rajoitteiden kanssa naisten jalkapallo joutui ja joutuu edelleen taistelemaan? Miksi naisten jalkapallo on edennyt tietyillä alueilla ja toisilla ei? Tasa-arvon eteneminen ei ole globaalisti itsestäänselvyys – kehitys on mennyt monissa maissa jopa vastakkaiseen suuntaan. Oleellinen kysymys on myös naisten urheiluun yleensä, ja myös jalkapalloon, liittyvät maskuliiniset asenteet, vähättely tai seksismi.

Teeman laajuuden ja tietokirjaluonteen vuoksi on väistämätöntä, että kyseessä on monelta osin pintaraapaisu. Naisten jalkapallo on ilmiö, josta olisi löytynyt suunnattomasti lisää kiinnostavia näkökulmia kartoitettavaksi. Esimerkiksi median ja yleisen mielipiteen suhtautumisesta ja siinä tapahtuneesta kehityskaaresta löytyisi loputtomasti käsiteltävää. Yleisesityksen puitteissa kaikkien näkökulmien kattaminen kuitenkin on mahdotonta.

Osa valituista painopisteistä johtuu maantieteestä ja kielitaitosyistä. Käytetyn kirjallisuuden valtaosa on englantia tai saksalaista, ja nämä alueet painottuvat tarkastelussa. Tämä on tosin siinä mielessä perusteltavissa, että ne ovat myös olleet edelläkävijöitä, ja laajempaan, systemaattiseen tutkimukseen ei ole ollut mahdollisuutta.

Teoksen suomalainen puoli on lähdeaineistoltaan tutkimuksellisempi jo siitä syystä, että valmista tutkimustietoa on olemassa huomattavan paljon vähemmän. On pyritty käyttämään alkuperäislähteitä siinä määrin kuin se on ollut mahdollista: arkistolähteitä, lehdistöä ja haastatteluja. Viimeksi mainituista olen erityisen kiitollinen. Suomalainen naisten jalkapallon liikkeellelähävaihe jäi haastattelujen osalta valitettavasti huonommin edustetuksi kuin viimeisimmät ajat. Siitä oli kuitenkin olemassa muita lähteitä, ja todella kattava haastattelututkimus olisi vaatinut tekijälle laajan projektin resurssit – muutakin kuin pelkän rakkauden lajiin.

Myös kirjoittamisen muoto on populäärimpi kuin varsinaisissa tutkimuksissa. Tutkimuksellista otetta edustaa kuitenkin se, että kaikki johtopäätökset on tehty samanlaisen prosessin ja tasapuolisuuspyrkimyksen mukaan kuin tieteessäkin, ja kirja on varustettu lähdeviitteillä.

Kun kohteena on naisten jalkapallo, näkökulmassa miesten jalkapalloon on sekä samankaltaisuuksia että eroja. *Pallon herruus* käsitteli jalkapalloa politiikan ja identiteetin luomisen kohteena ja välineenä. Historialtaan nuorempi naisten jalkapalloilu on kohdannut samoja ilmiöitä, mutta erilaisina, ja sillä on ollut oma, ympäristön rooli-dotusten asettama taakkansa. Jalkapallon ei ole katsottu olevan naisille mahdollista, sopivaa tai säädyllystä, eikä naisten ole oletettu tietävän jalkapallosta mitään tai olevan siitä edes kiinnostuneita. Jos astui tämän roolin ulkopuolelle, tämän sai tuntee vähintään paheksuntana. Joissain tapauksissa kavahdus konkretisoitui suoranaisina kieltoina pelata jalkapalloa – ääritapauksissa lain voimalla. Naisten jalkapallon osalta on ollut kyseessä kehitys kohti tasa-arvoa ja samalla lajin ja asenteiden uudelleenmuotoutuminen modernissa maailmassa. Prosessi on vielä erittäin paljon kesken.

Naisten jalkapallon virallisesta maailmanmestaruudesta pelattiin vasta 1990-luvulla, mutta naisten jalkapallo oli joissain muodossa olemassa jo 1800-luvun loppupuolella. Ensimmäisen maailmansodan aikana Englannissa oli useita joukkueita, ja joillain peleillä oli kymmeniä tuhansia katsojia. Miesten paluu sodasta ja Englannin jalkapalloliiton toimenpiteet tukahduttivat tämän kehityksen. Kaava oli hyvin samanlainen lähes kaikissa muissakin maissa. Esimerkiksi Brasiliassa naisten jalkapallo kiellettiin kokonaan vuonna 1941. Kun lajia alettiin ylipäätään pitää naisille sopivana, kehityksen kärjessä olivat Yhdysvallat, Saksa ja Pohjoismaat. Läheskään kaikkialla maailmassa naisten jalkapalloilua ei edelleenkään arvosteta,

eikä kaikkialla edes siedetä. Ja sielläkin, missä mahdollisuus on olemassa, resurssit ja näkyvyys ovat kaukana siitä, mitä miesten jalkapallo saa osakseen.

Urheilujournalisti Gemma Clarke tiivistää:

”Urheilu” vaikuttaa laajalta, inklusiiviselta termiltä, mutta se tarkoittaa oikeasti vain miesten urheilua. On ”jalkapallo”, ja sitten on ”naisjalkapallo”. On Major League ja National Women’s Soccer League. On World Cup ja Naisten World Cup. Sanan ”naisten” lisääminen saa asian kuulostamaan rajoittuneelta toiminnalta tai ompeluseuralta. Se ei ole enää pääasia, vaan sivushow, joka ei ansaitse yhtä paljon huomiota. Se on, kuten Abby Wambach sen ytimekkäästi ilmaisee, ”bullshit”.³

Pitkä marssi tasa-arvoa on yhä kesken. Tämä ei sinänsä ole yllättävää: sama tilannehan vallitsee muillakin elämän sektoreilla, ja vasta viime vuosikymmeninä laajaksi noussut ilmiö joutuu kuroma unpeen miesten vuosikymmenien mittaista etumatkaa. Lisäksi lajin asemaa maailman huomion keskipoiteena sanelee pitkälti talous: yleisön kiinnostuksen luomat kysynnän ja tarjonnan lait. Tämä ei suosi naisia. Palkat, palkinnot ja bonukset ovat edelleen vain murto-osa miesten vastavasta.

Silti etenkin naisten MM- ja EM-kisoista on tullut megatapahtumia, ja harrastus maailmalla kasvaa nopeasti. Naistenkin puolella on jo oma kulttuurinsa ja omat supertähtensä, ja jalkapallo on nuorille tytöille nykyään jo hyvin luontainen valinta, kun haluaa harrastaa liikuntaa ja urheilua.

Tässä tarkastelussa tulevat esille naisten jalkapalloilun ensiaskeleet 1800–1900-lukujen vaihteessa, ensimmäisen maailmansodan aikaansaama korkeasudanne, usean vuosikymmenen suvantovaihe, uusi nousu 1970-luvulta ja varsinainen suuri harppaus 1990-luvulta alkaen. Samalla tarkastellaan naisten jalkapallon levinneisyyttä ja oman toimintakulttuurin synty-

mistä. Myös edellä jo mainittujen merkittävien arvokisojen tarkastelu on oleellinen näkökulma. Ne ovat olleet naisten puolella ratkaiseva näyteikkuna vielä enemmän kuin miesten puolella. Miehillä kaiken pohjana on jo lähes 150-vuotinen seurakulttuuri, sen sijaan naisten seurajoukkueet joutuvat kamppailemaan yleisön ja arvostuksen puutteen, taloudellisten vaikeuksien ja jopa konkurssien kanssa. Näin on myös niissä maissa, joissa naisten jalkapallon asema on edennyt eniten. Arvokisojen tuoman julkisuuden kautta taloudellinen menestys seuraa kenties joskus perässä, vaikkakin hitaasti, ja antaa mahdollisuuksia myös ruohonjuuritasolle.

Mieluisin osa kirjan saattamisessa valmiiksi ovat ne kiitokset, jotka voi antaa lopputulokseen myötävaikuttaneille – joita ilman pallo ei olisi koskaan tullut maaliin asti. Kiitän Suomen Urheiluhistoriallista Seuraa ja etenkin sen puheenjohtajaa, dosentti Heikki Roiko-Jokelaa kirjan ottamisesta Seuran julkaisusarjaan. Taittaja Kirsi Salonen herätti tekstin ja kuvat eloon sivuille. Urheilumuseosta Ossi Viita oli avuksi arkistojen ja Merja Vilen kuvien osalta. Helsingin Sanomien päätoimittajalta Kaius Niemeltä ja Ilta-Sanomien päätoimittajalta Johanna Lahdelta sain luvat tekstiin ja kuvitukseen perustuvien niin sanottujen revinnäiskuvien käyttöön. Suomen Palloliitosta Taru Nyholm, Heidi Pihlaja ja Jyri Sulander olivat suunnattomaksi avuksi haastateltavien löytämisessä ja muissa käytännön asioissa, mukaan lukien kansikuvan sponsoroinnissa. Tanja Torkko etsi allekirjoittaneelle tässä kirjassa käytetyn suomalaisen sanomalehtiaineiston. Kiitos kaikille!

Erityisesti kiitän kaikkia entisiä ja nykyisiä pelaajia, jotka antoivat haastattelun tälle kirjalle: aakkosjärjestyksessä Adelina Engman, Sanni Franssi, Tuija Hyyrynen, Natalia Kuikka, Tinja-Riikka Korpela, Marianne Miettinen, Heidi Pihlaja, Amanda Rantanen, Linda Sällström, Anna Westerlund – sekä erotuomari

Lotta Vuorio. Mikäli aikaa olisi ollut enemmän, olisin varmasti pyrkinyt saamaan haastattelut vielä suuremmalta joukolta, niin kiehtovia ja kunnioitusta herättäviä kertomukset olivat ja niin konstailemattomina ja luonnollisina kuin ne kuitenkin kerrottiin ja niin arkisen tuntuisia kuin ne heille itselleen varmaankin olivat. Erittäin suurena apuna olivat myös valmentajien Michael Kälđ ja Marko Saloranta haastattelut.

Olen arvostuksesta asennossa, etenkin kun itse en nuorena suinkaan haaveillut olevani joskus professori, vaan huippu-urheilija. Lohdutan itseäni kuitenkin sillä, että varmaankin kuitenkin hyödynnän suomalaista urheilua, mukaan lukien naisten urheilua, taipumuksiltani parhaiten nykyisessä roolisani.

Turussa 3.3.2022

Vesa Vares

SISÄLLYS

NAISTEN URHEILU – EPÄSOPIVAA	12
Ei-kilpailullista ja esteettistä	12
Totalitarismi naisten urheilun ystävänä?.....	20
NAISTEN JALKAPALLON ALKUVAIHEET	25
Ensimmäiset yritykset Englannissa	25
Maailmansota tuo etsikkoajan.....	32
Imperiumin vastaisku: ei asiaa kentille.....	39
“Vastoin naisellisen sielun luonnollisia taipumuksia”	44
Saksalaisen naisjalkapallon esiinmarssi	49
DDR:n naisjalkapallon synkkä tarina.....	56
ARVOKISAT TUOVAT NÄKYVYYDEN	60
Esihistoria: epäsäännöllisyyttä ja kutsuturnauksia.....	60
FIFA:n ja UEFA:n suojiin?	68
Säännöllisyys alkaa – Yhdysvallat ja Kiina etualalla	71
Suuri läpimurto: vuoden 1999 MM-kisat.....	75
Saksan jyrä hallitsee	81
Drama queens kisojen keskellä?	88
Vuoden 2011 MM-kisat: kolmas suuri askel eteenpäin	92
Teatteria ja ”missä olit silloin”-hetki	98
Japanin suuri tarina	101
Yhdysvallat palaa ohjaksiin	105
Myös olympiakisat näyteikkunana	112
Paras naisten peli kautta aikojen?	115
Ruotsin olympiasaavutukset ja -traumat.....	117
EM-kisat – pelataan turnaus, ja Saksa voittaa	120
SEURAT MENESTYKSEN PIKKUSERKKUINA	129
Yhdysvallat – lippulaivan sarjaongelmat	129
Naisten Bundesliiga.....	136
Kaunokaisista Naisten Valioliigaan	140
Italia, Ranska, Espanja: vielä perässä, mutta tulossa	146
Damallsvenskan ja suuruuden kausi	149
Mestarien liiga vakiintuu	152

PELIN JA KENTÄN LAIDALTA	156
Naisten jalkapallon vierastyöläiset – ja palkkakoulu miehiin päin	156
Toimijoita: naisvalmentajat ja -erotuomarit.....	164
Naiset jalkapallofaneina	172
Jalkapallon seksistinen katse: lesboja vai barbeja?	179
Vuoden 2011 MM-kisat ja ”sexy girls”	185
Tutkimukset: maskuliinista hegemoniaa vastaan	196

SUOMALAINEN NAISJALKAPALLO

LIIKKELELÄHTÖ	203
Jalkapallolle ja naisurheilulle vieras maa	203
Toiminta alkaa: Mimmiliiga	211
Avaus kentällä ja holhoavat kommentit.....	217
Pessimistisiä näköaloja 1980-luvulla	227
Maajoukkue-toiminta liikkeelle	237
MENESTYKSEN HARJALLA	245
Euroopan neljän parhaan joukossa	245
Kotikisat 2009: mukana huipulla, mutta ei enää korkeammalle	258
Kovenevassa kilpailussa	269
Joukkuehengellä kohti vuoden 2021/22 EM-kisoja	273
HELMARIN ELÄMÄÄ	281
Lähtökohta: pesäpuu ja kuoriutumisen	281
Siivet ja silmät aukeavat.....	286
Muuttolinnuiksi ravinnonkeruuseen	292
Laajenneet lentoradat ja reviiirit	300
Naiserotuomarina Suomessa	306
YKSI JA SAMA PELI	310
Lähdeviitteet.....	317
Lähteet	330

NAISTEN URHEILU – EPÄSOPIVAA

Ei-kilpailullista ja esteettistä

Naisten urheilun, ja etenkin naisten kilpaurheilun, alkuvaiheista on olemassa varsin paljon yleisesityksiä ja tutkimuksia. Ehkä jopa enemmän kuin miesten, ainakin viime vuosina.

Tähän on monia syitä. Miesten urheilu ja nimenomaan kilpaurheilu on ollut niin pitkään olemassa, että se on ollut itsestäänselvyys. Se on ollut normi ja standardi, ja on ollut vaikeaa mieltää, että joskus on ollut sellainenkin aika, jolloin miesten urheilua ei olisi ollut olemassa. Näin on siitä huolimatta, että läheskään kaikki eivät ole miestenkään urheilua arvostaneet eivätkä arvosta tälläkään hetkellä. Sen olemassaolo on kuitenkin ollut luonnollinen osa kaikkien kokemusmaailmaa niin kauan, että mitään muuta ei muisteta. Lisäksi sen ei koskaan tarvinnut taistella oikeutuksensa puolesta muuten kuin erityisen vakuuttuneita henkisten harrastusten suosijoita vastaan, eikä näillä ole ollut mitään mahdollisuuksia haastaa urheilun kehitystä ja leviämistä yhteiskunnassa. Kaiken lisäksi valtio, poliittiset järjestelmät ja monet yhteisöt ryhtyivät nopeasti edistämään niin urheilua kuin kilpaurheilua omien intressiensä pohjalta.

Mutta tämä oli vain miesten puolella. Naisten osalta oli tosin. Sen osalta voidaan puhua pitkästä marssista, jonka tiellä on ollut esteitä ja hidasteita, niin asenteellisia kuin fyysisiä, ja välillä oikeutus on kyseenalaistettu kokonaan. Pitkään väiteltiin siitä, oliko mikään urheileminen naisille ylipäätään moraalisesti ja biologisesti sopivaa tai esteettistä katseltavaa. Roolinäkemysten mukaisesti kilpaurheilu ei sopinut naisen olemuksen. Kun pikkuhiljaa alettiin hyväksyä joitain lajeja terveydellisin tai esteettisin perustein, niin ponnistelu ja kilpailu olivat yhä epäilyttäviä. Mahdottomia lajeja olivat etenkin voimai-

lulajit, mutta myös jalkapallo, sillä jalkapallon katsottiin olevan poikkeuksellisen maskuliininen taistelupeli ja todella maskuliinisen yhteisökulttuurin tuotos.

Naisten urheilun ja erityisesti naisten jalkapallon tielle asetetuissa esteissä kyse ei ollut vain viranomaismääräyksistä tai maiden omien jalkapalloliittojen säädöksistä. Kyse oli myös siitä, että yleinen mielipide – tai ainakin sen näkyvin osa – oli nihkeä naisten urheilulle. Hienoston silmissä 1800-luvulla ja pitkälle 1900-luvulla ”hieno nainen” ei harrastanut urheilua. Keskiluokkaisessa arvomaailmassa urheilu ei sopinut kodin hengittäen tehtäviin. Työväestön omaksuma sosialistinen ideologia saattoi olla teoriassa tasa-arvoinen, mutta käytäntö ja ruohonjuuritason ajattelu eivät. Omassa elämänpiirissä elannon ja arvostuksen toi juuri fyysinen voima, joten ajattelu-tapa oli urheilunkin osalta hyvin maskuliinista. Sitä paitsi sukupuolen katsottiin sosialismissa olevan ihmisen luokka-asemaan verrattuna toisarvoinen tekijä.

Naisten urheilu lähti näin ollen liikkeelle lajeista, joita pidettiin edes hiukan ”naisellisina”. Ne olivat lajeja, joissa ei kimpailtu eikä taisteltu, eikä mieluiten edes kilpailtu. Hyväksyttäviä tavoitteita olivat kansanterveyden kohennus ja kansalaiskasvatus – tulihan tulevien äitien olla mahdollisimman terveitä – sekä esteettisyys. Joukkovoimistelu oli tällainen laji, ja se oli erityisen suosittua Pohjoismaissa ja Saksassa. Samanlainen esteettisen hyväksynnän aura kuului taitoluisteluun – Suomessa termikin oli aluksi kaunoluistelu. Muita naisten ”sallittuja” tai siedettyjä lajeja olivat jousiammunta, tennis, uinti ja ajan mukana muuttamat yleisurheilulajit.

Lievemmästä päästä olivat paheksunnat, joiden mukaan naisten ei tullut koskaan ponnistaa viimeiseen voimanpisaraan asti. Sellainen olisi terveydelle vaarallista, ja sellainen nainen ei näyttänyt esteettiseltä. Eräs naispuolinen viktoriaanisen ajan

edustaja paheksui pyöräileviä naisia:

--- [Miten] voimme ihailla vaikka kuinkakin kaunista tyttöä, jos hänen naamansa on yhtä punainen kuin hummeri, kun hänen hikensä virtaa, kun hänen hiuksensa roikkuvat kuin moppi hänen korvillaan, kun hiusneulat ovat pudonneet pitkin kilparataa, ja kun hän näyttää pölyiseltä, siivottomalta ja epämaiselliselta?⁴

Ennakkoluulot eivät kuitenkaan olleet ainoastaan urheiluelämän synnyttämiä, vaan osa ajan yhteiskunnan laajemmista käsityksistä, mitä tuli sukupuolten tehtäviin, rooleihin ja taipumuksiin yhteiskunnassa.

1800-luvun jälkimmäistä ja 1900-luvun ensimmäistä puoliskoa hallitsivat vahvasti näkemykset biologian määrittelemistä sukupuolista, näiden rooleista ja tehtävistä ja keskiluokkaisen ydinperheen ihanteesta. Nimenomaan viimeksi mainittu oli oikeanlaisen elämänmallin esimerkkinä.

Tässä roolimallissa ja ydinperheessä mies oli maskuliininen, voimakas, rationaalinen, kilpailuhenkinen ja taisteleva leivänhankkija. Hänellä oli tarpeelliset ominaisuudet olemassaolon taistelua, perheen suojelua ja yhteiskunnassa etenemistä varten. Urheilu, kamppailu ”nopeammin, korkeammalle, voimakkaammin”, tarvittaessa suuren kokonaisuuden yhtenä rattaana, sopi ilmiselvästi näihin ominaisuuksiin

Naisella oli toinen tehtävä, joka vei hänet valtasuhteissa alistettuun asemaan. Tämä olisi kuitenkin epäoleellista, koska hänelle oli tarjolla jotain ylevämpää. Hän oli kodinhoitaja, uhrautuja, miestä uskonnollisempi ja mieheen verrattuna ylivoimainen sydämen jaloudeltaan ja moraaliltaan. Hänen tuli olla miehensä hillitsijä ja sivistäjä. Nämä olivat yleviä ominaisuuksia, mutta niillä ei kyettäisi kylmiin, rationaalsiin päätöksiin tai puolustamaan perhettä elämän vaaroja vastaan. Sen sijaan niillä kasvatettaisiin uusi sukupolvi, joka olisi kansallinen, kristillinen, työteliäs ja koulutettu – tämä olisi se yhteiskunnan selkäranka, jollaisena keskiluokka itsensä näki.

Näin ollen naisella ei pitänyt lähtökohtaisesti olla ominaisuuksia kilpaurheiluun ja fyysiseen kilvoitteluun. Epäilyt, kiellot ja esteet perusteltiin aluksi suorastaan medikalisoimalla ja biologisoimalla asia. 1800-luvun lääkärit varoittelivat, että urheilevat naiset saattaisivat muuttua miehiksi, kyvyttömiksi synnyttämään, rumiksi tai homoseksuaaleiksi. Erityisen usein mainittiin ”suojelua vaativat elimet” ja niiden vahingoittumisen uhka.⁵

Lisäksi urheilemisen edellyttämä niukka pukeutuminen ei sopinut siveyteen. Urheileminen oli naisille säädyttöä, moraalisesti epäilyttävää, sillä sitä harjoitettiin niukoissa vaatteissa. Jos miehet seurasivat naisten urheilua, pidettiin selvänä, että se ei johtunut urheilullisesta mielenkiinnosta, vaan ainoa selitys saattoi olla tirkistelynhalu.

Olemassa olevasta kirjallisuudesta voisi poimia suunnattoman määrän esimerkkejä, jotka nyt naurattavat. Mainittakoon, että kun 1890-luvulla saksalainen uimaseura alkoi järjestää naisten kilpailuja, miehet oli suljettu pois katsomosta, lukuun ottamatta lähettäjä. Tämän katsottiin olevan hoitamassa ammatillista tehtävää ja siten vapaa epäpuhtaista ajatuksista. Taustamusiikkia soittava orkesteri – kaikki tietenkin miehiä – oli suljettu esirpun taakse, ja kun katsojia alettiin myöhemmin päästää kilpailuihin, etäisyyttä kilpailijoihin oli oltava ainakin 30 metriä.⁶ Saksan piispat tuomitsivat Fuldassa pidetyssä kokouksessaan vuonna 1913 urheilun ”häpeämättömän” pukeutumisen niin naisten kuin lasten osalta.⁷ Vuonna 1912 Australiassa Uuden Etelä-Walesin naisurheilun puheenjohtaja Rose Scott erosi, kun liitto päätti lähettää edustajia Tukholman olympialaisiin, sillä hänestä oli vastenmielistä, että katsomossa olisi miehiä. Eikä Scott edes ollut konservatiivi, vaan oman aikansa feministi.⁸

Usein tällaisten käsitysten tiukimpia ajajia olivat juuri naiset, koska he halusivat korostaa roolissaan äitiyden ja moraalisen ylemmyyden puolta ja varjella nimenomaan naisten omaa yhteiskunnallista tilaa – kuten he asian tulkitsivat. Mutta muunlaistakaan maailmaa ei tunnettu, ja se, missä elettiin, tuntui olevan edistynyt maailma. Sehän nykyaikaistui, teknistyi, sen terveydenhuolto parani, ja se nosti hiljalleen myös suurten massojen koulutus- ja elintasoja ja tuntui valtaavan koko maailman. Näin ollen tuolloin kaivattiin tai edes osattiin kaivata meidän päiviemme kaltaista yhteiskuntaa tai arvoa maailmaa paljon vähemmän kuin meistä nyt tuntuisi luonnolliselta.

Usko siihen, että biologia oli kerta kaikkiaan hakannut miesten ja naisten oikeat mallit kiveen, oli vahva – ja jos joku ei sopinut niihin, hänen täytyi olla outo luonnonoikku, lievimmilläänkin kuriositeetti. Näistäkin johtopäätöksistä löytyy runsaasti aikalaisesimerkkejä.

Esimerkiksi Ranskassa runoilija Sully-Prudhomme kauhisteli 1900-luvun alussa *Revue des Revues* -lehdessä, kuinka oli ”kauhistuttavaa, että naiset lainaavat miehiltä näiden viriilejä ominaisuuksia, jotka epäluonnollistavat heitä ja poistavat heidän viehätysvoimansa”. Edellä mainitut Saksan piispat kantoivat huolta tästäkin näkökulmasta: ”Olisi hyvin valitettavaa, jos naisten fyysinen liikunta viedään niin pitkälle, että tunteet häiriintyvät, feminiininen itsesuojeluvaisto heikkenee, ja taipumus hiljaiseen kotityöhön heikkenee.”⁹ Amerikkalainen *School & Society* -lehti paalutti sukupuolten eron vuonna 1928: ”Miehet ovat enemmän eläimen kaltaisia, liikkuvia, energisiä, tietoisia, kun taas naiset ovat enemmän kasvin kaltaisia, tiiviimmin kiinnittyneitä maaperään. --- fyysisen ja psyykkisen konfliktin intensiiviset muodot --- yleensä tuhoavat tyttöjen fyysisen ja psyykkisen viehätysvoiman ja soveltuvuuden äitiyteen.”¹⁰

Vaikka ajan mittaan alettiin pitää jossain määrin luonnollisena tyttöjen ja nuorten naisten liikuntaa esimerkiksi oppilaitoksissa ja näiden välille syntyi kilpailujakin, niin niistäkin oli olemassa kainot versionsa. Monissa amerikkalaisissa collegeissa oli niin sanottu Play Days- ja sähkökilpailusysteemi, jolla pyrittiin torjumaan liikaa kilpailullisuutta ja etenkin sen muodostumista kamppailuksi. Tarkoitus oli, että eri koulut kilpailivat keskenään omilla kentillään ja sähköittivät tuloksiaan sille koululle, jonka kanssa kilpailivat. Tämä tietenkin soveltui vain yksilölajeihin.¹¹ Toki tällainen johtui käytännön syistäkin: kilpailevien oppilaitosten fyysiset etäisyydet olivat usein pitkiä.

Mikäli halusi parantaa naisurheilun asemaa, sen suuntaisten pyrkimysten oli siis syytä lähteä liikkeelle vallitsevan maailmankuvan logiikan pohjalta. Ruotsalainen Martina Bergman-Osterberg vaikutti Englannissa naisten liikuntakasvatuksessa 1800-luvun lopulla, ja hän motivoi toimintaansa: ”Pyrin koulutamaan tyttöjäni nostamaan sukupuolensa tasoa, ja siten kiihdyttämään rodun edistymistä; sillä miten rotu voisi edistyä, jos naiset eivät ole vahvoja, terveitä, puhtaita ja todellisia?”¹² Bergman-Osterbergin käyttämä voimisteluohjelma perustui ruotsalaiseen niin sanottuun lingiläiseen järjestelmään, joka oli levinnyt laajalle ja levisi edelleen Bergman-Osterbergin ja monien muiden oppilaiden kautta maailmalle - myös Suomeen. Tällöin se liittyi usein myös ajatuksiin naisten tasa-arvosta ja äänioikeudesta.¹³

Sana ”rotu” kalskahtaa nykyihmiselle arveluttavalta, mutta omana aikanaan sana oli monimerkityksinen. Siitä on turhaa lukea tulevia, kansallissosialismiin liittyneitä merkityksiä. Rotu oli 1900-luvun alussa usein ainoastaan kansan ja kansallisuuden ja rotuhygienia kansanterveystyön synonyymi. Usein se silti merkitsi myös ihmisten asettamista paremmuusjärjestykseen joidenkin ominaisuuksien perusteella. Samoin sen pohjalta

oletettiin, että tietyillä kansallisuuksilla oli tiettyjä ominaisuuksia, ja tämä johtuisi osin kulttuurisista, osin biologisista perusteista. Yksi tapa suhtautua naisten urheiluun oli myös kommentoida vuolaasti kilpailijoiden ulkonäköä. Tämä tapahtui usein mairitelevasti, ja joskus yliolkaisuudella, joka oli tarkoitettu humoristiseksi.

Esimerkiksi *Los Angeles Times*'issa viitattiin vuoden 1932 olympiakisojen aikana Mildred Babe Dikdriksoniin esimerkiksi ilmaisulla ”a lanky, homely longhorn”, mikä viittaa pitkäraajaiseen lehmärotuun. Romaanikirjailija, novellisti ja urheilutoimittaja Paul Gallico oli vielä armottomampi: hän korosti Didriksonin lihaksisuutta, poikamaisuutta, lyhyttukkaisuutta, meikkaamattomuutta, poikatyttömäisyyttä ja välinpitämättömyyttä vaatteita kohtaan. Gallicon mukaan Didriksonilla oli pojan vartalo, ”laiha, suora, kurviton”, ja hän oli ulkoisesti parhaimmillaan verryttelypuvussa. Gallicon mukaan Didrikson lisäksi inhosi naisia ja rakasti näiden voittamista. Ulkonäöstä oikeastaan vain silmät saivat Gallicolta kiitosta, ja lopputuomio oli, että Didrikson näytti enemmän pojalta kuin tytöltä.

Tosin Gallico armahti Didriksonia ilmaisulla ”mutta hän oli joka suhteessa kokonainen, normaali nainen”. Tällä Gallico viittasi siihen, että Didrikson ei ollut homoseksuaali. Tosin hän ei näytä uskoneen, että Didriksonille olisi tästäkään iloa: hänen mukaansa Didriksonin kunnianhimo urheilua kohtaan selittyi sillä, että tämä ei kyennyt ”kilpailemaan naisten kanssa näiden omimmassa ja parhaassa lajissa – miesten nappaamisessa”.¹⁴

Useimmiten kuitenkin vakuuteltiin kilpailijoiden kauneutta. Ehkä näkyvin urheilukaunotar oli uimari Eleanor Holm, joka itsekin vakuutti naisellisuuden pysyvän hänelle itselleen aina tärkeimpänä asiana. Mikäli urheilu saisi hänet näyttämään liian lihaksikkaalta, enemmän amatsonilta kuin naiselta, hän heittäisi sen syrjään.¹⁵ Toisena esimerkkinä voitaneen mainita

Sonja Henie, etenkin kun tämän laji oli naisellista naisellisin – kaunoluistelu.

Omalle ajallemme kaikki tämä kuulostaa nimenomaan patriarkaaliselta ja esineellistävältä vähättelyltä. Monille se oli silti tapa puolustaa naisten oikeutta urheilemiseen. Kauneuden säilyminenhän osoitti, että väitteet urheilun terveydellisestä sopimattomuudesta tai sen rumentavasta ja miehistävästä vaikutuksesta olivat väärä.

Maailmansotien välillä naiset olivat joka tapauksessa jo päässeet hiukan laajemmin olympiakisoihin mukaan. Järjestettiin myös niin sanottuja naisten olympialaisia. Alku oli pieni: ensimmäisissä oli alle 100 osanottajaa. 1920-luvun lopulla määrä oli kasvanut satoihin, ja kisat saivat näkyvyyttäkin. Göteborgissa pidetyt naisten olympialaiset kävi avaamassa itse kuningas Kustaa. Liikkeen kärkihahmona toimi ranskalainen Alice Milliet, itsekin urheilun monitoiminainen, joskus myös mainittu naisten de Coubertin’iksi. Alkuperäinen de Coubertinhan ei olisi halunnut naisia lainkaan kilpailemaan olympiakisoihin; hänen mielestään sellainen kuului vain miehille. Urheileminen olisi naisille suorastaan ”moraalisesti kyseenalainen kokemus”.¹⁶

Naisten kisoilla ei silti ollut mitään olympiastatusta, eivät-hän ne olleet Kansainvälisen Olympiakomitean järjestämiä. Mutta ne olivat eräänlainen pelote: mikäli naisia ei otettaisi laajemmin olympiakisoihin, jatkaisivatko he tällaista toimintaa omana järjestönään ja saisivat sille yhä kasvavaa suosiota? Uhkailemalla, että naisten kisoja laajennettaisiin, naiset saivat lopulta asemansa olympiakisoissa vakiintumaan ja lajikirjoaan vähittäin kasvatetuksi. Tällöin he myös lakkauttivat oman järjestönsä.

Tämä kehitys voidaan nähdä toisaalta askeleena kohti tasa-arvoa, toisaalta itsenäisyyden menetyksenä. Yleisen näky-

vyyden, toiminnan vakiintumisen ja resurssien kannalta naisurheilulle oli kuitenkin parempi vaihtoehto päästä osaksi koneistoa kuin koettaa onneaan yksinään. Pääsy olympiatasolla paransi tilannetta, mutta pääsy läheskään kaikkiin samoihin lajeihin kuin miehet kesti vielä vuosikymmeniä ja oli hidasta.

Lajikirjo kasvoi vähitellen, mutta vasta vuonna 1928 naiset saivat viisi yleisurheilulajia olympiakisoihin, ja vasta vuonna 1984 naiset juoksivat olympiatasolla pidemmän matkan kuin 1500 metriä. Vuoden 1928 olympiakisoissa oli juostu 800 metriä, ja kun osa kilpailijoista kaatui ja pyörtyi tultuaan maaliin, päätettiin, että matka oli selvästi tälle sukupuolelle aivan liian raskas.¹⁷ Tosin tuo 1500 metriä ylitettiin sitten saman tien todella reippaasti – se matka oli nimittäin maraton.

Jalkapallo puuttui näistä listoista pitkään. Se joutui vielä käymään omalla lohkollaan tiukkaa kamppailua samoista asemista, joita naiset olivat jo onnistuneet valloittamaan useilla muilla urheilun sektoreilla.

Totalitarismi naisten urheilun ystävänä?

1900-luvun alkupuolella näytti jopa, että naisten urheilu löytäisi parhaan kohtelun nimenomaan totalitaristissa maissa. Kansallissosialistinen Saksa ja fasistinen Italia nimittäin panostivat naisten kilpaurheiluun – Italiassa jopa katolisen kirkon paheksuntaa vastaan. Kirkon mielestä urheilu nimittäin johti siveettömään pukeutumiseen ja vieraannutti äitiyden velvoitteesta, mutta valtio näki siinä myös mahdollisuuksia.

Kansallissosialismin ja fasismin kiinnostus naisten urheiluun voi tuntua sikäli yllättävältä, että molemmat tunnetaan äärimaskuliinisina järjestelminä. Etenkin kansallissosialismissa naiset oli tungettu äärivanhoilliseen muottiin, ja heitä yritettiin

saada aktiivisesti pois työelämästä ja opiskelusta kotiäidin ja synnyttäjän rooleihin. Naisten tontti oli tarkoin määritelty jo *Mein Kampf*issa:

*Rinnan poikien kasvatuksen kera kansallinen valtio voi ohjata tyttöjen kasvatusta lähtien samoista näkökohdista. Tällöinkin on pääpaino pantava ennen kaikkea ruumiilliseen kuntouttamiseen, vasta sen jälkeen sielullisten ja viimeiseksi henkisten arvojen kehittämiseen. Naisten kasvatuksen päämääränä pitää järkähtämättä olla tuleva äiti.*¹⁸

Kansallissosialistien opetussuunnitelmissa painotettiin, että tyttöjen liikuntakasvatuksessa päämäärä ei ollut mikään mitattava suoritus, vaan kyky monipuoliseen liikuntaan.¹⁹ Hermann Göring kuuluu tiivistäneen: ”Ottakaa kattila, pölyhuisku, luuta ja menkää naimisiin!”

Molemmissa järjestelmissä oli kuitenkin tehty laskelmoiva taktinen päätös: koska naisten urheilua harrastettiin paljon vähemmän kuin miesten, siinä oli mahdollisuus saada nopeammin tuloksia ja menestystä kuin miesten puolella. Naisten urheilusta tuli näin keino todistaa oman järjestelmän voimaa ja suorituskykyä ulospäin. Kansallissosialistien tyttöjärjestössä BdM:ssäkin (Bund deutscher Mädel) säädettiin, että jäsenten koulutuksessa ajasta tuli käyttää kaksi kolmasosaa liikuntakasvatukseen ja urheilemiseen.²⁰

Etenkin Saksalle tämä oli tärkeä näkökohta ajatellen Berliinin vuoden 1936 olympialaisia. Niissä Saksan naiset voittivat runsaasti mitaleja, ja jo ennen Berliinin kisoja Saksa dominoi täysin vuoden 1934 naisten olympialaisia.²¹ Kansallissosialisteilla oli siis hieman sama logiikka ja käytäntö kuin eräällä toisella saksalaisella valtiolla muutama vuosikymmen myöhemmin. Professori Hans-Ulrich Wehler onkin maininnut, että kansallissosialistien politiikka naisia kohtaan muodostui samanaikaisesti virallisesta antifeminismistä ja epäsuorasta emansipaation edistämisestä.²²

Fasistinen Italia panosti sekin ajan mittakaavassa merkittävästi naisten urheiluun sekä terveydellisten että kilpailullisten motiivien pohjalta. Tosin rajansa kaikella. Italiassa sallittiin aluksi lyhyeksi aikaa jalkapallojoukkueen perustaminen, mutta julkisesti ei saanut pelata, ja sekin harrastus lopetettiin pian.²³ Tunnetuimmat italialaiset naisurheilijat edustivat aivan muita lajeja, tunnetuimpana idolina aitajuoksija Trebisonda (Ondina) Valla.

Kansainvälinen työväenliike oli siinä mielessä eri tilanteessa kuin fasismi ja kansallissosialismi, että sen ideologia, sosialismi, tunnusti periaatteessa sukupuolten tasa-arvon. Naisten yhteiskunnallinen asema parani Venäjän vallankumouksen jälkeen osittain, etenkin kouluttautumismahdollisuudet kasvoivat. Kansainvälinen työväenliike ei arvostanut konservatiivien pelkoja urheilemisen moraalisisesta sopimattomuudesta naiselle.

Myös ruumiinkulttuuriin saatettiin ottaa uudenlainen asenne, kuten saksalaisen Arbeiter Turnerbund -järjestön julkistuksessa vuonna 1929:

*Haluamme kylvettää vartaloitamme valossa, ilmassa ja auringossa, urheilla niin kevyesti pukeutuneina kuin mahdollista, ja jokainen on tervetullut katsomaan meitä, kun --- menemme uima-altaille ja urheilukentille virkistämään ruumiitamme ja tekemään ne tarpeeksi elastisiksi, jotta voimme palata seuraavana aamuna uusin voimin olemassaolontaisteluun.*²⁴

Toisaalta sosialismia on vaikeaa pitää gender-ajattelun edeltäjänäkään. Sukupuolikysymys oli sille pienen mittakaavan kysymys verrattuna suureen maailmanselitykseen – sosialismin toteutumiseen luokkataisteluun kautta. Sosialismin oli määrä ratkaista kaikki ne käytännön ongelmat, joita sukupuolten biologisesta erosta seuraisi. Maailmansotien välisessä Neuvostoliitossa toimintakulttuuri oli hyvin maskuliininen: kun arvostettiin voimaa ja fyysistä taistelua, mukaan lukien

sotilaallista kykyä, niin ne eivät olleet kovin feminiinisiä ominaisuuksia. Sankaripatsaissa mies oli etualalla, nainen avustajan roolissa. Edellä mainittu Turnbundin ihanne oli kaukana tavallisen työläisnaisen arjesta, ja kuten Guttman huomauttaa: naisten kohtelu työväenpuolueiden urheiluliitoissa oli tuskin lainkaan parempi kuin vastaavan konservatiivisen liiton puolella. Saksan työläisurheilijatkin asettivat oman valtakunnallisen naisurheiluliittonsa johtajaksi naisen vasta vuonna 1930.²⁵

Lisäksi sosialistisissakin maissa esiintyi pelkoja urheilun vaikutuksesta naisen biologiaan. Vielä 1970-luvun alussa tohtori Natalia Grajevskaja, tutkija Janet Williamsin mukaan Neuvostoliiton urheilufederaation johtaja, totesi, että rasittava kilpaurheilu saattoi vahingoittaa naisten verisuonia ja sukupuolielinten toimintaa, koska naisen lantio ei aina kykenisi suojaamaan niitä riittävästi. Grajevskaja hyväksyi naisille lukuisia urheilulajia, mutta edellä mainittujen syiden takia ei jalkapalloa.²⁶

Naiset ja jalkapallo oli totalitaristisillekin järjestelmille vieras yhdistelmä. Sosialistimaat eivät toisen maailmansodan jälkeenkään satsanneet siihen, vaikka panostivat muuten voimakkaasti naisten urheiluun nopean menestyksen toivossa. Naisten jalkapallohan ei ollut olympialaji – ja vaikka olisi, se tuotaisi parhaassakin tapauksessa vain yhden mitalin, johon olisi jouduttu uhraamaan paljon resursseja. Siksi myös naisten puolella oli parasta satsata yksilölajeihin.

Muutama tapaus vielä vahvisti naisten urheilun vastaisia ennakkoluuloja – ja oletusta, että kilpaurheilua harrastavan naisen täytyi olla jonkinasteinen friikki. Eräät maailmansotien välisen ajan näkyvät naisurheilijat on myöhemmin todistettu miehiksi tai hermafrodiiteiksi – esimerkiksi pikajuoksija Stella Walsh ja korkeushyppääjä Dora Ratjen. Myös pikajuoksija Helen Stephensistä (Walshin tavoin olympiavoittaja) on esitetty

epäilyksiä. Myöhemmin, 1960-luvulla, negatiivinen maine rasitti nimenomaan sosialistimaiden naisurheilua. Neuvostoliittolaisista yleisurheilijoista Irina ja Tamara Pressistä puhuttiin pilkallisesti ”Pressin veljeksinä”, ja kun sukupuolitestit tulivat, epäluulot eivät vähentyneet. Pressit nimittäin lopettivat aivan yhtäkkiä, kun päätös testien tekemisestä oli tehty – ollessaan yhä huipulla ja olympialaisten lähestyessä. Samoin teki korkeushyppyä ylivoimaisesti hallinnut Romanian Jolanda Balas.

Kaikki edellä mainittu ei tietenkään merkinnyt, että koko ajan yleinen urheilukulttuuri olisi torjunut kaikki ajatukset naisten urheilusta. Vuosikymmenten ajanhan lajien määrä olympialaisissa tasaisesti kasvoi, ja naisten urheilun olemassaolon oikeutusta itsessään haastettiin yhä vähemmän. Mutta ainakin sen sisällä epäiltiin olevan lieveilmiöitä tai jopa luonnottomuuksia, vaikkakin yksittäisinä tapauksina. Naisten urheilun taakkana oli myös se, että sitä oli oikeastikin helpompi manipuloida lääkaineilla kuin miesten. Kun lisäksi harrastajapohja ja huippujen taso eivät olleet yhtä laajoja kuin miehillä, kiusaus satsata naisten urheiluun muista kuin urheilullisista motiiveista on kohdannut myöhemmin muitakin kuin aikoinaan Hitlerin Saksaa, Mussolinin Italiaa ja lukuisia sosialistisia maita.

NAISTEN JALKAPALLON ALKUVAIHEET

Ensimmäiset yritykset Englannissa

Urheilulajeista jalkapallo oli 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa erityisen miehinen linnake. Näin oli sitä suuremmalla syyllä, että naisten yhteydessä pystyttiin tuskin edes kuvittelemaan sellaisia lajeja kuin paini, nyrkkeily ja painonnosto, ilman että maailmankirjat olisivat kokonaan sekaisin, tai ellei oltaisi sirkuksessa parrakkaan naisen osaston naapurina.

1900-luvun alussa maailmalla oli jo totuttu siihen, että jalkapallo oli nopeasti leviävä laji. Sitä pelasivat miehet, ja oli normaalia, että kokonaiset raavaiden miesten laumat siirtyivät raavaiden töiden jälkeen ryhminä työpaikoiltaan lauantai-iltapäivisin katsomaan suosikkijoukkueensa peliä. Keskiluokka ja herrasmiehet joutuivat havaitsemaan, että heidän vanhasta harrastuksestaan oli tullut valtaosin työväenluokan asia. Itse pelaaminen oli fyysistä ja ”miehekästä”, ja asiaan kuuluivat reippaat jutut ja virvokkeet. Työväenluokkaisuus oli tässä suhteessa erittäin maskuliinista, pelissä arvostettiin voimaa, vauhtia ja raivokasta yritystä.

Nainen ei yksinkertaisesti kuulunut tähän joukkoon edes katsojana. Joku yksittäinen nainen saatettiin väliaikaisesti sietää kaveriporukan jonkun jäsenen tyttöystävän roolissa, yksittäisessä pelissä. Mutta oli hän vähän tiellä. Vielä herrasmiesten ja keskiluokkaisten pelaajien aikana naisia oli ollut katsomossa, mutta 1900-luvun alussa nainen ei kuulunut jalkapallokatso-
mossa maisemaan, se ei ollut naistenkaan mielestä kunnan naisen paikka.

Tämä ei kuitenkaan olisi ollut väistämätöntä. Naisten jalkapallon synnyn juuria on viime vuosikymmeninä jäljitetty myös akateemisen tutkimuksen keinoin lähinnä Britannian, Keski-

Euroopan ja Skandinavian osalta. Tiennäyttäjänä oli, kuten miestenkin puolella, Britannia. Vastaanotto oli vähättelevää, ja se vaihteli vihamielisyydestä ja kielloista holhoavaan suvaitsevaisuuteen ja huvittuneisuuteen. Lopulta se muuttui huolestumiseksi siitä, minkä suosion naisten jalkapallo oli saamassa.

Ensimmäiset yritykset nousivat jo 1880-luvulla keskiluokkaisten harrastajain taholta. Toukokuussa 1881 käytiin tavaltaan jopa ensimmäinen kansainvälinen ottelu, kun Englannin ja Skotlannin joukkueet kohtasivat toisensa Edinburghissa. Tosin on harhaanjohtavaa puhua ”Englannista” ja ”Skotlannista”, sillä joukkueilla ei ollut mitään virallista statusta – eihän niiden takana, kuten naisjalkapallolla yleensäkin, ollut mitään organisaatiota, joka olisi voinut myöntää sellaisen statuksen tai valita pelaajat. 1880-luvun hyvin harvalukuiset joukkueet olivat syntyneet satunnaisesti ja koottu kirjavasti, mitään sarjaa ei ollut, ja ottelut olivat näytösluonteisia.

Katsojia kertyi parhaimmillaan muutamia tuhansia, mutta monet tulivat paikalle ennemminkin katsomaan kurioositeettia, outoa ja normaalielämän vastaista ilmiötä, kuin olettivat näkevänsä urheilua sanan siinä mielessä, mihin he olivat tottuneet. Joissain lehdissä oli lyhyitä kuvauksia peleistä, ja niissäkin tapahtumia kohdeltiin ennemminkin erikoisina ilmiöinä kuin urheiluna. Yleensä mainittiin, että pelin taso itsessään oli erittäin huonoa. Henkenä oli ylemmydentuntoinen suvaitsevaisuus; hiukan kuin suhtautuminen lapsiin. Myötätuntoisia ja rohkaiseviakin mainintoja oli, mutta harvassa. Pelaajat käyttivät usein salanimiä, mikä sekin kertoo siitä, että ilmiötä pidettiin outona.

Lisäksi oleellista oli noteerata muukin kuin peli. Esimerkiksi *Edinburgh Evening News* osoitti tämän kuvatessaan, että kyseessä olivat nuoret naiset, joilla oli erinomainen fysiikka ja mielikuvitusta osoittavia asuja, mikä teki näyttämöstä ”hyvin viehättävän

ja tehokkaan”. Peliasut kuvattiin perusteellisesti. Mitä itse peliin tuli, kuvaus ei ollut yhtä innostunut: “Ottelu oli kokonaisuutena hyvin mieto muoto jalkapallosta; mutta pelaajat lämpenivät, juoksut ja harhauttelut saivat suosionosoituksia katsojilta. Yleisenä mielialana oli kuitenkin pitää hauskaa ottelun kustannuksella, ja kun pelin aloittanut Skotlannin joukkue teki ensimmäisen maalin, katsojat hurrasivat ironisesti.”²⁷

Salanimien käyttö oli siinä mielessä perusteltua, että pelaaminen ei ollut naisille täysin vaaratonta. Ajan lehdistö kertoo levinneestä paheksunnasta, yleisön ryntäyksistä kentille ja pelien keskeyttämisistä. Urheilujournalisti Tim Tate siteeraa *Nottinghamshire Guardianin* kuvausta (peli oli pelattu Glasgow’ssa):

*Lopulta muutamat kovaotteiset murtautuivat kentälle, ja kun näitä pian seurasi satoja muita, pelaajia tönittiin kovakouraisesti, ja heidän täytyi ennenaikaisesti mennä turvaan bussiin, joka oli tuonut heidät kentälle. Heidän ongelmansa eivät kuitenkaan päättyneet siihen, sillä katsojat repivät aitoja ja heittelivät niillä poistuvaa autoa, ja ellei poliisi ollut paikalla, jotkut naiset olisivat saattaneet kärsiä ruumiillisia vaurioita. Neljän hevosen joukkue ratsasti nopeasti joukon herjaushuutojen keskelle, ja pelaajat selvisivät pakoon, toivoaksemme, pelkällä vakavalla säikähdyksellä.*²⁸

Jalkapallon pelaaminen ei yksinkertaisesti sopinut yleisen ajattelutavan rooliodotuksiin. Kyse ei ollut pelkästään miehistä. Eräs pelaajista muisteli, että Skotlannissa nimenomaan naiset olivat heitelleet heitä jopa kivillä.²⁹ Mitä ilmeisimmin he katsoivat, että jalkapalloa pelaavat naiset olivat koko sukupuolelle jonkinasteinen mainehaitta.

Vuoden 1881 muutamat pelit jäivät satunnaisiksi yrityksiä ja ilman seuraajia pitkäksi aikaa. 1890-luvulla nousi seuraavia yrityksiä, ja niissä naisten jalkapallon pioneerit koettivat käyttää media hyväkseen. Heidän edustajansa antoivat haastatteluja tarkoituksistaan ja pyrkimyksistään ja koettivat torjua

Nettie Honeyball mainitaan usein naisten jalkapallon ensimmäisenä pioneerina. Peliasu on kaukana nykyisistä. Tosin Honeyballin tausta on jäänyt epäselväksi.¹

niiden kautta ennakkoluuloja, joita vallitsi pelin luonnottomuudesta ja vaarallisuudesta terveydelle.

Vuonna 1894 oli perustettu naisten oma seura, jonka johdossa oli aatelinainen – Lady Florence Dixie. Hän korosti, että jalkapallo nimenomaan edisti naisten terveyttä. Pelaajanhan piti olla kevyt, vikkellä ja hyvässä kunnossa. Ne olivat kaikki tavoiteltavia ominaisuuksia. Hän päätti tämän *Pall Mall Gazette*'ssa julkaistun artikkelin ihanteelliseen nostatukseen: ”Kun katson eteenpäin, niin siinä koulussa, jonka näen nousevan edistyksen kultaiselle kukkulanhuipulle ja ennakkoluulojen usvan yläpuolella, jalkapallo tullaan näkemään luonnollisena pelinä tytöille ja pojille.”³⁰ Samalla näpäytettiin ajan kahlitsevaa pukeutuskoodia: “Ei ole mitään syytä, miksi naisten ei tulisi pelata jalkapalloa, ja pelata sitä vieläpä hyvin, kunhan he pukeutuvat järkevästi ja luopuvat niistä pakkopaidoista, joita muodin ilot heille varustavat.”³¹

Dixietäkin enemmän on jäänyt historiaan henkilö nimeltä Nettie Honeyball.³² Tämä oli joukkueensa pelien organisoija ja myös äänitorvi lehdistöön päin. Hän totesi eräässä haastattelussa, että pelaajista suurin osa kuului keskiluokkaan, ja mukana oli myös 4–5 naimisissa olevaa naista. Kun haastattelijä ihmetteli, miten aviomiehet suhtautuivat asiaan, Honeyball kuittasi: Mitä se heihin kuului? Miksi naiset eivät voisi pelata jalkapalloa siinä kuin miehetkin? Hän vakuutelli, että naiset olivat pelaajina hyvähenkisiä, koskaan ei ollut osoitettu huonoa tuulta tai kultu poikkipuolista sanaa heidän välillään.³³ Ehkä tällä haluttiin torjua pelkokuvaa hurjista, luonnottomista, riitelevistä amatseista.

Toisessa haastattelussa Honeyball oli vielä suorasanaisempi. Hän korosti, että joukkue oli perustettu todistamaan, etteivät naiset olleet sellaisia koristeellisia ja tarpeettomia olentoja, jollaisiksi miehet heitä kuvasivat. Hän liputti vahvasti

naisten emansipaation ja äänioikeuden puolesta, mukaan lukien oikeus tulla valituksi parlamenttiedustajaksi. *Daily Sketch*:in haastattelija ainakin vaikuttoi: ”Elämme edistyksen aikakautta, ja Uusi Nainen on uusin todiste tästä edistymisestä.” Haastattelijan mielestä Honeyballin joukkue oli ”ajan urheilusensaatio, ja jos tarmo ja innostus voivat taata menestyksen, yhdistyksen voitto on jo varma”.³⁴ Puolestapuhujia siis löytyi.

Mutta myös Nettie Honeyball on jäänyt tutkimukselle arvoitukseksi. Tutkimus ei ole kyennyt jäljittämään häntä historiallisena henkilönä, vaan kyseessä on mitä ilmeisimmin ollut jälleen salanimi. On arveltu, että kyseessä oli valehenkilö, jota ottelujen organisoijat – joukkueen oletettuna managerina toiminut mies ja tämän sisar – olisivat käyttäneet omien näkemystensä tuomiseksi julkisuuteen. Ainakin Nettie Honeyball katosi yhtäkkiä lehtien palstoilta, eikä kyseiseen kuvaukseen sopiva henkilöä ole pystytty jäljittämään väestörekistereistä. Nettie Honeyballista on kuvia, mutta tämä ei sinänsä todista, että niissä olisi ollut kyseessä nimenomaan senniminen henkilö.³⁵

Oli henkilön tausta mikä tahansa, myöskään 1890-luvun yritys ei johtanut mihinkään pysyvään. Näytösluonteiseja pelejä järjestettiin, mutta mitään todella vakiintunutta ei syntynyt. Lisäksi samat lehdet, jotka olivat antaneet näkyvyyttä Honeyballin ja Dixien argumenteille naisten jalkapallon puolesta, antoivat sitä myös näiden vastustajille. Näissä kommenteissa nostettiin esille jälleen jalkapallon fyysinen sopimattomuus naisten biologisille ominaisuuksille. Vihamielisimmissä kirjoituksissa – joskin tämä tuli ilmi ennemmin väheksynnän ja sarkasmin kuin inhon ja vihan termein – pidettiin mahdottomana sitäkin, että nainen osaisi ylipäätään kävellä samaan tapaan kuin mies. Painostaan riippuen nainen ”joskus vaappui kuin ankka ja joskus kuin kana”. Kirjoittaja näyttää ihastuneen eläinvertauksiin, sillä naisen jalat olivat hänen mielestään

parhaimmillaan, kun jalkaterät pilkistivät hameen alta ”kuin pienet hiiret”.

Kirjoittajalta löytyi sinänsä ymmärrystä naisten muunlaiselle liikunnalle. Naiset saattoivat esimerkiksi harrastaa veneilyä ja ratsastamista arvokkaasti. He saattoivat kirjoittaa kirjoja, maalata, ratsastaa ja soutaa, ”but for the love of heaven”, ei koskaan pelata jalkapalloa tai pyöräillä.³⁶

Toinen kirjoittaja, joka oli ollut seuraamassa naisten peliä, katsoi, että naisilta puuttui kaikki jalkapalloon tarvittava – nopeus, harkinta, taito ja sinnikkyys. Hänen näkemässään pelissä naiset olivat vaeltaneet ympäri kenttää, pystyivät potkaisemaan pallon muutaman jaardin päähän eivätkä edes tunteneet jalkapallon sääntöjä. Kolmas kirjoittaja puolestaan lisäsi, että asut olivat olleet ”vaatimattomia ja miellyttäviä”, mutta se oli kirjoittajan mielestä ainoa positiivinen asia, mitä pelistä oli mahdollista sanoa.³⁷

Tuhoisimmin lienee vaikuttanut *British Medical Journal*:in pääkirjoitus. Sen mukaan naisen sisäiset elimet tarvitsivat suojelua, eikä niitä saanut altistaa väkivallalle.³⁸ Tämä antoi naisten jalkapallon vastustajille mahdollisuuden vedota siihen, että kielteistä kantaa tuki se kaikkein vastaansanomattomin argumentti: lääketieteellinen totuus. Seuraavaa vakavampaa puita saatiin odottaa parikymmentä vuotta.

Maailmansota tuo etsikkoajan

Seuraava etsikkoaika tuli maailmanlaajuisen kriisin aikana. Silloin näytti hetken aikaa mahdolliselta, että jalkapallon maskuliinisuuden kultti murtuisi.

Ensimmäisen maailmansodan aikana naiset siirtyivät joukoittain työpaikkoihin, joista miehet olivat lähteneet rintamalle. Siirtyminen ei kuitenkaan koskenut kaikilla pelkästään työtä, vaan myös vapaa-aikaa. Ajan kuluessa yhä useammat sotaajan tehtäisiin tulleet naiset alkoivat Britanniassa pelata jalkapalloa. Yleensä tämä tapahtui työpaikkapohjalta, tietyissä yrityksissä, ja monet kummeksuivat sitä. Mutta yhä useammat kiinnostuivat. Koska monet näistä naisista työskentelivät ammustehtaissa, he saivat kutsumanimen *munitionettes*. Heidän joukkueensa saivat puolestaan usein heidän työpaikkansa nimen.

Ensimmäisen tältä pohjalta syntynyt ottelu pelattiin luultavasti tapaninpäivänä 1916; lehdet tosin raportoivat ensimmäisenä helmikuussa 1917 Newcastlessa pelatusta ottelusta. Vastaavaa vihamielisyyttä kuin 1880–90-luvuilla ei näytä nousseen, joskin vanhat teemat nousivat välittömästi esille. Jotkut paheksuivat peliasujen säädyttömyyttä, toiset viittasivat pelaajien viehättävyyteen. Viimeksi mainituilla oli ainakin tarkoitus suhtautua naisten peleihin positiivisesti. Sitä paitsi tällä kertaa tarkoitus oli niin isänmaallinen, että sitä vastaan oli mahdollonta hyökätä: peleistä saadut tuotot menivät sotaponnistuksiin.³⁹ Sodan loputtuakin motiivi säilyi ylevänä: tuotot menisivät sotaveteraanien ja työttömien hyväksi ja yleisesti hyväntekeväisyystarkoituksiin.

Monille naisten jalkapallo lienee ollut vain jalkapalloa, jota seurata, etenkin kun miesten jalkapalloa ei ollut tarjolla. Lähes kaikki sarjat olivat lopettaneet pelaamisen vuonna 1915, kun yhä useammat pelaajat lähtivät rintamalle. Naisten pelin säännöllisyys ei silti nytkään voinut olla samalla tasolla kuin miesten sarjoissa oli ollut. Pelaajien määrä oli pienempi,

joukkueet syntyivät sattumanvaraisemmin, eikä naisten kilpailulliselle jalkapallolle ollut mitään perinteitä. Monet pelit olivat aluksi näytösluonteisia tai oman aikansa show-toimintaa, joihin tultiin hassuissa asuissa tai pelattiin miehiä vastaan.⁴⁰

Tästä huolimatta naisten jalkapallo muodostui myös kilpailulliseksi. Joukkueita perustettiin vuoden 1917 aikana useita kymmeniä, ja vaikka niiden taso oli hyvin kirjava, monet niistä kehittyivät sellaisiksi, että vakavasti otettava kilpailullinen toiminta oli mahdollista. Alkuperä näkyi kilpailun nimestäkin: *Munionnetters' Cup*. Cup-muotoinen kilpailu kohtasi esteitä, kun yhdessä vaiheessa armeija kielsi siltä omien kenttensä käytön, mutta se eteni kuitenkin niin säännöllisin ja säännönmukaisin muodoin kuin uuden ilmiön, uusien seurojen ja sota-ajan oloissa voi olettaa. Toukokuussa 1918 pidetyssä loppuottelussa Blyth Spartans Ladies voitti joukkueen nimeltä Bolckow, Vaughan Ladies 5-0. Loppuottelun katsojamäärä osoittaa, että ilmiölle oli sosiaalista tilausta: 22 000.⁴¹

Lähes yhtä paljon katsojia tuli tuon ajan ensimmäiseen kansainväliseen otteluun – Irlantia vastaan Belfastissa joulukuussa 1917. Britanniassahan katsottiin kansainvälisiksi myös valtion ja imperiumin sisäiset ottelut, koska alueilla oli omat jalkapalloliitot.⁴² Joka tapauksessa joulukuun 1917 peliä voi aidommin pitää ensimmäisenä kansainvälisenä otteluna kuin vuoden 1881 Englanti–Skotlanti -peliä, jonka pohja oli hyvin satunnainen.⁴³

Tunnetuimmaksi joukkueeksi muodostui Dick, Kerr's Ladies. Joukkueesta on olemassa runsaasti kirjallisuutta, jossa se säännöllisesti esitetään positiivisessa valossa, tasa-arvon esitaistelijana. Sekin muodostui yhtiön joukkueesta, mistä selittyvät myös sellaiset outoudet kuin välimerkit joukkueen nimessä. Työpaikka muutti nimensä muotoon English Electric, mutta joukkueen nimi pysyi samana – se oli saanut kuuluisuutta.

Dick Kerr's, Ladies oli 1920-luvun alun jalkapallon kuuluisin ennakkoluulojen murtaja.²

Joukkueella oli kunnianhimoinen ja rahan arvon tunteva manageri Alfred Frankland, yhtiön työntekijä, joka oli alkanut organisoida yhtiön tehtailla naisten jalkapalloa. Hänen on kuvattu olleen tarmokas, kekseliäs ja kunnianhimoinen, eräänlainen naisten jalkapallon ”founding father”. Sodan jälkeen hän alkoi suunnitelmallisesti kehittää joukkuetta, lisäsi harjoituksia, neuvotteli sen talousasiat ja alkoi haalia parhaita pelaajia muista joukkueista omaansa.⁴⁴ Viimeksi mainittu oli toimintaa, jota ei vielä katsottu oikein hyvällä miestenkään puolella. Franklandin toiminnan lieveilmiöstä, eli talousepäselvyyksistä tuli myöhemmin brittiläisen naisjalkapallon kohtalo.

Muiden joukkueiden alkaessa hiipua 1920-luvun alkuvuosina Dick, Kerr's tuntui edelleen liitävän. Se oli pelillisesti ylivoimainen, tiedotusvälineet olivat kiinnostuneet siitä, ja sillä oli runsaasti katsojia – eräissä näytösotteluissa oli parhaimmillaan jopa 50 000 katsojaa. Esimerkiksi tapaninpäivänä 1920 ottelua Evertonin Goodison Parkilla todisti täydet 53 000 katsojaa, ja stadionin ulkopuolella oli vielä 14 000, joille ei

riittänyt lippuja.⁴⁵ Tunnetuin pelaaja oli teini-ikäinen, vuonna 1905 syntynyt Lily Parr, jonka laukausten voima muuttui legendaksi ja joka oli elämäntavoiltaan varsin boheemi.⁴⁶

Toinen kuuluisa joukkue oli Lyonsin kahvilaketjun joukkue – Corner House Ladies Teams. Tällä oli jopa oma harjoituskenttä ja pukukopit, eli parempi varustetaso kuin monilla miesjoukkueilla. Sen ja eräiden muiden joukkueiden pelaajien tausta oli keskiluokkaisempi kuin ammus- ja muiden tehtaiden joukkueilla. Eräs huddersfieldiläinen joukkue otti antiikin tarustosta nimekseen Atalanta, ja sen pelaajat olivat taustaltaan opettajia, sihteereitä ja vastaavia toimihenkilöitä. Mukana oli vain vähän ruumiillisen työn tekijöitä. Samaan aikaan kun miesten peli oli muuttunut lähes kokonaan työväenluokkaiseksi, naisissa trendi näytti olevan menossa päinvastaiseen suuntaan. Liverpoolilainen St. Helen's Ladies oli tasoltaan ehkä lähimpänä Dick Kerr's Ladies -joukkuetta.⁴⁷

Edellä mainittu yli 50 000 katsojan määrä oli poikkeuksellinen, mutta yleisöä oli käytännössä aina tuhansia, eikä 10 000 – 20 000 ollut harvinaista. Tämä oli hyvin kilpailukykyistä parhaiden miesjoukkueitten katsojalukujen kanssa. Myös ajan uutisdokumentaristit, etenkin British Pathé, seurasivat joukkuetta. Tosin ajalle tyypillisesti itse pelaamista ei näytetty paljonkaan, kamera oli kiinnostunein pelaajien ryhmäkuvista tai yleisöstä. Naiset eivät tunnu arastelleen kameraa tai katsoneen, että talentuminen filmille on niin haudanvakava juttu kuin se usein on ajan valokuvissa, joissa ihmisten ilmeet eivät värähdäkään. Filmikameralle ennemminkin hymyiltiin ja naureskeltiin. Filmeistä näkyy sekin, että naisilla oli pelatessa usein myös lakki.

Dick, Kerr's Ladies -joukkueella oli myös Brittein saarten ulkopuolelle ulottuvaa kansainvälistä toimintaa. Varsinainen partneri oli Ranska, jossa naisurheilun merkittävä edistäjä Alice Milliat oli perustanut maan joukkueille oman liiton vuonna

1919. Hän julisti sen omassa lehdessä, *Le Football Feminin*: ”Mielestäni jalkapallo ei ole väärin naisille. Monet näistä tytöistä ovat kauniita kreikkalaisia tanssijoita. Mielestäni ei ole epänsellista palata jalkapalloa, sillä naiset eivät pelaa sitä kuten miehet, he pelaavat nopeaa peliä, mutta eivät kiivaasti.”

Jopa ajan naisjalkapalloilijoista hyvin ylistävästi, suorastaan kritiikittömästi kirjoittanut Tim Tate pitää tätä runollisuutta liioitteluna. Hänen mukaansa se kuvasti huonosti Dick, Kerr’sin pelitapaa, joka oli välillä hyvin fyysistä. Ranskalaisten joukossa naisten jalkapallo kuitenkin oli vielä enemmän ylä- ja keskiluokkainen ilmiö kuin Englannissa. Peliainakin oli vain 60 minuuttia ja kenttä pienempi kuin miehillä, ja vuonna 1918 vahvistettujen sääntöjen mukaan pelin tuli olla, kuten Tate kuvaa, ”educolore, dénicotisé – loosely translated as ’sweetened and sanitised’”. Eli makeutettu tai somistettu ja puhdistettu.⁴⁸ Pelityyli saattoi todella olla erilainen, ainakin retoriikka oli.

Ranskalaiset kävivät ensin Britanniassa, Dick Kerr’s Ladies myöhemmin Ranskassa. Englannissa järjestettyjen pelien jälkeen Frankland veti kiitoskirjeessään Milliat’lle pelien merkityksen jopa poliittiselle tasolle. Hän ylisti, kuinka ranskalaisten joukkueen Englannissa saama vastaanotto osoitti englantilaisten tunteet ”urhoollisia ranskalaisia liittolaisiamme kohtaan”. Eikä siinä kyllin: ”Katsomme, että nämä kansainväliset urheilutapahtumat ovat suuri apu Kansainliitolle ja auttavat kansoja ymmärtämään toisiaan paremmin.”⁴⁹

Dick Kerr’sin vieraillessa Ranskassa joukkueen kapteeni Alice Kell puhui samaan henkeen: ”Mikäli ottelut Ranskan naisten kanssa eivät palvele mitään muuta tarkoitusta, koen, että ne ovat tehneet enemmän sementoidakseen hyvän tunteen kansojemme välillä kuin mikään, mitä on tapahtunut viimeisen 50 vuoden aikana, poislukien tietysti suuri sota.”⁵⁰

Luonnollisesti vierailuun sisältyivät käynnit taistelupaikoilla, muistomerkeillä ja Versailles'n palatsissa.⁵¹

Tämä yhteisymmärrys ulotettiin vain sodanaikaisiin liittolaisiin. Saksa ja sen rinnalla sotineet maat olivat boikotissa, ja 1920-luvun alussa sodan voittajat boikotoivat jonkin aikaa jopa niitä maita, jotka suostuivat pelaamaan Saksan ja sen aiempien liittolaisten joukkueita vastaan. Kyse oli siis miesten pelistä, naisten puolelta koko peliä olisi tuskin edes löytynyt näistä maista. Näin jyrkkä linja jäi tosin lyhytaikaiseksi.

Dick Kerr's alkoi kuitenkin käydä hämmentävän ylivoimaiseksi, kun muut joukkueet taantuivat – osin Franklandin värväyspolitiikan takia, osaksi siksi, että sosiaalinen tilaus naisjalkapallolle alkoi vähentyä miesten sarjojen alettua taas toimia. Dick Kerr's veti edelleen suuria yleisöjä, mutta sellaiset tulokset kuin 17-0 tai 12-0 alkoivat väistämättä syödä yleistä kiinnostusta. Dick Kerr's haki tämän vuoksi nostetta yhä laajemmasta huomiosta: Frankland organisoi joukkueen kiertueelle Pohjois-Amerikkaan.⁵²

Samaan aikaan etsikkoaika alkoi kuitenkin mennä muutenkin ohi – ja naisten jalkapallon loppu Britanniassa oli vuonna 1921 lopulta hätkähdyttävän nopea.

Imperiumin vastaisku: ei asiaa kentille

Jalkapallon osalta voi sanoa, että naisia kohtasi sananmukaisesti imperiumin vastaisku. Miehet palasivat sodasta ja halusivat ei ainoastaan työpaikkansa, vaan myös harrastuksensa takaisin.

Britannian lehdistössä oli vuoden 1921 aikana julkaistu yhä enemmän artikkeleita, jotka kyseenalaistivat naisten jalkapallon sekä luonteen että oikeutuksen. Argumentit olivat valtaosin samoja kuin aiemminkin: jalkapallo ei sopinut naisten biologialle, se kehitti heitä miehiseen suuntaan niin fyysisesti kuin henkisesti, ja se vei heiltä mahdollisuuksia päästä naimisiin. *Western Morning News* -lehdessä viitattiin mieheen, joka vieläpä oli varsin vapaamielinen, mutta oli sanonut, ettei välittäisi naida naista, joka pelasi jalkapalloa, ja monet muut olivat ilmaisseet samanlaisia mielipiteitä.

Lääkäritkin antoivat taas panoksensa: useat heistä antoivat *Western Morning News*'iin lausunnon, jonka mukaan potkaiseminen oli liike, joka ei lainkaan sopinut naisille. ”Aivan samoin kuin naisen muoto on pyöreämpi kuin miehen, hänen liikkeidensäkin tulisi olla pyöreämpiä ja vähemmän kulmikkaita.”⁵³

Samasta henkisestä maailmasta kertoo *Athletic News and Cyclist Journal*, jota tutkijoista Williams siteeraa (valitettavasti täsmentämättä ajankohtaa):

Naiset ovat sellaisia, miksi Jumala heidät loi, ja ne, jotka tunnustavat luomistyön asiaan kuuluvat osat, tulevat huomaamaan, että kummallekin sukupuolelle on heille sopivia pelejä, ja sitten on sellaisia, joita molemmat voivat harjoittaa säilyttäen samalla pääosat omasta luonteestaan... Samalla kun tarkastelemme tätä ongelmaa haluamalla kaikin mahdollisin tavoin edistää naisten emansipoitumista – uskoaksemme tämä on kyseinen fraasi – kenenkään järkevän henkilön mielessä ei voi olla epäilystäkään, että jalkapallo ei ole sen enempää hienolle naiselle sopivaa huvitusta kuin nyrkkeily, paini, painonnosto ja muut ponnistusta

*vaativat lajit... Haluamatta olla holhoavia tai kapeakatseisia toivomme, että jalkapallossa naiset tulevat tyytymään olemaan innostuneita katsojia – mikäli eivät ole pelaamassa jotain lajia, joka on heidän kansaltaan rationaalisempi.*⁵⁴

Uutena argumenttina tulivat konkreettisemmat syytökset naisten jalkapalloon liittyneistä taloudellisista väärinkäytöksistä. Naisten jalkapallon oli ollut määrä tuottaa rahaa hyväntekeväisyyteen, ja sitähan se toki teki. Koska se oli amatööritoimintaa, sen tuottojen olisi pitänyt kuitenkin amatöörisääntöjen mukaan mennä kokonaan hyväntekeväisyyteen lukuun ottamatta välttämättömiä kuluja, kuten matkoja ja päivärahoja. Pääsylipputulot ja hyväntekeväisyyteen mennyt osuus eivät sanomalehtien väitteiden mukaan kuitenkaan olleet sopusoinnussa, vaan tilityksissä oli merkittäviä vajeita.⁵⁵

Taloutta koskeneet syytökset eivät olleet kokonaan vailla perää. Vaikuttaa siltä, että Frankland oli käyttänyt tuottoja joukkueen vahvistamiseen ja kehittämiseen; hänhän oli koko ajan harjoittanut aktiivista parhaiden pelaajien värväystä muista seuroista. Toisaalta voi perustellusti sanoa, että vaikka miehiä eivät samat amatöörisäännöt sitoneetkaan – hehän olivat ammattilaisia – niin heidänkin puolellaan oli ollut kaikenlaisia rahaa koskeneita skandaaleja, ja ne olivat mittaluokaltaan paljon suurempia. Naisille nämä skandaalit olivat kuitenkin suurempi mainehaitta, sillä miesten puolella jalkapallo oli jo instituutio, jota ei voinut horjuttaa. Naisten jalkapallo oli uusi, vakiintumaton ilmiö, joka oli sitä paitsi alkanut menettää alkuperäistä uutuudenviehätystään. Kenties naisilta odotettiin muutenkin moraalisempaa käytöstä?

Englannin jalkapalloliitto FA teki joka tapauksessa niin nopeasti niin dramaattiset johtopäätökset, että on vaikeaa välttyä vaikutelmalta, että se halusi joka tapauksessa naisten jalkapallon katoavan näyttämöltä:

Kun on valitettu siitä, että naiset pelaavat jalkapalloa, neuvosto on pakotettu ilmaisemaan voimakkaan mielipiteen, että jalkapallo on aivan sopimatonta naisille, eikä sitä tule rohkaista. --- neuvosto vaatii, että Liittoon kuuluvat seurat kieltäytyvät antamasta kenttiään sellaisia otteluja varten.

Samalla otettiin kantaa syytöksiin taloudellisista väärinkäytöksistä. FA yhtyi niihin katsomalla, että lipputuloista oli käytetty liian suuri osa kuluihin ja liian pieni osa hyväntekeväisyyteen.⁵⁶

Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että naiset eivät enää pääsisi pelaamaan kentille, joissa olosuhteet olivat parhaat ja joiden suuret katsomot varmistaisivat riittävän suuret lipputulot. Tämän jälkeen naisten jalkapallo ei voisi olla kilpailullisessa mielessä suuren yleisön silmissä enää muuta kuin kuriositeetti ja herttaista harrastustoimintaa.

Apua ei ollut Dick's Kerr Ladies'in edellä mainitusta Pohjois-Amerikan kiertueestakaan. Joukkue tuli ensin Kanadaan, mutta siellä paikalliset yllättäen kieltäytyivät järjestämästä jo sovittuja otteluita. Yhdysvalloissa tehtiin laaja kiertue, mutta alkuperäisestä tarkoituksesta putosi suurelta osin pohja pois, kun joukkueelle järjestettiin pelejä ainoastaan miesjoukkueita vastaan, eivätkä nämä olleet paikallisesti kovin merkittäviä. Näitä otteluita oli lopulta yhdeksän – Dick, Kerr's Ladies voitti neljä, pelasi kaksi tasan ja hävisi kolme. Katsojia oli ollut otteluissa yhteensä noin 75 000.⁵⁷

Naiset muodostivat vielä oman yhdistyksensä pelastaakseen toimintansa, English Ladies Football Association. Sen toiminta näivettyi kuitenkin nopeasti: matto oli vedetty alta. Moni mukaan tulleista seuroista lopetti toimintansa melkein alkuunsa, eikä muutamilla jäljelle jääneillä ollut edellytyksiä jatkaa. Alun perin kiinnostuksensa oli ilmaissut noin 60 naisen seuraa, mutta kun liitto järjesti cup-kilpailun, vain 23

joukkuetta osallistui. Esimerkiksi Dick, Kerr's Ladies tai useat muutkaan seurat olleet halukkaita liittymään yhdistykseen.⁵⁸

Kilpailullista toimintaa oli tämän jälkeen useiden vuosikymmenten ajan hyvin vähän ja hyvin pienimuotoisena, eikä lehdistö ollut enää kiinnostunut. Jopa Dick, Kerr's Ladies muuttui Preston Ladies'iksi ja jatkoi ulospäin hyvin huomamatonta toimintaansa vuoteen 1965 asti, kunnes lopetti sen.⁵⁹

Oliko kyseessä sitten naisten jalkapallon *kieltäminen*, kuten kirjallisuudessa usein mainitaan? Edellä mainittu Jean Williams kritisoi niitä, jotka pitävät termiä ”ban” liiallisena. Näiden henkilöiden perusteluna on se, että eihän sinänsä kielletty sitä, etteivätkö naiset saisi pelata jalkapalloa, FA ainoastaan kielsi omien kenttensä käytön. Williams on eri mieltä ja perustelee tätä sillä, että loppuvaikutus oli käytännössä sama, ja kaiken lisäksi FA pyysi myös muita lajiliittoja, kuten rugbyyn ja krikettiin edustajia, olemaan antamatta kenttiään naisten käyttöön.⁶⁰ Voitaneen tulkita, että ”ban”-termin vierastajat ovat oikeassa sen osalta, että naisten jalkapalloa ei sananmukaisesti kielletty, mutta Williams on oikeassa loppuvaikutuksen osalta.

Naisten jalkapallossa oli 1920-luvun alkua seuranneina vuosikymmeninä hiljaista, mutta muutamia poikkeuksia oli. Näkyvin oli ainakin Englannin osalta 1950-60-luvuilla joukkue nimeltä Manchester Corinthians. Sillekään ei ollut mitään kunnan sarjaa eikä pääsyä FA:n kentille, joten näkyvin osa sen toiminnasta oli kiertää maailmaa, sponsorina muun muassa Kansainvälinen Punainen Risti. Kun ei ollut mahdollisuutta rakentaa toimintaa säännöllisen liigan pohjalle, pelit muodostuivat ihmisten silmissä näytösluontoisiksi pelaajien taidoista ja tavoitteista riippumatta. Toiminnan luonnetta kuvastaa, että seuralla oli toinenkin joukkue, ja sen nimi oli Northern Nomads. Otteluita pelattiin Latinalaista Amerikkaa ja Pohjois-Afrikkaa myöten, ja ne olivat pelaajille hyvin eksoottisia koke-

muksia – etenkin kun suuri osa pelaajista oli teini-ikäisiä ja uteli-aita katsojia usein kymmeniä tuhansia.⁶¹

Eräs Corinthiansin pelaaja muistelee törmäämistä Englannin jalkapalloliiton FA:n ja kansainvälisen jalkapalloliiton FIFA:n johtajiin:

Kerran tapasimme lentokentällä, luullakseni Brysselissä, Walter Winterbottomin [Englannin miesten maajoukkueen valmentaja 1947–62] ja Sir Stanley Rousin [FA:n sihteeri 1934–62 ja FIFA:n johtaja 1961–74], jotka kysyivät, olemmeko voimistelujoukkue, ja Percy [valmentaja Percy Ashley] sanoi, että ei, olemme naisten jalkapallojoukkue. Kun he nauroivat, Percy haukkui heidät.⁶²

Tämä kertoo arvostuksen tasosta: naisten jalkapalloa ei pidetty noina vuosikymmeninä juuri muuna kuin vitsin kohteena.

Kiellot purettiin vasta vuoden 1975 tasa-arvolain pohjalta, sillä se kielsi sukupuolisen diskriminoinnin. FA kuitenkin kielsi edelleen tyttöjä pelaamasta poikien joukkueissa. Tämä kiello purkautui vasta vuonna 1992, silloinkin vain 11-vuotiaisiin asti, myöhemmin ikäraja nostettiin 16 vuoteen. Yhteiskunnallinen ja poliittinen tilanne olivat vasta tällöin muuttuneet tavalla, joka sai FA:n ottamaan naisten jalkapallon olemassaolon vakavasti ja pitämään tärkeänä saada sen kehitys omaan ohjaukseensa.⁶³

Olisiko naisten jalkapallolle sitten ollut edellytyksiä todelliseen läpimurtoon jo 1920-luvulla? Romantisoivan kirjallisuuden vastaus on yleensä kyllä, tai ainakin siinä pysytään toiveikkaana. Maailmansodan ajan peleistä voisi vielä olettaa, että kyseessä saattoi olla korvike tai halu tulla tirkistelemään kuriositeettia, mutta 1910-20-luvun vaihteessa oli yhä nähty korkeita katsojalukuja. Kysyntää mitä ilmeisimmin oli. Monet tutkijat ovat lisäksi katsoneet, että naisten jalkapallo haluttiin tuhota yksinkertaisesti siksi, että siitä oli tullut liian suosittua ja se uhkasi tällä suosiollaan miesten jalkapalloa.

Näihin väitteisiin on suhtauduttava varovasti. Tosiasiassa monien naisjoukkueiden toiminta oli hiipumassa jo ennen kuin FA kielsi kenttensä käytön. Dick, Kerr's Ladies -joukkueen menestys ja näkyvyys olivat jäämässä yhä yksinäisemmäksi ilmiöksi, kun tarjolla oli taas tuttua ja turvallista eli miesten jalkapalloa. Todennäköisiä selityksiä hiipumiselle ovat miesten jalkapallon paluu, naisten pelin uutuudenviehätyksen vähentyminen, yleinen ennakkoluuloisuus sekä se, että naiset eivät 1920-luvun maailmassa laajoin joukoin kiinnostuneet jalkapallon harrastamisesta tai seuraamisesta.

Maailma ei luultavasti ollut vielä valmis naisten jalkapalloseuralle laajassa mittakaavassa. Olihan muissakin urheilulajeissa vaikeaa saada aikaan läpimurtoa, sellaisissakin, joita perinteisesti pidettiin ”naisellisina”. Yhteiskunnallinen ja sosiaalinen tilaus oli vähenemässä, ja ne, jotka olivat kenties halunneet nähdä naisten jalkapalloa outoutena ja kuriositeettina, kenties jopa sirkushuvina, tai tilaisuutena tarkastella naisia muista kuin urheilullisista motiiveista, olivat saaneet uteliaisuutensa tyydytettyä.

“Vastoin naisellisen sielun luonnollisia taipumuksia”

Britannia ei toki ollut ainoa maa, jossa naisten jalkapallo kohosi esteitä. Muualla koettiin vastaavia rajoituksia ilman edes niitä edeltänyttä kukoistuskautta. Ranskassa toiminta näivettyi, kun Milliat siirsi tasa-arvotaistelussa päähuomion toiseen suuntaan: naisten yleisurheiluun ja sen saamiseen olympialaisiin.⁶⁴

Maskuliinisimmissa kulttuureissa mentiin vielä pidemmälle. Brasiliassa naisten jalkapallo kiellettiin kokonaan vuonna 1941.

Perusteena oli, että jalkapallo oli luonnotonta naisille. Brasiliaan oli perustettu useita naisten jalkapallon joukkueita, ja peli näytti olevan leviämässä, mikä johti reaktioon. Prosessin kuvataan lähteneen liikkeelle yhden henkilön kansalaiskirjeestä presidentille. Kirjeessä maalailtiin kauhukuvaa: Brasiliassa olisi kohta 200 naisten jalkapallojoukkuetta, ja ne tuhoaisivat 2000 tulevan äidin terveyden. Kirjeessä varoitettiin, että jalkapalloa pelaavat naiset kokisivat henkisiä ongelmia ja heitä pidettäisiin näyttelyesineinä.

Yhteydenotto löysi vastakaikua Brazilian niin terveys- kuin poliittisista viranomaisista. Terveys- ja opetusministeriön liikuntakasvatuksen osasto tilytti vähintään yhtä voimakkaasti:

--- useiden naisjalkapallojoukkueiden muodostaminen --- ansaitsee järkevien ihmisten paheksunnan --- psykologisen järjestyksen asettamat syyt eivät hyväksy [naisille] näin väkivaltaista fyysistä toimintaa, johon naisen organismin antamat mahdollisuudet eivät kykene.

Useat lääketieteen edustajat säestivät: urheilu, ja erityisesti jalkapallo, saisi aikaan peruuttamattomia muutoksia naisen ruumiissa. Jalkapallon pelaaminen olisi “vastoin naisellisen sielun luonnollisia taipumuksia”. Vuoden 1941 laki ei ainoastaan vienyt käytännön mahdollisuuksia pelaamiseen Englannin FA:n tapaan, vaan se suoranaisesti kielsi naisten jalkapallon sen kaikissa muodoissa.⁶⁵

Tämä kielto poistettiin lopulta 1970-luvun lopussa, mutta asenteet eivät juurikaan muuttuneet. Esimerkiksi miesten maajoukkueen valmentaja Joao Saldanha katsoi, ettei naisen fyysiikka sopinut jalkapalloon. Hän myös kysyi, johtaisiko seurusteluhde avioliittoon, jos tyttö ilmoittaisi miehelle pelaavansa innokkaasti jalkapalloa. Eli käytännössä hän epäili, pääsisikö jalkapalloa pelaava nainen naimisiin.⁶⁶ Tämäkin argumentti oli sama kuin kymmeniä, kymmeniä vuosia aiemmin.

Latinalainen Amerikka oli ehkä ääriesimerkki. Mutta yleinen näkemys oli vielä vuosikymmeniä 1920-luvun jälkeenkin, että naisen olemukseen kuuluivat toiset asiat kuin rehkivä urheilu ylipäätään ja maskuliininen jalkapallo erityisesti. Naisiin kuuluivat erityisesti kauneus ja äitiys, näitä heidän kuului tavoitella, se oli heidän tehtävänsä ja suoranainen velvollisuutensa.

Hidasta eteenpäin menoa oli havaittavissa toisen maailmansodan jälkeen lähinnä vain Keski-Euroopassa, ja sielläkin painon on oltava sanassa hidas.

Saksasta tuli myöhemmin naisten jalkapallossa vielä dominoivampi maa kuin miesten puolella. Mutta sielläkin olivat vastassa samat esteet. Pelin Saksaan aikanaan 1800-luvun lopulla tuonut Konrad Koch oli täysin naisten jalkapalloa vastaan. Tosin toisenlaisiakin näkemyksiä oli, esimerkiksi Philipp Heineken, josta tuli vuonna 1900 Saksan jalkapalloliiton varapuheenjohtaja.⁶⁷ Biologiset perusteet ja näkemykset urheilun epäterveellisyydestä naisen keholle olivat kuitenkin pitkään valtavirtaa, kuten muuallakin.⁶⁸

Ensimmäiseksi saksalaiseksi naisten jalkapalloseuraksi on useimmiten osoitettu vuonna 1930 Frankfurtissa perustettu 1. DDFC (1. Deutsche Damen-Fussballclub). Perustajana oli Lotte Specht -niminen henkilö, jonka on mainittu olleen teuras-tajan tytär ja kabaree-esiintyjä.⁶⁹ Specht muisteli itse myöhemmin, että pelaaminen alkoi sunnuntain viettona aluksi hullut-telun merkeissä, ja ensimmäiset pelaajat olivat kauppa- ja liikemiesten tyttäriä. Sitten eräs journalisti kehotti heitä muodostamaan joukkueen.⁷⁰ Vastuksia oli kuitenkin paljon: jotkut heittelivät kiviä, lehdistä herjattiin, ja isän kauppaan tuli ihmisiä ihmettelemään, miten tämä salli, että tytär pelasi jalkapalloa.⁷¹

Toisissa haastatteluissa Specht mainitsi joukkueen perustamisen syynä naisten oikeudet ja halun osoittaa, että naiset

pystyivät siihen, mihin miehetkin. Hän oli lähestynyt Saksan jalkapalloliitto DFB:tä, mutta sieltä oli tullut tyly vastaus: se nyt vielä puuttuisi, että naisetkin pelaisivat jalkapalloa.⁷²

Suunnitelmia oli ollut aiemminkin, ja monet olivat pitäneet niitä pelottavina. DFB:n vuosikirja oli todennut jo vuonna 1920 – siis aikana, jolloin Englanti näytti vielä osoittavan, että naisten jalkapallolla olisi tulevaisuutta – että jalkapallossa ei ollut naisille kuuluvia piirteitä. Sellaisiksi vuosikirja asetti jonkinlaisen arkuuden ja taipumuksen väistyä. Jos naiset pelaisivat jalkapalloa, koko peli joutuisi vaaraan, eikä kukaan ”todellinen poika” haluaisi enää olla siinä mukana.⁷³ Saksan suurimman osavaltion Preussin koulujen opetusohjelmissa todettiin, ettei jalkapallo ollut naisille ja tytöille sovelias peli, ja sen tilalle asetettiin sopivaksi peliksi käsipallo.⁷⁴

Itävallassa järjestettiin ensimmäinen virallinen naisten peli vuonna 1935, ja Österreichische Damenfußball-Union perustettiin huhtikuussa 1936. 1920-luvulla lienee järjestetty muutama näytösottelu, joilla oli ollut viihdetarkoitus. Täälläkin liitto kuitenkin reagoi nopeasti ja kielsi seuroiltaan kenttien antamisen naisten jalkapallolle, eikä se tunnustanut naisten otteluita. Kun Hitler liitti Itävallan Saksaan vuonna 1938, vanha keskusunioni ja seurat hajotettiin.⁷⁵

Vastustusta ei tullut vain oikealta. Myös Saksan vasemmistopuolueiden urheilujärjestöt ja itävaltalainen työläisurheilu vastustivat naisten jalkapalloa.⁷⁶ Kuten työväenliikkeen *Die Freie Turnerin* ilmoitti vuonna 1925: jalkapallo oli miehinen taistelupeli. Se, mikä oli miehelle ilmausta kyvystä taistelemiseen, näytti naisten tekemänä naurettavalta ja karikatyyriltä. ”Siksi pois se.”⁷⁷

Jalkapallon historiaa tutkivan Irsee-instituutin johtajan Markwartin Herzogin mukaan naisten jalkapallo Saksassa onkin asia, jossa yleiset poliittiset linjaukset ja suhtautuminen

ovat menneet ristiin yllättävällä tavalla. Naisten jalkapallolle löytyi puolestapuhujia usein eniten perinteisistä porvarillisista piireistä, kun sen sijaan liberaalit ja vasemmistolaiset olivat vastaan.⁷⁸

Kansallissosialismin aikana suhtautuminen naisten urheiluun oli ylipäättään kaksijakoista. Kuten aiemmin jo mainittiin, suuntaus oli äärimaskuliininen ja näki naisille paikan mieluiten vain kotona. Naisia poistettiin työelämästä ja heidän opiskelupaikkojaan rajoitettiin, koska tavoitteena oli kasvattaa rotupuhtaan sukupolven perustajia, soturien äitejä. Toisaalta kansallissosialistit satsasivat muita maita enemmän naisten urheiluun, koska siinä oli saavutettavissa menestystä nopealla aikataululla ja pienillä satsauksilla.

Jalkapallo ei kuitenkaan kuulunut tähän edistettävän naisurheilun joukkoon. Sitä paitsi jalkapallo oli monien saksalaisten, ei vain natsien, mielestä liian englantilaista ollakseen aidosti saksalaista. DFB:n mielestä jalkapallo kuului lajeihin, joita naisen ei tullut harrastaa; muita olivat mäkihyppy, nyrkkeily, kelkkailu, polkupyöräily, paini ja pitkänmatkanjuoksu. Nämä lajit edellyttivät liikaa voimanponnistuksia ja kamppailuhenkeä eivätkä sopineet naisen arvolle.⁷⁹

Toisen maailmansodan lopputulos ja Liittotasavallan synty eivät muuttaneet tilannetta. Tutkija Sven Güldpfennig siteeraa kulttuuriantropologi Frederik Buytendijka, joka totesi vuonna 1953: ”Jalkapallo pelimuotona on oleellisesti miehisyyden demonstraatio. Se, että annettaisiin naisten pelata jalkapalloa, ei ole koskaan onnistunut, sen sijaan heille sopivat koripallo, maahockey, tennis ja niin edelleen.”⁸⁰

Vuonna 1955 DFB kielsi jäsenseuroiltaan kokonaan kenttensä antamisen naisten jalkapallolle, ja itse asiassa vielä kattavammin kuin aikanaan FA. Se kielsi perustamasta tai ottamasta liittoon mukaan naisjalkapallon osastoja sekä liiton

jäseniltä toimimisen erotuomareina naisten peleissä. Perustelu oli silläkin kertaa ennen kaikkea biologinen: ”Kamppailussa pallosta naisellinen viehättävyys katoaa, ruumis ja sielu kärsivät kiistämättömiä vaurioita, ja ruumiiden asettaminen nähtäväksi vahingoittavat taitavuutta ja säädyllisyyttä.”⁸¹ Schleswig-Holsteinin jalkapalloliiton puheenjohtaja mainitsi puolestaan vuoden 1958 liittopäivien avauspuheessaan, että liitto oli torjunut naisten jalkapallon juuri siksi, että se arvosti niin suuresti naisia: jalkapallon kaltainen gladiaattorimainen peli veisi heiltä viehättävyyden ja arvokkuuden.⁸²

Saksalaisen naisjalkapallon esiinmarssi

Naisten jalkapalloa ei kuitenkaan saatu juurittua irti. Länsimaaisessa demokraattisessa yhteiskunnassa oli mahdotonta kieltää lailla ketään kansalaista pelaamasta jalkapalloa. Toimittaja Johanna Nordling siteeraa erästä ajan naispelaajaa:

Ei meitä voi häätää julkisesta puistosta, ajattelimme, ja niin raivasimme erästä puistosta niityn pelikuntoon. Revimme irti puskia ja rikkaruohoja, poljimme myyränkolot umpeen. Sitten asetimme laukut tolpiksi ja aloimme treenata. Valmentajaa meillä ei ollut, mutta parhaat meistä vetivät harjoituksia. ---

Meistä tykättiin ja meitä kehuittiin, missä pelasimmekin. En olisi pelannut vuosikautia, jos olisin asettanut itseni naurunalaiseksi. Emme halunneet olla vain viihdettä miehille, juosta pomppivine rintoinemme kentällä, vaan halusimme näyttää, että osaamme pelata jalkapalloa. Halusimme näyttää, että myös naisilla on oikeuksia. Ja että DFB:n kielto oli väärin.⁸³

Samaan aikaan naisten jalkapallo sai tukijoita henkilöiltä, jotka näkivät siinä kaupallisia mahdollisuuksia. Liikemies Willy Ruppert perusti naisille erillisen jalkapalloliiton, *Westdeutschen*

Damen-Fussballverband. 1950-luvun jälkipuoliskolla liitto järjesti maaotteluitakin, joissa oli lähes 20 000 katsojaa. Ensimmäinen oli Hollantia vastaan ja päättyi Saksan voittoon 4-2.

Viikkokatsauksessa kommentaattori käytti ajan kielikuvia, mutta ainakin tarkoitus oli kehua: ”Muutos kodinhoidosta pallon hallitsemiseen näyttää tosiaan onnistuneen, vaikka luomakunnan herrat yhä nauravat.” Lisäksi hän kutsui naispelaajia jalkapallosuffrageteiksi.⁸⁴ Myös naisasialiikkeen edustajat kutsuivat pelaajia urheilun suffrageteiksi ja totesivat, että saksalaisen naisen vanha KKK – *Kirche, Küche, Kinder*, eli kirkko, keittiö, lapset – oli korvattu uudella: *Kämpfen, Kicken, Köpfen*, kampailla, potkaista, pukata.⁸⁵

Edellä mainittu liitto ei sekään saanut käyttää liigaseurojen kenttiä, mutta kaupunkien kenttiä siltä ei voitu kieltää. DFB:n taholta valitettiin esimerkiksi Münchenin ylipormestarelle, että tällainen toiminta oli hyökkäys selkäpuolelta ”taistelussamme naisten jalkapalloa vastaan”.⁸⁶ Tämä kuvastaa hyvin asennetta: DFB:n mielestä ilmiötä ei voinut edes tyytyä katselemaan ja paheksumaan sivusta, vaan sitä vastaan oli aktiivisesti taisteltava.

DFB peruutti lopulta vuonna 1955 antamansa kiellon 31. lokakuuta 1970. Itävallassa kuljettiin suunnilleen samaan tahtiin, kiellot purettiin vuonna 1971.⁸⁷ Yksi naisten jalkapallon puolestapuhujista oli muutoin erittäin konservatiivisena pidetty DFB:n johtaja Hermann Neuberger. On arveltu, että tähän olisi vaikuttanut se, että hänellä oli neljä tytärtä. Neubergeriltä tuli joka tapauksessa sanonta, jonka mukaan naisten jalkapallo oli ”jalkapalloa, jossa on sydän”. Vastaaviin käännyksiin kuului myös pitkäaikainen liittokansleri Helmut Kohl. Tähän puolestaan vaikutti luultavasti se, että vuonna 1993 mestaruuden voitti yllättäen hänen kotiseudultaan Pfalzista tuleva joukkue, ja Kohl oli mukana ojentamassa joukkueelle voittopokaalia.⁸⁸

Suurin vaikutus kiellon purkamiseen lienee ollut siinä, että yhteiskunnallista tilausta ja harrastajia oli yhä enemmän. Seuroja oli perustettu koko ajan lisää DFB:n vastahangasta huolimatta, ja uudenlaisten tasa-arvonäkemyksen edessä olisi ollut hyvin vahingollista lajin imagolle estää naisten jalkapallon nousua. Pidemmän päälle se olisi varmasti ollut myös laillisesti mahdotonta. Yhtenä motiivina oli myös pelko, että mikäli DFB ei avaisi oviaan, naiset loisivat oman liiton, ja tällä voisi olla taloudellisia vaikutuksia DFB:n toiminnalle.⁸⁹ Niinpä DFB alkoi lopulta ajaa jalkapalloa koulujen opetussuunnitelmiin myös tytöille.⁹⁰

Valtalehdistössä suhtautuminen oli kuitenkin pitkään nyreää. Esimerkiksi *Der Spiegel* ja *Süddeutsche Zeitung* vähätelivät naisten jalkapalloa sen läpilyöntivaiheessakin. Sen sijaan *Frankfurter Allgemeine Zeitung* kuului jo tässä vaiheessa kannattajiin.⁹¹

Tosin suopeakaan huomio ei useinkaan ollut tasa-arvoista. Esimerkiksi Sveitsistä on tehty havainto – joka luultavasti oli hyvin universaalinen – että vielä 1970-luvun lopulla naisten jalkapalloa käsitellessä artikkeleissa pääosassa oli muu kuin urheilu. Tutkijat Marianne Meier ja Helen Hürlimann mainitsevat, että lehtien jutuissa pääosissa olivat useimmiten pelaajien hiukset, sääret, rinnat ja siviilisäätö sekä niiden kommentointi. Sen sijaan itse pelin kulusta tai edes lopputuloksesta oli paljon vaikeampaa saada tietoja.⁹²

Toiminta oli vielä tuolloinkin hyvin kotikutoista, ja kaikissa maissa oli säännöissäkin eroavuuksia verrattuna miesten peleihin. Peli aika oli lyhyempi ja pallo pienempi, talvitauko oli pitempi, nappulakengät oli kielletty, ja naisille oli sallittu itsensä suojaaminen käsin ilman pelkoa rangaistus- tai vapaapotkuista. Peli aika pidennettiin sitten 80 minuutiksi vuonna 1985 ja viimein vuonna 1993 samanmittaiseksi kuin miehillä.⁹³

Tasa-arvon etenemistä ei muutenkaan välttämättä paljon havainnut ruohonjuuritasolla. Arminia Bielefeldin naisjoukkueen pelaaja muisteli myöhemmin, että naiset eivät saaneet käyttää miesjoukkueen bussia, ja niinpä he joutuivat välillä kuljettamaan henkilöautolla koko joukkueen peliin, eli ajamaan useita kertoja edestakaisin. Palatessa oli vietävä ensin ne, jotka eivät käyneet ollenkaan suihkussa, ja viimeisinä ne, jotka viipyivät suihkussa pitkään. Jos suihkuja nimittäin oli. Silti kyseisen pelaajan mielestä kokemus oli jotenkin hauskempi kuin myöhemmin, organisoituna aikana, jolloin kaikki meni niin sujuvasti – aiemmin harrastuksessa oli jotain seikkailullista.⁹⁴

Länsi-Saksan ensimmäinen virallinen, DFB:n auktorisoima naisten maaottelu oli vasta vuonna 1982.⁹⁵ *Der Spiegel* säilytti tuolloinkin linjansa. Se katsoi, että naisten jalkapallo oli turmiollista perinteisille sukupuolirooleille, perheille ja moraalille, koska yleisö oli paikalla lähinnä tirkistelijöinä. Lehti käytti auktoriteetteinaan miesten maajoukkueen valmentajaa Jupp Derwallia ja maajoukkuepelaaja Paul Breitneria, jotka suhtautuivat naisten jalkapalloon kielteisesti. Positiivisemmin suhtautuneessa *Die Welt*'issäkin oli jossain määrin holhoava henki: kiinnitettiin huomiota pelin esteettiseen puoleen, muistutettiin pelaajien olevan kauniimpia kuin miesten puolella ja kutsuttiin pelaajia etunimillä.⁹⁶ Kun vuonna 1983 Saksan maajoukkue hävisi Hollannille eikä selvinnyt EM-kisoihin, *Der Spiegel* piti tätä vahvistuksena näkemyksilleen ja vetosi 1950-luvulla esitettyihin psykologisiin tutkimuksiin todistaakseen, että jalkapallo sopi vain miehille.⁹⁷

Toisaalta naistenkin puolelta löytyi ajattelua, jonka mukaan heillä oli kyse ainakin jollain tavalla eri pelistä kuin miehillä. Saksan maajoukkueen tuolloin paras pelaaja Anne Trabant-Haarbach harmitteli, kun miesten vuoden 1974 maailmanmestarijoukkueeseen kuulunut Berti Vogts valittiin naismaajouk-

kueen valmentajaksi. Trabant-Haarbachin perusteluna oli se, että Vogts oli tunnettu taistelijana ja fyysisenä kamppailijana, ja sellainen pelityyli ei sopinut naisille; se päinvastoin karkotaisi nuoria tyttöjä pelin piiristä. Tutkija Carola Westermeier arvelee, että kommentoissa haluttiin ottaa etäisyyttä sellaiseen käsitykseen, että jalkapallo tekisi naisista miesten kaltaisia. Oli edullisempaa korostaa pelin naisellista puolta.⁹⁸ Näin voi olla; toisaalta se ei sulje pois sitä, että kyse saattoi olla sen ajan edustajan aidosti sisäistämästä ajattelusta.

Mutta eipä urheilumaailma tuntunut edes suuntaavan huomiota naisten jalkapalloon. On kuvaavaa, että vuonna 1980 *Bild-Zeitung*'issa vain 7 % urheilu-uutisissa esiintyneistä urheilijoista oli naisia. Miesurheilijoiden vaimot ja tyttöystävät saivat enemmän huomiota kuin naisurheilijat.⁹⁹

Vuonna 1981 Saksan DFB:lle muodostui ongelma, kun se sai kutsun Taipeihin turnaukseen, jota kutsuttiin maailmanmestaruuskilpailuksi. Saksalla ei ollut tuolloin vielä lainkaan naisten jalkapallomaajoukkuetta, ja ratkaisuksi tuli lähettää seurajoukkue, Saksan mestaruuden voittanut SSG 09 Bergisch Gladbach. DFB ei edes maksanut matkakuluja. Sponsorit oli etsittävä muualta.¹⁰⁰

Joukkueelle oli yllätys, että perillä kaikki oli ammattimaisempaa kuin Saksassa ja kuinka innostuneita katsojat olivat. Taiwanin pelaajat olivat hämmästyttävän hyviä, he muun muassa voittivat Filippiinit 13–0. Saksalaisten oma alkua vaikeaa: Intia 0–0, Suomi 1–1. Loput lopputulokset olivat Haiti 5–2, Taiwan 1–1, Uusi Seelanti 2–1, Thaimaa 6–0, Sveitsi 5–2, Norja 4–0, ja viimeisenä kaatui Hollanti. Jo pelien määrä osoitti, että turnausta ei ollut suunniteltu ja mitoitettu huippu-urheilun vaatimusten mukaan. Saksa pelasi yhdeksän otteluaan 11 päivässä, eli tahti oli hyvin rankka. Valmentaja Haarbach-Trabant – jonka pelaajat muistelivat olleen hyvin ankara – herkistyi

kuitenkin voiton hetkellä: ”Hulluutta.” Pelaajat suhtautuivat samoin. Mutta he korostivat saavutusta paljon enemmän seuran kuin Saksan voittona.¹⁰¹

Joukkueen palattua vastaanotto oli monelta osin stereotypisoiva. Kun pelaajat kutsuttiin televisioon, miesjuontaja kysyi, olivatko he saaneet avoliittotarjouksia, ja korosti, ettei puhuta nyt niin vakavasti kuin miehet. Toinen miesjuontaja

Pelaaja ja valmentaja Silvia Neid.⁴

kyseli, kutsuiko joukkue itseään termillä *Mannschaft* vai *Frauschaft*. *Mannschaft* on saksan kielessä sananmukaisesti miehistö, mutta sitä yleensä käytetään naisjoukkueistakin, joten kysymys oli tarkoitettu vitsiksi. Katsellessaan vuosia myöhemmin tätä kohtausta samat pelaajat paheksuivat suuresti juontajien heitä kohtaan osoittamia asenteita.¹⁰²

Positiivisia seurauksia kuitenkin tuli. Pian turnauksen jälkeen Haarbach-Trabant sai DFB:ltä kutsun maajoukkueen valmentajaksi, ja hän johti 10.11.1982 ensimmäisen varsinaisen Frauen-DFB-Elfin eli oikean maajoukkueen kentälle. Mukana oli kahdeksan Bergische Gladbachin pelaajaa.¹⁰³

Liittotasavallan puolella merkittävä henkinen muutos naisten jalkapallon hyväksi tapahtui oikeastaan vasta vuoden 1989 EM-turnauksessa. Turnaus oli edelleen luonteeltaan epävirallinen, ja kisat olivat hyvin pienimuotoiset. Formaatti oli sama kuin miehillä vuoteen 1976 asti: ensin oli karsintapelejä ja vasta lopuksi erillinen neljän maan turnaus. Tällä kertaa tuohon joukkoon olivat selvinneet Saksa, Italia, Ruotsi ja Norja. Oli kaksi välierää, ja voittajat selvisivät finaaliin. Turnaus pelattiin kaiken lisäksi pikkukaupungeissa.

Saksan naisten menestys näissä kisoissa käänsi yleisen keskustelun myönteiseksi naisten jalkapallolle – *Der Spiegel*’iä myöten. Välieräpeli oli ensimmäinen Saksan televisiossa näytetty naisten maajoukkueen peli, ja paikan päällä Siegenin stadionilla oli 8000 katsojaa. Finaalissa Osnabrückissä Saksa kukisti Norjan 4-1, vaikka lähti otteluun altavastaaajana. *Sport-Bild* vertasi tapahtumaa jopa ”Bernin ihmeeseen” eli kuuluisaan miesten vuoden 1954 maailmanmestaruuteen, ja jalkapallolehti *Kicker* puhui kahdesta voitosta: turnausvoiton lisäksi oli saatu aikaan se, että naisten jalkapallo pääsi viimeinkin parrasvaloihin. DFB:n puheenjohtaja Neuberger kiitteli juuri tässä yhteydessä, että naisten jalkapallossa löytyi se, mikä oli miesten puolelta usein menetetty: sydän.

Viittaaminen sydämeen oli todennäköisesti ajatuksellisesti jonkin verran roolittavaa, mutta ainakin se oli tarkoitettu mahdollisimman positiiviseksi maininnaksi. Joukkueen paras pelaaja Silvia Neid (myöhemmin naisten maajoukkueen valmentaja) toisti osittain Trabant-Haarbachin näkemystä: ei haluttu näyttää ulkoisesti miehiltä eikä juosta ympäriinsä kuin lihaskimput, ja naisten peli oli ehkä vähemmän atleettista kuin miesten, mutta se oli tekniikan osalta hienostuneempaa ja esteettisempää. Hänkin painotti, kuinka mukana oli ”naisueiden sydän ja sielu”.¹⁰⁴

Tosin kaksi vuotta myöhemmin hehkutus oli paljon pienempää, vaikka Saksa uusi tuolloin mestaruustittelinsä, ja kyseessä oli silloin täysin virallinen EM-turnaus.¹⁰⁵ Ensimmäinen läpimurto ja uutuusarvo oli jo käsitelty. Toisaalta sekin, että nyt ilmiötä ei huomattu pelkkänä kuriositeettina, oli itsessään edistystä.

DDR:n naisjalkapallon synkkä tarina

Toisessa saksalaisessa valtiossa eli DDR:ssä naisten jalkapallon tie oli vielä kivikkoisempi. Kun eräät naiset tekivät vuonna 1967 DDR:n jalkapalloliitolle aloitteen naisten jalkapallotoiminnan aloittamisesta, liiton presidentti kiitti kohteliaasti kirjeestä, mutta totesi, että asia ei ollut suunnitteilla missään näkyvissä olevassa tulevaisuudessa. Sen sijaan hän antoi neuvoksi hakeutua erotuomariksi, jos halusi pysyä lähellä jalkapallotoimintaa, sillä erotuomareissa oli jo naisia. Vasta vuonna 1978 DDR:n jalkapalloliitto suositteli myös naisten jalkapallotoiminnan kehittämistä – joskin sen mielestä tämän tuli tapahtua pienemmillä kentillä kuin miehillä.¹⁰⁶

Silti DDR ei edelleenkään perustanut naisten maajoukkuetta. Merkittävänä syynä oli varmaankin DDR:n yleinen linja urheilun ja etenkin naisten urheilun osalta: ainoastaan olympialajeihin satsattiin. Tavoitteena oli maksimoida arvokisoissa saavutettujen mitalien kokonaismäärä, koska sen oli määrä todistaa sosialistisen järjestelmän paremmuus. Tällöin oli taroituksenmukaista sijoittaa varat ja haravoida lahjakkuudet yksilölajeihin, ei joukkuelajeihin. Samasta syystä DDR:ssä ei satsattu edes miesten jalkapalloon, vaikka se oli kansan keskuudessa kaikkein suosituin yksittäinen laji.

Naisten puolella tämä logiikka oli vielä voimakkaampi, koska naisten urheilu nähtiin vielä parempana mitalisampona kuin miesten. Naisten puolella oli vähemmän kilpailua, joten tuloksia oli odotettavissa nopeammin. Myös mahdollisuudet manipuloida lopputulosta dopingilla olivat suuremmat. Lisäksi myös tässä Saksassa naisten jalkapallo kohtasi perinteisiä konservatiivisia esteitä; pelaaja saattoi joutua käymään harjoituksissa salaa siten, että poistui kotoaan ikkunasta. Vanhemmat eivät olisi päästäneet.

Naisten jalkapallon arvostuksen puutteesta kertoo sekin, ettei DDR:ssä ollut ennen kuin aivan valtion viime hetkillä edes virallista mestaruussarjaa – *Meisterschaft* – vaan pelattavan sarjan nimi oli *Bestenermittlung*. Tämä loi harrastelijamaisemman vaikutelman. DDR:n jalkapalloliittoon perustettiin vasta vuonna 1988 oma naisia koskeva työryhmä, ja naisten jalkapallon kehittämissuunnitelma hyväksyttiin lokakuussa 1989. Maa-joukkue perustettiin toukokuussa 1990.¹⁰⁷ Jälkikäteen nämä ajankohdat vaikuttavat suorastaan koomisilta – valtiohan lakkausi olemasta jo lokakuussa 1990.

DDR:n ensimmäinen maaottelu käytiin kesällä 1990, toisin sanoen tilanteessa, jossa itse valtion tarun loppuminen oli enää kuukausien päässä. Ehkä kuvaavaa on, että vastassa ollutta maatakaan ei ollut enää olemassa muutaman vuoden päästä – kyseessä oli Tshekkoslovakia. Tshekkoslovakia voitti 3–0, ja maaottelu jäi DDR:n ainoaksi. DDR:n naismaajoukkue ei näin ollen tehnyt koskaan yhtään maalia virallisessa maaottelussa.¹⁰⁸

Valtio karkasi myös sellaisen liigauudistuksen alta, jonka yhteydessä olisi alettu viimein puhua virallisestikin mestareista. Yhdistyneelle Saksalle DDR:ltä jäi kuitenkin perintönä yksi huippujoukkue – BSG Turbine Potsdam. Se sai alkunsa oikeastaan uudenvuodenpilasta, kun kaksi miespuolista urheilufania jätti työpaikan aloitelaatikkoon ehdotuksen perustaa naisten jalkapallojoukkue. Heidän yllätyksekseen 36 naista ilmoittautui, ja toiminta alkoi.¹⁰⁹ Joukkueesta muodostui yhdistyneessä Saksassa jotain, mihin itäsaksalainen identiteetti saattoi suuntautua. Tästä kertoo myös se, että joukkueen kentän nimi pysyi Karl-Liebknecht-Stadionina.¹¹⁰ Liebknecht oli DDR:ssä pyhimyksen ja marttyyrin aseman saavuttanut Saksan vanhan työväenliikkeen edustaja, jota valtio oli pitänyt yhtenä esitaiselijanaan.

Nadine Angerer oli pitkään Saksan maajoukkueen maalivahti.⁵

Potsdamin ja Saksan maajoukkueen malivahtina toiminut Nadine Angerer ei itse ollut kotoisin Itä-Saksasta. Hän kuitenkin kiittelee sitä muistelmissaan aidommaksi ympäristöksi kuin läntistä Saksaa ja viittaa siihen, miten tärkeä Turbine Potsdamin voittama mestaruus oli paikallisille ja vanhalle DDR-nostalgialle. Hän mainitsee, että hän ei oikeastaan pidä suurimpina saavutuksinaan maajoukkueessa tulleita maailmanmestaruuksia, vaan Turbinen Saksan mestaruutta vuonna 2004, ja hän kuvaa paikallisten reaktioita:

Mestaruus oli Potsdamissa politiikan asia! Oli kyse kokonaisen alueen itsetunnosta. --- paluutamme vastassa oli Potsdamissa yli 5000 ihmistä Lustgartenissa, Havelin [järvi] suurella, keskeisellä kokoontumispaikalla. Siihen oli rakennettu lava, olutta jaettiin, soitettiin musiikkia, ja ministeripresidentti Matthias Platzeck piti ääni värähdellen tunteikkaan puheen. Monille ihmisille, jotka juhlivat kanssamme, kyse ei sillä hetkellä ollut enää juurikaan urheilusta, he juhlivat sitä, mikä oli heidän mielestään heidän yhteisöllisen kulttuurinsa ja käsityskantansa

voitto. Kuulen vielä tänäänkin, kuinka ihmisjoukosta eräs mies huusi uudelleen ja uudelleen: ”Olemme kukistaneet kapitalismin!” Olimme voittaneet kansallisen kaksintaistelun pankkikaupunkia [Frankfurt] vastaan, eikä se jäänyt näinä vuosina ainoaksi. Me naisjalkapalloilijat halusimme yksinkertaisesti vain voittaa mestaruuden, mutta sellaisina hetkinä Turbinen osalta ei ollut kyse yksin jalkapallosta, ja näin, kuinka tärkeä tämä menestys oli alueen ihmisille. Uimme euforian aallolla ja olimme yksinkertaisesti vain onnellisia.¹¹¹

Tässäkin suhteessa naisten jalkapallo oli aikansa poliittisten, yhteiskunnallisten ja historiallisten muutosten peili siinä missä miestenkin peli.

ARVOKISAT TUOVAT NÄKYVYYDEN

Esihistoria:

epäsäännöllisyyttä ja kutsuturnauksia

Naisten jalkapallossa maajoukkueet ja niiden arvoturnaukset ovat olleet erittäin merkittävässä asemassa, kun laji on kampaillut näkyvyyden ja arvostuksen puolesta. Viralliset maailmanmestaruuskisat alkoivat 1990-luvun alussa, ja ne olivat pitkään monille ainoa ikkuna naisten jalkapalloon, koska kansalliset liigat olivat pienimuotoisia ja taloudellisesti heikkoja vahvimmissakin maissa. Kun miesten puolella on ollut jo vuosikymmeniä tarjolla miltei ähkyyn asti Valioliigaa, Bundesliigaa, La Ligaa ja Serie A:ta, mestarien liigasta puhumattakaan, naisten osalta harvat lajiekspertitkään pystyvät nimeämään kovin monta merkittävää naisten seurajoukkuetta. Maajoukkueet olivat ensimmäinen lippulaiva, joka ilmestyi horisonttiin.

1990-luvun läpimurrolle oli parikymmenvuotinen esihistoria, joka muistuttaa naisten taistelua olympiaedustusten laajentamisen puolesta. Kehitys 1960-luvun lopulta 1990-luvun alkuun oli epäsäännöllistä ja kuhmuraista, ja siihen liittyi talous- ja poliittisten piirien vähemmän kauniita tavoitteita. Tutkijat ovat silti viime vuosina painottaneet tämän toiminnan merkitystä. Naiset alkoivat sen kautta luoda yhä enemmän painetta siihen, että he pääsisivät mukaan FIFA:n ja UEFA:n hyväksymään toimintaan ja virallisiin kisoihin.

Nämä pyrkimykset nousivat 1960-70-lukujen vaihteessa. Aluksi eräät italialaiset liikemiehet muodostivat naisten jalkapallon eurooppalaiseksi kattojärjestöksi liiton nimeltä *Federation of Independent European Female Football* (FIEFF). Se muutti pian nimekseen *International Federation of Feminine Football* (FIFF). Eriytyisen näkyvä oli Martini & Rossi -firma, ja liikemiehet alkoivat

järjestää turnauksia, joita he kutsuivat ilman mitään valtuuksia MM-kisoiksi. Ensimmäiset kisat järjestettiin vuonna 1970, ja ne voitti Tanskan joukkue.¹¹²

Vielä enemmän muistetaan seuraavan vuoden turnaus Meksikossa – osittain sen eksoottisuuden, osin valtaviin katsojamääriin vuoksi. Finaalia seurasi Azteka-stadionilla 110 000 katsojaa. Lisäarvoa toi sekin, että edellisenä vuotena Meksikossa oli pelattu miesten MM-kisat, joissa Brasilian taituruus oli muodostunut legendaksi.¹¹³

Meksiko teki järjestävänä maana kisoista mahdollisimman suuren numeron. Avajaisissa oli 80 000 katsojaa, niissä oli näyttävät paraatit ja sotilassoittokunta, puoliajoilla oli isoja näytöksiä, ja valtava paikallinen mediahuomio seurasi kisoja. *Futbol*-lehti mainosti kisoja kuvilla, joiden viehättävät naiset tosin eivät todellisuudessa olleet pelaajia. Euroopasta tulleet pelaajat olivat ihmeissään kaiken suuresta mittakaavasta.¹¹⁴

Kuten eräs Englannin pelaajista muisteli myöhemmin: ”Meillä oli kuusi miestä ja koira [seuraamassa pelejämmme], ja puolet ajasta hekin huutelivat meille herjauksia – ja nyt tulimme kaikkien näiden ihmisten eteen, jotka kirkuivat ja pitivät meitä jumalina. Emme olleet tottuneet mihinkään sellaiseen, emme todella olleet, ja se oli jännittävää, pelottavaa, kauhistuttavaa, siinä tunsin kaikki nuo tunteet yhtä aikaa.” Toinen pelaaja muisteli, että Meksikon ”MM-kisoissa” sai pelata tasaisella kentällä valtavan yleisömäärän edessä. Englannissa joutui pelaamaan epätasaisilla ja viettävillä kentillä, ja katsojia oli parikymmentä.

Kyse ei ollut vain katsojamäärästä, vaan kohtelusta yleensä. Toinen britti muisteli, kuinka kyseessä oli ollut hänen ensimmäinen lentomatkinsa, ja perillä he kohtasivat hienot hotellit ja nimikirjoitusten jahtaajat, poliisisaattueet veivät heidät otteluihin, oli iltatilaisuudet, vastaanotto Britannian lähetystössä, teatteri- ja klubivierailuja, haastatteluja, käynti paikalli-

sessä tavaratalossa, opastettu matka atsteekkien pyramideille ja kanaville – ja useiden tilaisuuksien taustalla Mariachi-muusikot soittivat serenadeja. Harjoitusten jälkeen pääsi urheiluklubeille nauttimaan uima-altaista ja tenniksestä. Sitten oli vielä Atzeca-stadion, joka oli itsessään kokemus – pelaajan oli vaikeaa tajuta, että hän kulki läpi saman tunnelin ja pelasi samalla stadionilla kuin Englannin miesten joukkue tai Pele olivat edellisenä vuotena tehneet.

Ei ihme, että pelaajat, jotka olivat tottuneet kurjiin olosuhteisiin ja lähes täydelliseen huomion puutteeseen, olivat usein pyörällä päästään. Tätä vielä lisäsi se, että suuri osa oli todella nuoria, aivan teinejä – Englannin joukkueen nuorin pelaaja oli 13-vuotias.¹¹⁵

Kun pelaajat tulivat takaisin Englantiin, useimmat kouluun, palattiin todella maanpinnalle. Kukaan ei maininnut mitään heidän saavutuksestaan, eikä kisoja ollut seurannut yksikään brittiläinen journalisti. Eräs pelaajista muisteli, että kerran hänet kutsuttiin hienoon tilaisuuteen kertomaan kokemuksistaan, mutta pian paljastui, että siellä tehtiin lähinnä pilkkaa turnauskokemuksista ja naisten jalkapallosta yleensä.¹¹⁶

Kisoissa sattui inhimillisiä kommelluksia. Tanskan pelaajien bussi hajosi keskellä Guadalajaran erämaata, eikä siinä ollut käymälää eikä ilmastointia. Asioilla piti käydä erämaassa valtavien kaktusten keskellä. ”Se oli toki hieno maisema – kuin kuvapostikortti.” Useiden tuntien jälkeen Italian joukkueen bussi tuli avuksi, kun ensin onnistuttiin löytämään lähin kylä, jossa oli puhelin. Argentiinan bussille kävi huonommin – se kola-roi pakettiauton kanssa, minkä seurauksena kolme pelaajaa joutui jäämään pois semifinaalista ja viisi pelasi loukkaantuneina.

Meksikon ja Italian välisestä semifinaalista tanskalaiset oppivat ainakin sen, että ei kannattanut mennä järjestäjien

varaamaan hotelliin. Meksikon fanit nimittäin estäisivät vastustajan joukkuetta nukkumasta edellisenä yönä pitämällä koko yön meteliä kadulla. Niinpä joukkue majoittui paikallisten tanskalaisten luo. Tanska voitti finaalin 3–0, ja 15-vuotias Susanne Augustesen teki kaikki maalit.¹¹⁷

Oli selvää, että turnauksen sponsorit ja meksikolaiset isännät käyttivät naisten turnausta hyväkseen lähinnä taloudellisten motiivien takia. Meksiko haki myös poliittista etua – myönteistä näkyvyyttä. Siksi resursseissa ei säästely. Yhtä selvää on, että kisoja ei voi pitää oikeina MM-kisoina. Maajoukkueiden toiminta oli vielä kaikkialla hyvin epäsäännöllistä, pelaajat olivat erittäin nuoria, kisoihin liittyi taloudellisia epäselvyyksiä ja arvontoja manipuloitiin, jotta järjestäjät saisivat haluamansa joukkueet finaaliin. Niin sanotut karsintakilpailut olivat nekin farssi: kun niihin ei edes saatu tarpeeksi osanottajia, selitettiin jälkikäteen eräät ystävyysottelut karsintakilpailuiksi. Itse kisoissa tuomarit suosivat räikeästi järjestäjämäata saadakseen sen finaaliin.

FIFA protestoi vahvasti koko kisoja vastaan ja vaati, että kansalliset yhdistykset pysyisivät niistä poissa. Sen esittämissä syytöksissä, joiden mukaan järjestäjät vain halusivat tehdä kisoista kaupallisia show-tapahtumia, oli paljon perää, joskin voi kuulostaa erikoiselta, että juuri FIFA esitti tällaisia perusteluja. Tuolloin ei vielä eletty FIFA:n oman muodottoman paisumisen ja kaupallistumisen aikaa. FIEFF/FIFF ehti järjestää kaikkiaan kolme turnausta, joista yhtä se kutsui EM-kisoiksi (1969) ja kahta MM-kisoiksi (1970, 1971). Kisojen maine muuttui kuitenkin niin huonoksi, että vuonna 1972 ei enää saatu houkutteltua yhtään maata mukaan, ja niinpä liitto lakkautti itsensä.¹¹⁸ Yksi taru oli päättynyt.

FIFA ja UEFA olivat luultavasti toivoneet, että koko ilmiö katoaisi samalla. Pitkin 1970-lukua ne noudattivat lähinnä

viivytystaktiikkaa, kun vaatimukset naisten jalkapallon virallistamisesta kuuluivat yhä kovempina. Niitä oli kuitenkin yhä vaikeampaa vastustaa, koska niissä vedottiin sukupuolten lainmukaiseen tasa-arvoon. Johtavissa länsimaissa tasa-arvolait etenivät, ja ne oli otettava siinä mielessä vakavasti, että niiden rikkomisesta oli vaara joutua vastuuseen. Vanhat roolimallit eivät voineet muutenkaan pysyä enää sellaisinaan voimassa modernisoituvassa maailmassa.

Erittäin merkittävänä on tässä suhteessa pidetty Yhdysvalloissa vuonna 1972 säädettyä tasa-arvolakia ja sen kohtaa, joka tunnetaan lyhyesti nimellä Title IX. Sen mukaan missään koulutuksessa ja ohjelmassa, joka saa liittovaltion rahoituksen, ketään ei saa sulkea pois eikä muutenkaan diskriminoida sukupuolen perusteella. Tämä koski myös urheilua ja merkitsi oppilaitoksille velvollisuutta huolehtia, että molemmille sukupuolille järjestettiin mahdollisuus harjoittaa kaikkia urheilulajeja.¹¹⁹

Tätä yleistä virtausta FIFA:n ja UEFA:n oli vaikeaa vastustaa. Tiedettiin, että pelaajia, joukkueita ja maajoukkueita alkoi olla kohtuullisen paljon eri puolilla maailmaa, samoin turnauksia, ja niiden määrä vain kasvoi. 1970-luvun alussa esimerkiksi UEFA tilastoi Saksassa olevan jo 111 000 rekisteröityä pelaajaa, Tanskassa 26 000, Hollannissa 11 000, Ruotsissa 9400, Ranskassa 6000, Englannissa 4000, Suomessa 3000, ja niin edelleen. Vuonna 1980 luvut olivat kaikissa maissa moninkertais-tuneet, paitsi Tanskassa, jossa ne olivat suunnilleen ennallaan (ja Suomessa oli jopa pieni taantuma, 2500). Englanninkin 6000 kuulostaa tässä suhteessa kovin vaatimattomalta kehitykseltä. Mutta Saksassa pelaajia oli jo 380 000, Ruotsissa 50 000, Ranskassa 16 000, ja niin edelleen.

Kansainväliseltä toiminnalta puuttuivat kuitenkin yhä FIFA:n ja UEFA:n sekä tunnustus, ohjaus että resurssit, ja

naisille järjestetyt erilaiset kansainväliset turnaukset olivat satunnaisia kutsuturnauksia ilman virallista statusta. FIFA vetosi siihen, että peli oli vielä vasta ”kehitysvaiheessa”, julkinen mielenkiinto sitä kohtaan oli vähäistä, eikä se ollut maailmanlaajuinen.¹²⁰ Toisaalta yhtä hyvin voi sanoa, että FIFA ja UEFA estivät asenteellaan sen, että edellä mainituissa asioissa tapahtuisi kunnolla kehitystä.

1970-luvun puolivälissä soihtu siirtyi hetkeksi Aasiaan, jossa oli perustettu Asian Ladies’ Football Confederation (ALFC). Sen johto koostui ensi sijassa ylempien luokkien naisista, joista useimmat olivat naimisissa miesten jalkapallon hallintomiesten kanssa tai olivat sukua näille. ALFC ilmoitti vuonna 1976 FIFA:lle aikovansa järjestää MM-kisat, mihin FIFA odotetusti huomautti, että vain sillä oli oikeus käyttää nimitystä World Cup. Samalla FIFA kielsi eurooppalaisia maajoukkueita osallistumasta tai lähettämästä edes seurajoukkueita kyseiseen turnaukseen. ALFC järjesti lopulta useina vuosina niin sanottuja kutsuturnauksia, joissa oli mukana vaihtelevasti maa- ja seurajoukkueita, eivätkä maajoukkueet useinkaan olleet oikeita maajoukkueita, vaan seuroja, joita turnauksessa kutsuttiin maajoukkueiksi.¹²¹ Vuonna 1978 mukana oli myös HJK.

Periaatteessa FIFA olisi voinut sanoa, että säänjumalatkin olivat tällaista turnausta vastaan. Vuonna 1978 Taiwanissa pidetyn turnauksen avauspäivänä Taipeihin iski taifuuni, minkä vuoksi kisojen avauspäivä siirtyi kahdella vuorokaudella ja muuttaa myös ottelujen ajankohtia. Koko kisojen ajan kentät olivat täysin vetisiä. Turnauksen formaatti oli muutenkin erikoinen: mukana oli 13 joukkuetta, jotka pelasivat kolmessa lohossa, jokaisesta pääsi kaksi parasta jatsoon, ja nämä kuusi pelasivat sarjamuotoisesti ”maailmanmestaruudesta”. Lopulta se jaettiin Stade de Reimsin ja HJK:n kesken.

Eräs Reimsin pelaajista muisteli myöhemmin, että pelaajienkin osalta tilanne oli aivan erilainen kuin nykyään. Kyseessä oli vain harrastus, eikä turnauksen tittelistä kannattanut tehdä numeroa. Loppulista sijoituksista ei ehkä sekään rohkaise puhumaan ihan maailmanmestareista:

1. HJK ja Stade de Reims
2. Kiinan tasavalta
3. Sting SC
4. SV Seebach
5. Hackås IF
6. Kööpenhamina
7. Australia
8. Thaimaa
9. Northwood
10. Union SC Landhaus
11. Polynesia
12. Vancouver¹²²

1980-luvulla järjestettiin myös eräänlaisia ”minimaailmanmestaruuskilpailuja”. Pienuutta osoitettiin turnausten nimelläkin, joka oli diminutiivinen *Mundialito*. Enimmäkseen ne järjestettiin Italiassa, ja osaa ottavien joukkueiden määrä oli jälleen kerran pieni ja satunnainen. Urheilullinen anti ei ollut maailmanmestaruusluokkaa, mutta näkyvyys oli odottamattoman suuri. Esimerkiksi vuonna 1984 Italian lehdistö markkinoi turnausta aitoina MM-kisoina, siitäkin huolimatta, että mukana oli vain neljä joukkuetta, ja ne kaikki Euroopasta. Otteluita myös näytettiin televisiossa.¹²³

Kaikki pelaajatkaan eivät näytäneet olleen mukana pelkästään urheilun mielessä. Italian joukkueen Feriana Ferraguzzi muisteli myöhemmin, että ohjelmaan kuuluivat loputtoman pitkät yhteiset illalliset muiden joukkueiden kanssa, ja etenkin englantilaiset vaihtoivat silloin todella vapaalle, mitä tuli alkoholin

käyttöön. ”Muistan parin heistä päätyneen lattialle umpi-humalassa.” Sitten hän ironisoi, että ehkä se johtui helteestä.¹²⁴

Näin oli siitä huolimatta, että Englanti oli sentään tullut toiseksi samana vuonna järjestetyissä *oikeissa* naisten EM-kisoissa. Tai ainakin melkein oikeissa – kyseiset kisat olivat UEFA:n järjestämät ja muodoltaan säännöllisemmät, eivät enää kutsuturnaus. Niillekään ei kuitenkaan ole annettu virallista EM-arvoa, koska UEFA:n jäsenmaista niin harva osallistui. Sama ilmiö toistui vielä vuosina 1987 ja 1989.

Samaan aikaan naisten jalkapallosta tuli kahden Kiinan poliittisen kilpailun areena. Taiwan jatkoi kutsuturnauksiaan, ja kommunistinen Kiina loi oman maajoukkueen ja kansallisen sarjan ja alkoi järjestää kilpailevia kansainvälisiä turnauksia. Tutkijoista Rabeux tiivistää: naiset joutuivat keskelle geopoliittista konfliktia, mutta ainakin se toi heidän urheilunsa parrasvaloihin.¹²⁵

Osanottajien määrä ei näissä turnauksissa juurikaan noussut siitä, mitä se oli ollut Taiwanin jo aiemmin järjestämisessä. Kirjavuus väheni sikäli, että osanottajat olivat nyt yleensä kansallisia joukkueita – mutta tämä oli usein vain nimellistä. Esimerkiksi vuonna 1984 kommunistisessa Kiinassa järjestetyn turnauksen voitti Yhdysvallat, jota edusti todellisuudessa Sting SC -niminen 19-vuotiaiden joukkue. Järjestelytkään eivät olleet aina ihan ammattimaisia: heti voitettuaan turnauksen finaalin joukkue sai kuulla kiinalaisilta isänniltään, ettei sille ollutkaan varattu paluulentoa sille päivälle, koska sen ei ollut oletettu pääsevän finaaliin. Näin ollen joukkueen oli siirryttävä heti pelin jälkeen junaan päästäkseen isompaan kaupunkiin ja sen lentokentälle.¹²⁶

Yhdysvalloista tuli myöhemmin lajin mahtimaa, jo seitsemän vuotta edellä mainitun Sting SC:n kokemuksen jälkeen aivan oikea maailmanmestari. Varsinaista Yhdysvaltain maa-

joukkuetta säännöllisesti toimivana ja maan parhaat pelaajat kokoavana joukkueena ei kuitenkaan edes ollut ennen vuotta 1985.¹²⁷ Kehitys eteni jo vauhtia, jossa muutokset olivat nopeita ja dramaattisia – vaikka oikeasta tasa-arvosta ei vielä edes unelmoitu.

FIFA:n ja UEFA:n suojiin?

Edellä mainitut epäviralliset mestaruuskisat eivät sellaisinaan kuulu varsinaisten Euroopan- tai maailmanmestaruuskisojen historiaan. Organisoituina ja kilpailullisina tapahtumina niitä ei voi verrata myöhempisiin MM- ja EM-kisoihin.

Kyseisten turnausten merkitys oli toisaalla. Ne toimittivat samanlaista tehtävää kuin naisten epäviralliset olympialaiset 1920- ja 1930-luvuilla: ne edesauttoivat sitä, että pääsy virallisiin rakenteisiin tuli mahdolliseksi. Tätä puolta on viime aikoina korostettu tutkimuksissa entistä enemmän, sillä se sopii tasa-arvotaistelun narratiiviin. Se sopii nimenomaan sellaiseen kertomukseen, jossa naiset ovat olleet itsenäinen voima ja pakottaneet miehiset rakenteet taipumaan tasa-arvoisempaan kohteluun. Kuva on samantapainen kuin lukuisten kansakuntien itsenäistymiskertomuksissa. Todennäköisesti ne, jotka olivat kentällä, ajattelivat silti enemmän urheilua ja peliä itsessään kuin tasa-arvotaistelun strategioita – urheilijoita on lähes poikkeuksetta motivoinut ensi sijassa rakkaus lajiin, rakkaus peliin.

Osa tutkijoista on jopa alkanut pitää valitettavana, että samalla kun naiset tulivat osaksi FIFA:n ja UEFA:n toimintaa, naisten jalkapallo menetti itsenäisyytensä. Asianomaisten aikaisten osalta tämä on kuitenkin ollut vieraampi näkökohta, sillä pääsy FIFA:n ja UEFA:n järjestämiin kilpailuihin oli heille

suuri tasa-arvotavoite itsessään. Se oli käytännössä ainoa vaihtoehto, jos halusi lisää näkyvyyttä, merkittävyyttä ja aikaa myöten myös taloudellisia resursseja. Itsenäisenä ja riippumattomana vastaavat panostukset eivät olisi olleet mahdollisia.

Joka tapauksessa vuonna 1986 FIFA:ssa tapahtui jotain historiallista: sen kongressissa puhui ensimmäistä kertaa nainen, norjalainen Ellen Wille. Hän moitti FIFA:n vuosiraporttia siitä, ettei siinä ollut mainittu naisten jalkapallosta mitään, ja peräänkuulutti naisten virallisten MM-kisojen järjestämistä ja naisten jalkapallolle paikkaa olympiakisoissa. Wille muisteli myöhemmin olleensa hyvin hermostunut, koska hänen täytyi puhua 150 miehen edessä. Mutta vaikutusta oli: FIFA:n puheenjohtaja Joao Havelange moitiskeli järjestön pääsihteerille Sepp Blatterille, ettei naisten jalkapalloa ollut mainittu, ja katsoi, että se oli otettava tulevaisuudessa huomioon.¹²⁸ Asia ei toisin sanoen enää mahtunut maton alle.

Vuonna 1988 FIFA viimein järjesti turnauksen, joka sai selkeästi aiempaa enemmän näkyvyyttä ja joka oli rakenteeltaan säännöllisempi. Sekään ei saanut vielä World Cup -nimeä eikä ollut virallinen MM-turnaus, vaan eräänlainen koeajo tai kentraaliharjoitus. Nimeksi tuli International Women's Football Tournament, se järjestettiin Kiinassa, ja sekin oli luonteeltaan kutsuturnaus. Kukin maanosaliitto valitsi maajoukkueet, jotka ottaisivat siihen osaa. Euroopasta nämä olivat Norja, Ruotsi, Hollanti ja Tšekkoslovakia, Aasiasta Kiina, Japani ja Thaimaa, Pohjois-Amerikasta Yhdysvallat ja Kanada, Etelä-Amerikasta Brasilia, Afrikasta Norsunluurannikko ja Oseaniasta Australia.

Tämä kokoonpano oli väistämättä epätasainen. Kisoissa Norsunluurannikon maalieroksi tuli 1–17 ja Thaimaan 0–16. Vielä puolivälierissäkin nähtiin yksi 0–7-rökitys (Australia–Brasilia). Mutta tämä oltiin valmiita hyväksymään, jotta turnaus edustaisi todella kaikkia maanosia ja osoittaisi, että naisten

jalkapallo oli epätasaisuuksista huolimatta globaali laji. Finaaliin selvisivät lopulta Norja ja Ruotsi, kuten oli laajalti oletettukin, ja Norja voitti sen 1–0.

Oikea nimitys turnaukselle olisi MM-kisakoe, kuten eräs Australian pelaajista, Moya Dodd, myöhemmin tiivisti. Juuri sellaisena se oli vastuullisessa asemassa: velvoitteena oli osoittaa, että naisten jalkapallo oli tarpeeksi korkeatasoista ansaitakseen viralliset MM-kisat. Dodd herkistelee vastuuta, minkä tilanne tuotti: ”Tiesimme kirjoittavamme historian ajanjakson.”¹²⁹ Toki muistikuvat ovat hiukan romantisoivia ja niillä nostetaan omaa merkitystä, mutta ne eivät ole perusteettomia.

Erikoista turnauksessa oli se, että avajaisissa ei ollut mukana pelaajia lainkaan. Järjestäjät olivat laatineet aikataulun osalta hyvin tiukan ohjelman ja katsoivat, ettei pelaajia tullut rasittaa ottelujen lisäksi avajaisilla.

Pelillisesti kisat olivat joka tapauksessa näyttävät. Yhteensä 26 ottelulla oli yleisöä 360 000, maaleja tuli runsaasti, lähes kolmasosa otteluista näytettiin paikallisessa TV:ssä – tätä kautta katsojia oli yhteensä 200 miljoonaa. Sekin lisäsi arvovaltaa, että finaalilla oli sama erotuomari kuin edellisellä miesten MM-finaalilla. Alle kolme viikkoa myöhemmin FIFA päätti alkaa järjestää virallisia MM-kisoja. Vuoden 1991 MM-kisat myönnettiin samalle maalle, joka oli hoitanut ”koeturnauksenkin”, eli Kiinalle.

Kisoissa oli myös inhimillinen puolensa. Esimerkiksi kanadalaispelaajat muistelivat, että oli melkoinen hyppäys, kun oli tottunut pelaamaan kuuden katsojan edessä, ja turnauksessa pelattiin 45 000:n edessä. Lisäksi kiinalaiset tuntuivat olevan ihmeissään erityisesti blondeista pelaajista: ”Kun joukkueemme meni eläintarhaan, ihmiset seurasivat meitä ympäriinsä. He asettuivat ennemmin jonoon taaksemme kuin katselivat pandoja!”¹³⁰

Säännöllisyys alkaa – Yhdysvallat ja Kiina etualalla

Kuten vuonna 1988 oli päätetty, ensimmäiset viralliset MM-kisat järjestettiin vuonna 1991 Kiinassa. Katsojamenestys oli jälleen suuri, ottelujen pääsyliput myytiin 80-prosenttisesti.¹³¹

Kisoissa oli mukana 12 maata eli puolet vähemmän kuin edellisenä vuonna järjestetyissä miesten kisoissa. Euroopan kiintiö oli viisi, ja lajin painopisteestä kertoo paljon se, että mukana oli kolme Pohjoismaata: Ruotsi, Norja ja Tanska. Muut eurooppalaiset maat olivat Saksa ja Italia. Aasiassa oli kolme paikkaa, mikä lienee johtunut siitä, että kisat järjestettiin Aasiassa: järjestäjää Kiina, Japani ja Taiwan. Afrikalla oli yksi edustaja (Nigeria), Oseaniassa yksi (Uusi Seelanti) ja Pohjois-Amerikalla yksi (Yhdysvallat). Suurin ero miesten turnaukseen oli se, että Etelä-Amerikalla oli vain yksi edustaja (Brasilia). Naisten jalkapallo oli vielä varsin eurooppalainen ja pohjoisamerikkalainen laji – ja valkoinen.

Näinkin suppealla joukkumäärällä syntyi suuria tasoeroja. Uusi Seelanti hävisi kaikki pelinsä, ja sen lopullinen maaliero oli 1–11. Japani, joka tuli kehittymään myöhemmin huomattavasti, hävisi sekin kaikki ottelunsa, ja maalierosta tuli vielä huonompi: 1–12. Myös Nigeria hävisi jokaisen pelinsä eikä tehnyt edes maalia, toisaalta se päästi vain seitsemän. Taiwan hävisi kaksi peleistään 3–0 ja 5–0 ja voitti vain Nigerian. Ruotsi kukisti Japanin peräti 8–0.

Pudotuspelivaiheessa Ruotsi voitti Kiinan 1–0, Norja jatkoajan jälkeen Italian 3–2, Saksa jatkoajan jälkeen Tanskan 2–1 ja Yhdysvallat Taiwanin 7–0. Toinen välieristä oli pohjoismaainen, sillä vastakkain olivat Ruotsi ja Norja. Norja ei ollut siihen mennessä ollut kovin vakuuttava: se oli hävinnyt Kiinalle peräti 0–4 ja puristanut vain jatkoaikavoiton Italiasta. Semifinaalissa se kuitenkin kaatoi Ruotsin selkeästi 4–1, ja toisessa

semifinaalissa Yhdysvallat voitti Saksan 5–2. Pronssiottelussa Ruotsi voitti Saksan suurinumeroisesti 4–0 ja Yhdysvallat finaalissa Norjan 2–1. Pohjoismaihin tuli siis kaksi mitalia; sen sijaan Saksan suuruuden aika oli vielä edessä.

Tiettyjä vastakohtaisuuksia tuli jo perinteeksi. Yhdysvaltain tähtipelaaja Michelle Akers (jota on kutsuttui naispuoliseksi Peleksi ja naisten jalkapallon Michael Jordaniksi)¹³² muisteli myöhemmin: ”Vihasimme Norjaa. --- Vihasimme heitä aina. He olivat hyviä, he pelasivat kovaa, he olivat narttumaisia, he puhuivat mässyttämällä. Vihasimme heitä aina, mutta se oli hauskaa. Mitä enemmän heitä vihasin, sitä kovempaa pelasin.” Norjalainen pelaajalegenda Linda Medalen puolestaan muisteli: ”On hauskaa lyödä amerikkalaiset. --- Koska he kiihtyvät siitä niin kovin ja pitävät niin paljon meteliä, kun he häviävät. Tämä on ongelma. Koskaan ei saa olla heikko.”¹³³

Amerikkalaisilla oli turnauksesta muitakin muistoja. Vatsat eivät kestäneet kiinalaista ruokaa, joten joukkue söi pääasiassa omia eväitä, eli kuivaa leipää ja kaurahiutaleita. ”Kutsuimme sitä kiinalaiseksi dietiksi. Menetimme niin paljon painoa, ja meillä oli jatkuvasti ripuli.” Voittopokaalia kohottaessakin ensimmäinen ajatus oli, että nyt pääsisi kotiin hampurilaiselle. Vasta toinen oli, kuinka halusi kehittyä pelaajana. Toinen koetelemus oli kiinalaiset käymälät – yleensä vain reikiä lattiassa. Outoa oli myös se, että vaikka katsojia oli kymmeniä tuhansia, he olivat usein täysin hiljaa. ”Pystyit kirjaimellisesti kuulemaan, kuinka yleisö murskasi auringonkukansiemeniä ja söi niitä.”¹³⁴

Kisat saivat Kiinassa paljon huomiota, sillä ne olivat Kiinalle tärkeitä. Sen sijaan muualla huomio oli valitettavan vähäistä. Tästä kertoo Yhdysvaltain toisen tähtipelaajan Mia Hammin maininta: palatessa vastassa oli yksi Yhdysvaltain palloliiton ja pari lentoyhtiön edustajaa, ei ketään muuta. Oli kuin olisi siirtynyt yhdestä todellisuudesta toiseen. Kiinassa

kaikki kisoihin liittyvä oli ollut mittakaavaltaan suurta, mutta kun palasi siihen toiseen todellisuuteen, amerikkalaiseen arkeen, niin siinä ei ollut tapahtunut mitään.¹³⁵ Samaa muisteli Julie Foudy: aikoinaan, kun joukkue perustettiin, kukaan ei ollut edes ajatellut, että joskus olisi MM-kisoja, se oli melkein mystinen asia ja nyt pideltiin pokaalia. Kiinassa oli valtava hypetys, mutta kun tultiin kotiin, kukaan ei ollut edes kuullut asiasta. ”Olimme juuri voittaneet maailmanmestaruuden, ja professorini Stanfordin suhtautui suunnilleen kuin ’Joojoo, oli mitä oli. Istu. Sinulla on koe.’” Ei ollut minkäänlaista vastaanotto-paraattia.¹³⁶

Yhdysvaltain jalkapalloliitto sentään lähetti jokaiselle pelaajalle onnittelukortin ja 500 dollaria. Pelaajista Brandi Chastain muistelee, että jälkikäteen tuollainen summa tuntuu kauhealta, mutta silloin siitäkin vähästä oli innoissaan. Eivät hän pelaajat tienneet ketään, joka olisi saanut aiemmin mitään rahaa saavutuksesta maajoukkueessa. Esimerkiksi tunnustukseksi selviämisestä MM-kisoihin pelaajille oli lähetetty T-paitoja.¹³⁷

Kehitys ei sitä paitsi merkinnyt sitä, että olisi marsittu koko ajan näyttävästi eteenpäin ja vallattu uusia asemia. Vuoden 1995 MM-kisat järjestettiin Ruotsissa, ja katsojamäärät romahtivat verrattuna Kiinan kisoihin. Kiinassa katsojia oli ollut 510 000 ja keskimäärin ottelua kohti 19 615, Ruotsissa vastaavat luvut olivat 112 213 ja 4316 – jopa finaalissa katsojia oli vain 17 158.¹³⁸ Amerikkalaispelaajat muistelivat, että oli kuin olisi pelannut ystävyysotteluita.¹³⁹ Muilla tavoin näkyvyys ja arvostus kylläkin nousivat selvästi, sillä lehdistö, FIFA ja Ruotsin ja finaaliin selvinneiden maiden poliittinen johto pitivät tärkeänä ottaa kisat huomioon. Sekin oli edistystä, että peleissä oli myös naisia erotuomareina.¹⁴⁰ Eräiden tutkijoiden mukaan tähän aikaan ”skandinaavinen naisten jalkapallo oli

nousemassa esiin naisten jalkapallon maailmannäyttämön johtajana”.¹⁴¹ Pitääkin paikkansa, että Skandinaviassa naisten jalkapallo otettiin vakavimmin. Sopihan se erinomaisesti kansankodin, sosiaalivaltion ja tasa-arvon edelläkävijyyden kulttuuriin – pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon.

Urheilullisesti oli muuttunut sikäli vähän, että joukkueita oli edelleen 12, ja niistä yhdeksän oli samoja kuin edellisellä kerralla. Poissa olivat ainoastaan Taiwan, Uusi Seelanti ja Italia, uusina Englanti, Australia ja Kanada. Murskajaisia nähtiin nytkin: Norja voitti Nigerian 8–0 ja Kanadan 7–0 ja Tanska Australian 5–0. Yllättävän selvänä voi pitää myös Saksan voittoa Brasiliasta – 6–1 (toki sekin oli vähemmän kuin kyseisten maiden välierässä miesten puolella vuonna 2014!). Nigeria oli parantanut tasoaan yhdestä pahasta tappiosta huolimatta: se pelasi tasan Kanadan kanssa ja hävisi Englannilla vain 2–3. Australia oli kisojen ainoa joukkue, joka jäi ilman pisteitä, ja sekin teki sentään kolme maalia.

Pudotuspelivaiheessa ei tapahtunut jättiyllätyksiä. Saksa voitti Englannin, Yhdysvallat Japanin ja Norja Tanskan. Tosin se, että Kiina pudotti emäntämaan jatkosta rangaistuspotkukilpailussa, voidaan katsoa yllätykseksi, ajatellen Kiinan huonoa menestystä edellisissä, omissa kisoissaan. Finaaliin selvisivät niukoilla 1–0-voitoilla Norja ja Saksa, ja Norja vei maailmanmestaruuden maalein 2–0. Pronssiottelussa Yhdysvallat voitti Kiinan. Norjan taival oli joka tapauksessa vakuuttava: sen maaliero kuudesta ottelusta oli 23–1, ainoan maalin se päästi puolivälierässä Tanskaa vastaan.

Kiinan menestys – se kiusasi Saksaa välierässä 88. minuutille asti – ja Nigerian otteiden paraneminen antoivat jonkinlaisia lupauksia, että peli oli laajenemassa globaaliseksi. Sehän oli ollut naisten puolella luonteeltaan vielä enemmän kuin miehillä WASP eli White-AngloSaxon-Protestant. Myös näkyvyys

oli kohentunut. Suuri harppaus tuli sitten neljä vuotta myöhemmin, Yhdysvalloissa vuonna 1999 järjestetyissä kisoissa.

Suuri läpimurto: vuoden 1999 MM-kisat

Vuoden 1999 MM-kisoja on pidetty naisten jalkapallon seuraavana suurena loikkana vuoden 1991 perustan luomisen ja vakiintumisen jälkeen. Ratkaisevaa oli se, että suuri medianäkyvyys ja suosio löivät läpi nimenomaan Yhdysvalloissa, jossa pelaajista tuli tällä kertaa aidosti legendoja muutenkin kuin lajinharrastajien omassa piirissä.

Tähän oli myös yhteiskunnallista pohjaa sikäli, että eurooppalainen jalkapallo oli levinnyt Yhdysvalloissa laajalle nimenomaan naisten lajina.¹⁴² Tällä oli rasitteensakin niiden silmissä, joiden mukaan eurooppalainen jalkapallo oli nynnyilyä ”miesten peleihin” eli amerikkalaiseen jalkapalloon verrattuna. Levinneisyys naisten lajina oli kuitenkin merkittävää, kun väestöpohja oli laaja.

Naisten jalkapalloilulla oli nähty olleen 1990-luvulla jopa poliittinen merkitys. Tuolloin oli syntynyt nimitys ”soccer moms”. Se tarkoitti lähinnä keskiluokkaisia naisäänestäjiä, ja nimike tuli siitä, että heitä nähtiin niin usein viemässä lapsiaan jalkapalloharjoituksiin. Sellaisten äänestäjien katsottiin olleen aiemmin joko passiivisia tai liikkuvia äänestäjiä republikaanien ja demokraattien välissä. He olivat tämän näkemyksen mukaan yksi niistä äänestäjäryhmistä, jotka varmistivat Bill Clintonin voiton vuoden 1992 presidentinvaaleissa.

Näkyvyyttä olikin todella paljon. Kaikki pelit televisioitiin, katsomot olivat täynnä, finaalissa oli yli 90 000 katsojaa. Kyseessä oli suurin naisten urheilun siihenastinen tapahtuma.¹⁴³ Odotukset ylitettiin moninkertaisesti. On kuvavaa, että

esimerkiksi Yhdysvallat-Brasilia-ottelun jälkeen oli järjestetty varmuuden vuoksi samalle stadionille paikallisen miesten ammattilaisjoukkueen peli, jotta naistenkin peliin tulisi enemmän katsojia. Naisten peliin tuli 73 000 katsojaa, ja näistä vain 13 000 jäi katsomaan miesten peliä.¹⁴⁴ Kuten myöhempi maa-joukkuepelaaja ja tuolloinen fani Alex Morgan muistelee: ”Ihmiset alkoivat kiinnittää huomiota ammattilaisjalkapalloon vuonna 1994, kun Yhdysvallat isännöi miesten MM-kisoja, mutta tytöille 1999 tulee aina olemaan se vuosi, jolloin naisten jalkapallo räjähti.”¹⁴⁵

Joukkueiden määräkin oli lisätty 16:een, eli siihen, mitä se oli ollut miehillä vielä vuoteen 1978 asti. Kärjen kapeutta osoitti kuitenkin se, että vaihtuvuuden melkein ainoa elementti olivat tätä kautta tulleet ensikertalaiset: Ghana, Pohjois-Korea, Meksiko ja Venäjä. Muutoin edellisistä kisoista poikkesi vain se, että Italia oli taas mukana, Englanti ei.

Nigeria jatkoi edellisten kisojen perinnettään kärsimällä yhden murskatappion (Yhdysvalloille 1–7) ja pelaamalla kaksi hyvää peliä, jotka toivat sille paikan pudotuspeleihin. Se kaatoi Pohjois-Korean ja Tanskan, jonka jalkapallon kehitys oli taantunut aiemmilta vuosikymmeniltä, tai ainakaan Tanska ei ollut pysynyt muiden perässä. Kisojen heittopussi oli tällä kertaa Meksiko, joka hävisi kaikki pelinsä ja jonka maalieroksi muodostui 1–15. Suurimeroisia tappioita kärsivät myös Japani, Kanada ja Ghana, ja kahdessa lohkossa oli selvästi kahden kerroksen väkeä: Japanista ja Kanadasta ei ollut haastamaan Norjaa ja Venäjää eikä Ghanasta ja Australiasta Kiinaa ja Ruotsia. Brasilia oli nyt selkeästi nostanut tasoaan ja voitti oman alkulohkonsa.

Neljännesvälierissä oli todella tiukkoja kamppailua: Yhdysvallat voitti Saksan 3–2 ja Brasilia Nigerian jatkoajan jälkeen 4–3. Puolustava maailmanmestari Norja jatkoi Pohjoismaiden dominointiaan kukistamalla Ruotsin 3–1, ja Kiina selvisi toisen

kerran peräkkäin välieriin voittamalla Venäjän 2–0. Välierissä emäntämaa voitti Brasilian 2–0 ja Kiina murskasi Norjan 5–0. Brasilia sai sitten rangaistuspotkukilpailun kautta ensimmäisen MM-mitalinsa naisten puolella.

Kiina oli ollut ainakin numerollisesti vakuuttavin maa loppuotteluun asti: pelkkiä voittoja maalierolla 19–2. Tosin Yhdysvallatkin oli voittanut kaikki ottelunsa, ja maaliero oli 18–3. Lisäksi Yhdysvalloilla oli kotikenttäetu.

Loppuottelu oli siinä mielessä erikoinen, että se oli hyvin tilanneköyhä, mutta ei lainkaan tapahtumaköyhä. Ottelu oli hyvin tasainen ja aaltoili puolelta toisella, kentän joka osassa taisteltiin, ja vauhti oli kova. Amerikkalaisten tähtipelaaja Michelle Akers joutui jättämään kentän sekä aivotärähdyksen että helteen aiheuttaman ylikuumentumisen seurauksena. Hän ei olisi siinäkään vaiheessa halunnut lopettaa – ei vaikka oli osittain sekaisin ja kyseli sivuun jouduttuaan pelin tilannetta, vaikka näki sen samaan aikaan televisiosta.¹⁴⁶ Ehkä ottelu vetosi juuri tällaisena nimenomaan amerikkalaiseen yleisöön, koska tavallaan tapahtumat muistuttivat amerikkalaisen jalkapallon logiikkaa. Vääntö oli todella kovaa, ja oleellista oli alueellinen eteneminen.

Kiina kävi sikäli lähempänä voittoa, että jatkoajalla se sai pallon ohi Yhdysvaltain maalivahdin Brianna Scurryn kulmapotkun jälkitilanteesta. Scurry luuli pallon menevän maaliin, ja jos niin olisi käynyt, ottelu olisi päättynyt siihen, koska elettiin niin sanotun kultaisen maalin säännön aikaa. Maaliviivalla päivysti kuitenkin Kristine Lilly, joka esti vaistomaisella pukkukselle maalin synnyn. ”Se tapahtui noin vain, en edes tiennyt mitä tapahtui”, Lilly myöhemmin sanoi napsauttaen sormiaan.¹⁴⁷

Kisojen näkyvyydelle ja merkitykselle oli varmasti eduksi, että Yhdysvallat lopulta voitti, ja vielä pitkän draaman mukaan

eli rangaistuspotkukilpailussa. Valmentaja evästi Scurrya, että tämän tarvitsisi torjua vain yksi kiinalaisten yrityksistä, ja silloin Scurry olisi sankari. Hän lisäsi, että jos Scurry torjuisi kaksi, tälle pystytettäisiin tämän kotikaupungissa patsas. Scurry torjui sitten yhden kiinalaisten laukauksista. Nykyään torjunta olisi hylätty, koska hän lähti eteenpäin hiukan ennen potkua, mutta sellaiseen rikkomukseen ei tuohon aikaan puututtu käytännössä koskaan.¹⁴⁸ Kynnys olisi ollut joka tapauksessa korkea, kun kyse oli kotijoukkueesta ja katsomossa kiljui 90 000 ihmistä.

Lisäksi voitossa oli ripaus tuhkimotarinaa. Viimeisen rangaistuslaukauksen ampunut Brandi Chastain muisteli, kuinka media asetti joukkueelle paineita. Puhuttiin, että jos Yhdysvallat ei voita mestaruutta, jalkapallon läpimurto epäonnistuu maassa ei vain naisten, vaan myös miesten osalta. ”Kannoimme siis taakkaa jalkapallon olemassaolosta Yhdysvalloissa.”¹⁴⁹ Yhdysvaltain miesten joukkue oli pärjännyt edellisen vuoden miesten MM-kisoissa erittäin huonosti, ja yksi sen tähtipelaajista, Eric Wynalda totesi myöhemmin, että miesjoukkueen mahalaskun jälkeen Chastainin rangaistuspotku pelasti amerikkalaisille hyvän tunteen jalkapallosta.¹⁵⁰

Chastainin helpotuksen tunne maalin jälkeen olikin ilmeinen, etenkin kun hän oli epäonnistunut aiemmin samana vuonna samaa maalivahtia vastaan ystävyysottelussa. Valmentajansa neuvosta hän laukaisi nyt yllätysmomenttina heikommalla jalallaan eli vasemmalla ja onnistui.¹⁵¹

Chastain tuotti turnaukselle myös ikonisen symbolin ja huipennuksen, kuvan, jossa kaikki tapahtunut tiivistyi. Laukaisuun ratkaisevan rangaistuspotkun maaliin hän purki riemunsa ja helpotuksensa riisumalla paitansa, alla oli toki urheilurintaliivit.

Jotkut tutkijat ovat nähneet tapauksen esimerkkinä pelin seksualisoimisesta. Esimerkiksi Caudwell väittää, että tämä

Chastain-kuva muodostui ikoniseksi miellyttämään miehiä, koska siinä olivat rinnat pääosassa, sen sijaan että olisi valittu vastaavanlaiseksi kuvaksi jokin pelitilanne- tai rangaistuspotkukilpailun kuva.¹⁵² Jean Williamsin kommentti on samansävyinen: ”Chastain muutti tällä yhdellä teollaan hyvin vähän kansakunnan urheilumielikuvien syvän maskuliinista luonnetta.”¹⁵³

Näitä käsityksiä voi pitää ylitulkintoina. Vastaava tapahan on yleinen miesten puolella, ja Chastainille itselleen siinä konkretisoitui riemun ja helpotuksen hetken spontaani purkaus, jollaiseen urheilu antaa joskus mahdollisuuden. Juuri siksi pelataan, jotta saisi joskus kokea sellaisen riemun hetken. ”Nyt sen vain sattuivat näkemään miljoonat ihmiset, ja sosiaalisen median kautta vielä miljoonat lisää.”¹⁵⁴ Sitä paitsi eräs tuolloin nuori naispelaaja näki tapauksen juuri urheilun kontekstissa: mitkä vatsalihakset, tuollaiset pitää siis kehittää päästäkseen huipulle.

Valtaisan huomion ja uuden suosion pohjana olivat peli, sen draama ja menestys, ei rintaliivit.

Joka tapauksessa maailmanmestaruus merkitsi sitä, että Yhdysvalloissa naisten jalkapallosta tuli todella suuri laji ja juuri kyseisen joukkueen pelaajista pitkäaikaisia ikoneita, ”the 99ers”. Maajoukkueen myöhempi maalivahti Hope Solo muisteli, että silloin oli siistiä olla jalkapalloilija, kaikki tuntuivat puhuvan naisten jalkapallosta. Hän huomasi sen itse nuorisjoukkueessa, kun nuoret tyttöfanit melkein repivät vaatteita hänen yltään: naisten jalkapalloon oli tullut rokkitähtimäinen tunnelma ja Beatlesin tasoinen hysteria.¹⁵⁵ Toinen myöhemmän ajan tähti Megan Rapinoe muisteli sitä kunnioituksen tunnetta, joka kulki hänen lävitseen, kun sai myöhemmin astella samaan pukuhuoneeseen vuoden 1999 pelaajien kanssa saman joukkueen edustajana. Pelaajien, joiden maailmanmestaruuskuva oli ollut teininä hänen seinällään.¹⁵⁶

Jean Williams mukaileekin osuvasti Eric Hobsbawmin kuuluisaa lausetta, jonka mukaan kuviteltu yhteisö, tässä tapauksessa kansakunta, on usein helpompi konkretisoida yhdentoista nimeltä tunnetun pelaajan joukkueena. Williamsin mukaan vuoden 1999 MM-kisat olivat ehkä ensimmäinen kerta, kun näin kävi naisten joukkueen osalta.¹⁵⁷

Joukkueesta myös löytyi markkinointiin sopivia, yleisön makuun olevia kasvoja ja tyypejä. Etenkin Mia Hamm oli kuin periamerikkalaisen “girl next door”-romantisoinnin arkityyppi. Monet suuret mainostajat ottivat hänet kampanjoihinsa, ja *People*-lehti nosti hänet maan kauneimpien listalle. Toisaalta hän ei itse koskaan viihtynyt tässä roolissa. *Sports Illustrated*:in kannessa todettiin kerran osuvasti, että hän oli vastahakoinen supertähti.¹⁵⁸

Mia Hamm oli Yhdysvaltain naisjalkapallon ensimmäisiä tähtiä.⁶

Myöhemmin 99ers-sukupolvelle kävi samoin kuin monille muillekin sankarijoukkueille. Se muodostui ei ainoastaan esikuvaksi, vaan myös taakaksi seuraaville pelaajille. Nuoremman sukupolven mukaan 99ers olivat maajoukkueessa lopulta liian kauan ja liian sisäänpäinlämpiäviä. Hope Solo ja monet muut huomasivat, että joukkueessa oli selvä jako veteraanien ja uusien pelaajien välillä.¹⁵⁹ Tällainen ilmiö on tyyppinen monille menestysjoukkueille, etenkin ”suuren tarinan” luojille: oma pelillinen uusiutuminen on vaikeaa, karttuvista vuosista ei enää tule kokemusplussaa, vaan vauhti hidastuu, ja toisaalta ikoneita

ei ole sopivaa syrjäyttää. Kestikin peräti 16 vuotta, ennen kuin Yhdysvallat voitti seuraavan kerran maailmanmestaruuden.

Saksan jyrä hallitsee

Vuoden 1995 kisat olivat olleet eräänlainen taka-askel tai ainakin levähdyspysäkki vuoden 1991 aloituseuforian jälkeen. Samalla tavalla vuoden 2003 MM-kisat merkitsivät eräänlaista taka-askelta verrattuna vuoden 1999 hypetykseen. Läpimurto oli tehty jo kaksi kertaa, joten kisoihin oli vaikeaa sisällyttää uutta ”suurta tarinaa”. Lähtökohtakin oli sikäli vaikea, että vuoden 2003 järjestäjää vaihtui aivan loppuvaiheessa. Kisat oli myönnetty Kiinalle, mutta siellä puhjennut SARS-epidemia pakotti maan luopumaan niiden järjestämisestä. Näin ollen kisat pidettiin pikahälytyksenä toisen kerran peräkkäin Yhdysvalloissa.

Vuoden 1999 kiinnostukseen ja katsojalukuihin ei enää päästy, eikä samaan euforiaankaan, etenkin kun näitä kisoja dominoivat eurooppalaiset. Karsinnoista selviytyneiden lista poikkesi taas hyvin vähän edellisistä kisoista: Aasialla oli nyt kolme ja Etelä-Amerikalla kaksi edustajaa, ja näiden mantereiden uudet edustajat olivat Etelä-Korea ja Argentiina. Meksiko ei selvinnyt kisoihin, mutta muuten Aasia, Afrikka ja Etelä-Amerikka lähettivät samat maat kuin edellisellä kerralla. Euroopan osalta kolmen Pohjoismaan edustus murtui nyt ensimmäistä kertaa, sillä Tanska ei selvinnyt kisoihin, ja Italian sijasta mukana oli Ranska.

Tasoeroista ei edelleenkään päästy, ja vuonna 1999 hyvin pelannut Nigeria oli taantunut: kolme tappiota, maaliero 0–11. Etelä-Korean saldo poikkesi tästä ainoastaan siten, että se teki yhden maalin. Huonoin oli Argentiina, kolme tappiota maali-

erolla 1–15. Kanada oli sen sijaan jättänyt heikkotasoisemman joukon ja eteni pudotuspeleihin. Lisäksi Brasilia oli edelleen vahvistunut. Sen sijaan Kiinan vuoden 1999 vakuuttava lento alkoi kohdata ilmakuoppia: alkulohkosta jatkoon kahdella 1–0 voitolla ja yhdellä tasapelillä. Kaikkein vakuuttavimmin alkulohkoista etenivät Saksa ja Yhdysvallat.

Saksan jyräävä ote jatkui neljännesvälierissä, jossa Venäjä jäi jalkoihin 7–1; sen sijaan Yhdysvallat sai puristettua Norjasta vain niukan 1–0 voiton. Kanadan edistymisestä saatiin lisätodiste, kun se pudotti Kiinan jatkosta niin ikään 1–0. Alkulohkossa hyvin pelannut Brasilia karahti Ruotsiin 1–2, joten mitalipeleihin eteni kaksi eurooppalaista ja kaksi pohjois-amerikkalaista joukkuetta.

Finaalista tuli eurooppalainen, itse asiassa se oli kaksi vuotta aiemmin käytyjen EM-kisojen loppuotteluasetelman toisinto. Kaukana ei ollut sekään, että se olisi ollut kokonaan pohjoisamerikkalainen. Vaikka Saksa voitti Yhdysvallat 3–0, kaksi viimeistä maalia tulivat lisäajalla. Tosin Yhdysvaltain maajoukkueen vaiheista kirjoittanut Caitlin Murray katsoo, että sillä kertaa Saksa yksinkertaisesti oli kaikessa parempi. Vaikutusta oli varmasti silläkin, mihin Saksan tähtipelaaja Birgit Prinz viittasi: vuonna 1999 Saksan pelaajat olivat pelänneet amerikkalaisia, ja tuolloin jokaista suorastaan kauhistutti ajatus, että pallo syötettäisiin hänelle ottelussa Yhdysvaltoja vastaan. Mutta tällä välin monet Saksan pelaajista olivat pelanneet Yhdysvaltojen sarjassa, ja nyt he tiesivät pystyvänsä voittamaan.

Kanada puolestaan teki johtomaalin Ruotsia vastaan 64. minuutilla, mutta Ruotsi teki Ruotsit eli tasoitti ja teki voittomaalin myöhäisessä vaiheessa: tasoitus 79. minuutilla ja voittomaali 86. minuutilla. Pronssiottelussa Yhdysvallat sitten voitti Kanadan 3–1.

Saksan kuuluisin naisjalkapalloilija Birgit Prinz.⁷

Loppuottelu meni jatkoajalle. Ruotsi teki johtomaalin ensimmäisen puoliajan lopulla, Saksa tasoitti heti toisen alussa ja ratkaisi ottelun jatkoajalla, 98. minuutilla vaihdosta tulleen puolustaja Nia Künzerin puskumaalilla. Saksasta tuli näin ensimmäinen maa, joka on voittanut maailmanmestaruuden sekä miehissä että naisissa – ja se on edelleen ainoa tällainen maa.

Ruotsalaiset jäivät katkeriksi. Saksan voittomaali syntyi jälkitilanteena vapaapotkusta, joka oli heidän mielestään aiheeton.

Se tuli Victoria Svenssonin rikkeestä, ja ruotsalainen TV-toimittaja kysyi tältä kentällä heti ottelun jälkeen, mitä mieltä tämä oli vapaapotkusta. Tämä oli vähintään johdattelevaa, eikä ole yllättävää, että Svenssonin mielestä oli ”solklart”, ettei tilanteessa ollut aihetta vapaapotkuun ja että hän oli pettynyt tuomariin. Hänen mukaansa Ruotsi olisi ansainnut voiton. Myös valmentaja Marika Lyfors kyseenalaisti tuomion. Youtubesta löytyvän pelin kansainvälisessä selostuksessa sen sijaan katsotaan tuomion olleen aiheellinen.¹⁶⁰

Vuonna 2007 vaihtuvuus oli jälleen vähäistä. Kiina sai nyt järjestää ne kisat, jotka se menettäi neljä vuotta aiemmin. Afrikasta olivat mukana jälleen Nigeria ja Ghana, Aasiasta Kiina, Japani, Pohjois-Korea ja Aasian karsintalohkoihin siirtynyt Australia; Oseanian paikan vei Uusi Seelanti. Brasilia oli jälleen Etelä-Amerikan ylivoimaisesti paras maa, ja vaikka Argentiina oli ollut neljä vuotta aiemmin surkea, se oli mukana

– parempiakaan ei maanosasta löytynyt. Yhdysvallat ja Kanada olivat nekin jälleen paikalla, Euroopasta puolestaan ”ikuiset” Saksa, Ruotsi ja Norja, paluun tehnyt Tanska, sekä nyt toista kertaa Englanti. Naisten kärjen laajentuminen oli edelleen hidasta, ja muutokset MM-kisoista toiseen olivat marginaalisia.

Argentiina toisti vuoden 2003 murhenäytelmänsä vielä korkojen kanssa – kolme tappiota, maaliero 1–18, yksi tappiosta oli 0–11 Saksalle. Tulevaisuuden kannalta oli oireellista, että samassa lohossa Japani pisti Englannin lujille kilpailussa jatkopaikasta. Vuoden 2003 epäonnistujista Nigeria oli ryhdistäytynyt: tosin se jäi taas kerran alkulohkoon, mutta se kykeni tasapeliin Ruotsia vastaan ja hävisi Yhdysvalloille vain 0–1. Sen sijaan Ghanan turnaus oli murheellinen: kolme tappiota maalierolla 3–15. Tosin Uuden Seelannin saldo oli jokseenkin yhtä lohdu-ton, sillä se ei sisältänyt edes yhtään tehtyä maalia: 0–9.

Oikeastaan vasta nyt nähtiin ensimmäistä kertaa alkulohkoissa niin sanottu suuri ruumis. Ruotsi ei päässyt pudotuspeleivaiheeseen, vaan Yhdysvaltojen kanssa meni samasta lohkos-ta eteenpäin Pohjois-Korea.

Kuitenkin nyt näytti siltä, että mestari voisi tosiaan tulla vanhan WASP-joukon ulkopuolelta. Brasilia oli kovassa lennossa ja voitti kaikki alkulohkon ottelunsa, maalierokin oli 10–0, mukaan lukien voitto Kiinasta 4–0. Sen sijaan Saksa oli menettänyt pisteitä jäätyään 0–0 tasapeliin Englantia vastaan, ja se oli tiukilla Japaniakin vastaan.

Oli myös potentiaalinen ei-eurooppalainen ja ei-amerikkalainen menestyjä, eikä se tällä kertaa ollut Kiina. Se oli Pohjois-Korea, joka oli tuolloin vahvimmillaan. Saksa sai sen vastaansa neljännesvälierässä, ja Saksan pelaajat suhtautuivat tulevaan koitokseen suorastaan kauhulla. Pohjois-Korea oli tehnyt vaikutuksen loputtomalla jaksamisellaan edellisissä peleissä. Se oli saavuttanut Yhdysvaltoja vastaan tasapelin, ja joukkueen kestävyyttä pidettiin käsittämättömänä.

Maalivahti Nadine Angerer viittaa muistelmissaan suorastaan epätoivoon. ”Nehän ovat ihmiskoneita, niitä vastaan ei voi mitään!” Joukkueen vaiheista tehdyssä dvd-dokumentissa pelaajien reaktiot olivat huolestuneita, kun he näkivät, että Pohjois-Korea tulisi vastaan. Eräs pelaajista selitti olevansa shokissa, koska ei ollut nähnyt naisten jalkapallossa koskaan mitään vastaavaa – sellaista nopeutta, intensiivisyyttä ja kestävyyttä. Hänen sanoistaan käy myös verhotusti ilmi, että selityksen uskottiin löytyvän luvattomista keinoista: ”En halua sanoa mitään väärää, mutta en ole koskaan nähnyt mitään tuollaista. Olen miettinyt jo 90 minuuttia, mitä heikkouksia heillä on. En ole löytänyt yhtään ja odotan jännityksellä, mitä Silvia [Neid, valmentaja] sanoo.”

Ennen ottelua saksalaiset olivat äärimmäisen hiljaisia ja vakavia, suorastaan huolestuneen näköisiä. Angerer mainitsee, että bussissa matkalla stadionille oltiin aivan hiirenhiljaa, ja kaikki kätkeytyivät huppareihinsa, myssyihinsä ja korvalappustereoihinsa. ”Jännitystä saattoi melkein kosketella käsin”, ja jokainen tuntui ajattelevan, että olisipa peli jo ohi.

Valmentajalla Neidilla oli kuitenkin keinot laatia toimiva taktiikka, ja joukkueella itselläänkin oli tapansa keventää tunnelmaa. Joku oli keksinyt ripustaa hierontahuoneeseen suuri-kokoisen paperin, johon saattoi kirjoittaa, miksi joukkueen ei vielä pitäisi matkustaa kotiin (eli hävitä). Ensimmäiset merkinnät olivat vakavia, kuten ”Koska haluan maailmanmestariksi”. Sitten siihen alkoi tulla huumoria mukaan: ”koska minulla ei ole autoa neljään viikkoon, lainasin sen MM-kisojen ajaksi”, ”koska en ole vielä katsellut kaikkia dvd:itä”, ja niin edelleen. Käänteentekevää oli Angererin mielestä viisiminuuttinen video-kooste, jonka kaksi pelaaja oli tehnyt ja joka näytettiin heille ennen peliä. Siinä kaikki pelaajat esiintyivät parhaina hetkinään.¹⁶¹

Saksa voitti lopulta pelin 3–0. Samoin numeroin kaatui välierässä Norja. Saksa oli näin selviytynyt toisen kerran peräkkäin MM-kisojen finaaliin.

Vastassa oli joukkue, joka haki voimaa aivan toisella tavalla. Tämä tulee erityisen hyvin esille edellä jo mainitussa dokumentissa, jossa finaali joukkueet odottavat pääsyä stadionille. Saksalaiset olivat hiljaa ja kurinalaisesti rivissä, brasilialaiset pitivät kovaa meteliä, lauloivat ja tanssivat.

Angererkin mainitsee kyseisen eron – eikä se ollut vallinnut ainoastaan kyseisessä jonossa. Saksalaiset ja brasilialaiset olivat samassa hotellissa, ja viimeksi mainitut olivat Angererin mielestä pitäneet meteliä kuin olisivat Rion karnevaaleissa. Mutta etenkin käytös finaali-jonossa oli Angererista ärsyttävää, jotenkin epäkunnoittavaa vastustajaa kohtaan. Hän arvelee brasilialaisten halunneen korostaa, kuinka luottavaisia he olivat. Seurauksena kuitenkin oli, että he tekivät Saksan joukkueen entistä päättäväisemmäksi. Eräs saksalaisista totesikin, että brasilialaiset tanssivat ehkä nyt ja ottelun aikana, mutta sen jälkeen tanssii Saksan joukkue!¹⁶²

Brasilia oli finaaliin tultaessa kuitenkin jonkinlainen suosikki. Se oli pelannut vakuuttavasti ja joutunut tiukille ainoastaan Australian kanssa, kun se menetti 2–0 johdon. Mutta sellainen yksi vaikea peli tulee joka turnauksessa yleensä jokaiselle joukkueelle, ja siinäkin ottelussa Brasilia kokosi itsensä ja voitti 3–2. Välierässä se voitti Yhdysvallat peräti 4–0. Finaaliin selvisi kaksi turnauksessa selvästi parhaiten ja johdonmukaisesti esiintynyttä joukkuetta, ja suosikin valitseminen oli makuasia. Saksa ei ollut päästänyt yhtään maalia (20–0 kuudessa ottelussa), Brasilialla oli maailman parhaaksi tunnustettu pelaaja Marta, sen peli ollut hyvin näyttävää, eikä Brasiliakaan ollut päästänyt kuin kaksi maalia.

Finaali oikeastaan kulminoitui tilanteeseen, jossa jommankumman vahvuus murtuisi väistämättä: Brasilia sai toisella puoliajalla rangaistuspotkun. Saksa johti siinä vaiheessa Birgit Prinzin 52. minuutilla tekemällä maalilla. Tasoitusmaalin avulla Brasilialla oli kaikki edellytykset vallata se kuuluisa pelin momentum, ja rangaistuspotkua asettui laukaisemaan kisojen ja maailman paras pelaaja eli Marta. Vastakkain olivat joukkueiden symbolisimmat vahvuudet ja myös pelifilosofiat: latinalaisamerikkalainen tähtiyksilö ja saksalaisten tehokas puolustus, joka oli ahdistettu viimeiselle rannalle.

Angerer havainnollistaa sitä painetta, jossa maalivahti tuolloin on:

Rangaistuspotkun aikana maalivahti ei ainoastaan ole yksin, vaan kaikki lisäksi katsovat häntä. Kaikki pelaajat kerääntyvät rangaistusalueen ympärille ja katsovat maalivahtia, kun taas rangaistuspotkun laukaisija on kääntänyt näille selkensä. Näet, kuinka heidän [muut

Brasilialainen Marta (koko nimi Marta Vieira da Silva) valittiin kuusi kertaa maailman parhaimmaksi naispelaajaksi.⁸

pelaajat] suunsa aukeavat ja he huutavat jotakin, mutta et kuule sitä, koska ympärilläsi stadionilla on niin kova meteli. Otat kaiken huomioon, kiihtymyksen ja hetken vakavuuden, näet laukaisijan seisovan ja asettavan pallon paikoilleen. Ja sitten alkaa psykopeli. Sekunnin murto-osissa, hyvin nopeasti.¹⁶³

Viimeisen rannan puolustus kesti. Nadine Angerer torjui uransa aikana suurten arvokisojen finaaleissa kolme rangauspotkua, ja tästä tuli niistä ensimmäinen. Vastaavaa saavutusta ei ole kelläkään toisella, ei miesten eikä naisten puolella. Neljä minuuttia ennen varsinaisen peliajan loppua Simone Laudehr teki Saksan toisen maalin. Saksa oli uusiut maailmanmestaruutensa eikä se todella päästänyt kisoissa ainuttakaan maalia – sekin ainutlaatuinen saavutus niin miesten kuin naisten puolella. Laji ei saanut ensimmäistä latinalaisamerikkalaisista mestariaan, eikä ole saanut sitä vieläkään. Se ei ole tämän jälkeen ollut lähelläkään.

Drama queens kisojen keskellä?

Kuten edellä jo mainittiin, Brasilia sai vuoden 2007 MM-kisojen välierissä vakuuttavan 4–0 voiton Yhdysvalloista. Tämän tuloksen tausta on niin miesten kuin naisten MM-kisojen merkillisimpiä. Yhdysvaltain joukkueen valmentaja Greg Ryan teki nimittäin jalkapallon arvokisojen historian ehkä suurimman taktisen typeryyden sitten vuoden 1938. Tuolloin Brasilia ei ottanut parasta pelaajaansa MM-kisojen välieräpeliin, koska ajatteli säästävänsä tätä finaalia varten – eikä sitten selvinnyt finaaliin.

Nyt Ryanin ratkaisu oli lähes samanlainen. Hän päätti ottaa ykkösmaalivahtina kolme vuotta toimineen ja noissakin kisoissa jo kolme nollapeliä pelanneen Hope Solon penkille ja asetti avaukseen tämän tilalle maajoukkueen aiemman ykkö-

sen Briana Scurryn. Hän perusteli tätä Scurryn aiemmalla menestyksellä – Scurry oli torjunut Kiinaa vastaan MM-finaalissa vuonna 1999 ja Brasiliaa vastaan olympiakisojen finaalissa vuonna 2004. Käytännössä Ryan siis sivuutti ylivoimaisesti parhaassa terässä olleen maalivahdin ja asetti tilalle vanhojen meriittien perusteella pelaajan, joka oli selkeästi past her prime ja joka ei olisi mitenkään edes voinut olla vaaditussa kunnossa, koska oli pelannut hyvin vähän mitään otteluita pitkään aikaan. Osasyynä vaihdokseen oli se, että eräät Scurryn kaltaiset vanhat 99ers-pelaajat olivat painostaneet Rynia antamaan pelin tälle.

Myös amerikkalaiset selostajat ihmettelivät pelin aikana useita kertoja Ryanin ratkaisua, Scurrya itseään syylistämättä. He kysyivät monta kertaa hyvin aiheellisesti, miksi valmentaja asetti Scurryn niin mahdollittomaan paikkaan – minimaalisella pelituntumalla äärettömän tärkeään peliin. Ryan tuntui muutenkin menettäneen otteensa: selostajat joutuivat ihmettelemään pelin lopussa myös sitä, miksi hän vaihtoi tappiotilanteessa ainoastaan puolustajia toisiin puolustajiin, oikeastaan edes yrittämättä satsata hyökkäykseen.

Brasilia piti ottelussa Yhdysvaltoja suorastaan pilkkanaan. Tätä helpotti Scurryn ja puolustuksen epävarmuuden lisäksi vielä tuomarin yksi todella suuren luokan munaus, kun hän ajoi puolustaja Shannon Boxxin ulos. Tilanne saattoi tosin näyttää etäämmältä siltä, kuin Boxx kaataisi läpiajoon pääsevän brasilialaisen. Todellisuudessa kyseessä oli tasavertainen pallontavoittelutilanne, jossa ennemminkin brasilialainen kaatoi Boxxin kuin päinvastoin. Joka tapauksessa ulosajo teki ottelun käytännössä mahdolltomaksi joukkueelle, joka oli huomannut maalivahtinsa epävarmuuden ja menettänyt uskonsa. Tilalle oli astunut tappion kauhu, etenkin kun valmentaja ei kyennyt reagoimaan paniikkiin. Kuten eräs vaihtopelaajista

sanoi: se oli kuin olisi katsonut hidastetussa filmissä onnettomuuden tapahtumista voimatta tehdä mitään.

Lopputulos oli musertava 0–4 tappio Yhdysvalloille, eikä siinä vielä kaikki. Peli jätti joukkueeseen vakavan ja pitkäaikaisen sisäisen haavan, sillä katkeroitunut Solo vastasi pelin jälkeen TV-kameroille, että olisi torjunut tappioon johtaneet maalit ja että maalivahdin valinta oli ollut virhe. Olisi tullut muistaa, ettei enää ollut vuosi 2004, vaan 2007, hän sanoi.¹⁶⁴

Ottelulla ja Solon pikahaastattelulla oli dramaattiset seuraukset. Joukkue piti hänen ulostuloaan petoksena, koska se tulkitsi tämän joukkueoverin eli Scurryn arvosteluksi, vieläpä tilanteessa, jonka täytyi olla Scurrylle henkisesti todella raskas. Solo oli kuitenkin ollut liian katkera Ryanille tajutakseen tätä pettymyksen puuskassa. Seurauksena oli, että joukkue eristi Solon täysin yhteydestään. Tämä ei saanut olla enää joukkueen mukana missään roolissa pronssiottelussa eikä edes palata Yhdysvaltoihin samalla koneella kuin muut.¹⁶⁵

Joukkueen reaktio on ymmärrettävää. Sen sijaan sen osoittama pitkävihaisuus, joita Solon mitkään anteeksipyyntöt eivät tuntuneet liennyttävän, sai pian suoranaisen kiusaamisen piirteitä. Osasyynä oli varmasti tiedostamaton tai tiedostettu oman vastuun peittäminen. Jokseenkin samat pelaajathan olivat painostaneet Ryania vaihtamaan Solon pois maalista Brasilia-peliä varten.

Solon oikeastaan ainoa puolustaja joukkueen sisällä oli Carli Lloyd. Hän toteaaakin muistelmissaan kuivasti nähneensä maajoukkueaikanaan joukkueessa ”tarpeeksi draaman kuningattaria täyttämään kuninkaallisen palatsin” ja luulleensa välillä olleensa maajoukkueen sijasta tosi-TV-draamassa. Mitä tulee nimenomaan Solon tapaukseen, hänen mukaansa eräät joukkueen johtavista pelaajista ”tekivät kaiken, paitsi karkottivat hänet [Solon] ihmisrodusta”. Hänelle itselleenkin sanottiin,

Hope Solo ja Carli Lloyd juhlivat vuoden 2012 olympiakultaa. Aina ei ollut yhtä aurinkoista.⁹

että ei kannattanut valita väärin puoltaan. Lloyd ei kuitenkaan suostunut boikotoimaan parasta ystäväänsä joukkueessa.¹⁶⁶

Ryanin jälkeen uudeksi valmentajaksi tullut ruotsalainen Pia Sundhage pisti sitten pelaajat järjestykseen. Muutamat veteraanit sanoivat hänelle, että joukkueen ”kemia” muodostuisi ongelmaksi. Selkokielelle käännettynä tämä tarkoitti, että Hope Solo olisi suljettava maajoukkueesta. Sundhage osoitti heille kuitenkin kaapin paikan: “Hope on maalivahtimme.

Teidän täytyy tajuta se ja tulla toimeen sen asian kanssa.””¹⁶⁷

Ehkä jotenkin tyypillisen perinteisiä ja roolittavia olivat myös US Soccerin presidentin Sunil Gulatin sanat Sololle: jos tällaista olisi tapahtunut miesten joukkueessa, tilanne olisi toinen. Sitten hän antoi elekielellä ymmärtää, että olisi hetki tapeltu nyrkein, ja sitten asia olisi hoidettu, sitä ei olisi jääty vatvomaan.¹⁶⁸

Yksi tapa sekin nähdä asia, joskin kovin stereotyyppinen.

Vuoden 2011 MM-kisat: kolmas suuri askel eteenpäin

Vuoden 2011 MM-kisat olivat sitten vuoden 1999 kisojen jälkeen naisten jalkapallon seuraava suuri loikka eteenpäin, ainakin mitä tuli näkyvyyteen. Lisäksi vuonna 2011 oli poliittisesti entistä korrektimpaa puolustaa naisten tasa-arvoa urheilussa, ja FIFA:lla oli poliittisen intressin lisäksi taloudellinen: naisten jalkapallosta oli määrä tulla seuraava suuri rahasampo. Kuten Sepp Blatter suitsutti: ”The future of football is feminine.” Jalkapallon tulevaisuus on naisissa.

Tällä kertaa kisat järjestettiin Saksassa, ja hypetys oli yhtä valtavaa kuin Yhdysvalloissa vuonna 1999. Saksassa kisoja verrattiin viisi vuotta aiemmin maassa järjestettyihin miesten MM-kisoihin, jotka olivat saaneet kaikin puolin suitsutusta ja saaneet nimen *Sommermärchen*, kesäsatu. Saksan miesten maajoukkue oli lähtenyt kisoihin pessimistisissä tunnelmissa ja eteni sitten odottamattoman pitkälle, pronssimitalille asti. Naisten osalta odotettiin vielä parempaa, olihan takana kaksi maailmanmestaruutta ja tukku Euroopan mestaruuksia. Kotikisoista piti tulla yhden pelaajasukupolven suuri kliimaksi.

Joissain saksalaisissa keskusteluohjelmissa pohdittiin jo sitäkin, hehkutettiin kisoja ja naisten jalkapalloa hieman

liikaakin tai pakonomaisesti, järjestettynä tai tilattuna kesäsatuna, ja oliko luvallista sanoa naisten jalkapallosta enää mitään kriittistä. Jotkin urheilutoimittajat tunsivat, että turnauksesta piti tekemällä tehdä mahdollisimman edullinen, mieluiten ylistävä kuva.¹⁶⁹

Kisoissa oli yhä 16 joukkueita, vaikka oli jo pohdittu, tulisi-ko määrä laajentaa miesten tapaan 24:ään. Pelko liian suurista tasoeroista oli pidättänyt tästä, ja vaihtuvuus oli yhä kovin pientä. Ainoastaan Päiväntasaajan Guinea ja Kolumbia olivat uusia joukkueita. Yksi entisaikojen suurista puuttui: Kiina ei selviytynyt kisoihin. Kiinan menestyskaari oli selkeästi kaartanut alaspäin 1990-luvun pelaajien, niin sanottujen ”rautaruusujen” ajasta, jolloin naisten menestys asetettiin esikuvaksi myös Kiinan miehille. Naisten jalkapalloon ei silti satsattu pitkäjänteisesti – ei edes niin paljon kuin miesten jalkapalloon.¹⁷⁰ Viimeksi mainitussa Kiina on kerran selviytynyt MM-kisoihin. Niissä se hävisi alkulohkossa kaikki kolme peliään, ja ensimmäinen MM-maali on yhä tekemättä.

Yhdysvalloillekin oli ensimmäistä kertaa tullut edes hiukan vaikeuksia selviytyä kisoihin. Se hävisi karsinnoissa Meksikolle, jonka se oli voittanut ennen kyseistä peliä joka ainoassa maiden välisessä ottelussa, yhteensä 26 kertaa, maalierolla 106–9. Kisapaikka tuli jatkokarsinnan kautta. Lehdistössä Meksikotappiosta mainittiin jopa, että se oli naisten jalkapallohistorian suurin järkytys kautta aikojen.¹⁷¹ Maajoukkuepelaaja Abby Wambach kuittasi *New York Times*'issa, että tämä kuvasti epäreilua tilannetta: Yhdysvaltain miesjoukkue huomattiin, kun se voitti, naisjoukkue puolestaan kun se hävisi. ”Vitsailimme, että olimme suunnitelleet tämän ja vain tällä tavalla saisimme ansaitsemamme huomion.”¹⁷²

Alkulohkoissa ei tapahtunut suuria yllätyksiä – jos sellaisiksi ei lasketa Kanadan vaisuutta (hävisi kaikki ottelunsa) tai

sitä, että ennen kisoja hehkutettu Saksa ei ollut kovin tenhoa-
vassa liidossa. Saksa voitti Kanadan 2-1, Nigerian 1-0 ja
Ranskan 4-2, eli se sai tehdä täyden päivätyön, eikä vuoden
2007 pettämättömästä puolustuksesta ollut tietoaakaan. Pää-
tös olla vielä laajentamatta kisoja näyttää olleen sikäli oikea,
että kisoissa ei nähty yhtään rökäletappiota, ja tason levene-
mistä osoitti se, että molemmat tulevat finaalijoukkueet kärsi-
vät alkulohkoissaan yhden tappion. Yhdysvallat hävisi Ruotsille
ja Japani Englannille. Perinteisistä suurista maista oli nyt Norjan
vuoro jäädä pudotuspelien ulkopuolelle.

Neljännesfinaaleissa kävi sitten ilmi, että Saksan kone ei tällä
kertaa päässyt lainkaan liikkeelle. Kuten Angerer mainitsee
muistelmissaan, julkisuus oli pitänyt finaaliapaikkaa itsestään
selvänä, ja hän oli itsekin huomannut mieltävänsä pelien alussa
loppuottelua eikä, kuten aina aiemmin, vain seuraavaa peliä.
Lisäksi joukkuetta häiritsi mediapyöritys siitä, oliko Saksan
naisten jalkapallon ikonin Birgit Prinzin aika ohi.¹⁷³ Prinz oli
vaihdettu jo varhain kentältä Nigeriaa vastaan, ja hän oli raivon-
nut siitä jopa joukkueovereilleen vaihtopenkillä.

Neljännesvälierässä Saksa hallitsi peliä Japania vastaan,
mutta kovin pakonomaisesti ja tehottomasti. Luultavasti
pitkään jatkunut ja intensiivinen etukäteishehkutus oli tuotta-
nut liikaa paineita, etenkin kun joukkueen runko oli jo saavut-
tanut niin paljon. Ottelu ratkesi Japanin jatkoajalla, 108. minu-
tilla, tekemään vastaiskumaaliin. Muissa peleissä Ruotsi voitti
Australian 3-1 ja Englanti hävisi Ranskalle – kuinka ollakaan –
rangaistuspotkukilpailussa.

Kisojen ehkä legendaarisin ottelu nähtiin jo tässä vaiheessa:
Yhdysvaltain ja Brasilian välinen kohtaaminen. Siihen ja maail-
manmestaruuden ratkeamiseen palataan myöhemmin. Kiso-
jen yleiskuvasta ja merkityksestä todettakoon tässä vaiheessa,
että kisat saivat kritiikkiäkin siitä, millaisen kuvan ne antoivat
pelaajista. Niiden katsottiin istuttaneen pelaajien imagon

perinteisiin, jopa seksistisiin naisrooleihin. Tähänkin näkökulmaan palataan vielä myöhemmin.

Kisojen seurauksena naisten jalkapallon saama huomio oli kasvanut, mutta se keskittyi edelleen lähinnä maajoukkueisiin ja suuriin turnauksiin. Mitä esimerkiksi Saksaan tuli, naispelaajien määrä ei noussut, Bundesliigan yleisömäärät eivät kasvanneet, ja mediakiinnostus lopahti kisojen jälkeen. Yli puolet saksalaisista ei kisojen jälkeenkään pystynyt nimeämään yhtä ainutta naispuolista jalkapalloilijaa.¹⁷⁴ Bundesliigan katsojakeskiarvo oli seuraavalla kaudella 1163, eivätkä lehdet kertooneet juuri mitään naisten Bundesliigasta.¹⁷⁵

Valitettavasti ei edelleenkään ole muuttunut se, minkä eräs saksalainen urheilujournalisti on todennut: kun Jogi Löw puhuu säästä, se on uutinen, Silvia Neidin on tehtävä paljon enemmän saadakseen mediahuomiota.¹⁷⁶ Miesten liigan Bochum vastaan Köln on medialle uutinen, naisten liigan Potsdam vastaan Duisburg ei. Eräs miespuolinen urheilujournalisti muisteli joutuneensa toimituksessa hoitamaan naisten MM-kisat, koska oli toimituksen nuorin, ja ”olen iloinen, kun tämä on ohi ja voin taas kertoa ’oikeasta’ urheilusta”.¹⁷⁷

Monet olivat vielä tylympiä. Saksan entinen maajoukkuepelaaja Mario Basler piti MM-kisojen aikana *Bild-Zeitung*’issa kisoja äijämäisesti tulkitsevaa kolumnipalstaa, joka tosin lienee ollut osittain tarkoitettukin provosoivaksi. Tuskin hän silti kirjoitti vastoin mielipiteitään, kun hän selitti, että ”tytöt” olivat menestyksekkäitä, sieviä ja mukavia, mutta naisen vartalo ei sopinut jalkapalloon. Naisten peliä katseltiin, koska tarjolla ei ollut Bundesliigaa. Kun Saksa putosi Japania vastaan, Basler totesi, että kohta ”tytöt” pelaisivat taas seuroissaan muuttaman sadan katsojan edessä, eikä televisio olisi läsnä eivätkä lehdet tekisi suuria otsikoita. ”Nyt peli kuuluu taas miehille. Loistavaa!”¹⁷⁸

Yksityisten ihmisten blogeissa esiintyi vielä paljon suurempia kommentteja. ”Naisjalkapalloilijat ovat kuin miesstripparit: tylsää!” ”Toivon ihmettä: että joukkueemme putoaa jatkosta pian.” ”MM-kisat käyvät hermoilleni.” ”Median pitäisi keskittyä todelliseen urheiluun, ei tähän naisten esittämään speksaakeliin.”¹⁷⁹

Kisoihin kuitenkin liittyi poikkeuksellisen paljon muistettavaa ja näkyvyyttä. Esimerkiksi blogin *womensoccer.de* hallinnoija Markus Juchem totesi, että kyseessä oli ollut normaali jalkapalloturnaus. Tunteet aaltoilivat, oli hyviä ja huonompia pelejä, väiteltiin erotuomarien ratkaisuista ja pelitaktiikoista – eli keskusteltiin urheilu edellä, urheilulle oleellisista asioista.¹⁸⁰ Sehän oli osoitus siitä, että tunnustettiin peli normaaliksi ja tärkeäksi. Monet tutkijat ovat olleet samalla linjalla ja korostaneet, että laatulehdistössä pelaajien kohtelu oli objektiivista, asiallista ja ei-seksualisoivaa, ja etenkin kun itse pelit alkoivat ja etukäteishehkus lopputti, huomio siirtyi pelaajien siviilielämän ja kauneuden kuvaamisesta urheiluun. Tosin: ”Naisten jalkapallossa human-interest näkökulman oletetaan johtavan [urheilun] tulokseen, miesten jalkapallossa tulos tuottaa human interest -näkökulman.”¹⁸¹

Pelaajista Hope Solo ja Michelle Akers viittaavat samantapaiseen näkökulmaan. Solon mukaan oli idioottimaista väittää, että Yhdysvaltain joukkue hytyi finaalissa, mutta sellainenkin keskustelu saattoi silti olla edistystä. Sehän oli samanlaista keskustelua kuin miesten urheilusta.¹⁸² Akersinkin mielestä keskustelu osoitti, että naisia pidetään urheilijoina.¹⁸³ Monipuolisuutta puolestaan osoitti se, että mainostajatkin etsivät jo muunkinlaisia kuin ”girl next door”-tyyppisiä. Abby Wambach suorastaan ihmettelee muistelmissaan, miten hänkin pääsi pelin kasvoiksi – lyhyttukkainen homoseksuaali.¹⁸⁴

Myös kaikkein ylimmältä tasolta saatiin ensimmäinen jansija. FIFA:n puheenjohtaja Sepp Blatter sanoi vuoden 2011 MM-kisojen aikana, että FIFA aikoi ottaa oman toimeenpanevaan komiteaansa (käytännössä hallitukseensa) jäseneksi naisen. UEFA:n puheenjohtaja Michel Platini kuittasi UEFA:n ehtivän ensin, ja niin norjalainen Karen Espelund kutsuttiin UEFA:an jo samana vuonna. Hän sai täyden jäsenstatuksen vuonna 2012. Burundilainen Lydia Nsekera oli sitten FIFA:n valinta omaksi toimeenpanevan komitean jäseneksi.

Toki nämä olivat vasta ensimmäisiä askelia. Jopa FIFA:n naisten komitea koostui tässä vaiheessa yhtä jäsentä lukuun ottamatta miehistä. Sen ainoa naisjäsen, saksalainen Hannelore Ratzeburg, kuvitteli ensin tulleensa väärään huoneeseen, koska hänen oli määrä mennä naisten komitean kokoukseen, ja huoneessa kaikki muut olivat miehiä. Muutamassa vuodessa tilanne sentään kääntyy: jäsenistä yksi oli mies, kaikki muut naisia. Ratzeburgin väitetään uransa alkuvaiheessa osanneen lobata tehokkaasti: hän oli houkutelut Saksan jalkapalloliiton miesjäsenten vaimoja ja tyttöystäviä pelaamaan jalkapalloa.¹⁸⁵

Joka tapauksessa kukaan ei voinut olla huomaamatta, että jalkapalloa pelaavien naisten määrä kasvoi lähes hyökyaallon tahdissa. FIFA:n tilastojen mukaan vuonna 2015 jalkapalloa pelasi jo 29 miljoonaa naista, ja 12 % kaikista nuorisopelaajista oli naispuolisia.¹⁸⁶

Siinäkin mielessä vuoden 2011 kisat potkaisivat naisten jalkapalloa eteenpäin, että vaikka voitiin vielä moittia kärjen kapeutta verrattuna miehiin, niin kisojen jälkeen yhteensä kuusissa kisoissa oli ollut neljä eri maailmanmestaria. Muutama muukin joukkue oli käynyt lähellä tai oli visioitavissa tulevaisuuden maailmanmestariksi. Ainakin lippulaiva oli siis erinomaisessa kunnossa.

Teatteria ja ”missä olit silloin” -hetki

Vuoden 2011 MM-turnauksen suurin klassikko nähtiin jo taitelussa pääsystä välieriin. Vastakkain oli päätyneet kaksi jättiläistä: Yhdysvallat ja Brasilia.

Alkulohkovaiheessa Brasilia oli pelannut paremmin, Yhdysvallat oli jopa hävinnyt yhden ottelun, ja muistoissa oli edelleen Yhdysvaltain edellisessä kohtaamisessa kokema perusteellinen nöyryytys. Hope Solo sai mahdollisuuden todistaa tuolloiset sanansa – ja niin hän lopulta tekikin.

Ottelussa oli runsaasti draamaa: kiistanalainen rangaistuspotkututilanne, joka vei ottelun jatkoajalle, kiistanalainen ulosajo, maali, joka olisi pitänyt hylätä, brasilialaisten koomisuuteen asti mennyt ajanpeluu, vajaan olleen joukkueen tasoitusmaali jatkoajan aivan viime sekunneilla, ja rangaistuspotkukilpailu. Siis täysin kilpailukykyistä miesten pelin historiallisten klassikkojen kanssa.

Ensimmäinen puoliaika oli vielä normaalia pudotuspeli-pelaamista. Yhdysvallat meni 1–0 johtoon, ja joukkueen ruotsalainen valmentaja Pia Sundhage varoitti, että Brasilia alkaisi filmata, joten ei saanut tehdä tyhmiä rikkeitä ja oli säilytettävä pallonhallinta.¹⁸⁷ Megan Rapinoe viittaa muistelmissaan maiden pitkäaikaiseen kilpailuun ja että se oli käynyt henkilökohtaiseksi: “He olivat ansainneet maineensa huonosta urheiluhengestä ja se oli tuskastuttavaa, ja kun he aloittivat huonon näyttelemisensä sinä iltana Dresdenissä, yleisö, joka oli ollut alun perin heidän puolellaan, alkoi kääntyä heitä vastaan.”¹⁸⁸

Draama alkoi Brasilian saamasta rangaistuspotkusta toisen puoliajan alussa. Yhdysvaltain pelaajat olivat tuomiosta tyrmistyneitä, mutta puolueeton tarkkailija voi pitää ratkaisua perusteltuna. Tosin oli ilmiselvää, että Marta lisäsi kaatumisensa näyttävyyttä vähintään potenssiin kaksi. Alex Morgan syyttää muistelmissaan Martaa näyttelemisestä ja ihmettelee

vielä enemmän sitä, että Yhdysvaltain puolustaja Rachel Buehler ajettiin tilanteesta ulos.

Marta asettui laukaisemaan rangaistuspotkua, mutta Hope Solo torjui sen. Erotuomari määräsi kuitenkin rangaistuspotkun otettavaksi uudelleen, ja kun hämmästyneet amerikkalaiset kysyivät syytä, hän väitti, että Solo olisi liikkunut eteenpäin ennenaikaisesti. Morgan kuvaa amerikkalaisten tunnelmia: ”Emme olleet uskoa. Kukaan meistä ei ollut nähnyt sitäkään [Hope Solon liikkuvan]. Oliko tuomari yksinkertaisesti meitä vastaan?” Solo oli vielä tuhtuneempi ja sai protestoinnistaan keltaisen kortin.

Toista rangaistuspotkua Solo ei pystynyt torjumaan. Peli meni jatkoajalle, ja draama jatkui, samoin amerikkalaisten tunne tuomarin puolueellisuudesta. Morgan mainitsee, että Brazilian heti jatkoajan alussa tekemä maali oli sekin virhe, koska tilannetta edelsi paitsio. Tässä kohtaa amerikkalaiset olivat täysin oikeassa. Morgan tekee kuitenkin saman havainnon kuin Rapinoe: lukuisten väärin tuomioiden takia yleisö oli alkanut voimakkaasti tukea Yhdysvaltoja. Wambach on peliä muistellessaan vähäsanaisempi, mutta käyttää hänkin kiistanalaisista tuomioista ilmaisua ”Hyvänen aika – mitä helvettiä tämä on?”. Hänkin paheksuu brasilialaisten näyttelemistä.¹⁸⁹

Puolueettomankin tarkastelijan on vaikeaa olla täysin eri mieltä amerikkalaisten kanssa. Erotuomarin sen päivän suorituksen heikkoutta osoittaa jo se, että hän ensin väitti Sololle rangaistuspotkun uusinnan syyksi sitä, että tämä oli liikkunut, ja myöhemmin vaihtoi selitystä. Uusiminen olisikin johtunut siitä, että yksi amerikkalaisista astui rangaistusalueelle ennen laukausta. Brazilian toista maalia puolestaan edelsi selvä tuomarivirhe, kun paitsiota ei huomattu, eikä tuomari saanut brasilialaisten näyttelemistä ja ajanpeluuta kuriin. Nämä nimittäin tekivät kaikkensa jäädyttääkseen peliä päästyään jatkoajan

alussa johtoon. Rangaistuspotkukilpailussa Brasilian maalivahti liikkui joka kerta hyvin selvästi eteenpäin ennen laukausta. Tuomari mitätöi tästä syystä hänen torjuntansa ensimmäisellä kierroksella, ja kyseinen rangaistuspotku uusittiin. Silti tämä ei vaikuttanut siihen, että maalivahti teki saman tempun jokaisessa muussakin suorituksessaan, eikä tuomari silti antanut tästä rikkomuksen jatkuvasta toistamisesta varoitusta.

Brasilialaisten ajanpeluu saavutti mittasuhteet, jota voi verrata korkeintaan Argentiinan vastaavaan suoritukseen vuoden 1978 miesten MM-kisojen finaalin jatkoajalla. Tämä oli ristiriidassa sen arkihavainnon kanssa, että naisten peleissä filmataan, teeskennellään ja kieriskellään paljon vähemmän kuin miesten otteluissa. Tässä puolivälierässä yleisö tuskastui brasilialaisten näyttelemisiin, pelin viivyttämiseen ja protestointiin niin paljon, että jo varsinaisella peliajalla alettiin buuata jopa Martalle.

Koomisuuden huippu saavutettiin muutama minuutti ennen jatkoajan loppua. Brasilian puolustaja Erika kaatui pallontavoittelutilanteessa, nousi pystyyn ja otti muutaman askeleen, kunnes tajusi kaatua ja alkaa voivotella kohtaloaan. Lopulta tuotiin parit, ja hänet asetettiin niille. Heti kun kantajat pääsivät päätyrajan yli eli pois pelialueelta, hän avasi parien hihnat, hyppäsi paareilta ja juoksi täyttä vauhtia alueelle, josta pääsee takaisin peliin. Filmaus oli niin läpinäkyvää, että tuomari antoi siitä varoituksen.

Amerikkalaiset joutuivat joka tapauksessa jahtaamaan tasoitusta vajaalukuisina ja yhä tuskastuneempina brasilialaisten näyttelemiseen. Oltiin jo jatkoajan lisäajalla, kun Megan Rapinoe sai pallon vasemmalta laidalta ja veti keskikytken, joka oli hänen mukansa täysin ”Hail Mary pass” – suomalainen ilmaisu olisi ”toivotaan, toivotaan” – ja samalla se oli hänen elämänsä

paras keskitys. Se tuli suoraan vapaaseen paikkaan hankkiutuneelle Wambachille, joka muistelee toistelleensa mielessään, että älä nyt epäonnistu, tai tämä on jalkapallon historian eepisin epäonnistuminen – ja pukkasi pallon maaliin.¹⁹⁰

Wambach on muistellut, että myöhemmin satunnaiset ihmiset saattoivat kertoa hänelle muistavansa, missä olivat, kun Wambach teki Brasiliaa vastaan tämän maalin; ”ilmiö, jonka luulin koskevan ainoastaan salamurhia ja sensaatiomaisia oikeudenkäyntituomioita”.¹⁹¹

Kyseinen peli on yksi naisten jalkapallon historian klassikoista. Rangaistuspotkukilpailussa Hope Solo sitten sai lopullisen revanssin: hän torjui yhden brasilialaisen yrityksen, ja Yhdysvallat meni finaaliin.

Japanin suuri tarina

Kisoihin liittyi myös olosuhteita, jotka tuottivat urheilun niin sanottuja suuria tarinoita. Näillä ei tarkoiteta vain urheilua, vaan sitä, että ottelutapahtumalla on ollut jokin suuri kansallinen, yhteiskunnallinen, poliittinen tai muu merkitys. Vallitsevat olosuhteet tekevät tapahtumasta, menestyksestä tai tulokista suuremman asian kuin ”pelkkä” urheilu on – elämää suuremman, kuten joskus sanotaan. Urheilu ottaa roolin, josta kansakunta tai jokin muu yhteisö ottaa vaikeuksien hetkellä lisävoimaa ja saa symbolisen ja identiteettiä nostattavan voiton, tai ainakin voittoa käytetään sellaisiin tarpeisiin.

Urheilun historiassa yksi tällainen tyyppitapaus on Saksan Liittotasavallan yllättävä maailmanmestaruus vuonna 1954, niin sanottu Bernin ihme. Toinen usein mainittu esimerkki on Unkarin vesipallojoukkueen voitto Neuvostoliitosta Melbourneen olympiakisojen välierässä vuonna 1956 hyvin pian sen jäl-

keen, kun Neuvostoliitto oli murskannut Unkarin kansannousun. Samaan kastiin menevät Tshekkoslovakian kaksi voittoa Neuvostoliitosta jääkiekon MM-kisoissa vuonna 1969, puoli vuotta Tshekkoslovakian miehityksen jälkeen. Ensiksi mainittua tapausta on sanottu jopa Saksan Liittotasavallan henkiseksi syntyhetkeksi, ensimmäiseksi tilaisuudeksi maailmansodan jälkeen olla ylpeä saksalaisuudesta. Unkarin ja Tshekkoslovakian osalta kyseessä oli puolestaan symbolinen voitto sortajasta, joka oli juuri tukahduttanut vapauspyrkimykset.

Vuoden 2011 naisten MM-kisoissa ei syntynyt henkisesti uutta kansakuntaa eikä sortaja ollut ylimalkaan inhimillinen voima, mutta kyseessä oli balsami yhden suuren kansallisen tragedian haavoihin. Japanissa oli juuri koettu tsunami ja Fukushima ydinvoimalaonnettomuus tuhansine uhreineen. Vuoden 2011 MM-kisat ajoittuivat tilanteeseen, jossa rohkaisun ja uuden uskon yhtenä välineenä saattoi olla maajoukkueen menestys – ja niin myös kävi.

Japanilaiset mielsivät tämän itsekkin. Valmentaja Norio Sasaki näytti pelaajille ennen otteluita kuvia tsunamin ja Fukushima seurauksista, ja vaikka ne järkyttivät, niistä nostettiin myös esille, että nyt katsottiin eteenpäin. Joukkue koki voivansa antaa kansakunnalle jotakin uskon palauttamiseksi. Symboliikkaa tuli mukaan yhä lisää, kun Saksaa vastaan voittomaalin teki entinen Fukushima voimalan työntekijä. Kun finaalin rangaistuspotkukilpailu päättyi, Japanin joukkue nosti julisteen, jossa se kiitti kaikkia ystäviään koko maailmassa avusta tsunamikatastrofissa, ja sosiaalisessa mediassa koettiin hetkeksi uusi ennätys: 7000 twiittiä sekunnissa.¹⁹²

Tie tähän lopputulokseen oli kuitenkin pitkä. Alkulohkossa Japani hävisi Englannille, mutta pudotuspelivaiheessa sen peli parani. Kuten jo mainittiin, neljännesvälierässä Saksa hallitsi

peliiä Japania vastaan, mutta kovin pakonomaisesti ja tehotomasti, ja Japani teki lopulta voittoaalin jatkoajan 108. minuutilla. Kun se vielä voitti Ruotsin 3–1, se oli kaatanut kaksi naisten jalkapallon suurmaata, Ruotsin vieläpä oltuaan aluksi tappiolla. Jo voittaessaan Saksan Japani oli saavuttanut enemmän kuin koskaan arvokisaturnauksissa.

Finaalissa Yhdysvallat oli suosikki. Se ei ollut koskaan hävinnyt Japanille, vaan takana oli 22 voittoa ja kolme tasapeliä maali-erolla 77–13. Japani oli itsekin yllätynyt finaali-paikastaan. Heidän hyökkääjänsä Mana Iwabuchi totesi myöhemmin, että jokainen voitto oli heille tavallaan yllätys, ja vasta voitettuaan Saksan he tajusivat, että he ovat varsin hyviä. Yhdysvalloihin ei lähtenyt finaaliin niin sanotusti takkia auki. Alex Morgan toteaa muistelmissaan, että Japanihan oli pudottanut jatkosta Saksan ja Ruotsin, ja tiedettiin, että se oli äärimmäisen tekninen joukkue. Siksi sitä osattiin kunnoittaa ennen finaalia. Lisäksi tiedostettiin Fukushiman vaikutus: ”Vaikka olimme päättäneet voittaa, sydämemme vuotivat verta Japanin puolesta.”¹⁹³

Yhdysvallat dominoi finaalia, mutta Japanin puolustus otti kaiken vastaan ja tuntui kestävä. Morgan ihmetteli itseksensä puolijalla: ”Olimme pelanneet niin vahvasti, miten emme olleet voitolla?”¹⁹⁴ Tässä oli koko pelin kuva: Yhdysvallat puursi, mutta Japani oli loputtoman sitkeä. Yhdysvallat pääsi lopulta johtoon sekä varsinaisella peliajalla että jatkoajalla, mutta se ei kyennyt nujertamaan Japania. Japanilla oli harvoja tilanteita, mutta siitä huolimatta se tuli kahdesti tasoihin, ja molemmilla kerroilla myöhäisissä vaiheissa: varsinaisen peliajan 81. minuutilla ja jatkoajalla vain kolme minuuttia ennen loppua. Nähtävästi siinä vaiheessa amerikkalaisilta loppui usko. Rangaistuspotkukilpailussa heidän kolme ensimmäistä laukojaansa epäonnistuivat, japanilaisista vain yksi, ja näin Japani oli maa-

ilmanmestari. Kisojen parhaaksi pelaajaksi valittiin heidän pitkän uran tehnyt kapteeninsa Homare Sawa, joka voitti myös maalipörssin.

Amerikkalaispelaajien epäonnistumisten sarja rangaistuspotkukilpailussa oli siinäkin mielessä uskomaton, että kukaan amerikkalaisista ei ollut aiemmin epäonnistunut MM-kisojen rangaistuspotkukilpailussa. Historia ei tietenkään ollut pitkä – vuoden 1999 finaali ja vuoden 2011 neljännesvälierä – mutta aiemmatkin pillut oli ammuttu hyvin paineisissa tilanteissa, ja niissä oli onnistuttu. Nyt saattoi vallita vain ”täydellinen epäusko”, Morgan mainitsee toistuneista epäonnistumisista. Lopputulos oli raastava joukkueelle, joka tiesi

hallineensa ottelua, mutta olleensa lopulta kykenemätön voittamaan sitä: ”En kykene kuvaamaan sitä surua ja pettymystä, jota tunsimme. Olimme tehneet niin paljon töitä ja päässeet niin pitkälle. Kun häviää niin dramaattisella tavalla, se on shokki koko systeemillesi, ja jokainen pitää itseään vastuullisena.”¹⁹⁵

Homare Sawa, Japanin maailmanmestarien kapteeni.¹⁰

Toisaalta amerikkalaiset kantoivat tappion naisekkaasti. Hope Solo totesi ESPN:lle suoraan, että niin paljon kuin hän olisikin halunnut voittaa, niin jos oli toinen joukkue, jolle hän olisi halunnut antaa voiton, niin se oli Japani. Muistelmissaan hän on samoilla linjoilla: oli katsottava isompaa kuvaa. ”Japani pelasi jonkin suuremman asian kuin jalkapallon puolesta. Lopputulos tuntui kohtalolta.”¹⁹⁶ Sama henki näkyy toisin sanoin Wambachin ja Rapinoen muistelmissa: Japani tarvitsisi sitä voittoa enemmän.¹⁹⁷

Joka tapauksessa tämä oli naisten jalkapallossa kolmas selvä yksittäinen huomioboosti ja sen tuloksena oli median kiinnostuksessa suuri loikka.

Yhdysvallat palaa ohjaksiin

Yhdysvallat oli ollut 1980–90-lukujen vaihteesta alkaen naisten jalkapallossa lajin ”luonnollinen” johtava maa. Sillä oli 2010-luvun puoliväliin tultaessa kaksi maailmanmestaruutta ja neljä olympiavoittoa, kuuluisimmat pelaajat ja eniten kunnioitusta herättävät liigat, vaikka nekin olivat kokeneet vastoinkäymisiä. Kaikkien maiden parhaiden pelaajien unelmana oli pelata ammattilaisena Yhdysvalloissa. Se oli naisten jalkapallon valovoimaisin maa ja kestomenestyjä, ja sillä oli vakavasti otettavia yrityksiä startata todellinen huippuliiga.

Yhdysvallat oli kuitenkin joutunut seuraamaan kolme kertaa peräkkäin katseella, kun joku toinen maa nosti MM-pokaalin ilmaan. Tämän vuoksi monet naisten jalkapallon kuuluisat tähdet eivät edelleenkään olleet maailmanmestareita. Kun tultiin seuraaviin MM-kisoihin Kanadaan, Yhdysvaltojen edellisestä mestaruudesta oli jo 16 vuotta.

Vuoden 2015 MM-kisoissa joukkueita oli jo 24. Aasiasta olivat mukana Kiina, Japani, Etelä-Korea, Australia ja Thaimaa; Oseaniasta Uusi Seelanti; Afrikasta Nigeria, Kamerun ja Norsunluurannikko; Etelä-Amerikasta Brasilia, Kolumbia ja Ecuador; Pohjois- ja Väli-Amerikasta Yhdysvallat, Kanada, Meksiko ja Costa Rica; Euroopasta ”tavanomaiset” Saksa, Ruotsi ja Norja, vakiintumassa olevista Englanti ja Ranska, ja kokonaan uusista Hollanti, Espanja ja Sveitsi. Kokoneemmista kisamaista puuttui oikeastaan ainoastaan Pohjois-Korea, eikä sekään ollut ollut mikään perinteinen menestyjä.

Johtiko tämä pelin tason laajentumiseen vai pelättyyn tasoerojen repeämiseen? Kisoissa nähtiin muutama rökäle-tulos: Saksa-Norsunluurannikko 10–0, Sveitsi–Ecuador 10–1, Kamerun-Ecuador 6–0 ja Ranska–Meksiko 5–0, mutta ei juuri muuten kovin rumia lukemia. Kun alkulohkoista pääsi 16 joukkuetta jatsoon, Afrikka sai toisen kerran pudotuspelijoukkueen (Kamerun).

Mutta jos katsotaan, ketkä olivat kahdeksan parhaan joukossa, lista on hyvin perinteinen: Kiina, Yhdysvallat, Saksa, Ranska, Australia, Japani, Englanti, Kanada. Siinä mielessä globaalistuminen näkyi, että eurooppalaisia oli tässä joukossa vain kolme, eikä mukana ollut Ruotsia eikä Norjaa. Ne olivat pudonneet ensimmäisellä pudotuspelikierroksella Saksaa ja Englantia vastaan. Yksi lajin vanha merkittävä alue oli taantunut: Brasilia hävisi ensimmäisellä pudotuspelikierroksella Australialle 0–1, ja Etelä-Amerikan kaksi muuta edustajaa menestyivät huonosti. Kun kahdeksan parhaan joukossa olivat yhä mukana Kanada, Australia ja Yhdysvallat, kokoonpano oli hyvin perinteisesti WASP vastaan Aasian kaksi suurta.

Välierissä Yhdysvallat voitti Saksan 2–0 ja Japani Englannin 2–1, joten finaalista¹⁹⁸ tuli neljän vuoden takaisen kohtaamisen toisinto. Nyt se kuitenkin sujui niin kuin sen oli odotettu menevän neljä vuotta aikaisemmin. Yhdysvallat johti jo 16 minuutin jälkeen 4–0, ja historiaan jäi etenkin yksi Carli Lloydin tekemistä kolmesta maalista – se tuli lähes keskiviivan kohdalta laukaisutuna roikkupallona yli Japanin maalivahdin. Japani sai pelin kuluessa kaksi kavennusmaalia, mutta 5–2 kuittaus jälkimmäisestä tuli kahdessa minuutissa, joten amerikkalaisille tuskin ehti edes nousta pelonomaista muistoa takaa taas kerran nousevasta arkkivastustajasta. 5–2 oli myös lopputulos. Englanti sai ensimmäisen mitalinsa voittamalla jatkoajalla Saksan pronssiottelussa 1–0. Saksan menestyskäyrä osoitti nyt alas: toinen peräkkäinen maailmanmestaruuskisa ilman mitalia.

Kisojen televisionäkyvyys oli jälleen kasvanut kaikkialla, ja on kuvaavaa, että finaali sai enemmän katsojia kuin yksikään suunnilleen samoihin aikoihin pelatuista NBA:n finaalisarjan otteluista. Se oli myös suurempi kuin edellisen vuoden talviolympiakisojen parhaan katseluajan keskiarvo. Kun vuoden 1999 kisojen legendaarista finaalia oli katsonut Yhdysvalloissa hiukan alle 18 miljoonaa TV-katsojaa, vuoden 2015 finaalia katseli yli 25 miljoonaa ja ainakin osaa siitä yli 43 miljoonaa katsojaa. Se ylitti myös sen katsojaosuuden, jonka Yhdysvaltain miesten joukkue oli saanut edellisen vuoden MM-kisoissa merkittävimässä ottelussaan.¹⁹⁹

Yhdysvallat on ollut naisten jalkapallon menestynein maa. Kuvassa juhliitaan vuoden 2015 maailmanmestaruutta.¹¹

Yksi mittari osoitti silti edelleen, että matkaa samaan arvostukseen kuin miehillä oli edelleen paljon. Kisoissa nimitäin jaettiin palkintorahoja 15 miljoonaa dollaria, mikä oli 2,6 % siitä, mitä miehille oli jaettu edellisellä vuonna. Voittajajoukkue sai kaksi miljoonaa – 5,7 % siitä, mitä Saksa oli saanut miesten maailmanmestaruudesta.

Yhdysvalloissa joukkue sai joka tapauksessa innostuneen vastaanoton. Myös presidentti Barack Obama asettui naispelaajien puolestapuhujaksi. Hän otti voittaneen joukkueen vastaan Valkoisessa talossa, ylisti sen suorituksia ja käänsi vähättelevän ”pelaa kuin tyttö”-ilmaisun muotoon ”se, että pelaa kuin tyttö, tarkoittaa, että olet paras”. Hän käytti ensin vielä jätkämäisempää ilmaisua: ”playing like a girl means you are the badass”. Tätä ei voi suomentaa sananmukaisesti, mutta lähimmäksi menisi ehkä lause ”jos pelaat kuin tyttö, se osoittaa, että sinussa on munaa”. Pelaajat ottivat molemmat ilmaisut vastaan ilmeisen ihastuneina, arvostuksen osoituksena sitä

Pelaajat Valkoisessa talossa.¹²

kohtaan, mitä he olivat saavuttaneet, ja potkuna maskuliinisille ennakkoluuloille. Obama myös suostui mieluusti selfieen joukkueen kanssa, vaikka Valkoisen Talon henkilökunta oli varoit-
tanut, ettei presidentiltä tule pyytää sellaista.²⁰⁰

Mitä politiikkaan tulee, tämän jälkeen muuttui paljon muutamassa vuodessa. Valkoisen talon isäntä vaihtui henki-
löön, joka oli monille pelaajille suorastaan kauhistus. Megan Rapinoe ilmoitti jo ennen vuoden 2019 MM-kisoja, ettei lähtisi Valkoisessa talossa presidentin vastaanotolle, vaikka Yhdysval-
lat voittaisi mestaruuden. Myöhemmin samanlainen ilmoitus tuli Alex Morganilta, ja muiltakin joukkueen jäseniltä tuli tukea Rapinoelle. ”He eivät tarvitseet paljon rohkaisua”, Rapinoe kiittelee muistelmissaan.²⁰¹

Rapinoe oli riitaantunut Donald Trumpin kanssa jo aiem-
min. Hän oli alkanut polvistua kansallislaulun aikana jo syksyllä 2016 ennen Black Lives Matter -liikkeen alkua. Yhdysvaltain jalkapalloliitto antoi sittemmin määräyksen, että kansallis-
laulun aikana on seisottava, koska maajoukkueessa eduste-
taan maata. Tosin jäi epäselväksi, mitä tottelemattomuudesta seuraisi. Rapinoe hyväksyi silloin tämän päätöksen ja painotti, ettei tarkoituksena ollut osoittaa epäkunnioittavaa asennetta maata ja joukkuetta kohtaan. Hän korosti olevansa aivan sama henkilö kuin aiemmin, se sama, jota oli juhlistu ameri-
kalaisena sankarina. Mutta hän ei voinut olla vaiti nähdessään poliisin brutaalisuutta, rotuprofilointia ja mustan väestön kokemaa väkivaltaa.²⁰²

Rapinoe on muutenkin ollut erittäin aktiivinen niin seksuaa-
lisen tasa-arvon kuin antirasismien liikkeissä. Muistelmissaan hän pitää sellaista toimintaa suorastaan velvollisuutena henki-
löille, jotka ovat hänen kaltaisessaan asemassa.²⁰³

Vuoden 2019 MM-kisoissa – viimeinen sen luokan urheilu-
tapahtuma ylimalkaan ennen pandemiaa – pelillinen trendi jatkui

entisellään. Yhdysvallat oli vahvin ja voitti neljännen maailmanmestaruutensa. Saksalle tuli kolmas mitaliton MM-kisa peräkkäin, sillä se hävisi puolivälierissä Ruotsille. Tätä kirjoitettaessa Saksa ei ole voittanut MM-italiaa sitten vuoden 2007. Vanhat suuruudet Brasilia ja Kiina olivat vielä aiempaa-kin tummempia varjoja entisestään.

Kisat järjestettiin Ranskassa, eikä osanottajien uusiutumistahti ollut nytkään mainittavaa. Uusia yrittäjiä olivat Etelä-Afrikka, Jamaika, Chile ja Skotlanti. Murskalukuja nähtiin suhteellisen vähän; tosin joukossa oli yksi erityinen rökäle, nimittäin Yhdysvallat-Thaimaa 13–0. Kahdeksan parhaan joukossa oli jälleen vain vakiomenestyjiä. Kuriositeettina mainittakoon, että Skotlanti ja Englanti olivat samassa lohkoissa. Englanti voitti 2–1, ja skotit jäivät pohtimaan hukkaamiaan maalipaikkoja ja tuomarin eräitä ratkaisuja²⁰⁴. Tämäkin kuulostanee tutulta.

Eurooppa dominoi Yhdysvaltain mestaruutta lukuun ottamatta entistäkin selvemmin. Ensimmäisellä pudotuspeli-kierroksella jokainen pelipari oli ollut eurooppalaisjoukkue vastaan muun maailman edustaja, ja lukuun ottamatta Yhdysvaltain voittoa Espanjasta eurooppalainen joukkue voitti joka kerta. Niinpä kahdeksan parhaan joukko oli kuin Yhdysvalloilla höystetyt EM-kisat: Yhdysvaltojen lisäksi muut joukkueet olivat Norja, Englanti, Ranska, Italia, Hollanti, Saksa ja Ruotsi. Välierissä Yhdysvallat voitti Englannin 2–1 ja Hollanti jatkoajalla Ruotsin 1–0. Kisoissa saatiin siis uusi finalisti, joka kuitenkin hävisi hallitsevalle mestarille 2–0. Ruotsi vei pronssimitalit. Kisojen parhaaksi pelaajaksi valittiin Megan Rapinoe.

Yhdysvaltain ja Englannin pelistä on jäänyt historiaan myös Alex Morganin ele, kun hän juhli maaliaan. Hän matki teen juomista ja koukisti vielä pikkusormeaan. Rapinoe muistelee, että se oli “fucking epic”, mille itse kukin voi miettiä sopivaa suomalaista käännöstä. Rapinoen mukaan englantil-

laisia oli hauskaa kiusata, koska nämä hiiltyivät heti, ja englantilaiset oli saatu tolaltaan tekemättä minkäänlaista sääntörikettä.²⁰⁵

Englannilla oli ollut myös oma ongelmansa näiden kaksien MM-kisojen välissä: rasismikohu. Maajoukkueen runkopelaaja, nigerialaistaustainen Eniola Aluko katsoi joutuneensa kokemaan maajoukkueen päävalmentajan Mark Sampsonin taholta rasistisia asenteita. Hän joutui hiljalleen sivuraiteelle, vaikka esitykset kentällä – tai hänen edustamissaan seuroissa – eivät olisi sellaista edellyttäneet. Hän käsittelee muistelmissaan tätä prosessia laajasti, nimenomaan osana rakenteellista rasismia, ei niinkään siten, että kyse olisi ollut Sampsonin henkilökohtaisesta ilkeydestä. FA reagoi kuten organisaatiot yleensä: aluksi se varjeli itseään ja hyssytteli asiaa sekä antoi ymmärtää, että ei pitäisi liata omaa pesää. Asian saatua julkisuutta se joutui perääntymään ja sopimaan korvauksista, ja Sampson on pyytänyt Alukolta anteeksi.²⁰⁶

Kisoissa oli myös peliin liittyneitä kiistanalaisia ilmiöitä. Ne tosin muistuttivat miesten maailmaa: Argentiinan pelaajien korostunut näytteleminen, Kamerunin erittäin fyysinen peli ja tolkuttoman pitkään kestäneet VAR-pohdinnat. Etenkin kamerunilaiset hermostuivat VAR:iin ottelussaan Englantia vastaan, kun pari alkuperäistä tuomiota kääntyi heitä vastaan. Joukkue oli vähällä poistua kentältä kesken ottelun. Englanti voitti lopulta 3–0.

Englannin valmentaja Phil Neville jylisi ottelun jälkeen osin edellä mainitusta syystä, osittain siksi, että Kamerunin pelitapa oli ollut varsin väkivaltainen: ”Istuin 90 minuuttia ja häpeisin. Olen täysin ja äärimmäisen häpeissäni vastustajiemme ja heidän käytöksensä takia. En ole koskaan nähnyt tuollaista jalkapallokentällä ja katson, että tuollainen käytös on surullista. Ajatelkaa kaikkia nuoria tyttöjä ja poikia, jotka katselevat.”²⁰⁷

Sekin oli tuttua, että Englanti hävisi välieränsä hyvin englantilaisella tavalla, eli vaikeimman ja katkerimman kautta, aivan kuten Englannin miehetkin. Ensin Englannin tasoitusmaali hylättiin VAR-tarkistuksessa hyvin niukkana paitsiona, ja 84. minuutilla Englanti epäonnistui rangaistuspotkussa. Kolmas kerta peräkkäin arvokisasemifinaalissa, kolmas tappio.²⁰⁸ No, miesten kaltainen rangaistuspotkukilpailutrauma on vasta lupaavalla alulla.

Joka tapauksessa voi sanoa, että keskustelunaiheet olivat valtaosaltaan samoja kuin miesten puolella. Sen saattoi kokea edistykseksi.

Myös olympiakisat näyteikkunana

Naisten puolella MM-kisat eivät ole olleet niin yksinomaisesti näkyvyyttä hallitseva turnaus kuin miesten puolella. Edes kovin moni lajifanaatikko ei viitsi seurata miesten olympialaisten jalkapalloa, mutta naisten jalkapallossa olympialaisilla on aina ollut suuri merkitys. Tämä johtuu siitä, että naisten osalta ne eivät ole samalla tavalla nuorisoturnaus kuin miehissä, vaan parhaat pelaajat ovat käytettävissä myös olympiakisoissa.

Niinpä naisten jalkapallon klassikoita muistetaan myös olympiaturnauksista, ja menestyjät ovat olleet samoja kuin MM-kisoissa. Joskus olympiaturnaukset ovat olleet vielä avoimempi ja loistokkaampi näyteikkuna naisten jalkapalloseuralle kuin MM-kisat. Etenkin pelaajille ne ovat voineet olla jopa MM-kisoja merkittävämpi kokemus, koska yleisömäärät ovat olleet olympialaisissa usein suuremmat. Esimerkiksi Lontoon kisoissa vuonna 2012 Britannia oli kotikentällään, ja niin britti- kuin ulkomaiset pelaajat saivat hämmästellä valtavia katsojamääriä. MM-kisoissahan monet stadionit olivat pienempiä, ja niissä katsojamäärät olivat todella kymmenissä tuhansissa vasta turnausten loppuvaiheissa.

Britannian joukkueessa pelannut Eniola Aluko muistelee yleisömääriä, pauhua ja joukkueen saamaa tukea, sekä sitä, mitä tuo kaikki osoitti. Naisten jalkapallo ”oli pantu näyteikkunaan”, ja kun sille oli annettu todellinen mahdollisuus, yleisö kiinnostui. Katsojia oli jo Britannian avausottelussa yli kaksi kertaa enemmän kuin missään hänen aiemmin pelaamassaan ottelussa. Yleisön kiinnostus oli myös vahva argumentti, kun pelaajat neuvottelivat kisojen jälkeen palkoistaan ja muista työeduista. Suurseuroilla ei ollut enää varaa olla investoimatta naisten jalkapalloon. ”Olympiakisat julistivat uutta aikaa, joka ei merkinnyt tähtitieteellisiä rikkauksia tai yleistä julkiselämää, mutta aikaa, jolloin naispelaajat saattoivat vaatia sitä kunnioitusta, minkä ansaitsimme.”²⁰⁹

Myös Alex Morgan painottaa muistelmissaan, että nyt pelattiin juuri niillä Valioliigan huippuseurojen kentillä, jotka olivat kaikille tuttuja ja joilla maailman tunnetuimmat miesten seurat pelasivat viikosta viikkoon. Yleisö otti ottelut omakseen vielä voimakkaammin kuin oli osattu odottaa.²¹⁰

Toisaalta olympialaisten arvovalta ei silti ole naistenkaan puolella urheilullisesti aivan sama kuin MM-kisojen. Turnaus on kestoltaan lyhyempi ja siihen pääsee vähemmän joukkueita, mikä merkitsee, että hyviä joukkueita ja pelaajia jää ulkopuolelle. Lisäksi olympiakisoissa joudutaan kilpailemaan huomiosta lukemattomia muita urheilulajeja vastaan. Silti: miesten jalkapallossa olympiavoittoja muistaa vain harva, naisten puolella on syntynyt klassikoita.

Yhdysvallat on dominoinut tätäkin foorumia. Vuonna 1996 naisten jalkapallo oli ensimmäistä kertaa kisaohjelmassa, ja Yhdysvallat voitti loppuottelussa Kiinan 2–1. Yhdysvallat oli loppuottelussa yös vuonna 2000, mutta silloin se hävisi katkerasti Norjalle jatkoajan kultaisella maalilla 3–2.

Tappion teki vaikeaksi kestää se, että Yhdysvaltain ja Norjan kilpailuasetelma oli ollut piikikäs. Amerikkalaisten muistissa olivat edelleen Linda Medalenin sanat, kuinka hauskaa oli voittoa amerikkalaiset, koska nämä menivät aina niin tolaltaan, kun hävisivät. Sekin oli syönyt naista, että norjalaiset juhlivat vuonna 1995 MM-finaalin voittoa Yhdysvalloista konttaavalla käärmemuodostelmalla. Norjalaisten kutsumanimi oli Yhdysvaltain joukkueen piirissä ”Viking bitches”, ja olympiafinaalitakin jäi hampaankoloon. Yhdysvallat hallitsi peliä totaalisesti ensimmäisellä puoliajalla, Norja pääsi kunnolla mukaan vasta toisella ja meni 2-1-johtoon, kunnes Yhdysvallat pelastautui hurjan painostuksen jälkeen aivan lopussa jatkoajalle. Jatkoajan voittomaalista jäi siitäkkin jossiteltavaa: pallo kimposi Dagny Mellgrenin käteen, ennen kuin hän laukoi sen maaliin.²¹¹

Tämän jälkeen Yhdysvallat taas hallitsi olympiakisoja voittamalla seuraavat kolme olympiakultaa. Vuosina 2004 ja 2008 vastassa oli Brasilia, vuonna 2012 Japani. Myös vuoden 2004 finaali meni jatkoajalle, kunnes Yhdysvallat teki 2-1 voittomaalin. Vuonna 2008 Yhdysvallat menetti ennen kisoja parhaan pelaajansa Abby Wambachin, joka oli loukkaantunut. Wambach kirjoitti ennen turnauksen alkua joukkueelle tunteikkaan ja pitkän sähköpostin joukkueen tsemppaamiseksi ja vielä viestin jokaiselle pelaajalle, pyytäen nyt Hope Sololtakin anteeksi vuoden 2007 konfliktia. Finaalia, jossa Yhdysvallat voitti Brasilian 1-0, hän katseli lomamatkalla televisiosta ja myöntää muistelmissaan, että hiukan se koski, että joukkue pystyi voittamaan ilman häntä.²¹²

Vuoden 2012 kisoissa amerikkalaispelaajilla oli lisäksi erityistä painetta osoittaa, että edellisen vuoden MM-tappio Japanille oli ollut vahinko ja että Yhdysvallat oli maailman paras joukkue. Tämä hoitui lopulta finaalisissa 2-1-voitolla juuri Japanista. Tosin pelillisesti Japani oli paljon parempi kuin edel-

lisen vuoden MM-finaalissa: peli oli tasaväkinen, ja Japani pystyi olemaan aktiivinen ja luomaan jopa enemmän ja parempia tilanteita kuin Yhdysvallat. Viimeksi mainitun voitto vaati kaksi maalia Carli Lloydilta sekä poikkeuksellisen loistavan esityksen maalivahti Hope Sololta – ja pari kertaa maalipuiden apua.

Paras naisten peli kautta aikojen?

Vuoden 2012 olympialaisten suurimpana klassikkona ei kuitenkaan pidetä finaalia, vaan välierää Yhdysvallat–Kanada. *Globe and Mail* selitti pelin jälkeen sen olleen suurin ottelu, mitä naisten jalkapallossa on koskaan pelattu.²¹³ Lähtöasetelmista tämä ei ollut odotettavissa, koska joukkueet olivat pelanneet vastakkain lukemattomia kertoja, tunsivat toisensa läpikotaisin, ja Yhdysvallat oli ylivoimainen suosikki.

Taistelusta muodostui kuitenkin eppinen. Amerikkalaispelaajien muistelmissa ottelusta korostuvat kanadalaisten kovat otteet ja suoranainen väkivaltaisuus – esimerkiksi Solon mukaan ”Kanada halusi muuttaa pelin rugby-otteluksi”.²¹⁴ Kanadan valmentaja John Herdman rikkoi usein teknisen alueen sääntöä eli meni lähelle amerikkalaisten vaihtopenkkiä ja psyykkasi näiden vaihtopelaajia ja valmentaja Sundhagea²¹⁵. Kanadalaisia jäivät puolestaan kaivelemaan tietyt tuomari-ratkaisut. Herdman oli sitä paitsi kasannut paineita tuomarille syyttämällä etukäteen amerikkalaisten pelitapaa ”laittomaksi”, liian fyysiseksi. Tämä sai amerikkalaiset selostajat pelin aikana muutamiiin sarkastisiin huomioihin kanadalaisten itse käyttämien otteiden rajuudesta.

Peli joka tapauksessa oli fyysinen ja raastava ja sisälsi runsaasti dramatiikkaa. Paikkanakin oli Old Trafford, oman ilmoituksensa mukaan Theatre of Dreams. Kanada meni kolme

kertaa johtoon, joka kerta Christine Sinclairin maalilla, ja Yhdysvallat tuli joka kerta takaa rinnalle. Peli meni jatkoajalle, jolloin taistelu ja uupumus olivat entistä intensiivisempiä, ja aivan lopussa Yhdysvallat teki voittomaalin kaikkien jo henkisesti valmistautuessa rangaistuspotkukilpailuun. Sitä ennen se ei johtanut peliä sekuntiakaan. Voittomaalissa oli erikoinen piirre: ei se, että sen teki Alex Morgan, vaan se, että hän teki sen päällään.²¹⁶

Kanadalaisille jäi joka tapauksessa käsitys, että heitä oli kohdeltu epäoikeudenmukaisesti ja ennakkosuosikkia suosittu. Erytisesti erotuomari Christiana Pedersenin kaksi tuomiota 78. minuutilla katkeroittivat. Kanada johti tuolloin 3–2. Pedersen vihelsi Yhdysvalloille epäsuoran vapaapotkun sääntöjen mukaisesti, mutta yleensä kuolleen kirjaimena pysyvän pykälän pohjalta: maalivahdin kuuden sekunnin säännön aikarikkomus. Kanadan maalivahti Erin McLeod oli monta kertaa viivytellyt pelin avaamisessa eli pompotellessaan palloa ja pidellessään sitä käsissään ennen kuin potkaisi sen peliin. Tätä seurasi toinen kiistanalainen tuomio, kun vapaapotkun jälkitilanteessa pallo osui rangaistusalueella kanadalaispelaajan käteen, ja erotuomari tuomitsi rangaistuspotkun. Yhdysvallat tasoitti, ja kanadalaiset kokivat, että heitä oli sorrettu kahdessa peräkkäisessä tuomiossa ja heiltä oli riistetty voitto.²¹⁷

Christine Sinclair syytti pelin jälkeen avoimesti tuomaria puolueellisuudesta ja siitä, että tämä olisi päättänyt lopputuloksen jo ennen kuin ottelu oli edes alkanut. Sinclair sai neljän ottelun pelikiellon.²¹⁸ Toisen kanadalaisen, Melissa Tancredin – lempinimi The Tank – kommenteista tuomarille on useampia versioita, mutta teema on sama. Yhden version mukaan hän sanoi tuomarille, että tällä olisi pitänyt olla Yhdysvaltain paita päällä. Toisen mukaan hän sanoi tälle ivallisesti, että toivottavasti tämä pystyisi nukkumaan, ja voisi nyt

laittaa amerikkalaisten pelipaidan päälle, sillä hän oli koko ajan viheltänyt tuomioita amerikkalaisten hyväksi.²¹⁹ Lisäksi kanadalaiset pitivät epäurheilijamaisena, että Abby Wambach koetti vaikuttaa tuomariin. Wambach nimittäin laski tuomarin kuullen ääneen sekunteja, kun McLeod viivytteli pelinavaustilanteissa. Heidän mukaansa tämä sai lopulta tuomarin antamaan epätavallisen tuomionsa.

Amerikkalaiset eivät ole muistelmissaan kovin eri mieltä itse tapahtumista, mutta eivät myöskään katso saaneensa ansiotonta etua. Wambach mainitsee laskeneensa sekunteja ja myös siitä saamansa kritiikin, mutta hän ei nähnyt siinä mitään kaduttavaa.²²⁰ Morgan myöntää epäsuorasti, että Yhdysvalloilla kävi tuuri, ja Solo myöntää olleensa yllättynyt – nimenomaan maalivahtina. ”Mutta suurissa otteluissa näkee usein epätavallisia tuomiota.” Hänen seuraava lauseensa on lyhydessään tyhjentävä, mutta mahdoton kääntää: ”Shit happens.”²²¹ Carli Lloyd puolestaan toteaa, että hän ei ollut koskaan nähnyt aikasääntörikettä tuomittavan, mutta tuomari oli ollut tavallaan ”velkaa” tällaisen tuomion. Hän oli nimittäin jättänyt viheltämättä tilanteen, jossa Tancredi oli astunut hänen, Lloydin, pään päälle.²²²

Jälkipyykki oli siis hyvin samanlaista kuin miesten puolella.

Ruotsin olympiasaavutukset ja -traumat

Yhdysvaltain olympiamenestys katkesi sitten Rio de Janeiron kisoissa vuonna 2016. Olympiafinaaliin selvisivät olympiakisoissa tavallisesti alisuorittanut Saksa sekä Ruotsi, joka oli ollut turnauksen ”roikkuja”.

Ruotsin tielle finaaliin olivat mahtuneet alkusarjassa 1–5 tappio Brasilialle ja pudotuspelivaiheessa rangaistuspotku-

kilpailut Yhdysvaltoja ja Brasiliaa vastaan. Molemmissa peleissä se oli ollut pelillisesti selvästi heikompi joukkue. Hope Solo hiiltui ja kutsui pelin jälkeen Ruotsin joukkuetta pelkurijoukoksi sen täysin puolustuksellisen taktiikan vuoksi. Solo pyysi anteeksi Ruotsin kapteenilta Lotta Scheliniltä, mutta Yhdysvaltain jalkapalloliitto antoi hänelle puolen vuoden pelikiellon.²²³ Hänellä oli ollut liiton kanssa kärhämia aiemminkin ja myös useita siviili-elämän kohuja.

Brasilia oli välierän suursuosikki. Olihan se kotijoukkue ja kerran jo murskannut Ruotsin. Schelin suhtautui kuitenkin tilanteeseen suorastaan suomalaisesti: altavastajaan asema, ei mitään paineita. ”Sellaisesta tilanteesta todella pidämme.” Ruotsin taktiikkana oli selviytyä rangaistuspotkukilpailuun asti, ja se onnistui, paineiden pysyessä Brasilialla. ”Minä jopa odotin rangaistuspotkuja”, Schelin mainitsee. Sellaiselta ei ollut tuntunut koskaan aikaisemmin.²²⁴

Finaalissa Saksa sitten oli selkeästi Ruotsia parempi joukkue, meni 2–0 johtoon ja voitti lopulta 2–1. Schelinille hopea kuitenkin maistui: Ruotsi oli noussut kisoissa vaikeuksista niin monta kertaa, että toinen sija oli tullut lippu korkealla ja kunnia säilyttäen, hän mainitsee.²²⁵

Tokion olympiakisoissa Ruotsi oli suoritukseltaan kuin vuoden 2016 Ruotsin peilikuva. Se kellisti alkulohkossa Yhdysvallat vakuuttavasti 3–0 ja eteni finaaliin voittamalla kaikki ottelunsa varsinaisella peliajalla. Finaaliakin se johti 1–0.

Sen sijaan Kanada oli nyt se roikkuja. Alkulohkossa se voitti Chilen ja pelasi kaksi tasapeliä (Japania ja Englantia vastaan). Pudotuspelivaiheessa se ei tehnyt yhtään pelitilanne-maalialia. Neljännesvälierissä se voitti Brasilian 0–0 päättyneen pelin jälkeen rangaistuspotkukilpailussa, välierissä se voitti Yhdysvallat varsinaisella peliajalla tulleesta rangaistuspotkusta. Samoin se tasoitti finaalissa Ruotsia vastaan rangaistus-

potkusta. Kaiken kaikkiaan yli kuusi tuntia pelaamista ilman yhtään pelitilannemaalia.

Finaali meni lopulta rangaistuspotkukisaan, joka sekini erikoinen. Sitä lauottiin kuusi kierrosta eli 12 kertaa, ja vain viisi kertaa pallo meni maaliin. Ensin Kanada sai edun, mutta sitten siltä epäonnistui kolme pelaajaa peräkkäin. Melkein missä tahansa normaalitapauksessa tällainen takaisi vastustajalle voiton – saati Ruotsin kaltaiselle perusvarmalle suorittajalle.

Mutta jos Ruotsi useimmiten on, kuten katkerilla suomalaisilla on tapana sanoa, Hannu Hanhi, niin tällä kertaa lintu oli ankka ja etunimi Aku. Myös Ruotsin viidestä ensimmäisestä pelaajasta epäonnistui kolme. Voittomahdollisuus oli ollut kokeneista kokeneimman ja varmista varmimman, Carolina Segerin jaloissa. Jos minkä tahansa joukkueen valmentajalta olisi kysynyt, kelpaisiko Seger heille ampumaan ratkaisevan rangaistuspotkun, tuskin olisi löytynyt ketään, joka ei olisi siinä tilanteessa ristinyt käsiään kiitollisuudesta ja lähtenyt tilaamaan voittosampanjoita. Mutta nyt tilanne oli Segerillekin liikaa, ja hän ampui pallon yli maalin. Seuraavalla kierroksella kanadalainen onnistui ja ruotsalainen epäonnistui – Kanada oli saanut ensimmäisen suurvoittonsa.

Sen sijaan Ruotsin kohtaloksi tuli olla naisten jalkapallossa edelleen se hokeman mukainen ”always the bridesmaid”. Ruotsi on aina ollut naisten jalkapallon suurvaltoja, sillä on tukuttain arvokisamitaleita, ja tätä kirjoitettaessakin se on maailman-rankingin kakkonen. Mutta se ei ole voittanut yhtään virallista MM-, EM- tai olympiaturnausta. Ainoa titteli on vuoden 1984 EM-kisoista, joilla ei kuitenkaan ole virallista asemaa vähäisen osanottajamäärän vuoksi.

Sen sijaan Norja, jonka menestys on hiipunut 2000-luvulla, on sekä maailmanmestari, olympiavoittaja että Euroopan mestari.

EM-kisat – pelataan turnaus, ja Saksa voittaa

Kolmas naisten jalkapallon suuri turnaus on EM-kisat. Nekin ovat siinä mielessä miesten EM-kisoja merkittävämmät, että naisten jalkapallossa Euroopalla on vielä vahvempi asema kuin miesten. Latinalaisen Amerikan taso kun on ollut käytännössä kokonaan Brasilian varassa, ja Aasialla on ollut korkeintaan pari maata kerrallaan huipputasolla, Afrikalla ei vielä ainoatakaan.

EM-kisoissa joukkueiden määrä pysyi luonnollisesti pidempään pienenä kuin MM-kisoissa, ja EM-kisoja Saksa on hallinnut suvereenisti – kunnes kone alkoi lopulta piiputtaa siinäkin 2010-luvun puolivälin jälkeen.

Kuten jo mainittiin, ensimmäiset UEFA:n järjestämät EM-kisat pelattiin jo vuonna 1984. Nekin jäivät kuitenkin vaille virallista statusta, koska niihin osallistui alle puolet UEFA:n jäsenmaista. Monet yksityiskohdat olivat vielä vakiintumatta: esimerkiksi peliaika oli 70 minuuttia, ja pallo oli pienempi kuin miehillä. Neljä lohkovoittajaa – Ruotsi, Englanti, Italia ja Tanska – muodostivat kaksi semifinaaliparia, jotka pelasivat kaksiosaiset semifinaalit, ja niiden voittajat, Ruotsi ja Englanti, pelasivat kaksiosaiset finaalit. Kumpikin finaali päättyi kotijoukkueen 1–0 voittoon, ja mestari ratkesi jälkimmäisen pelin yhteydessä rangaistuspotkukilpailussa. Englanti hävisi sen, eli periaatteessa Englannin naiset olivat suorastaan miehiä edellä tämän perienglantilaisen perinteen luomisessa. Ruotsin ainoa suurkisavoitto tuli siis tässä turnauksessa, mutta virallista Euroopan mestaruutta sillä ei ole.

Pienimuotoisuudesta kertoo sekin, että ensimmäisessä finaalissa Göteborgissa oli 5662 ja jälkimmäisessä Lutonissa 2567 katsojaa. Toki tämä ei muuta sitä, että pelaajille kentällä voitto oli suuri asia. Tuolloinen Ruotsin huippupelaaja ja myöhemmin Yhdysvaltain, Ruotsin ja Brasilian maajoukkueita

valmentanut Pia Sundhage muisteli myöhemmin:

*Se oli ensimmäinen tunnustus naisten pelille, ja se oli aivan fantas-
tinen tunne. Pelaaminen Italian tapaisia jalkapallomaita vastaan oli tosi
suurta meille. ---*

*Olin 24-vuotias ja täyspäivätoisissa, joten harjoittelin aamuisin
ja iltaisin. Emme silloin pelanneet 90 minuuttia, koska naiset eivät kuu-
lemma olleet tarpeeksi vahvoja, ja pelasimme vielä neloskoon palloilla.
Mutta se oli mahdollisuus näyttää, mistä meidät oli tehty.*

Kakkosfinaalista, joka meni rankkareihin, Sundhage muis-
teli (kun kysyttiin, olivatko ruotsalaiset varautuneet siihen):

*Kyllä, mutta valmentaja kysyi päivää ennen, kuka vetäisi viimeisen
rankkarin, jos se niihin menisi. Olimme niin varmoja voitostamme
(jo peliajalla), että olin vapaaehtoinen. Kun se sitten tapahtui, hän vain
katsoi minua ja sanoi: ”Tiedän, kuka vetää viimeisen.” Yleensä yritin
sijoittaa rankkarini, mutta maalivahtimme sanoi siellä olevan liian mu-
taista, joten minun kannattaisi vain laukaista kovaa – hän sai minut
näyttämään hyvältä. Kun se upposi, sekosimme täysin.”²²⁶*

Vuonna 1987 kaava oli muuten sama, mutta nyt kisoilla
oli yksi järjestäjämaa, joka valittiin semifinalistien eli karsinta-
vaiheen lohkovoitajien joukosta – Norja. Kaava oli sama kuin
miehillä vuoteen 1976 asti. Näin ollen tämän vaiheen pelejä oli
vain neljä: kaksi semifinaalia, pronssiottelu ja loppuottelu.
Norja voitti Ruotsin loppuottelussa 2–1 ja Italia voitti pronssi-
mitalit. Norjan välierässä oli sentään yli 5000 ja finaalissa lähes
8500 katsojaa, mutta muuten luvut olivat lohduttomia: Ruotsin
ja Englannin semifinaalissa oli noin 300 ja pronssiottelussa
noin 500 katsojaa. Eikä Norjastakaan tullut vielä virallista
Euroopan mestaria, syy oli sama kuin vuonna 1987.

Vuonna 1989 kisat järjestettiin Länsi-Saksassa, ja alkoi
Saksan ylivallan vaihe. Saksa voitti Italian semifinaalissa ran-
gaistuspotkukilpailussa ja finaalissa Norjan odottamattoman
selvästi 4–1. Ruotsi vei pronssin.

Mutta tämäkään ei ollut vielä virallinen Euroopan mestaruus. Sitä oli vasta voitto vuoden 1991 EM-kisoissa. Lista virallisista EM-kisoista on hyvin monotonista luettavaa, etenkin kun kisoja aluksi järjestettiin kahden vuoden välein:

1991	Saksa	Norja	Tanska
1993	Norja	Italia	Tanska
1995	Saksa	Ruotsi	Norja ja Englanti
1997	Saksa	Italia	Ruotsi ja Espanja
2001	Saksa	Ruotsi	Norja ja Tanska
2005	Saksa	Norja	Ruotsi ja Suomi
2009	Saksa	Englanti	Ruotsi ja Hollanti
2013	Saksa	Norja	Ruotsi ja Tanska
2017	Hollanti	Tanska	Englanti ja Itävalta

Vuoden 1995 finaalin Saksa voitti 3–2, vuoden 1997 finaalin 2–0 ja vuoden 2001 finaalin 1–0 (jatkoajalla). Tasoeroista mainittakoon, että vuonna 1995 karsintavaiheessa Slovenian maaliero oli 0–60. Saksan kone yski vuonna 1997 sen verran, että se pelasi alkulohkossa kaksi tasapeliä, mutta välierissä se kaatoi Ruotsin ja finaalissa Italian. Vuonna 2001 se järjesti kisat taas itse, ja tuloksena oli pelkkiä voittoja.

Vuoteen 2005 mennessä taulukko oli ollut siis lähes sataprosenttisesti Saksan, Ruotsin ja Norjan reviiiriä. Italia ja Espanja kävivät vain kurkistamassa joukkoon. Norja voitti virallisenkin Euroopan mestaruuden vuonna 1993, finaalissa oli kaatunut Italia 1–0. Vuonna 2005 välierävaiheeseen tuli uusi joukkue, ja sekin oli Pohjoismaa: Suomi. Se eteni yllättäen välierävaiheeseen, jossa se jäi Saksan jalkoihin. Finaalissa Saksa voitti Norjan 3–1.

Nämäkin kisat osoittivat, että katsojien houkuttelussa oli työtä ja haasteita. Emäntämaa Englannin otteluissa oli enimmillään 29 000 ja vähimmillään 14 000 katsojaa, ja finaalia

seurasi 21 195 katsojaa. Mutta finaalikin oli Blackburnissa, ei millään perinteisellä pyhätöllä. Ranska–Italia -ottelua seurasi alle 1000 katsojaa, ja Englannin pelien ja finaalin jälkeen seuraavaksi parhaat katsojaluvut olivat 5720 (Norja–Ruotsi -välierä) ja 3835 (lokkovaiheen Saksa–Ranska).²²⁷

Vuoden 2009 EM-kisoihin tehtiin sitten se muutos, että lopputurnauksen joukkumäärä nostettiin 12:een. Tarkoitus oli laajentaa tasoa antamalla uusille maille mahdollisuus hankkia kokemusta. Välitön seuraus tosin oli, että 12 lopputurnausjoukkueen joukossa olivat kaikki Pohjoismaat – nyt myös Islanti. Suomi oli järjestävä maa.

Uudistus merkitsi sitä, että pudotuspelien määrä yli kaksinkertaistui. Niitä oli nyt entisen kolmen sijasta seitsemän, kun mukaan tulivat neljännesfinaalit. Tosin lopputulos ei muuttunut, vaan se oli vielä linekermäisempi kuin miehillä: Saksa voitti mestaruuden. Lopputulossa tuli sentään uusi päänahka, kun Englanti sai toistaiseksi parhaan arvokisasijoituksensa naisten jalkapallossa selviämällä finaaliin. Siinä ei tosin jäänyt kahta sanaa voittajasta: Saksa voitti 6–2. Eniola Aluko muisteli: ”--- me kaikki tiesimme, että Saksa on paras joukkue. --- Syvällä sisimmässämme tiesimme, että meillä on vain pieni mahdollisuus voittaa. --- Menin finaaliin luottavaisena, mutta on mahdotonta kieltää: saimme kunnolla köniimme.” Tosin hänen mielestään luvut eivät tehneet oikeutta Englannin taistelulle.²²⁸ Valmentaja Hope Powellin ja kokeneen pelaajatahti Kelly Smithinkin mielestä tunnin ajan oli pärjätty tasaväkisesti, sitten ote katosi.²²⁹

Tällä kertaa neljän parhaan joukossa oli ollut vain yksi Pohjoismaa. Tätä selittää osittain se, että Ruotsi ja Norja jouduivat neljännesvälierissä vastakkain.

Tahti ei muuttunut voittajan suhteen neljän vuoden päästäkään. Saksalla oli erityisiä suorituspaineita pettymykseen

johtaneiden vuoden 2011 MM-kisojen jälkeen; Saksahan oli pudonnut omista kisoissaan heti ensimmäisellä pudotuspeli- kierroksella. Nytkin Saksalla oli alkuvaiheessa vaikeuksia, ja se voitti lopulta mestaruuden melkein vaikeimman kautta – mutta voitti kuitenkin.

Alkulohkossa Saksa jäi kahdessa pelissä maaleitta, sillä Hollannin kanssa tuli 0–0 tasapeli ja Norjalle kärsittiin 1–0 tappio. Islannin Saksa voitti 3–0, ja kitkuttelu jatkui neljännesvälierissä (1–0 Italiaa vastaan) ja välierissä (1–0 Ruotsia vastaan). Finaalissakin Saksa teki vain yhden maalin, ja Nadine Angerer sai vastaan kaksi rangaistuspotkua. Mutta hän torjui molemmat, joten yksi maali riitti. Angerer mainitsee muistelmissaan olleensa toisen torjutun rangaistuspotkun jälkeen niin täynnä adrenaliinia, ettei oikein edes tiedä, miten peli kulki loppuun.²³⁰

Näiden Ruotsissa pelattujen kisojen semifinaalien neliapila oli klassisin mahdollinen: Saksa ja kolme Pohjoismaata. Sen sijaan finaalin katsojamäärä ei ollut klassinen: yli 41 000. Helsingin olympiastadionilla vastaava luku oli ollut vuoden 2009 kisoissa hiukan alle 16 000, vuoden 2005 kisoissa puolestaan 21 000 ja vuonna 2001 18 000.

Kisat olivat pettymys etenkin järjestäjämää Ruotsille, joka oli odottanut pitkään ensimmäistä virallista arvoturnausvoittoa. Sen oli määrä viimein tulla omista kisoista. Mutta, kuten Nadine Angerer mainitsee muistelmissaan: juuri se toivo loi ruotsalaisille liikaa paineita. Kun Saksa oli voittanut Ruotsin 1–0, Angerer sai heti perään ruotsalaiselta tuttavaltaan ja kollegaltaan, kisoista loukkaantumisen takia poissa olevalta Caroline Jönssonilta tekstiviestin: ”Vihaan sitä, kun Saksa voittaa, mutta sinusta pidän.” Angererin mielestä viestiin tiivistyi hyvin naisten jalkapallon pitkäaikaisten Saksa–Ruotsi -kaksintaistelujen olemus ja erityinen ystävyys – sekä toisaalta tietty skandi-

naavien kompleksi. Ruotsalaiset eivät olleet vielä koskaan pysyneet voittamaan Saksaa arvoturnauksissa.²³¹

Lotta Schelin mainitsee muistelmissaan, että kisojen välieräpeli kalvaa häntä edelleen. Kisojen 5–0 voitto Suomesta oli yksi hänen parhaista hetkistään, ja Saksa-peli oli yksi hänen ”ehdottomasti pahimmista muistoistaan”. Jäi vain tyhjiys, etenkin kun hänen tekemänsä maali hylättiin. Tuomari näki pallontavoittelutilanteessa rikkeen, joka Schelinin mielestä ei missään nimessä ollut rike – ja jollaista äärimmäisen harvoin tuomittiin kotijoukkuetta vastaan.²³²

Vasta vuoden 2017 EM-kisat, jotka järjestettiin Hollannissa, kertoivat lajin selvästä laajenemisesta Euroopassa. Joukkueita oli nyt 16 (Suomi oli oikeastaan karsintojen merkittävin ”ruumis”), ja silti kisojen ainoa rökäletulos oli Englanti–Skotlanti 6–0. Näkyvyys ja televisiointi olivat ennen näkemättömän laajoja. Tällä kertaa neljän parhaan joukossa ei ollut ainoatakaan ”vakiojäsentä” – ei Saksaa, ei Ruotsia, ei Norjaa. Norja jäi kolmella tappiolla alkulohkoon eikä tehnyt edes yhtään maalia, Hollanti pudotti Ruotsin 2–0 ja Tanska Saksan 2–1. Välierissä olivat Hollanti, Englanti, Tanska ja Itävalta, finaalissa Hollanti ja Tanska, ja lopputuloksena oli emäntämaan Hollannin voitto 4–2.

Kisat olivat kaikin puolin parasta mahdollista propagandaa naisjalkapallolle. Ne toivat uusia menestyjiä (Englannillakin oli ollut välillä heikkoja kisoja), värikkäitä pelejä, Tanskan joukkueen Nadia Nadimin tarinan afganistanilaisesta pakolaisesta jalkapallotähdeksi²³³, ja paljon muuta. Eikä sitten vuoden 1966 miesten MM-kisojen jälkeen ollut nähty arvokisafinaalia, jossa tehtiin peräti kuusi maalia. Tosin miehet matkivat sitten heti perään seuraavana vuonna, kun Ranska voitti finaalissa Kroatian 4–2.

Arvokisoissa on kuitenkin ollut yksi huolestuttava piirre. Niiden historia kertoo lajin tason valtavasta noususta ja myös pohjan laajenemisesta. Toisaalta kehityksen vauhti on hurjaa Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa, mutta muut tuntuvat jäävän pahasti jälkeen.

Latinalaisessa Amerikassa sellaiset vahvat miesjalkapallon maat kuin Argentiina ja Uruguay ovat edelleen naisten jalkapallossa kääpiöitä, ja jopa Brasilian taso on heikentynyt viimeisimmän 10 vuoden aikana. Edes Brasiliassa rakenteet eivät ole säännölliset. Oma liiga on heiveröinen ja käytännössä amatööripohjainen. Infrastruktuurit ja tuki ovat olemattomat Eurooppaan ja Pohjois-Amerikkaan verrattuna. Kun Marta lähti pelaamaan ammattikseen, hän siirtyi miljoonakaupunki Rio de Janeirosta 80 000 asukkaan pohjoisruotsalaiseen Uumajaan, jossa hän sai kunnon palkkaa ja hyvät olosuhteet.²³⁴

Tutkijoista da Costa on huomauttanut siitäkin, että Saksan naisten maajoukkue teki vuosina 1989–2014 kaikkiaan 298 maalia kansainvälisissä otteluissa muiden maiden maajoukkueita vastaan. Samana aikana Brasilian naisten maajoukkue ei pelannut yhtään ottelua arvokisojen ulkopuolella.²³⁵ Eräs Brasilian naisten maajoukkueen valmentaja onkin todennut: ”Kun on kyse jalkapallojoukkueista, [brasilialaisten] kannattajien ja asiantuntijoiden välillä vallitsee eräänlainen konsensus siitä, että ainoastaan miespuoliset kanarianlinnut lentävät.”²³⁶ Oletus feminiinisyyden ”olemukselta” liittyy Brasiliassa edelleen kauneuteen ja viehättävyyteen, ja tämä ei nosta naisjalkapallon arvostusta maassa.²³⁷

Tutkijat ovat tosin viitanneet siihen, että asenteissa on tapahtunut sentään hiukan muutosta, sekä siihen, että naiset ovat menestyneet usein paremmin kuin Brasilian miehet. Tällöin Brasilian lehdistö on ylistänyt naisjoukkuetta. Se kohtelee tappion kärsinyttä naisjoukkuetta paljon armeliaammin kuin

miesjoukkuetta, kiittelee naisten taitoa, lahjakkuutta ja taisteluhenkä ja tuo esille, kuinka surkea organisaatio ja infrastruktuuri naisten maajoukkueille ja brasilialaiselle naisjalkapallolle ylimalkaan on annettu. Joskus se vertailee naismaajoukkuetta edukseen verrattuna miesten maajoukkueeseen.²³⁸

Toisaalta voi kysyä, johtuuko suurempi armeliaisuus myös siitä, että asiaa ei koeta yhtä tärkeäksi kuin miesten jalkapalloa. Naisjoukkueen tappiot eivät aiheuta brasilialaisille sellaisia trauma ja kuin miesten, ja ehkä kyseessä on ollut halu ilkkua miesten joukkueille perinteisellä maskuliinisella diskurssilla.

Brasilialaisten mielestään miehet alisuorittavat aina, jos eivät voita, ja miehisen urheilun ikiaikainen taisteluhuuto ja herjaushan on: Koettakaa nyt saada jotain aikaan! Tehän olette huonompia kuin naiset!

Kirjoittelu on sitä paitsi vähäistä, eikä se ole pystynyt levittämään mielenkiintoa naisten peliä kohtaan. Kuten maajoukkuepelaaja Erika valitti: ”Meillä ei ole faneja.”

Pelaajiakin on loppujen lopuksi vähän. Vuonna 2006 maan kahdesta miljoonasta rekisteröidystä pelaajasta vain yksi prosentti oli naisia. Muualla Etelä-Amerikassa tilanne lienee hyvin samanlainen. Kuvaavaa on, että eräässä tutkimuksessa, joka käsitteli kolumbialaista naisjalkapalloilijoita, haastatellut pelaajat totesivat: ”Emme oikeastaan välitä, puhutaanko

Brasiliassa naisten jalkapallo on edelleen pikkusisaren asemassa, Martasta huolimattakin.¹³

meistä hyvää vai pahaa; haluamme vain, että meistä puhut-
tasiin.”²³⁹

Roolittavia asenteita ei ainakaan paranna se, että Brasi-
liassa on perinne sellaisistakin suurista kisoista, joissa yhdiste-
tään jalkapallo ja missikisat. Niissä pisteitä tulee sekä jalkapal-
lojoukkueen pelisuorituksista että heidän missikaunottariensa
sijoituksista.²⁴⁰ Vaikka peli on tullut globaalisemmaksi, niin
tällä hetkellä Euroopalle on huipun osalta todellisia haastajia
ainoastaan Pohjois-Amerikasta ja Japanista.

SEURAT MENESTYKSEN PIKKUSERKKUINA

Yhdysvallat – lippulaivan sarjaongelmat

*Olimme kansainvälinen voimapesä. Miksi emme pystyneet olemaan sellainen omassa maassamme?*²⁴¹

Naisten jalkapallon kasvaneella näkyvyydellä on ollut yksi heikkous: se on jäänyt kovin usein yksipuoliseksi. Maajoukkueet ja suuret turnaukset ovat saaneet osakseen kiinnostusta ja innostusta, mutta varsinaisen pohjan ja juuren, seuratoiminnan, osalta tilanne on huomattavasti hankalampi.

Miesten puolella nimenomaan seurat mielletään instituutioiksi, joihin sitoudutaan ja joita kannatetaan vuosikymmenestä toiseen. Seurat edustavat pysyvyyttä, ja niillä on ikaikaiset struktuurit. Niiden ikä on usein reilusti yli 100 vuotta, ja uskolliset fanit vannovat niiden nimiin ”Club before Country”-periaatteella. Naisten puolella seurojen näkyvyys on maajoukkueisiin verrattuna vaatimatonta, ja taloudellinen tilanne on aivan eri planeetalta kuin miehillä. Kuinka moni perinteinenkään jalkapallofani pystyy suoralta kädeltä mainitsemaan, mikä joukkue on voittanut kyseisenä vuonna naisten Mestarien liigan tai edes hänen oman maansa naisten liigan?

Eroja on toki miestenkin puolella. Jopa jättiläiset voivat yksittäistapauksissa mennä nurin, mutta valtaosin miesten jalkapallossa voidaan luottaa siihen, että seura pysyy heikkoinakin hetkinä jatkuvana toimijana. Suurissa jalkapallomaissa jopa keskinkertaisesti menestyvä alasarjatason seura liikuttelee suurempia rahamääriä kuin parhaat naisjoukkueet. Miespelaaja voi alasarjatasollakin elää palkallaan, nainen ei läheskään aina edes korkeimmalla. Toisin sanoen maajoukkueiden takana oleva organisoiva, kasvattava ja toimiva aluskasvillisuus on miesten puolella aina vähintäänkin riittävässä kunnossa.

Sen sijaan naisten osalta tilanne on aivan toinen. Yhdysvaltojen liiga on ollut se ”suuri ja mahtava”, johon maailman parhaat pelaajat ovat pyrkineet. Kuitenkin sielläkin yritykset perustaa pysyvä eliittiliiga, joka vastaisi miesten Valioliigaa, La Ligaa, Serie A:ta tai Bundesliigaa, ovat olleet vaikeuksissa. Liiga on tehnyt kahdesti konkurssin, ja yksittäiset joukkueet ovat lopettaneet toimintansa tai siirtyneet toiselle paikkakunnalle. Seurat ja ottelut eivät ole vetäneet sponsoreita, mainostajia eivätkä katsojia siten kuin on odotettu.

Sinänsä tämä ei ole täydellinen yllätys maassa, jossa seurauskollisuus ei ole samalla tavalla juurtunut kulttuuri kuin Euroopassa. Miestenkin puolella joukkueet saattavat vaihtaa kotipaikkaansa uusien omistajien myötä. Samaten vastaavat yritykset miesten jalkapallon puolella ovat kaatuneet tai jääneet huomattavasti pienimuotoisemmiksi kuin toivottiin, huolimatta siitä, että alkuvaiheessa ne vetivät valtavia katsojamääriä. Sekin suosio romahti nopeasti, kun tarpeeksi monet olivat saaneet tilaisuuden käydä katsomassa, miltä sellaiset kuuluisat jäähyttelijät kuin Pele tai Beckenbauer näyttivät.

Miesten puolella lajin nopean hiipumisen Yhdysvalloissa voi toisaalta ymmärtää. Eurooppalainen jalkapallo ei ole koskaan ollut laajasti seurattu laji, eikä miesten maajoukkue ole ollut kansainvälisesti tarpeeksi kilpailukykyinen kamppailemaan suurten turnausten voitoista tai edes keskinkertaisesta menestyksestä. Naisten puolella tilanne on sikäli toinen, että Yhdysvallat on ollut kestomenestyjä, oikeastaan lippulaiva. Se ei aina voita suurta turnausta, mutta se on aina parhaiden joukossa ja tuottaa aina valovoimaisimmat tähdet. Ainoastaan Saksa on ollut vastaava kestomenestyjä. Kaiken lisäksi eurooppalainen jalkapallo on ollut vuosikymmeniä amerikkalaisessa mielenmaisemassa naisille ”sopiva” laji – amerikkalainen jalkapallo koetaan näille liian soturimaiseksi ja miehiseksi.

Näin ollen amerikkalaisella huippuliigalla on ollut naisten puolella potentiaaliset mahdollisuudet muodostua seurajalkapallon kiintotähdeksi ja tähtipelaajien imuriksi. Sellaista on myös yritetty, ja silloin liigaan on värvätty ulkomaiden parhaita pelaajia, aluksi todella paljon.

Women's United Soccer Association (WUSA) aloitti toimintansa elokuussa 2000, vuoden 1999 MM-kisojen boomin luomassa innostuksessa. Sen takana oli vaikuttava investoijajoukko yhtiöitä, jotka panostivat yhteensä 30 miljoonaa dollaria. Joukkueita oli kahdeksan: Atlanta Beat, Boston Breakers, Carolina Courage, New York Power, Philadelphia Charge, San Diego Spirit, San Jose CyberRays, Washington Freedom. Määrä oli toki pienempi kuin eurooppalaisissa miesten sarjoissa, mutta tämän piti olla vasta alkua.²⁴² Pelaajapolitiikasta vastannut Lauren Gregg, olympiajoukkueen entinen apuvalmentaja, oli viran puolesta optimisti, mutta myös realisti. Hän totesi, että yksi suurimmista haasteista liigalle oli saada se pysymään pystyssä ajan kuluessa.²⁴³

Ensimmäinen ottelu käytiin huhtikuussa 2001, ja hetken näytti siltä, että todella muodostuisi merkittävä ja suuri naisten jalkapallon seurainstituutio, joka saisi suuren määrän taitavia pelaajia ympäri maailmaa ja vakiinnuttaisi asemansa.²⁴⁴ Philadelphia Chargessa pelannut Kelly Smith muistelee, kuinka hän päätyi itkemään liikutuksesta ensimmäisen pelinsä avajaisissa. Siellä oli paljon yleisöä, ilotulituksia, ja Tähtilippu soi. Ja hän oli sentään englantilainen. Tuntui siltä, että kaikki unelmat olivat toteutuneet.²⁴⁵

Toisaalta alkuinnostuksen jälkeen arki tuli nopeasti vastaan, kuten Hope Sololle:

Kun Philadelphia värväsi minut, minusta tuntui, että olin tullut ammattilaisurheilijaksi, samaan kategoriaan kuin Shaq[uille O'Neal, koripallotähti] tai A-Rod [baseball-tähti]. Toukokuun alkuun mennessä

*olin oppimassa kovan totuuden – naisten ammattilaisjalkapalloa ei voinut verrata NBA:han tai Major League Baseballiin. Olin liittynyt liigaan, joka taisteli epätoivoisesti eloonjäämisestä. Yhtiöiden sponsointi ei sujunut, yleisömäärät eivät olleet lähelläkään sitä, mitä oli suunniteltu, ja televisiossa katsojaluvut olivat surkeita.*²⁴⁶

Tai, kuten Abby Wambach toteaa: 99-sukupolvea rakastetaan, mutta sen maine ei kyennyt pitämään yllä kahdeksan joukkueen liigaa – etenkin kun kohdeyleisön, teini-ikäisten tyttöjen, piti käydä omissa peleissään.²⁴⁷

Pääongelma oli nimenomaan se, että yleisö alkoi kohtuullisen alkukiinnostuksen jälkeen nopeasti äänestää jaloillaan ja kaukosäätimillään. Lisäksi liiga ei kokenut saavansa riittävästi tukea maan jalkapalloliitolta eikä lainkaan miesten vastaavalta liigalta MSL:ltä. Viimeksi mainittu toimi naisten mielestä heitä vastaan. Sinänsä MSL:n asenne oli ymmärrettävää, että sen omakin asema oli vakiintumatta, ja se koki menettävänsä rahoittajia naisille käydessään omaa olemassaolontaisteluaan. MSL:ssäkin oli kaksi joukkuetta joutunut lopettamaan toimintansa taloudellisista syistä.²⁴⁸

Pelaajat suostuivat 30 %:n palkanalennuksiin, mutta sekään ei auttanut; viisi päivää ennen vuoden 2003 MM-kisojen alkua ilmoitettiin, että WUSA lopetettaisiin. Konkurssi oli tullut kolmessa vuodessa. Mestaruuden – the Founders Cup – ehdivät voittaa Bay Area CyberRays, Carolina ja Washington. Mestaruuskamppailu huipentui nimittäin aina yhteen loppuotteluun.

Näin kävi siitä huolimatta, että pelaajien palkat olivat vain murusia verrattuna miesten tähtiin. WUSA:n aikana pelaajan keskimääräinen vuosipalkka oli 40 000 dollaria – sen seuraajalla, WPS:llä, luku oli vielä pienempi (32 000). Englannissa vastaavalla yrityksellä, WSL:llä (Women's Soccer League), oli erillinen säädös, että joukkueessa vain neljän pelaajan vuositulot saivat ylittää 20 000 puntaa.²⁴⁹ Miesten palkkoihin verrattuna ei todellakaan oltu samaa liigaa.

Edellä mainittu WPS, Women's Professional Soccer, alkoi seuraavana vakavana yrityksenä vuonna 2009. Senkin takana oli useita varakkaita sponsoreita. Tarkoituksena oli koettaa välttää edellisen yrityksen karikoita ja kiiruhtaa hitaammin. Käytännössä kuitenkin keinot olivat pitkälti samat kuin edellisellä kerralla. Joukkueita oli 11, ja lähes kaikki oli perustettu tätä yritystä varten. Tälläkin kertaa haalittiin ulkomaisia tähtiä, ja monista varmasti tuntui aluksi, että viimeinkin systeemi loisi heille mahdollisuudet kunnollisiin, elämää turvaaviin ansioihin. Kaikkien maiden tähtipelaajienkin oli ollut pakko opiskella tai käydä töissä peliuransa aikana.

Esimerkiksi Englannin maajoukkueen tähtiin kuuluneelle Eniola Alukolle WPS tuntui kuin taivaasta eteen pudonneelta hyvältä haltijattarelta, tilanteessa, jossa hän oli pohtinut, jatkuisiko ura ylimalkaan. Hän kertoo muistelmissaan, kuinka hänen pelinsä Chelseassa sujuivat huonosti, eikä hän tuntunut löytävän millään juristin opinnoilleen välttämätöntä harjoittelu- paikkaa mistään lakifirmasta. Hän oli ajamassa autoa Birminghamiin perheensä luo, ja sai yhtäkkiä puhelun, joka ratkaisi hänen kaikki englantilaiset ongelmansa hetkessä.

Toisessa päässä oli St. Louis'n joukkueen omistaja, joka pyysi häntä liittymään joukkueeseensa. Aluko oli kiinnostunut, mutta totesi, että kaikki riippuisi vielä siitä, löytäisikö hän Englannista harjoittelupaikan lakitoimistosta. Tämäkin järjestyi seuraavien sekuntien aikana, kun joukkueen omistaja totesi, että se ei ole ongelma, koska hän oli lakifirman osakas. Sillä oli edustus myös Lontoon Cityssä, joten Aluko saattoi hyvin pelata St. Louis 'ssa ja työskennellä omistajan lakitoimistossa pelikausien välillä.²⁵⁰

Toinen englantilaispelaaja, Kelly Smith, lähti hänkin uudelleen Yhdysvaltoihin ammattilaiseksi, ja hänen mielestään pelaajat olivat entistä parempia. Myös WUSA:ssa oli paljon

ulkomaisia tähtiä, mutta nyt kaikki pelaajat olivat aiempaa urheilullisempia ja nopeampia.²⁵¹

Resursseja ja yritystä siis oli – mihin muuhun maahan tahansa verrattuna.

Hope Solo oli kuitenkin jo alussa skeptinen. Hän oli pelannut tällä välin ulkomailla ja piti kokemustensa pohjalta eurooppalaisten seurojen toimintaa paljon ammattimaisempana. Nytkin WPS:n hallinnointi oli karmeaa, peliasut valjuja ja palkkaerot suuria. ”En ollut kauhean optimistinen tulevaisuuden suhteen.” Peliasun alaosa oli hamemainen, ja maaliwahdin paita oli ”hot pink”. Solo piti sitä aivan liian tyttömäisenä, nähtävästi jopa seksistisenä.²⁵²

Sarja siis alkoi vuonna 2009. Ongelmat olivat kuitenkin samat kuin WUSA:lla ja tulivat esille yhtä nopeasti, ja kohtalo oli sama. Osa yrittäjistä uupui jo matkalle, ja esimerkiksi Aluko, joka oli kokenut naisten joukkueen lakkauttamisen jo Britanniassa, sai todeta saman Amerikassakin. Hänet siirrettiin Atlantaan, ja sieltä vielä varsin vastentahtoisesti myöhemmin New Jerseyyn.²⁵³

Kolme mestaria ehdittiin saada: Sky Blue FC (New Jerseystä), FC Gold Pride (Kaliforniasta) ja Western New York Flash. Joukkueiden määrän ja samalla pelien määrän harvetessa myös kokonaiskatsojamäärä laski. Kun lasketaan play off -vaihe mukaan, katsojamäärä oli alussa hiukan alle 340 000 ja putosi siitä alle 210 000:n. Runkosarjassa katsojakeskiarvo putosi noin 4700:sta hiukan yli 3500:aan. Play offeissa se jopa nousi hiukan, mutta pysyi sielläkin alle 6000:n, ja keskimmäisenä kautena luku oli sukeltanut jopa alle 3500:n. Niillä määrillä ei mitään tähtien liigaa elätetty.

Kolmantena suurempana yrityksenä on ollut National Women's Soccer League (NWSL).²⁵⁴ Sen hengissä pitämiseksi käytettiin jo alussa keinoja, jotka kuulostavat erikoisilta.

Maajoukkuepelaajien oli esimerkiksi listattava kolme seuraa, joihin he voisivat mennä, ja liiga määräsi sitten, minne he päätyisivät. Tällä haluttiin taata tasapainoiset voimasuhteet ja liigan mielenkiinto. Metodi muistuttaa hiukan NHL:n varaussysteemiä. Sarja on pysynyt hengissä ja sen tulevaisuus näyttää viimein turvatulta, kun yleinen yhteiskunnallinen ja jopa poliittinen paine ovat pakottaneet ottamaan naisten jalkapallon merkityksen enemmän huomioon kuin aiemmin. Mestareina ovat olleet kahdesti Portland Thorns, kahdesti FC Kansas City, kahdesti North Carolina Courage, kerran Western New York Flash ja viimeisimpänä Washington Spirit.

Vuonna 2017 NWSL:n taloudellinen tilanne parani, kun A & E Networks osti neljäososan sen osakkeista, ja vuonna 2019 se ryhtyi myös sponsoriksi. Samalla esimerkiksi pelaajien minimipalkka kaksinkertaistui.²⁵⁵ Silti ei voida sanoa, että kyseessä olisi vielä missään suhteessa vastine miesten Valioliigalle, Serie A:lle, La Ligalle tai Bundesliigalle.

Huippuseuroja ei siis saatu synnytettyä edes Yhdysvaltoihin, mutta kehitystä on tapahtunut. Eliittisarjayritysten taustalla on toki aina ollut pysyväkin sarja, WPSL (Women's Professional Soccer League). Se on ollut tavallaan se ”koti”, mihin on välillä palattu silloin, kun yritykset isoiksi täysammattilaisiksi liigoiksi kaatuivat. Nimestään huolimatta WPSL on ainoastaan puoli-ammattilainen, ja tällä hetkellä sitä voinee pitää suomalaisin termein Yhdysvaltain naisten sarjan Ykkössarjana. Sekään ei ole tuottanut yhtään kansainvälisesti tunnettua kulttiseuraa; tätä kirjoitettaessa viimeisin mestari (2021) tuli Tulsasta.

Naisten Bundesliiga

Myös Euroopassa seurajoukkueiden tilanne on ollut vaatimaton miesten joukkueisiin verrattuna. Tätä on vielä korostanut se, että menestyjät olivat pitkään täysin eri seuroja ja organisaatioita kuin miesten joukkueet. Kun katsotaan suurten jalkapallomaidan mestaruussarjojen menestyjälistoja naisten osalta, niistä ei pitkään löytynyt mitään miesten perinteisten seurojen nimiä, vaan menestyjät olivat yksittäisiä, usein pienten kaupunkien seuroja. Perinteisillä suurseuroilla ei läheskään aina ollut mitään todellista naistoimintaa, vaan se naisten toiminta, joka oli kehittynyt pisimmälle, keskittyi muualle.

Tässä oli se etunsa, että naisten jalkapalloseuroilla oli itsenäisyytensä. Mutta se itsenäisyys oli kahle toiminnan laajentamiselle ja näkyvyyden kasvulle, koska urheiluväen – myöskään naisten – kiinnostus ei ottanut syytyäkseen naisten sarjoista. Eri kansallisten liigojen yleisömäärät olivat hyvin pieniä, mikä tarkoitti sitä, että ajatus nousemisesta omin voimin kaupalliseen menestykseen ja miespelaajien kaltaisiin oloihin oli täysin utopistinen.

Suurempaa loikkaa saattoi odottaa vasta sitten, kun perinteiset miesten suurseurat kiinnostuisivat asiasta ja alkaisivat satsata omiin naisjoukkueisiin. Vasta tuolloin käytettävissä oleva rahamäärä kasvasi merkittävästi. Myös yleisö kiinnostuisi enemmän sellaisista naisjoukkueista, joilla oli samat nimet ja tausta kuin heidän ikiaikaisesti fanittamillaan miesten joukkueilla.

Esimerkiksi Saksan mestarien listassa vuosina 1974–1997 Bayern Münchenin yksi mestaruus on hyvin orpo ilmestys pikkupaikkakuntaseurojen joukossa: TuS Wörrstadt aloitti, kesto-menestyjä olivat Bergisch Gladbach (8 mestaruutta) ja TSV Siegen (5 mestaruutta), ja muitakin mestaruuksia meni pikkupaikkakunnille. Isommista paikkakunnista Frankfurt voitti

kahdesti, mutta sekään ei ollut Eintracht Frankfurt, vaan FSV Frankfurt.

Vuoden 1997 jälkeen kestmomenestyjät tulivat isommilta paikkakunnilta, mutta nekään eivät edustaneet ennen 2010-luvun puoliväliä suurseuroja. Tämä näkyy mitalijoukkueiden listasta:

1997-98	FSV Frankfurt	SG Praunheim	FCR Duisburg
1998-99	FFC Frankfurt	FCR Duisburg	Sportfreunde Siegen
1999-2000	FCR Duisburg	FFC Frankfurt	Sportfreunde Siegen
2000-01	FFC Frankfurt	Turbine Potsdam	FCR Duisburg
2001-02	FFC Frankfurt	Turbine Potsdam	FCR 2001 Duisburg
2002-03	FFC Frankfurt	Turbine Potsdam	FCR 2001 Duisburg
2003-04	Turbine Potsdam	FFC Frankfurt	Heike Rheine
2004-05	FFC Frankfurt	FCR 2001 Duisburg	Turbine Potsdam
2005-06	Turbine Potsdam	FCR 2001 Duisburg	FFC Frankfurt
2006-07	FFC Frankfurt	FCR 2001 Duisburg	Turbine Potsdam
2007-08	FFC Frankfurt	FCR 2001 Duisburg	Turbine Potsdam
2008-09	Turbine Potsdam	Bayern München	FCR 2001 Duisburg
2009-10	Turbine Potsdam	FCR 2001 Duisburg	FFC Frankfurt
2010-11	Turbine Potsdam	FFC Frankfurt	FCR 2001 Duisburg
2011-12	Turbine Potsdam	VfL Wolfsburg	FFC Frankfurt
2012-13	VfL Wolfsburg	Turbine Potsdam	FFC Frankfurt
2013-14	VfL Wolfsburg	FFC Frankfurt	Turbine Potsdam

2014–15	Bayern München	VfL Wolfsburg	FFC Frankfurt
2015–16	Bayern München	VfL Wolfsburg	FFC Frankfurt
2016–17	VfL Wolfsburg	Bayern München	FFC Turbine Potsdam
2017–18	VfL Wolfsburg	Bayern München	SC Freiburg
2018–19	VfL Wolfsburg	Bayern München	FFC Turbine Potsdam
2019–20	VfL Wolfsburg	Bayern München	1899 Hoffenheim
2020–21	Bayern München	VfL Wolfsburg	1899 Hoffenheim

Kovin vilkasta vaihtuvuus ei ole ollut. Alkuvaiheen akseli Frankfurt-Potsdam-Duisburg on vaihtunut Wolfsburg-Müncheniin, mutta muutama seura, joka menestyy, on aina hallinnut sarjaa pitkään. 24 vuodessa on jaettu 72 mitalia, ja niitä on voittanut vain 10 joukkuetta. Näistäkin kolme on voittanut vain yhden mitalin ja kaksi on ollut mitaleilla kahdesti.

Bayern Münchenissä pelannut suomalaismaalivahti Tinja Riikka Korpela muistelee, kuinka merkittävä ensimmäinen mestaruus oli:

Bayern Münchenin ensimmäinen mestaruus vuonna 2015 oli iso asia, pääsimme nostamaan mestaruuslautasta. Mestaruus varmistui vasta viimeisellä kierroksella. Voitimme oman pelimme, tiesimme, että se riittää kakkossijaan ja Champions League -paikkaan, mutta emme oikeastaan odottaneet enempää. Sitten tuli kenttäkuulutus, että Frankfurt ja Wolfsburg ovat pelanneet tasapelin, ja olimme mestareita. Emme olleet uskoa korviamme. Tunnelma jäi mieleen, samoin paikalla ollut yleisö, jota oli paikalla varmasti useampi tuhat, pelissähan oli isot panokset. Se jäi mieleen.²⁵⁶

Isoissakin seuroissa tuntui, että infrastruktuuri oli kauniisti ilmaistuna puutteellinen. Angerer muisteli jopa Frankfurtista, että lääkehuollossa oli parantamisen varaa, ja treenit olivat välillä ”jossain päin Frankfurtia peltojen kaltaisilla paikoilla, joissa edes lehmä ei olisi voinut hyvin”. Naisten joukkueella ei

ollut mitään vakinaista harjoituspaikkaa tai vakinaisia puku-huoneita, ja valmentajan piti kuljettaa harjoitusmateriaaleja ympäri kaupunkia. Joskus talvisin oli vain kylmiä suihkuja.²⁵⁷ Palkat eivät todellakaan huimanneet päätä: 2010-luvun alussa naisten Bundesliigassa pelaaja ansaitsi keskimäärin 10 000 euroa vuodessa, miesten Bundesliigassa miljoonan.²⁵⁸

Sen sijaan Yhdysvallat oli tästä näkökulmasta katsottuna aivan toinen maailma. Angerer pelasi Portlandissa, ja ihastuminen oloihin on ilmeistä: pukuhuone oli valtava, tilaltaan rannaton, sellainen, että siinä olisi voinut pelata. ”Think big!, mistä Yhdysvallat juuri tunnetaankin.” Kaikesta oli huolehdittu: jokaisella oli oma kaappi, seinällä kaksi valtavaa televisiota, joissa pyöri koko ajan urheiluohjelma, ilmaiset alusvaatteet, oma fysioterapiahuone jääkylpyineen. Pelaajana ei tarvinnut huolehtia mistään. Seura varusti jalkapallokengät ja maalivahdin käsiineet, ja sen lisäksi vielä pyyhkeet, suihkusaippuat, shampooot, hiusgeelit, jopa tamponit. Lisäksi pelaajan yllä oli koko ajan GPS-laitteita, jotka mittasivat kaikkea mahdollista.²⁵⁹

Tosin toisenlaisiakin kuvauksia on. Hope Solohan oli pitänyt eurooppalaisia seuroja ammattimaisempina; hän oli pelannut Göteborgissa ja Lyonissa. Sky Blue FC:n entinen apulaisvalmentaja puolestaan kuvasi vuonna 2018 joukkueen oloja naturalistisesti: hän ei antaisi edes koirien nukkua pelaajille varatuissa tiloissa, joissa ikkunat oli vuorattu pahvilla ja muovikasseilla.²⁶⁰ Ylimmälläkään tasolla läheskään kaikki seurat eivät päässeet väliaikaisuuden tunteesta.

Angererin kaltaisia kuvauksia Saksan ylimmältä sarjatasolta tuskin enää löytyy, sillä Saksassakin suurseurat ovat rynnineet naisten Bundesliigaan. Suurseurojen panostus on ratkaissut valtavan määrän rahoitusongelmia, koska suurseuran budjetin avulla pystytään kohtuullisen pienilläkin satsauksilla kohentamaan naisten toiminnan puolta merkittävästi. Sama on nähty kaikissa Euroopan suurissa jalkapallomaissa.

Kaunokaisista Naisten Valioliigaan

Englannissa naisten tilanne ei ollut aivan yhtä eriytynyt suur-seuroista kuin Saksassa, mutta toiminta itsessään oli pitkään vielä pienimuotoisempaa. Harrastajamäärät olivat murto-osa esimerkiksi Saksasta, Ruotsista ja Norjasta.

Naisilla oli pitkään oma liittonsa, vuonna 1970 perustettu Women's Football Association (WFA). Sen erilaisissa sarjoissa pelasi jopa 51 seuraa, mutta tavoitteena oli päästä pelaamaan FA:n kentille ja pidemmällä tähtäyksellä saada FA:n rahoitusta. FA halusi aluksi kuitenkin rahoittaa naisten puolella vain amatööriurheilua eli antaa vain kulukorvauksia. Maajoukkuekin perustettiin, mutta maaotteluja ei ollut kovinkaan monta vuodessa, eikä Englanti kuulunut 1970-luvulla naisten puolella Euroopan kärkijoukkueisiin.

Englantilainen sarjakulttuuri oli huimasti perässä esimerkiksi Italiasta, ja jonkin verran englantilaisia siirtyi Italian sarjoihin. Samoin Englanti oli perässä Skandinaviasta. Tämä kävi tuskallisen selväksi tuolloiselle maajoukkuepelaajalle ja myöhemmälle maajoukkuevalmentajalle Hope Powellille, kun Englanti pelasi vuonna 1984 epävirallisten EM-kisojen kaksiosaisen loppuottelun Ruotsia vastaan. Hän toteaa muistelmissaan, kuinka oli ”melkein noloa”, kuinka paljon Ruotsi oli edellä naisten jalkapallon kehityksessä: siellä oli 70 000 pelaajaa, Englannissa alle 5000, siellä hallitus antoi rahoitusta, oli paljon toimittajia ja finaali vietii arvokkaalle Nya Ullevin stadionille, Englannissa ei saatu mitään, lehdistö ei iinnostunut eikä yksikään liigajoukkue edes nelostasolta halunnut antaa kenttäänsä finaalin toista ottelua varten. Lopulta Luton sentään suostui.²⁶¹

Ruotsin pelaajat olisivat tuskin ihan tunnistaneeet Powellin kuvaamaa onnelaa, mutta ero oli oikeasti todella selvä.

1980-luvulla seuratason toiminta hiljalleen kasvoi, ja Englanti alkoi menestyä maajoukkueena paremmin. Skotlanti

perusti oman liittonsa vuonna 1972 ja Wales 1976. Vuonna 1992 FA otti naisten jalkapallon ohjelmaansa, ja WFA lopetti toimintansa.²⁶² Silti vuoden 1995 MM-kisoissakin Englannin pelaajat pelasivat miesten vanhoilla asusteilla ja matkustivat junilla pelipaikkakunnille, saaden tuskin lainkaan unta.²⁶³ Kelly Smith muistelee myös WUSA:n aikaa ja Yhdysvaltain ja Englannin eroa: Englannissa pelaajia ei tunnettu edes silloin, kun nämä olivat maajoukkueessa, Yhdysvalloissa tavalliset ihmiset pysäytelivät heitä kadulla ja ostoskeskuksissa, ja heitä arvostettiin urheilijoina. ”Se, mitä oli tapahtumassa Yhdysvalloissa, ei ollut tapahtumassa Englannissa.”²⁶⁴

Lopulta kuitenkin tapahtui. Kiinnostuksen kasvuun oli lisäksi yksi merkittävä boosti: vuoden 2012 olympialaiset, joissa katsomot täyttyivät naisten otteluista. Finaalia seurasi Wembleyllä yli 80 000 katsojaa.²⁶⁵ Silti jotain kertoo rahoitus-tilanteesta, että kun naisten urheilu sai kerätyksi vuonna 2013 viidellä rahakkaimmalla sponsorisopimuksellaan kaikkiaan 1,4 miljoonaa puntaa, vastaava luku oli miehillä 590 miljoonaa.²⁶⁶

Mitä englantilaisiin seuroihin tuli, niin kun WFA:n aikana perustettiin National League Premier Division vuonna 1991, tilanne oli aluksi sama kuin Saksassa: kärjessä olivat pikkupaikkakuntien joukkueet, suurseurojen nimiä ei tilastoissa juuri-kaan näkynyt. Vahvoja joukkueita olivat muun muassa Doncaster Belles²⁶⁷ ja Knowsley United – Arsenal sentään voitti yhden mestaruuden jo tässä vaiheessa. Liigan nimi vaihtui vuonna 1994 FA Women’s Premier League National Divisioniksi ja vuonna 2010 FA Women’s Super League’iksi. Tänä aikana vaihtuvuus on ollut hiukan suurempaa kuin Saksassa ja mita-listilistat muodostuivat nopeammin tutummiksi.

Arsenal on ollut kestmomenestyjä – kaikkiaan 14 mestaruutta vuosien 1991 ja 2021 välillä ja esimerkiksi yhdeksän

peräkkäin vuosina 2013–22. Kaudella 2006–07 Arsenal voitti kaikki 20 otteluaan. Joukkue on muutenkin ollut lähes aina mitalilla. Chelsea voittanut neljästi, Liverpool kahdesti, Everton, Manchester City ja Fulham kerran. Miesseurat tunnetuimmalle ainoastaan Croydon on ollut 2000-luvulla tuntemattomampi nimi mestarina. Erikoisuutena näyttävät olleen pitkät hopeasarjat: Doncaster neljästi peräkkäin (1999–2003), Everton viidesti (2005–10), Manchester City neljästi (2017–21). Manchester City oli toinen myös vuonna 2015. Kerran, vuonna 2016, se on ollut mestari.

Miehistä poiketen englantilaisen naisjalkapallon menestys on ollut Lontoo-keskeistä. Miesten puolellahan suurimmat menestyjät ovat olleet Manchester ja Liverpool. Tyypillistä on myös se, että kotikenttä ei ole sama kuin miehillä. Esimerkiksi Liverpool ja Everton ovat naisten puolella jakaneet saman kentän.²⁶⁸ Englantilaiset naisseurat eivät ole myöskään olleet yhtä vahvoja Euroopassa kuin miesten joukkueet. Naisten Mestarien liigassa Englannille ei ole tullut lähimainkaan samantyyppistä menestystä kuin miehille.

Kuvaavaa on myös Chris Sleggin maininta naisten FA-cupin finaalien historiasta: pöytäkirjoja pidettiin alkuvaiheessa todella vähän, jopa niin vähän, että FA-cupin historiaa kirjoitettaessa ei ollut helppoa löytää edes jokaisen finaalin maalintehtäjien nimiä. Ensimmäisen finaalin (1971) lopputulos mainittiin BBC:n uutisissa, mutta kansallinen lehdistö ei kertonut ottelusta mitään. Pokaali rahoitettiin pienillä sponsorisummilla – esimerkiksi vuonna 1973 arpajaisilla, joiden pääpalkinto oli 25 puntaa. Järjestävälle WFA:lle jäi voittoa 180 puntaa. Vasta vuonna 1982 finaali päästiin pelaamaan liigajoukkueen, QPR:n, kentällä. Vuonna 1994 finaali näytettiin ensimmäisen kerran suorana maksukanavalla, vuonna 2002 BBC1:llä. Wembleylle päästiin vuodesta 2015 alkaen.²⁶⁹

Pyrkimys osaksi Valioliigaa oli kuitenkin osin kaksiteräinen miekka. Tarkoituksena oli, että pelaamisen ylin taso eli Valioliiga olisi täysammattilainen. Seuraava taso olisi kuitenkin vain puoliammattilainen. Tämä asetti monet naispelaajat hankalaan tilanteeseen. Ammattilaisina he tulisivat toimeen peliuransa aikana. Palkat olivat kuitenkin niin kaukana miesten vastaavista, että vain harva saattoi olettaa jotain jäävän myös säästöön, eikä peliuran jälkeen olisi suoritettuna opintoja tai edes puolipäiväistä jalkaa työelämässä. Maajoukkueessakin 2000-luvun ensimmäisenä vuosikymmenenä kaikilla pelaajilla oli kokopäiväinen siviilityö. Niin erikoiselta kuin se kuulostaakin, kysymys siis oli: oliko naisella varaa pelata ammattilaisena? Varsin moni tuli siihen tulokseen, että ei ollut, ja lopetti kokonaan uudistuksen myötä.²⁷⁰

Maajoukkuepelaajat joutuivat pitkään ottamaan töistään palkatonta vapaata jopa arvokisoja varten, sillä päivärahat eivät peittäneet kustannuksia. Tilanne parani kunnolla vasta vuonna 2009, vaikka vieläkään ei päästy mitenkään juhlimaan korvaussummilla, ja useilla pelaajilla oli yhä osa-aikainen työpaikka. FA allekirjoitti kuitenkin 17 maajoukkuepelaajan kanssa sopimuksen 16 000 punnan vuosikorvauksesta. Valovuosien päässä miesten maajoukkueesta, mutta sekin lienee ollut silloin parhaita järjestelyjä Euroopassa.²⁷¹

Parhaatkin naispelaajat saivat taistella toimeentulostaan. Eniola Aluko on muistellut tilannetta, kun vertailukohtana oli oma veli. Molemmat pelasivat ja olivat samantyyppisiä pelaajia, mutta veljelle oli ammattilaisie saavutettavissa, hänelle ei. ”Näytti siltä, ettei naisten jalkapallo voisi tarjota minulle tulevaisuutta ammattilaisena. Koetin sopeutua siihen tosiasiaan, asettua siitä etäälle, sulkea sen mielestäni.”

Kun Aluko pääsi Birminghamin puoliammattilaiseen joukkueeseen, tilanne muuttui vain osittain. Joukkue harjoitteli

kentällä, jota se jakoi niin sanotun sunnuntailiigan (eli amatöörien) kanssa. Naisten joukkueella oli hyvin vähän tekemistä Birminghamin miesjoukkueen kanssa. Kun veli menestyi viimeksi mainitun junioreissa, kaikki varusteet ja tarvikkeet olivat hänelle ilmaisia. Sen sijaan heidän äitinsä piti muiden vanhempien tavoin maksaa Eniolan seuralle tukiaisia, jotta sen nais-toiminta pysyisi edes pystyssä. ”Millään tällä ei silti ollut merkitystä. Olin vain iloinen siitä, että saatoin kehittää taitojani jossakin.”²⁷²

Opetus siitä, mikä painoarvo naisten jalkapallolle seurassa asetettiin, tuli, kun Birmingham putosi Valioliigasta. Seurauksena oli, että seuran tulot vähenivät merkittävästi ja jouduttiin säästötoimiin. Niihin kuului, että naisten joukkue lopetettiin kokonaan. Pelaajien lisäksi kaikki muutkin – valmentajat, muu henkilökunta, tyttöjen akatemia – menettivät työpaikkansa. Näin oli huolimatta siitä, että naisten joukkue oli menestynyt hyvin (päinvastoin kuin miesten). Seitsemän vuoden jälkeen yksi Englannin menestyneimmistä naisten seuroista oli hylätty, yhdessä yössä, ilman varoitusta.

*Saavutuksemme merkitsivät hyvin vähän, kun seura joutui tiukoille. Olimme voittaneet FA Cupin, päässeet finaaliin ja kolmeen Liigacup-finaaliin ja jatkuvasti taistelleet mestaruudesta. Millään tästä ei ollut merkitystä. Miehet olivat epäonnistuneet, mutta helle palkkashekit juoksivat edelleen. Naisille ei ollut rahaa, teimme me mitä tahansa nostaaksemme seuran nimeä. Olimme tarpeeton sivurooli, toissijaisia ajatuksia, ensimmäisiä leikattavaksi pois. Tunsin oloni surkeaksi.*²⁷³

Tilanne parani etenkin Lontoon olympialaisten jälkeen, koska silloin naisten jalkapallo sai omalla maaperällä niin valtavasti näkyvyyttä. Kun se oli aiemmin ollut lehdissä pikku-uutisina, nyt oli yhtäkkiä yleisen olympiahurmoksen keskellä suurissa ja perinteisissä lehdissä aivan toisin: siitä oli monta sivua ja isoja kuvia.²⁷⁴ Toki tämäkään kiinnostus ei siirtynyt

Eniola Aluko pelasi pitkän uran ja on ollut mukana monessa tasa-arvotaistelussa.¹⁴

sellaisenaan omiin kansallisiin sarjoihin; naisten liigan katsojamäärät eivät juurikaan nousseet, ja vuonna 2018 arvioitiin, että naisten Superliigan parhaat pelaajat ansaitsivat noin 40 000 euroa vuodessa, ja heikoimmat ansiot olivat 5500 – 11 000 euroa. Miesten Valioliigassa pelaajan keskimääräinen vuosiansio oli 2,9 miljoonaa.²⁷⁵ Eli edes keskiverto miespelaaja ei Valioliigassa tarvinnut viikkoakaan ansaitakseen saman verran kuin parhaiten palkatut naispelaajat. Kovapalkkaisimpien miesten ja heikoimmin ansaitsevien naisten tienestien ero on jo tähtitieteellinen.

Vuonna 2019 miesten Valioliigan pääsponsoriksi Barclays teki sitten monivuotisen sopimuksen myös naisten sarjan tukemiseksi, minkä johdosta sarjan nimeksi tuli Barclays FA Women's Super League. Satsaus ei ole samaa luokkaa kuin miehillä, mutta kyseessä oli silti virstanpylväs. Tuki oli kaikkeen aiempaan verrattuna suuri, ja se merkitsi pääsyä kohti ainakin yhtä samaa viivaa kuin miehillä.²⁷⁶

Italia, Ranska, Espanja: vielä perässä, mutta tulossa

Italiassa oli johtava asema kansainvälisen naisjalkapallon organisoimisessa 1960–70-lukujen vaihteessa. Se loi oman ammattilais- tai puoliammattilaisliigan ja värväsi siihen ulkomaisia pelaajia.²⁷⁷ Tämä liittyy jo aiemmin mainittuun vaiheeseen, jolloin nimenomaan italialaiset liikemiehet pyrkivät järjestämään aiemmin kuvattuja ”maailmanmestaruuskisoja”.

Esimerkiksi eräs Manchester Corinthiansin pelaaja siirtyi Juventukseen 1970-luvun alussa. Hän oli havainnut Corinthiansin pelatessa Italiassa, kuinka paljon Italia oli Englantia edellä naisten jalkapallossa, myös valmentautumisessa ja ravit-

semusasioiden tuntemuksessa.²⁷⁸ Muutkin brittipelaajat hämmästelivät toiminnan ammattimaisuutta ja pelaajien nauttimaan yleistä kunnioitusta. Kuten Sue Lopez mainitsi: Italiassa hänestä tuntui, että manageri, valmentaja, kollegat, fanit ja lehdistö arvostivat häntä jalkapalloilijana. Jopa johtava urheilu-lehti *Corriere dello Sport* raportoi otteluista kattavalla, vakavalla ja kunnioittavalla tavalla. Englannissa ei ollut läheskään aina samanlaisia kokemuksia, siellä naisten jalkapalloa ei otettu vakavasti. Päinvastoin kuin Italiassa, Englannissa piti koko ajan taistella, jotta naisten jalkapalloa pidettäisiin vakavana urheiluna ja jotta naiset eivät joutuisi kustantamaan pelaamistaan itse.²⁷⁹

Lopez muisteli myös, että kun Englannin maajoukkue lähti Italiassa pidettyyn turnaukseen vuonna 1969, valmentaja joutui kuljettamaan pelaajien paidat, sukat ja shortsit. Suurin osa toi omat shortsit. Verryttelypuvut olivat nekin omia, ja jotkut neuloivat niihin Englannin lipun tuodakseen edes hiukan kansallista ylpeyttä. Italialaisten, ranskalaisten ja tanskalaisten varusteet näyttivät paljon paremmilta, ne näyttivät ammattilaisten asusteilta.²⁸⁰

Vastaavia kokemuksia oli muitakin. Eräs pelaajista muisteli Italiassa 1970-luvun alussa pelattua turnausta kaihoten. Naisilla oli samat kentät kuin kuuluisilla miesten seuroilla, ja yleisöä oli yli 10 000. Englantiin verrattuna tuntui siltä, että tuli viimein otetuksi vakavasti ja sai samanlaista kohtelua kuin miespelaajat: mukavat hotellit, hyvät kentät ja kunnioitus, etenkin lehdistön taholta.²⁸¹

Skotlantilainen Rose Reilly jopa vaihtoi kansalaisuutta, siirtyi Italian maajoukkueeseen ja nousi sen kapteeniksi. Ero omiin aiempiin kokemuksiin oli vielä suurempi kuin englantilaisilla, sillä Skotlanti oli tuohon aikaan naisten jalkapallon osalta Englantiakin vanhoillisempi, ainakin hallintonsa tasolla.²⁸²

Italiankaan mestarien lista ei kuitenkaan kerro siitä, että miesten suurseurojen kiinnostus olisi herännyt. Lisäksi Italia taantui maajoukkueetasolla 1980–90-luvuilla tai ei ainakaan pysynyt Saksan ja Pohjoismaiden kehityksen perässä. Menestynein joukkue oli sardinialainen Torres, eivätkä nekään keskikokoa suuremmat kaupungit, jotka esiintyvät listassa, olleet kymmeneen vuosiin edustaneet italialaisen miesjalkapallon eliittiä – esimerkiksi Genova ja Bologna. Verona on ollut viime vuosikymmeninä varsin menestyksekkäs (useilla nimillä), myös Lecce on voittanut mestaruuksia, samoin eräät pienemmät paikkakunnat. Suurseuroista Lazio on voittanut muutamia mestaruuksia, mutta tilanne on muuttunut kunnolla vasta viimeisimmän viiden vuoden aikana, kun esimerkiksi Juventus ryhtyi satsaamaan naisjoukkueeseen toden teolla. Juventus on voittanut nyt neljä mestaruutta peräkkäin (2017–21), ja kaudella 2020–21 se voitti mestaruuden ilman ainoatakaan pistemenestystä.

Ranskalla ei ole vielä yhtään suurta maajoukkuemenestystä naisten puolella, vaikka läpimurtoa on odotettu jo useissa turnauksissa. Kansallisen mestaruuden alku on laskettu vuodesta 1975, ja vuoteen 2007 asti mestaruus meni lähes aina joko Reims'ille, Saint-Maur'ille, Juvisy'lle, Toulouse'lle tai Lyon'ille (nimellä FC Lyon). Vuodesta 2007 alkaen lista on ollut monotonista luettavaa: pelkästään Olympique Lyonin mestaruuksia. Samaan aikaan seura on hallinnut naisten Mestarien liigaa. Sinnekin on siirtynyt maailmantähtiä. Tosin jotkut näistä, esimerkiksi Megan Rapinoe, kyllästyivät nopeasti. Hän oli luullut tulewansa tasa-arvoiseen Eurooppaan, mutta käytäntönä Ranskassa tuntuikin olevan, ettei valmentajan mielipiteitä saanut haastaa – etenkin naispelaajat eivät saaneet haastaa miesvalmentajaa.²⁸³

Sen sijaan Ruotsin maajoukkuetähti Lotta Schelin sopeutui paljon paremmin ja muodostui yhdeksi Lyonin pitkäaikaisista avainpelaajista, hänkin tosin yksinäisyysvaiheen jälkeen.²⁸⁴ Hän muistelee, kuinka Lyon oli sarjassa suorastaan ”aivan sairaan” ylivoimainen ”voittokone”. Vuonna 2012 maaliero oli Ranskan liigassa 119–3 ja Mestarien liigassa 39–1.²⁸⁵

Tosin ei Lyonkaan ollut ihan alusta alkaen naisjalkapalloilijan Strömsö. Schelin muistelee, kuinka Ranskassa palkka oli kyllä hyvä, mutta harjoitusvaatteet piti aluksi pestä itse ja käyttää miesten nuorisopelaajien pukua eikä ollut omaa pukuhuonetta. Muutos tähän tuli sitten, kun alkoi menestys Mestarien liigassa. Viimeisinä vuosina varusteetkin olivat jo suoraan Adidaksen parhaita.²⁸⁶

Espanjan Primera Division on ollut olemassa vasta vuodesta 1988. Sen historiassa on havaittavissa kaksi toisistaan selvästi poikkeavaa vaihetta. Aluksi oli pienimuotoinen toiminta ja lähes pelkästään pikkukaupunkilaisten seurojen mestaruuksia. Vuodesta 2011 alkaen mestareina ovat olleet ainoastaan suurseurat: Barcelona, Athletic Madric, Athletic Club (Ahtletic Bilbaon naisjoukkue; se voitti neljä mestaruutta jo aiemminkin). Kehityskaari on tosin sanoen hyvin samanlainen kuin Italiassa ja Saksassa.

Damallsvenskan ja suuruuden kausi

Edellä mainittujen suurmaiden lisäksi Ruotsin liiga houkutteli pitkään ulkomaalaisia pelaajia. Luultavasti tähän vaikutti myös maine pohjoismaisen tasa-arvon mallimaana.

Ruotsissa naisten jalkapalloilu ilmaantui näyttämölle ensimmäisen kerran samaan aikaan kuin muuallakin, Torbjörn Anderssonin arvion mukaan ensimmäistä kertaa vuonna

1917 – joskin silloin ”hupiotteluna”, jossa vastakkain olivat naiset ja eläkeläiset. Muotoutuminen urheiluksi oli kuitenkin alkanut, ja ensimmäinen naisten välinen ottelu pelattiin vuonna 1918. Vuosikymmeniä pysyttiin kuitenkin käytännössä näytös- ja showluontoisten pelien tasolla.²⁸⁷

Varsinainen kilpailullinen toiminta lähti liikkeelle 1960-luvun jälkipuoliskolla. Piirteet ja kehityskaari vaikuttavat hyvin samanlaisilta kuin muualla Euroopassa, joskaan Ruotsi ei menestynyt siinä vaiheessa kansainvälisesti yhtä hyvin kuin Tanska.²⁸⁸ Tasa-arvoasian yhä voimakkaampi kytkeytyminen hyvinvointivaltioon kuitenkin vauhditti kehitystä, sillä Ruotsissa muodostui muuta maailmaa aiemmin epäkorrektiksi sivuuttaa ja vähätellä ilmiötä. Pelaajat itse eivät vielä tuolloin ajatelleet itseään feministeinä.²⁸⁹ Joka tapauksessa vuonna 1984 Ruotsi oli jo epävirallinen Euroopan mestari.

Damallsvenskanissa satsaukset joka tapauksessa olivat jo 1970–80-luvuilla suhteellisen suuria verrattuna moniin miesten jalkapalloa hallinneisiin maihin. Ruotsi ei ollut ainoastaan muiden Pohjoismaiden pelaajien El Dorado, vaan seuroissa oli jopa maailmantähtiä, esimerkiksi Marta, Hope Solo, Nadine Angerer ja monet muut. Sololla on Göteborgin-ajastaan vain hyvää sanottavaa:

--- sain asunnon Göteborgista, joka on kaunis kaupunki ja jossa on helppoa suunnistaa. Ansaitsin rahaa enemmän kuin olin ansainnut Philadelphiassa, eikä minulla ollut mitään menoja. Joukkue maksoi asuntoni, ruokani, puhelimeni, internettini, auton ja bensiinini. Niinpä annoin joukkuevereilteni kyytejä kaikkialle – kukaan joukkueen ruotsalaisista ei ajanut autoa, koska bensiini oli niin kallista eikä sitä maksettu heille. Minulla oli hauskaa.²⁹⁰

Voidaan pitää erikoisena, että maailman paras pelaaja, Marta, päätyi joksikin aikaa pohjoisruotsalaiseen keskisuureen kaupunkiin. Kokemus on varmaankin ollut erikoinen Rio de Janeiron jälkeen. On kuitenkin kuvaavaa, että siinä vaiheessa

uraa tämä oli hänelle ja monelle muulle naispelaajalle erittäin hyvä ja luotettava vaihtoehto.

Monilla tosin oli opettelemista ruotsalaisessa mentaliteetissä, sillä omissa maissaan he olivat tottuneet paljon autoritaarisempiin ja hierarkisempiin käytäntöihin ja myös rajumpaan peliin itse kentällä.

Esimerkiksi Nadine Angerer on muistellut paljonkin omaa Ruotsin-aikaansa jonkinlaisena kulttuurishokkina. Saksassa hän oli tottunut huutamaan, kannustamaan, osoittamaan turhautumistaan ja jopa esittämään arvostelua toisia pelaajia kohtaan. Kun hän teki samoin Ruotsissa, hän sai osakseen kummastuneita katseita. Hän tulkitsi, että ruotsalaisten pelaajien asenne heijasteli paikallista yhteiskuntaa: pidettiin epämiellyttävänä, jos joku oli erityisen kunnianhimoinen ja vaati joukkueen sisällä suorituksia. Saksassa ja Yhdysvalloissa puolestaan edellytettiin, että piti tehdä niin. Angerer tulkitsee, että ruotsalaisilla ei ollut samaa voittajamentaliteettia, samaa menestyksen tahtoa kuin saksalaisilla. Joskus tuntui siltä, että Saksassa harjoitukset olivat kovempia kuin Ruotsissa itse otte- lut. Hän sanoikin joukkueovereilleen Djurgårdenissa, että jos Ruotsissa ei tulisi muutosta, mistään ei tulisi mitään. ”Mutta ruotsalaiset yksinkertaisesti ovat hyvin kilttiä kansaa. Siellä on tunteen huippu jo se, jos joku sanoo ottelussa sinulle: ’Voitko syöttää pallon hiukan kovempaa, ole hyvä?’”²⁹¹

Angererin mukaan ruotsalaiset olivat hyvin järkeviä eivätkä sanoneet juuri mitään suoraan. Hän taas oli aivan toisenlainen, joten joukkueessa meni pari viikkoa tottua tähän tilanteeseen. Saksassa joukkueovereita piti provosoida, esimerkiksi huutelemalla näille, että nämä eivät osaa edes laukoa, tai että hän kääntäisi selkensä, koska laukaukset tulivat niin hitaasti. Saksassa tuloksena oli naurua, yhä kovempia laukauksia ja vastaavia kiitauksia. Mutta ”kohteliaassa Ruotsissa” tällainen ei käynyt päinsä.²⁹²

Ruotsinkin osalta tilanne oli pitkään sellainen, että naisten ja miesten sarjoja hallitsivat eri joukkueet. Poikkeuksina olivat 1990-luvulla Malmö FF ja 2000-luvulla pari kertaa Djurgården. Mestarilistan keuhomenestyjiä olivat kuitenkin pitkään aivan muut: etelätukholmalainen Älvsjö AIK, Umeå IK ja malmölainen FC Rosengård. Älvsjön suuruuden aikaa olivat viisi peräkkäistä mestaruutta 1995–99 ja vielä kaksi 2003–04, Umeå voitti kolme perättäistä mestaruutta vuosina 2000–02 ja neljä perättäistä vuosina 2005–08.

Suurempien maiden nykykehityksen tuloksena on kuitenkin epätodennäköistä, että edes Damallsvenskan saisi enää riveihinsä Martan, Solon tai Angererin kaltaisia maailmantähtiä. Naisten jalkapallon suurimmat rahat liikkuvat jo muualla – keski-suuri pohjoisruotsalainen kaupunki ei olisi enää nykymaailmassa kilpailukykyinen.

Mestarien liiga vakiintuu

Eri maiden seuratilanteesta voi päätellä, että mikään seuraturkaus, ei edes naisten Mestarien liiga, pystyisi kilpailemaan huomiosta sen enempiä maajoukkueiden kuin miesten vastaavan kilpailun kanssa. Näkyvyys on ollut hyvin vähäistä: vasta viime vuosina naisten Mestarien liigaa on periaatteessa ollut nähtävissä maksukanavilla. Siihen asti oli arkea, että jopa eri maiden naispelaajat näkivät maailmanluokan kollegoita ainoastaan suurten turnausten yhteydessä, ja sielläkin säännöllisemmin vasta 2010-luvun alussa.

Nykyistä Mestarien liigaa pelattiin naisten puolella aluksi nimellä UEFA Women's Cup ja myöhemmin nimellä UEFA Women's Champions League. Loppuottelut ja niiden katsojamäärät kertovat siitä, että huomio ei todellakaan ole ollut

samassa luokassa kuin miehillä:

2001-02	FCC Frankfurt – Umeå IK	2-0	12 106
2002-03	Umeå IK – Fortuna Hjørring	4-1	7648
	Fortuna Hjørring – Umeå IK	0-3	2119
2003-04	Umeå IK – FFC Frankfurt	3-0	5409
	FFC Frankfurt – Umeå IK	0-5	9500
2004-05	Djurgården/Älvsjö – Turbin Potsdam	0-2	1382
	Turbine Potsdam – Djurgården/Älvsjö	3-1	8677
2005-06	Turbine Potsdam – FFC Frankfurt	0-4	4431
	FFC Frankfurt – Turbine Potsdam	3-2	13 200

Kyseisen vuoden välierässä Potsdam oli hävinnyt kotipelinsä Djurgårdenille 2-3. Pari Potsdamin pelaajaa keksi liimata joukkueen huoneeseen halventavia sitaatteja, joita Djurgårdenin valmentaja oli muka esittänyt Potsdamin huonoudesta ja taantumisesta. Ne olivat kaikki keksittyjä, mutta juoni toimi: pelaajat sisuuntuivat ja voittivat vieraspelin 5-2.²⁹³

2006-07	Umeå IK – Arsenal	0-1	6265
	Arsenal – Umeå IK	0-0	3467
2007-08	Umeå IK – FFC Frankfurt	1-1	4128
	FFC Frankfurt – Umeå IK	3-2	27 640
2008-09	Zvezda Perm – FC Duisburg	0-6	700
	FC Duisburg – Zvezda Perm	1-1	28 112
2009-10	Turbine Potsdam – Lyon	0-0	10 372
2010-11	Lyon – Turbine Potsdam	1-0	14 303
2011-12	Lyon – FFC Frankfurt	2-0	50 212
2012-13	VfL Wolfsburg – Lyon	1-0	19 278
2013-14	VfL Wolfsburg – Tyresö	4-3	11 217
2014-15	FFC Frankfurt – Paris St. Germain	2-1	17 417
2015-16	Lyon – VfL Wolfsburg	4-1	15 117
2016-17	Lyon – Paris St. Germain	0-0	22 433
2017-18	Lyon – VfL Wolfsburg	4-1	14 237
2018-19	Lyon – Barcelona	4-1	19 487
2019-20	Lyon – VfL Wolfsburg	3-1	
2020-21	Barcelona – Chelsea	4-0	

Kaksi viimeisintä finaalia pelattiin koronaviruksen takia tyhjille katsomoille. Mitä muuten katsojamääriin tuli, ne eivät paria poikkeusta lukuun ottamatta ole nousseet kovin korkeiksi – pohjanoteeruksena Kazanin (Permin stadio ei täyttänyt vaatimuksia) 700 katsojaa²⁹⁴ vuoden 2008 ensimmäisessä finaalissa. Harrastuspohjan ja kannatuksen eroista kertoo paljon se, että toisessa finaalissa Saksassa luku oli yli 28 000. Mutta se luku on ylitetty yksiosaisissakin finaaleissa sen jälkeen vain kerran, ja valtaosa finaaleista vietiin pienempiin kaupunkeihin, muualle kuin miesjalkapallon ikonisiin temppeleihin.

Viime vuosien kehitys, jossa perinteiset miesten suurseurat ovat suunnanneet satsauksia naisten joukkueisiin, tulee todennäköisesti tekemään naistenkin mestarien liigan voittotilastoista ja -luetteloista ”tutumpia”.

Kaiken kaikkiaan naisten jalkapallossa myös seuratoiminta on selvästi kasvanut volyymiltään ja saanut lisää resursseja ja näkyvyyttä. Tämä on luonnollista; valtavasti kasvaneiden pelaajamäärienhän on kuljettava kohti huippua jotakin kautta. Miesten vastaavista toiminnoista ja niiden saamista satsauksista ja julkisuudesta ollaan jäljessä, mutta siinä on kyseessä asia, jota ei voi muuttaa samalla tavalla kuin esimerkiksi tasa-arvoistamalla korvauksia pelaamisesta maajoukkueessa. Viime kädessä seurojen osalta ratkaisevat kysynnän ja tarjonnan lait. Tässä suhteessa auttaa silti jossain määrin se, että yhteiskunnallisia mielialoja kuulostelevat sponsorit ovat pikkuhiljaa ymmärtäneet sen mainehaitan, mikä seuraisi täysin yksipuolista, vain miesten peliin liittyvästä resurssien jaosta. Siksi ne laittavat yhä useammin ehdoksi, että heidän antamillaan varoilla on tuettava myös naisten toimintaa.

Toinen asia on, että tämä ilmiö on valtaosin ainakin toistaiseksi kanavoitunut pelkästään huipulle ja vahvoihin maihin. Alemmilla sarjatasoilla ja pienissä maissa tuskin on havaitta-

vissa samanlaista murrosta, ja seurojen talousongelmat ja konkurssit ovat arkipäivää. Pienten maiden sarjoista tulee ennistä enemmän kasvattajaseuroja, sillä kun ne aina menettävät parhaat pelaajansa, niiden ei ole mahdollista kilpailla taloudellisesti edes omassa maassa suurempien kanssa. Toisaalta tämä sama ongelma on miesten puolella ja liittyy juuri edellä mainittuun kysyntään ja markkinatalouden muihin lakeihin.

Euroopan ulkopuolella seurajoukkueiden tilanne on ollut vielä hankalampi. Brasiliassa perustettiin naisten jalkapalloliiga vuonna 1981; vain pari vuotta aiemmin naisten kaikki jalkapallotoiminta oli ollut kiellettyä. Sarjassa pelasi vain yhdeksän joukkuetta, ja maan naisten jalkapallolle on ollut tyypillistä heikko järjestötoiminta, koska seuroja on kiinnostanut vain miesten jalkapallo. Brasilian naiset ovat tuottaneet kuuluisia, loistavia pelaajia, erityisesti Martan, mutta jopa maajoukkueen organisaatio oli pitkään hyvin heikko, ja, kuten jo mainittiin, sillä oli tuskin lainkaan otteluita arvoturnausten ulkopuolella.

Kuvaavaa on myös se, että Brasilian naisjalkapallon kaikkein menestyksekkäin seura, FC Santos, lopetti naistoimintansa kokonaan vuonna 2012 – koska rahat tarvittiin yhden (siis *yhden!*) miespelaajan palkankorotukseen. Näin tapahtui, vaikka Santosista oli tullut naisten maajoukkueeseen aina 5–8 pelaajaa.²⁹⁵

Samoin Japanin naisten liiga, joka oli 1990-luvun alussa elinvoimainen ja veti puoleensa ulkomaisia pelaajia, käytännössä kaatui Japanin talousromahdukseen vuonna 1999. Esimerkiksi Nikko Security, joka oli rahoittanut vahvaa joukkuetta, teki konkurssin ja erotti pelaajat.²⁹⁶

Näin ollen muiden maanosien liigat ovat lähinnä pelaajien tuottajien asemassa: virta vie kohti Eurooppaa ja Pohjois-Amerikkaa. Tosin tämäkään ilmiö ei poikkea miehistä.

PELIN JA KENTÄN LAIDALTA

Naisten jalkapallon vierastyöläiset – ja palkka-kuilu miehiin päin

Naistenkin jalkapallossa pelistä on tullut ammatti, ja silloin tietenkin pyritään aina sinne, missä olot ja ansaitsemismahdollisuudet ovat parhaat. Huippujoukkueiden pelaajien taustat eivät yleensä ole kansallisesti yhtä kirjavina kuin miesten puolella, mutta kehitys on samansuuntaista.

Afrikka ja Aasia ovat pelaajien tuottajia, mutta eivät samassa mittakaavassa kuin miesten puolella. Islamin suhtautumisesta jalkapalloileviin naisiin on puhuttu paljon, etenkin mahdollisuuksien riistämisestä ja hijabin käyttöpakosta. Esimerkiksi Iranissa naisten jalkapallo oli kielletty vuoteen 1998 asti, ja Iranin maajoukkueen tähti ja kapteeni Niloufar Ardalan ei päässyt vuoden 2015 AFC:n futsal-kisoihin, koska hänen aviomiehensä ei antanut hänelle lupaa matkustaa ulkomaille. Lakia on sittemmin muutettu sen verran, että ainakaan periaatteessa lupaa ei tarvita, jos kyseessä olevat naiset toimivat ammatillisesti urheilijoina tai akateemisissa, diplomaattisissa tai vastaavissa toimissa.²⁹⁷ Tutkijat ovat lisäksi painottaneet, että erot eri maiden ja erilaisten islamilaisten kulttuurien välillä ovat hyvin suuria, samoin maaseudun ja kaupunkien välillä.²⁹⁸

Pitää joka tapauksessa paikkansa, että näissä maissa naiset joutuvat taistelemaan syvää patriarkalisuutta vastaan. Jotkut saavuttavat silti sosiaalisia ja taloudellisia etuja verrattuna yhteisönsä muihin naisiin. Tutkijat ovat viitanneet siihen, että jalkapallon pelaaminen näissä oloissa kaikkien ennakkoluulojen vastaisesti on antanut mahdollisuuden haastaa ja testata ympäristön antamaa roolia ja hankkia itseluottamusta. Jotkut tutkijat ovat suorastaan optimistisia:

Kentällä naisia on opetettu ilmaisemaan itseään, taistelemaan tasa-arvon puolesta, tavoittelemaan päämääriään ja voittamaan esteitä.

Nämä kokemukset siirtyvät heidän jokapäiväiseen elämäänsä, jossa he soveltavat sitä, mitä ovat oppineet kentällä, laajempien, heihin vaikuttavien sosiaalisten voimien suuntaan. Näille naisille jalkapallo symbolisoi paljon muuta kuin urheilullista kilpailua, se edustaa uutta sukupolvea, sellaista, joka kasvavassa määrin on valmis haastamaan Lähi-Idän halki pyyhkäiseviä yhteiskunnallisia, poliittisia ja kulttuurisia virtauksia.²⁹⁹

Israelilaiset naisjalkapalloilijat näkevät puolestaan harrastuksensa nimenomaan saarekkeena. He tiedostavat, että heidän pelejään ei juurikaan seurata, ja he lähinnä “epäpolitiisoivat” harrastuksensa – kyse on rakkaudesta lajiin, siitä ei odoteta uraa, ja tiedetään, että se loppuu esimerkiksi perhettä perustettaessa. Mukaan ei sotketa nationalismia eikä politiikkaa, ei myöskään feminismiä. Se huomataan, että miehet saavat yhteiskunnalta aivan toisenlaiset resurssit, mutta tavallaan tämä hyväksytään olemassa olevana tosiasiana, koska naisten peliä ei juurikaan seurata.³⁰⁰

Omassa maassa mahdollisuudet tehdä pelaamisesta ammatti on joka tapauksessa monissa maissa hyvin epärealistinen ajatus. Myös naisten jalkapallossa ulkomaalaiset pelaajat ovat aina olleet osa globalisaatioprosessia, ja virta on kiihtynyt. Ilmiössä on paljon samaa kuin miesten jalkapallossa, mutta siinä on myös erilaisia piirteitä – muutakin kuin se, että palkkioiden perässä on usean nollan ero.

Seurojen löytäminen ei ole ollut huipullekaan itsestäänselvyys, vielä vähemmän sellaisten seurojen, joissa voisi kerätä muuta kuin sen hetken toimeentuloa. Pääomaa loppuelämää varten voi koota vain harva. Vuonna 2008 FIFA:n 168 jäsenmaasta ainoastaan 17 kykeni tarjoamaan naisten jalkapallossa ammattilais- tai puoliammattilaispelejä. Vuoden 2011 lopulla FIFA noteerasi omassa rankingissaan 136 maata, ja edellä mainittu mahdollisuus oli 23:ssa. Näin ollen naisten jalkapallossa markkinat eivät lähtökohtaisesti ole kovin ruusuiset, ja

naisille on paljon vaikeampaa kuin miehille siirtyä köyhistä maista niihin harvoihin liigoihin, joissa voisi pelata vähintään puoliammatillisesti. Vuosina 2011–12 oli olemassa 12 liigaa, joissa 50–75 % pelaajista sai täyden palkan.³⁰¹ Yhdessätoista liigassa – kuten Suomessa – sai osittaisen palkan. Kokopalkkakin tosiaan tarkoitti tässä vain yleistä, välttämätöntä toimeentuloa.

Vaikeuksista huolimatta noin 80 % muiden kuin vauraimpien maiden maajoukkuepelaajista edusti ulkomaisia seuroja 2010-luvun alussa. WUSA:ssa ulkomaalaisten pelaajien osuus oli ollut noin 30 %. Ruotsin, Saksan, Englannin, Venäjän ja Espanjan liigoissa ulkomaisten pelaajien osuus oli noin viidenes. Ruotsin ja Saksan parhaissa joukkueissa osuus saattoi olla jopa noin puolet. Vuoden 2007 MM-kisoissa joukkueiden pelaajista 15 % toimi ulkomailla, vuoden 2011 kisojen pelaajista 20 %.³⁰²

Samantyyppisiä korvauksia ja maailmankuuluja uria kuin miehille ei ole tarjolla. Lisäksi valtaosa ulkomaille siirtävistä pelaajista ei tule varsinaisista köyhistä maista, vaan liikkuvuus tapahtuu ennemminkin länsimaiden sisällä. Toki näiden välillä on varallisuuseroja, ja suunta on köyhemmästä rikkaampaan. Mutta valtaosin kyse on saman kulttuuri- ja toimintapiirin edustajista. Mainittakoon, että kun tutkijat Botelho ja Kogvang käsittelevät “skandinaavisten” naisten päätymistä pelaamaan ulkomailla, listassa ei ole otettu lainkaan huomioon suomalaisia tai islantilaisia.³⁰³

Ulkomaille siirtymiseen voi olla useita syitä. Naiset mainitsevat miehiä useammin siirron syyksi halun kehittyä pelaajana ja yleisen rakkautensa lajia kohtaan kuin talouden. Miehet taas ovat maininneet vastaavissa tutkimuksissa taloudellisen motiivin, eli tilipussin kasvun, sekä pääsyn maineikkaimpiin seuroihin. Naisten motiivit on helppo ymmärtää, koska miesten tavoittelemia vaihtoehtoja on hyvin vähän edes saatavilla. Vain

harva naispelaaja rikastuu; ylivoimainen valtaosa saa ammattilaisena talusasiansa riittävän kuntoon voidakseen keskittyä lajiin, mutta muuten miesten rivitason pelaajienkin taksat ovat kaikkein korkeimman tason naispelaajillekin utopiaa. Voisiko sitä paitsi kukaan edes kuvitella, että maailman paras miespelaaja lähtisi maailman ehkä kuuluisimman jalkapallomaan miljoonakapungista pelaamaan keskisuureen pohjoisruotsalaiseen pikkukaupunkiin?³⁰⁴

Taloudellista eriarvoisuutta on helppoa havainnollistaa käytännön esimerkeillä, jotka yhtäaikaan huvittavat ja surettavat. Esimerkiksi Saksan jalkapalloliitto antoi vuonna 1989 naisten maajoukkueelle korvaukseksi astiaston, kun he voittivat (epävirallisen) Euroopan Mestaruuden. Toisaalta tätä on naureskeltu ja kauhisteltu arvostuksen puutteena, toisaalta on tasa-puolisuuden vuoksi hyvä muistaa ajankohtainen tilanne. Ainakin se, että tämäkin oli huomattavasti enemmän kuin aiemmin. Ja kyseessä oli sentään Villeroy & Bosch.³⁰⁵ Mutta vielä vuonna 2009 tarjous vastaavasta suorituksesta oli 12 000 euroa pelaajaa kohti. Miesten vastaava porkkana oli kolme vuotta myöhemmin, vuoden 2012 EM-kisoissa, 300 000 euroa pelaajaa kohti. Ero oli siis 25-kertainen.

Vuoden 1999 naisten MM-kisojen yhteydessä FIFA:lla ei ollut minkäänlaisia palkintorahoja edes voittajille. Edellisenä vuonna Yhdysvaltain miesten joukkueen jokainen pelaaja oli saanut 25 000 dollaria pelkästä selviytymisestä MM-kisoihin. Yhdysvallat hävisi kisoissa kaikki pelinsä ja jäi turnauksen viimeiseksi. Maailmanmestaruudesta (minkä voittamiseen kukaan ei toki uskonut) jokainen miespelaaja olisi saanut 388 000 dollaria.³⁰⁶ Nämäkin ovat pieniä rahoja verrattuna nykypäivään.

Onneksi sentään vuoden 1999 kisat olivat tuottaneet niin paljon odottamatonta voittoa, että järjestelykomitea ja Yhdysvaltain jalkapalloliitto järjestivät naispelaajille säädylliset

bonukset. Etenkin kun ennen mestaruutta naisten joukkue oli pitkälti elänyt kädestä suuhun ja säästäen kaikesta. Se joutui aina matkustamaan tavallisilla reittilennoilla halvimmilla paikoilla, yleensä heti tupakoitsijoiden osaston takana, eikä harjoitusleireillä ollut edes tarjoilua, vaan pelaajien piti käydä ostamassa välipalansa itse.³⁰⁷ Mutta kaukana tuokin bonus olisi ollut siitä, mitä miehet olisivat saaneet.

Korvausten heikkous ja usein suorastaan olemattomuus tulevat erityisen selvästi näkyviin siellä, missä naiset voivat aidosti korostaa, että he menestyvät kansainvälisellä tasolla paremmin kuin miehet. Erityisesti tämä koskee Yhdysvaltoja, jossa naisten maajoukkue on uhkaillut usein lakkoliikkeellä protestoidakseen maajoukkueiden palkkaepäsuhtaa. Hehän olivat jatkuvasti voittaneet maailmanmestaruuksia ja olympiaturnauksia, kun sen sijaan Yhdysvaltain miehet eivät ole olleet lähelläkään mitään vastaavaa. He ovat jopa kuuluisampia ja suosittumia kuin miespelaajat ja tuottaneet paljon enemmän lipputulaja. Silti he saavat vähemmän. Vuonna 2016 naispelaajat veivät asian palkkadiskriminointina hallinnolliseen oikeuteen ja vuonna 2019 liittovaltion tuomioistuimeen vuonna. Perusteina olivat palkkatasa-arvon ja vuoden 1964 kansalaisoikeuslain loukkaaminen, sillä jälkimmäisessä oli kielletty diskriminointi työpaikoilla ammatinharjoituksessa.³⁰⁸

Palkkakysymys on ollut jatkuva kiistanaihe, ja kun Yhdysvallat voitti vuoden 2019 maailmanmestaruuden, amerikkalaisfanien ”USA, USA”-huudot vaihtuivat välillä muotoon ”Equal pay, equal pay”, mikä levisi muuhunkin katsomoon. New Yorkin voittoparaatissakin muoto oli välillä ”USA, Equal pay”.³⁰⁹

Muistelmissaan Abby Wambach antoi käytännön esimerkin. Naispelaaja kykeni ansaitsemaan yhdessä kaudessa 20 näytöspelistä peruspalkan ja voittobonuksen kera enintään

Megan Rapinoe ottaa näkyvästi kantaa yhteiskunnallisiin asioihin. Kuvassa presidenttitukea palkkatasa-arvoon.¹⁵

99 000 dollaria, vaikka hänen joukkueensa voittaisi kaikki ottelut. Miespelaaja saattoi saada noin kolminkertaisen määrän, ja 100 000 dollaria lisää jopa siinä tapauksessa, että hänen joukkueensa häviäisi kaikki ottelut. NWSL:n pelaajien keskipalkka oli noin kuudesosa MSL:n keskipalkoista, ja voittobonukset hiukan yli kolmasosa.³¹⁰

Paradoksaalisesti menestys oli välillä jopa vahingoksi. Yhdysvaltain jalkapalloliitto koetti pudottaa maaottelujen määrää ja samalla palkkioita vuodesta 2005 alkaen, kun vuoden 2004 olympiavoiton bonukset olivat tulleet kalliimmaksi kuin se oli arvellut joutuvansa maksamaan. Tämä johti palkkataisteluun, jonka pelaajat voittivat maan Olympiakomitean tuella.³¹¹

Samoja lakkouhkauksia on esitetty muuallakin, Australiassa uhkaus jopa toteutui.³¹² Norjassa saatiin aikaan samapalkkaisuus 2010-luvun puolivälin jälkeen.³¹³ Muut Pohjoismaat ovat seuranneet perässä.

Palkkojen lisäksi naistähdet ovat joutuneet puolustamaan naisten jalkapallon oikeuksia myös esimerkiksi silloin, kun FIFA siirsi Kanadassa järjestettävän naisten vuoden 2015 MM-turnauksen keinonurmelle. Pelialustan muutos nosti loukkaantumisriskejä oleellisesti. Yli 40 tähtipelaajaa Yhdysvalloista, Kanadasta, Brasiliasta, Espanjasta, Japanista, Saksasta ja muualtakin haastoi FIFA:n ja Kanadan jalkapalloliiton oikeuteen, ja tapaus sai tukea ja huomiota muiltakin mielipidevaikuttajilta – kuten NBA-tähti Kobe Bryantilta ja näyttelijä Tom Hanksiltä.³¹⁴ Keinonurmelle silti päädyttiin.

Kuvaavaa on myös esimerkiksi tutkija Robert P. Moreiran tekemä havainto. Hän vertaa kahden pelaajan tilannetta, kun FIFA:n vuoden pelaaja -gaalassa palkittiin paras mies- ja naispelaaja vuodelta 2011. Palkinnon saivat miesten puolella Lionel Messi ja naisten puolella Marta. Marta sai kyseisen palkinnon jo viidennen kerran peräkkäin. Siitä huolimatta hän oli sillä hetkellä ammatillisesti koditon: hänen edellinen joukkueensa oli tehnyt konkurssin, eikä hänellä ollut vielä mitään tietoa, missä hän pelaisi seuraavaksi. Marta kiinnittikin FIFA:n huomiota siihen, kuinka vaikea naisten tilanne oli verrattuna miehiin, joilla oli aina paljon enemmän mahdollisuuksia ja valinnan vaihtoehtoja. ”Me teemme kovasti työtä, mutta meidän täytyy aina ajatella, mitä voi tapahtua seuraavana vuonna – onko joukkuetta ja pelipaikkaa.”

Kun Yhdysvallat kokosi joukkuetta vuoden 2012 olympialaisiin, 31:stä harjoitusleirille kutsutusta pelaajasta 20 oli ilman voimassa olevaa seurajoukkuesopimusta. Kahdeksan vuotta aiemmin pelaajilta oli kadonnut koko sarja alta vain muutama

päivä ennen MM-kisoja. Tällaisiakin tilanteita on täysin mahdollonta edes kuvitella miesten puolella.³¹⁵

Ei olekaan ihme, että jopa suurimmat tähtipelaajat joutuivat 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä edelleen satsumaamaan opiskeluun ja ammatin hankkimiseen. Alex Morganin kaltainen supertähti mainitsi muistelmissaan, ettei todennäköisesti eläisi ikuisuuksiin pelaamalla jalkapalloa, joten oli elintärkeää saada vahva akateeminen tausta.³¹⁶ Nadine Angerer mainitsee, ettei maajoukkueessa ollut 2000-luvun alussa ainuttakaan pelaajaa, joka ei olisi samaan aikaan opiskellut tai ollut vähintään puolipäivätoisissa.³¹⁷ Angerer opiskeli ensin fyysisesti hyvin raskasta näyttämölavastustyötä ja pelastustointia. Näiden käytyä liian rasittavaksi urheiluharrastukselle hän vaihtoi fysioterapian opintoihin ja sai ne päätökseen hiukan ennen vuoden 2007 MM-kisoja.³¹⁸

Eniola Alukon toinen urapolku oli poikkeuksellisen kunnianhimoinen. Hän luki pelaamisen sivussa itsensä juristiksi, ihanteenaan kirjan *Kuin surmaisi satakielen* asianajaja Atticus, joka vastusti rotusortoa Yhdysvaltain etelässä. Edes vuoden 2005 EM-kotikisojen yhteydessä opiskelua ei voinut unohtaa edes omana pelipäivänä. Alukon oli osallistuttava tenttiin jopa päivänä, jolloin Englanti pelasi Tanskaa vastaan, ja kiirehdittävä suoraan tentistä otteluun.³¹⁹

Kukaan ei varmaankaan voi kuvitella, että Messin tai Ronaldon olisi tarvinnut edes pohtia tällaisia asioita.

Toimijoita: naisvalmentajat ja -erotuomarit

Vielä 1990-luvulle tultaessa oli jokseenkin normi, että naisjoukkueiden valmentajat olivat miehiä. Koulutettuja naisvalmentajia yksinkertaisesti oli tuskin ollenkaan.

Tämä näkyi myös ylimmällä tasolla. Arvoturnauksissa ei ollut tavatonta, että maajoukkueen valmentaja oli nainen, ja se saattaa yhä olla jopa yleisempää kuin muissa palloilulajeissa. Mutta kyllä se vielä 1990-luvulla poikkeuksellista oli. Tämä ei kuitenkaan ollut muutettavissa välittömästi, koska huippuvalmentajaksi ei voinut tulla ilman koulutusta ja riittävää kokemusta.

Yhdysvaltoja, Ruotsia ja Brasiliaa maajoukkueetasolla valmentanut Pia Sundhage on muistellut:

Olin yleensä ainoa nainen joukossa. Kaikki nauroivat minulle vuonna 1984, kun opiskelin B-lisenssiä. Kun opiskelin A-lisenssiä vuonna 1990, ihmiset edelleen kyselivät: ”Mitä hän täällä tekee?”. Opiskellesani Kölnissä jalkapallo-opettajan lisenssiä yhdessä 29 miehen kanssa esiintyi kommentteja, joista mieliuumin en puhu.³²⁰

Ruotsalainen Pia Sundhage on legenda sekä pelaajana että valmentajana.¹⁶

Vuonna 2012 Saksassa oli 117 naisella joko jalkapallo-opettajan tai A- tai B-tason valmentajan lisenssit. Miesten vastaava luku samaan aikaan oli 5902.³²¹ Vuonna 2019 Norjassa

15 % valmentajista oli naisia, mutta UEFA Pro lisenssin haltijoista naisia oli vain 5 % ja UEFA A-lisenssin suorittaneista 3 %.³²² Lisäksi on muistettava, että Saksa ja Norja ovat sentään naisten jalkapallon edelläkävijöitä.

Toisaalta maajoukkueisiin alkoi ilmaantua naisvalmentajia varsin nopeasti. Usein he olivat entisiä pelaajia. Saksassa tällaisia olivat esimerkiksi Tina Theune-Meyer ja Silvia Neid, Ruotsissa Marika Domanski Lyfors ja edellä jo mainittu Pia Sundhage, Englannissa Hope Powell, Yhdysvalloissa April Heinrichs ja Jill Ellis (Ellis pelasi tosin itse vain opiskeluaikoihin). Miesvalmentajia näkee silti heitäkin usein, ja pyrkimättä mihinkään tieteellisesti edustavaan otokseen voi sanoa, että maajoukkueetasolla pelaajat ovat arvostaneet tai arvostelleet naisia hyvin samanlaisin argumentein kuin miesvalmentajia. Esimerkiksi Powellia pelaajat pitivät kovin tiukkana ja autoritaarisena: ”erimielisyydestä ulos”, kuten eräs naispuolinen jalkapallojournalisti tiivistää.³²³

Heinrichsin amerikkalaispelaajat puolestaan savustivat ulos tämän toimesta jopa menestyksen hetkellä. Veteraanipelaajat olivat jo pidemmän aikaa halunneet hänestä eroon, ja vuoden 2004 olympiakisojen jälkeen he saivat tahtonsa läpi. Yhdysvaltain jalkapalloliiton puheenjohtaja ei tosin suostunut erottamaan Heinrichsia, mutta tämä pyysi itse eroa, kun pelaajat lähettivät hänelle suoraan kirjeen, jossa vaadittiin hänen eroaan. Edes kirjeen muodot eivät olleet kohteliaita: pelaajat ilmoittivat, että Heinrichs ei ollut pätevä toimeensa, hän oli huono johtaja, hän oli vieraannuttanut useita pelaajia itsestään eikä hänen johdollaan kyettäisi voittamaan.³²⁴ Viimeisin argumentti oli sinänsä erikoinen, että juurihan Heinrichsin johdolla oli voitettu olympiakulta.

Monilla pelaajilla oli vaikeuksia Ellisinkin kanssa. Sen sijaan Sundhagesta esimerkiksi Morgan antaa muistelmissaan hyvin positiivisen kuvan, ja hänkin viittaa ruotsalaisten tasaiseen ja ammattimaiseen luonteeseen.³²⁵

Viime kädessä jalkapallo on tulosurheilua, ja niin naisilla kuin miehillä paikka on ollut liipasimella yhtä herkästi aivan

samoista syistä: onko menestystä tullut vai ei, ja tuleeko valmentaja toimeen joukkueen kanssa. Alemmalla sarjatasolla voi olla niin, että seuran miespuolisten omistajien toleranssi miesvalmentajan heikkoa menestystä kohtaan on ehkä pidempi. Mutta mikään joukkue ei viime kädessä katso muuta kuin lopputulosta.

Sen sijaan on hyvin harvinaista, että nainen valmentaisi miesten joukkuetta. Huipputasolla tätä ei ole vielä nähty. Senkin kuitenkin pitäisi kuulua niihin kysymyksiin, joihin vastaus määräytyy lopputuloksen perusteella. Toistaiseksi huippujoukkueet ovat pitäneet sellaista ratkaisua riskinä, etenkin kun miesvalmentajia on tarjolla yllin kyllin.

Joskus tämä kysymys muuttuu naisvalmentajien korvissa hiukan banaaliksikin. Tämä näkyi esimerkiksi Sundhagen kommentissa, kun häneltä kysyttiin Saksassa vuoden 2003 MM-finaalin yhteydessä, voisiko nainen valmentaa miesten joukkuetta. Sundhage vastasi: ”Annapa minun esittää sinulle kysymys: sujuvatko asiat naispuolisen kanslerin johdolla Saksassa? Angela Merkel johtaa koko hemmetin maata. Selvästi se toimii.”³²⁶

2000-luvulla alkoi olla jo normi, että naisten maajoukkueiden valmentajat olivat naisia. Tilanne ei ainakaan enää ole sellainen, että päteviä naisia ei olisi tarjolla, ja miesvalmentaja saattaa ehkä olla jo hiukan huonoa brändiä.

Sveitsiläisiä käytäntöjä tutkineet Sinning ja Pargätzi ovat vertailleet miehiä ja naisia valmentajina. Perinteinen näkemys on heidän mukaansa ollut, että miehiä on pidetty suorituskeskeisinä ja auktoriteettiin nojaavina valmentajina, kun taas naisille on tyypillistä myötäelämiskyky, kärsivällisyys, luovuus, yhteistyökyky ja reiluus, ylimalkaan empaattisuus. Tämä on usein tiivistetty muotoon, jonka mukaan miehet ovat *produktorientiert* (tuotoskeskeisiä) ja naiset *prozessorientiert* (prosessi-

keskeisiä). Sinningin ja Pargätzin tulosten mukaan kuva on yksinkertaistettu; naisvalmentajat ovat omasta mielestään hekin hyvin tuotoskeskeisiä, eli menestyksellinen lopputulos on hyvin tärkeää.³²⁷ Williams puolestaan viittaa siihen, että naisvalmentajat yleensä sopeutuvat vallitseviin rakenteisiin ennemmin kuin hakevat yhteistyötä keskenään ja tukea toisistaan.³²⁸

Toiset tutkijat käyttävät varsin kärjistäviä ilmaisuja: ”Miespelaajan täytyy osoittaa kyvyttömyytensä, ennen kuin hän menettää hyväksynnän, naisen täytyy osoittaa ensin kykynsä saavuttaakseen saman tunnustuksen, joka miehellä on jo aloittaessaan.”³²⁹ Tai että naisvalmentajia torjutaan olettamalla, että heiltä puuttuu itseluottamusta ja että heidän pitää itse saada muutos aikaan. Silloin syyllistetään naisia itseään näiden huonosta asemasta ja käytetään sukupuolittunutta diskurssia naisten kokemuksista ja kyvyistä, jotta voitaisiin kieltää organisaatioiden vastuu ja torjua väitteet seksismistä.³³⁰

Tämä on varmasti totta monissa tapauksissa. Tällaiset ilmaisut kuitenkin muistuttavat salaliittoteorioita, ja ne luovat käsityksen, jonka mukaan kaikille miehille olisi automaattisesti heti tarjolla kaikki mahdolliset paikat eikä niihin pääsyyn ja niissä pysymiseen olisi mitään muuta kriteeriä kuin sukupuoli. Työttömien tai hyvin vaatimattomien seurojen valmentajina toimivien miesvalmentajien armeija tuskin tunnistaisi noin dikotomisoivia väitteitä.

Tyypittelyissä on syytä välttää liian suoraviivaisia oletuksia, koska jokainen valmentaja on oma henkilönsä. Lähtötilanteella on rakenteellisia vaikutuksia, mutta jokainen on oma persoonansa omine taipumuksineen, sukupuolesta riippumatta.

Itse kentällä peliä lähestytään arkisemmalla tavalla. Esimerkiksi eräässä tutkimuksessa haastateltu naisvalmentaja

piti monessa suhteessa sukupuolta etuna, kun hän valmensi tyttöjä: ”Tyttöjä pitää välillä halata, he tarvitsevat paljon... ystävällisyyttä ja kiintymistä, se on heille kovin tärkeää. Juuri tänään aiemmin halasin yhtä heistä ja mietin, ’No niin, mies ei tosiaan voisi tehdä näin.’”³³¹ Naisvalmentajat näkevät muutenkin itsessään vahvuuksia, joita miehillä ei ole. He katsovat olevansa empaattisempia ja joustavampia. Eräs heistä viittasi omassa haastattelussaan hyvin maanläheiseen asiaan: mies ei ymmärtäisi, että joku pelaaja ehkä raivoaa kuukautisvaivojen takia.³³² Tutkijoista ruotsalainen Inger Eliasson viittaa siihen, että naisten jalkapallo yleensäkin luo myös itselleen omaa tilaa, kun se korostaa pelinsä eroavuutta miehistä ja niitä elementtejä, jotka miehiltä puuttuvat. Näitä ovat läheisyys, kyky jakaa asia muiden ihmisten kanssa ja toisten tukeminen.³³³

Viime kädessä todennäköisesti valmentajien kansalliset ja paikalliseen laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin ja pelikulttuuriin liittyvät erot ovat merkittävämpiä kuin sukupuolen aiheuttamat.

Sekin on ikuisuuskysymys, ovatko naiset täysin erilaisia valmennettavia kuin miehet. Persoonalliset erot ovat tässäkin varmaan suurin tekijä. Toisaalta esimerkiksi Yhdysvaltain 1990-luvun naisten maajoukkueen ja Pohjois-Carolinan yliopiston valmentaja Anson Dorrance mainitsi myöhemmin, että eroja selkeästi oli. Valmentajan piti ensin ansaita pelaajien luottamus ja puhua näille asiallisesti: huutaminen samaan tapaan kuin miehille ei saanut mitään aikaan. Jokaisen pelaajan kanssa oli saavutettava henkilökohtainen luottamus. Saman piirteen vuoksi naisista oli myös helpompi saada todella yhteen hiileen puhaltava joukkue: he pystyivät saavuttamaan toistensa kanssa paremmin saman aaltopituuden kuin miehet keskenään.³³⁴

Toisaalta usein viitataan myös siihen, että jos suunnitelma A ei toimikaan, naiset eivät rohkene lähteä soveltamaan valmentajan ohjeita, vaan noudattavat loppuun asti valmentajan määräyksiä. Tässäkin on varmasti hyvin paljon persoonallisia eroja.

Mutta hyvin, hyvin harvinaista on toki edelleen, että miesjoukkueet uskallettaisiin asettaa naisvalmentajan alaisuuteen. Sellaista tapahtuu lähinnä fiktiossa, kuten norjalaissarjassa *Kotikenttä*, sillä sellaisesta asetelmasta saa monestakin näkökulmasta kiinnostavaa draamaa. *Kotikentässä* nainen nimitettiin kuvitteellisen mestaruussarjatasoisen miesjoukkueen valmentajaksi, mistä saatiin aikaan lukuisia juonenkäänteitä ja kiinnostava kuva naisen asemasta. Kyseessä oli toki monessa suhteessa saippuasarja, mutta se tavoitti monia alan stereotypioita ja käsitteli niitä ainakin maallikon silmin hyvin uskottavasti, ja erinomaisen näyttelijätyön kautta.

Hiukan vastaavassa asemassa ovat naiserotuomarit. Heitäkin alkoi ilmestyä vasta vähitellen, kun piti ensin järjestää koulutus ja saada kokemusta. Aluksi oli väistämätöntä, että erotuomarit olivat miehiä. Nykyään naisten otteluissa näkee tuskin lainkaan muita kuin naiserotuomareita, ja näitä on välillä miestenkin otteluissa. Yleensä ei kuitenkaan ylimmillä tasoilla, ja useammin avustavina kuin päätuomarina.

Sukupuoli on harvoin naiserotuomareille eduksi, kun he ovat miesten peleissä. Naiserotuomarit ovat brittiläisissä tutkimuksissa viitanneet siihen, että jos he tekevät virheen – tai katsojat olettavat heidän tehneen virheen – niin selityksenä on aina heidän sukupuolensa. Se liitetään yleiseen käsitykseen, että eiväthän naiset ymmärrä jalkapalloa, joka on oikeasti miesten peli, eivätkä tunne edes sääntöjä kunnolla.³³⁵ Eräs naiserotuomareista kuuli, kuinka katsojan mielestä ”women refs. are f***ing s**t”³³⁶. (lukija voi kääntää haluamallaan tavalla)

Monilla naiserotuomareilla onkin se tunne, että kun he tuomitsevat miesten pelejä, pelaajien lähtökohtana on epäillä, osaako hän tehtävänsä – koska hän on nainen. Paineet todistaa asiantuntemus ja voittaa auktoriteetti ovat suuria. Niitä lisää se, että samalla usein tuntee todistavansa ei vain omaa, vaan myös oman sukupuolensa kelpoisuutta. Toisaalta kokemuksena on myös, että paineet ovat voitettavissa, kun heti osoittaa, että taitaa hommansa. Varjopuolena on se, että pitää tavaltaan osoittaa olevansa ”miehen kaltainen” – tiukka ja jämäkkä.³³⁷

Lisäksi tunnetut nimet miesten puolelta eivät hekään anna aina kovin hyvää esimerkkiä. Vuonna 2006 silloinen Lutonin valmentaja Mike Newell, entinen pelaaja, joka oli pelannut parhaat vuotensa Evertonissa ja Blackburnissa 1990-luvulla, ärjyi ottelun naispuoliselle erotuomarille: ”Mitä naiset täällä tekevät ---Hänen ei pitäisi olla täällä, tiedän, että tämä kuulostaa seksistiseltä, mutta minä olen seksisti.” Entinen Arsenal-pelaaja Perry Groves kyseenalaisti, voiko nainen olla erotuomarina miesten pelissä, ja kyseli muun muassa, pitäisikö naisia kieltää tuomitsemasta otteluja ”heidän kuukauden aikansa” (varsinaisesti hän tarkoitti yleisempää miesten käyttämää käsitettä ”vaikeat päivät”), koska he ovat silloin tunteellisempia, masentuneempia tai aggressiivisempia. Ja kun Rudi Völler kyllästyi vuonna 2011 miespuoliseen erotuomariin, hän huusi tälle ohjeeksi, että tämän pitäisi mennä viheltämään naisten pelejä.

Tosin Newell sai sanomisistaan sakkoja 6500 puntaa ja joutui pyytämään julkisesti anteeksi.³³⁸

Vuonna 2021 Borussia Mönchengladbachin nuorten miesjoukkueen valmentaja loukkasi naispuolisia erotuomareita ja sanoi, etteivät naiset kuulu jalkapallokentälle. Hän sai rangaistukseksi sakot, parin ottelun pelikiellon ja velvollisuuden valmentaa seuran naisjoukkuetta lyhyen aikaa. Bundesliigan nais-

joukkueet paheksuivat rangaistusta aivan liian löysäksi ja katsoivat sen loukkaavan naisia. Sehän sisälsi ajatuksen, että naisjoukkueen valmentaminen on rangaistus. Heidän mukaansa kyse oli ollut diskriminoinnista, ja tällainen ”rangaistus” teki nimenomaan heidät naurettaviksi.

Tämä on täysin pätevä näkökulma. Takana lienee tosin ollut ajatus, että tällainen asetelma olisi valmentajalle itselleen kasvattava nöyryytys, ottaen huomioon sen mauttomuuden, jonka hän oli lausunut. Hänellä ei olisi helppoa sellaisten valmentettavien keskellä, jotka olivat perustellusti vihamielisiä. Tosin kasvatuksellinen vaikutus on jäänyt minimaaliseksi, jos kyseessä oli, kuten naisten vastineessa todettiin, vain parin tunnin tehtävä.

Toisaalta, kuten eräs naiserotuomari totesi, kun herjauksia tulee, niin varsinaisesti niiden kohteena on hänen tekemänsä päätös. Sukupuoli on huutelijalle tavallaan tarjolla ensimmäiseksi tekosyyksi huudella, koska se on hänen näkyvin ulkoinen piirteensä. Kaljua tai lihavaa mieserotuomaria nimitellään samanlaisessa yhteydessä näiden piirteiden mukaan.³³⁹

Tämä pitää varmasti paikkansa: on hyvin epätodennäköistä, että katsoja lähtisi ivailemaan ja parhaamaan naiserotuomaria, joka tekee hänen kannattamansa joukkueen kannalta suotuisia päätöksiä. Epäsuotuisia päätöksiä tekevä mies ei saisi mitään armoa; huutelu ei vain silloin liity sukupuoleen, vaan liikkuu perinteisellä ”puusilmä”-, ”lahjottu”- tai jääkiekossa ”seepra”-tasolla. Sukupuoltaan hän ei joutuisi perustelemaan, lukuun ottamatta sitä, että herkästi saattaa tulla vihjauksia suuntautumisesta omaan sukupuoleen, eikä hän joutuisi kokemaan naiserotuomarien tavoin seksistisiä huutoja.

Naiset jalkapallofaneina

Isäni asetti veljeni television ääreen katsomaan FA Cupin finaalia, mutta antoi minulle ja sisarelleni tikkarit ja käski meitä mennä leikkimään hiljaa yläkertaan. Tunsin itseni torjutuksi. Miksi minä en ollut tarpeeksi tärkeä, jotta minut olisi kutsuttu katsomaan? Isäni vain oletti, että jalkapallo on poikia varten.³⁴⁰

Urheilukenttiä, etenkin jalkapallostadioneita, ja aivan erityisesti niiden katsomoita, on usein mainittu viimeiseksi miehiisyyden areenaksi. Osittain tämän vuoksi jalkapalloa pidettiin eräässä vaiheessa monissa feministisissä, homoseksuaalisissa ja eräissä vasemmistopiireissä hegemonistisen maskuliinisuuden symbolina. Tosin tästä suhtautumisesta ei ole enää vähään aikaan ollut ainakaan samanlaisia torjunnan merkkejä.³⁴¹

Joka tapauksessa nainen on ollut poikkeus jalkapallokatsomoissa, suorastaan outo lintu. Sovitakseen joukkoon hänen täytyi olla erityisen ”jätkämäinen” tai sitten satunnainen vieras, jota siedettiin esimerkiksi kaveriporukan jonkun edustajan tyttöystävänä ja josta oletettiin, että tuskin tulee kovin monta kertaa mukaan häiritsemään miehistä yhteyttä. Tässäkin on kyse stereotypioista, mutta aika paljon on tavoitettu erään tutkijan toteamuksessa: ”Miehen oletetaan olevan urheilufani, ellei hän sano, ettei hän ole... naisen ei ole määrä olla urheilufani, ellei hän todista, että hän on.”³⁴²

Näin ei ole aina ollut. 1800–1900-luvun vaihteessa eri maissa oli jopa tyyppillistä, että katsomo oli keskiluokkaista, ja mukana oli naisia, jotka olivat pukeutuneet kuin porvarilliselle piknikille.³⁴³ Muutos tapahtui, kun jalkapallon seuraamisesta tuli työväenluokkainen massailmiö. Urheilukatsomosta tuli monien naisten silmissä vieras, joillekin suorastaan pelottava paikka, jossa vallitsi ”oluen, väkivallan ja testosteronin ilmapiiri”. Joitain naisia kuitenkin tämä voi viehättää siinä missä miehiäkin.³⁴⁴ Jotkut kokevat miehisen seuran vastaavan enemmän

heidän omaa luonnettaan, koska siinä asiat sanotaan suoraan.³⁴⁵ Kyse on nimenomaan miesten otteluista, sillä vastaavaa ilmipiiriä ei esiinny naisten otteluja seuraavassa yleisössä.

Fani-ilmiöitä käsittelevissä tutkimuksissa ovat usein käsitteellisinä instrumentteina ”doing gender” ja ”maskuliininen hegemonia”. Ensimmäisellä viitataan sukupuolen mukaiseen tai siitä poikkeavaan käytökseen, jälkimmäisellä siihen, että fani-ilmiöissä on kyse miesten malleista miesten ympäristössä, samoin kuin yhteiskunnassa yleensä. Suurin osa näistä malleista perustuu sosiologisiin tutkimuksiin ja pyrkii muuttamaan ilmiötä – pois päin maskuliinisesta hegemoniasta.

Fanit itsessään harvemmin miettivät asioita teoreettisesti. Naisfanien tarinoissa on alkupisteenä usein se, että he ovat olleet jollain tavalla ”Daddy’s Girl” ja menneet isän mukana katsomaan otteluja – joko sen takia, että veljiä ei ole tai että näitä on useita, ja on tuntunut luonnolliselta olla näiden kaltaisen.³⁴⁶ Toisaalta usein tuloksena on myöhemmin ollut eräänlainen no-win-tilanne ja yksinäisyyskokemus: vanhempana ei tunne kuuluvansa kunnolla sen enempää miesten kuin naisten joukkoon. Omat elämänpiirit suuntautuvat yhteiskunnassa yhä enemmän naisten joukkoon, mutta näiltä muilta puuttuu vastaava fanituskokemus ja ymmärrys sitä kohtaan.³⁴⁷

Samaan aikaan on vaikeaa tulla otetuksi vakavasti itsenäisenä fanina, kun ei enää kulje otteluissa isän tai veljien mukana. Maskuliinisen joukon keskellä useimmat miesfanit katsovat, että naisen pitäisi vain olla söpö. Hyväksyntää voi kuitenkin saada osoittamalla kokemuksensa ja tietämyksensä: ”Naiseksi tiedätkin paljon.” Kun huutaa tarpeeksi usein ja tarpeeksi kiivaasti mukana, voi saavuttaa miesten joukossa ”honorary bloke”-aseman.³⁴⁸

Mutta nimenomaan ”bloke”. Monilla naisfaneilla on kokemus, että laaja tietopohja ei ole eduksi, jos he ovat itse kiin-

nostuneita jostain miesfanista. Jalkapallosta tietäviä naisia ei pidetä attraktiivisina tai ajatella, että koska tuo tietää jalkapallosta, meillä on muutenkin jotain yhteistä. ”Se ei välttämättä tee kovin seksikkääksi”, eräs naisfani tiivistää. Osa on niitäkin, jotka menevät ensi sijassa katsomaan miehiä, joko pelaajia tai faneja. Tosin näihin tuskin kuuluvat ne, jotka ovat osoittaneet nimenomaan jalkapallotietämystä.³⁴⁹

Mutta voi olla, että juuri tietämättömät vetoavat miesfanien mielessä siihen rooliin, mikä naisille heidän mielestään kuuluu. Kuten puolalaiset tutkijat Kossakowski, Antonowicz ja Jakubowska tiivistävät, miesfanit antavat naisille lähinnä kolme roolia: ”partners, mothers, tomboys” – vapaasti suomennettuna kumppanit, äidit, naisjätkät.³⁵⁰ Jostain syystä he eivät listaa mukaan seksualisoitua naista tai naiseutta tai ”akkamaisuutta” ja ”neitimäisyyttä”, jotka projisoidaan vastustajan pelaajiin ja faneihin.

Jos nainen haluaa nimenomaan olla fani, niin miehisessä fanijoukossa on pitänyt toimia kuten fani eikä kuten nainen. ”Kun menen katsomaan jalkapalloa, en ole nainen.” Seksististen laulujen osalta on pitänyt vain hyväksyä, että tällaista tämä on; jos ei miellytä, ei kannata tulla paikalle. Tavallaan hyväksytään, että jalkapallokatsomo on ensisijaisesti jonkinlainen miesten oma tila ja yhdytään jopa seksistisiin huutoihin, kuten lauluun ”get your tits out for the lads”. Tai esimerkiksi Saksassa alistutaan huutoihin ”Kleine Maus, zieh dich aus, mach dich nackig!” (pikkuhiirilainen, riisu vaatteesi, ole alasti). Jotkut naisfanit puolestaan saattavat muodostaa oman ryhmän ja ottaa sille seksuaalisväritteisiä nimiä uhmakkaana vastauksena miesten seksismiin, ja he voivat saada kyseisten miesfanien hyväksynnän porukkaan sopivasta huumorintajusta.

Yhdessä suhteessa naiset rajataan pois: niin nais- kuin miesfanien oletuksena on, että naiset eivät osallistu tappeluihin.

Perinteisen miesfanin lähtökohta on, että naiset ovat tappe-
luissa puolueettomia, ja jos joku ei noudata tätä, niin oman
joukon naisia on puolustettava. Toki mukana saattaa olla
naistenkin osalta yksilöitä, joilla on samanlainen huligaani-
identiteetti ja jotka tappelevat yhtä hurjasti kuin miehet, mutta
he ovat poikkeuksia.³⁵¹

Jotkut naisfanit puolestaan painottavat, että he eivät kos-
kaan seuraa paikan päällä naisten pelejä. Jopa eräs itse aiem-
min pelannut tanskalaisfani sanoi naisten pelin olevan ”boring”,
ja monet muutkin pitivät naisten ja miesten jalkapalloa aivan
kuin eri lajeina. Toisaalta seuran fanittaminen oli vienyt mielen-
kiinnon myös siltä, että seuraisi edes miesten maajoukkueen
pelejä.³⁵²

Yleistä fanaattisuutta voi olla siinä kuin miehilläkin. Esi-
merkiksi eräät brasilialaiset naisfanit kokivat, että jos on tulossa
oman joukkueen peli, silloin ei pysty tekemään mitään muuta:
ei mennä luentokursseille, ei bilettämään, ei kaveri- tai työ-
peräisiin tapaamisiin, eikä kyetä näkemään omaa itseä minään
muuna kuin osana joukkueen kannatusta. ”Fanaattinen nainen
on henkilö, joka rakastaa, pitää, pistää kaiken yläpuolelle,
jolle se [fanitus] on prioriteetti, joka tekee asioita, joita hän ei
normaalisti tee, sillä hän on fanaatikko. --- Fanaattisuudessa
menetät hiukan järkesi. Kun Grêmio häviää tai tapahtuu jotain
muuta, teen asioita, joita en normaalisti tee --- menetän ratio-
naalisuuteni.” Fanitus voi sanella ihmisuhteetkin – ainakin
hetkeksi. Poikaystäväksi kelpaa vain saman seuran kannattaja,
ja jos näin ei ole, ei ainakaan katsota samoja otteluita. Toisaalta
joukko on edelleen paljon pienempi kuin miehillä: Brasiliassa
noin 70 % naisista ilmoittaa tukevansa jotain joukkuetta, mutta
vain kuusi prosenttia menee katsomaan pelejä.³⁵³

Vanhat fanituksen mallit ovat kuitenkin muutoksessa.
Monet tutkijat korostavat, että naiset luovat oman fanituskult-

tuurinsa ja -tapansa.³⁵⁴ Siinä voidaan uudella tavalla ”do gender”, kuten edellä jo mainittu termi kuuluu. Näissä fanituksissa ei oikeastaan ole oleellista, seurataanko nais- vai miesjoukkueiden peliä.³⁵⁵ Kokemus näistä kahdesta on tosin sikäli erilainen, että miesten peleissä saadaan kokemuksia valtavista yleisömasoista, sen sijaan parhaatkin naisjoukkueet pelaavat eri stadioneilla kuin miehet ja katsojamäärät lasketaan vain tuhansissa, kärkiotteluiden ja derbyjen kaltaisissa tapauksissa ehkä 10 000 – 20 000:n luokassa.³⁵⁶ Pia Sundhage tulkitseekin, että suurimmat erot miesten ja naisten peleissä eivät ole pelin laadussa tai urheilullisuudessa, vaan kokemuksessa: ihmiset tuntevat median kautta miespelaajat, pystyvät fanittamaan näitä, ja on paljon inspiroivampaa pelata 15 000:n kuin 500–1000:n katsojan edessä.³⁵⁷

Uudenlaisesta, rauhallisemmasta ja iloisemmasta fanittamisesta kertoo myös se, että katsomon tiettyjen osien on tarkoitus olla, kuten termi Saksassa kuuluu, ”Familienblock”: perheille tarkoitettuja ja turvallisia.³⁵⁸ Naisten ottelujen katsomorauhallisuudesta, kokemuksen perhekeskeisyydestä ja pyrkimyksestä liittää niihin muitakin tapahtumia ja kokemuksia kuin pelkkä ottelu onkin voinut tulla myyntivaltti. Samalla sisälle rakennetaan käsitystä, että naisten jalkapallo on tavallaan reilumpaa ja moraalisempaa, koska siinä ei ole katsomossa miesten pelin ja katsomon kaltaista ”heimosotaa” ja väkivaltaa eikä kentällä vammojen teeskentelyä. Kuuluisista miespelaajista esimerkiksi Ian Wright on kehunut, että niihin peleihin voi tuoda tyttäretkin mukaan.³⁵⁹

Yksi naisfanien toimintakenttä on ollut sosiaalinen media, jossa keskenään hyvin erilaiset faniryhmät ovat voineet luoda omia tilojaan. Näissä on olemassa paljon ”women-only” ryhmiä. Niissä suhtaudutaan fanitettuun joukkueeseen samalla tavalla kuin miehet tekevät, mutta se tehdään omassa tilassa, ja

voimaannutaan esimerkiksi jakamalla ryhmän sisällä kuvia Instagramissa.³⁶⁰

Monien naisten harjoittamassa fanittamisessa on joka tapauksessa keskeisempää tapahtuma kokonaisuudessaan ja sosiaalinen yhdessäolo, ei ainoastaan ottelussa käymisen urheilullinen osuus. Perinteisten fanien kannalta tällainen fanitus edustaa kuollettavan tylsää keskiluokkaisuutta, joka pilaa vanhan tunnelman. Toisaalta tämä strategia on luultavasti sopivin nimenomaan laajentamaan naisten jalkapallon fanipohjaa, sillä se tarjoaa paljon enemmän kuin sen perinteisen kaljan, makkaran ja miehisen örvellyksen.

Onko tämä sitten sitä miesten viimeisen linnakkeen valtaamista? On ja ei. Vaikka perinteinen huliganismi ja maskuliinisuus eivät ole kadonneet, niin edellä kuvattu keskiluokkaisuus on laajalti toteutunut ilmiö miestenkin katsomoissa. Muutenkaan ei oleteta, että lauantai-iltapäivän peliin siirrytään yhdestä työpaikasta yhdessä joukossa. Kyse on laajemmasta yhteiskunnallisesta trendistä ja siitä, että fanituksen muotoja ja tapoja voi olla yhä enemmän.

Fanitukseen liittyy tavallaan myös se, että naisten jalkapallosta on yhä enemmän merkkejä populäärikulttuurissakin. Tunnetuin lienee elokuva *Bend it like Beckham*, johon liittyy toisenkinlainen vanhan toiseuden ja uuden identiteetin näkökulma. Elokuva kertoo kahdesta jalkapalloa pelaavasta ystävästä, joista toinen on aasialainen ja joutuu salaamaan harrastuksensa vanhoilliselta perheeltään, etenkin äidiltään. Tämän mielestä tytön pitää tähdätä vain naimisiin samaa kansalisuutta ja uskontoa edustavan miehen kanssa ja sen vuoksi tulee opetella hyvä ruoanlaittotaito.

Elokuva on valtaosin viihteellinen, minkä vuoksi tutkijat ovat kritisoineet sitä. On esimerkiksi valitettu, että se pohjautuu stereotyyppioihin ja antaa liian ankean kuvan brittiläis-aasia-

laisten naisten mahdollisuuksista harrastaa jalkapalloa ja muuta urheilua. He ovat riippumattomampia kuin elokuvassa esitetään.³⁶¹ Toisaalta on muistutettu, että feel-good-luontees- taan huolimatta elokuva ajaa kaksinkertaista empansipatorista näkökulmaa: toinen päähenkilöistä vapautuu sekä naisen epä- tasa-arvoisesta asemasta että omasta vanhasta kulttuuristaan ja voittaa mahdollisuuden harrastaa sitä, mitä haluaa, jopa ryhtyä ammattilaiseksi.³⁶²

Bend it like Beckham ei ole ainoa elokuva, joka käsittelee naisten jalkapalloa. Usein mainitaan myös brasilialainen elo- kuva *New Wave*, joka filmattiin vuonna 1983. Se kuuluu aikaan, jolloin diktatuuri oli murenemassa ja oli nousemassa uuden- laisia, liberaalimpia näkemyksiä yhteiskunnan joka lohkolla. Tämä koski myös miesten ja naisten rooleja ja jalkapalloa. Vuoden 1941 laissa säädetty kielto naisille pelata jalkapalloa oli purettu, ja jalkapallon hypermaskuliininen kuva sai uusia vivahteita. *New Wave* oli hyvin kokeileva elokuva, jossa jalkapallo oli sukupuolten uusien roolien kenttä, ja tehokeinona käytet- tiin miespelaajien, jopa todellisten, pukemista naisten vaattei- siin, sekä asettamista naisten seksisymboleiksi. Keskeistä oli myös homoseksuaalisten miesten kuvaaminen. Naiset pelasivat jalkapalloa ja kokivat tekevänsä niin itsensä takia. Lisäksi he kohtasivat ympäristön ennakkoluuloja ja pitivät päänsä.³⁶³

Ja onhan Suomikin kunnostautunut tällä areenalla: *FC Venus* oli sekin hyvin viihteellinen ihmissuhde-elokuva, mutta idea lähti kansainväliseenkin menestykseen, kun sama tarina filmat- tiin Saksassa.

Jalkapallon seksistinen katse: lesboja vai barbeja?

U.S. Women's Team Looking Good:

Sex Appeal Part of the Story (Boston Herald)

Uncover Story: Soccer Has Sex Appeal (Chicago Sun-Times)

Get Real: Sex Appeal Does Count (Washington Times)

*Talented, Athletic, Sexy – That's U.S. Soccer Team
(Memphis Commercial Appeal)*

*Talented and Sexy: U.S. Team Has It All (Orlando Sentinel)
Success of the '99 Women's World Cup Is...*

Looking Good (Los Angeles Times)

*The Babe Factor in Soccer Team's Success
(Scripps News Service)³³⁶⁴*

Nämä olivat amerikkalaislehtien otsikoita vuonna 1999 naisten maajoukkueen menestyksen huumassa. Ne ovat riittävän ymmärrettäviä sellaisinaan, etenkin kun käänöksessä saattaisi kadota jotakin. Se, mitä niissä haluttiin tuoda pelaajista esille, oli jotain muutakin kuin urheilua.

Naisiin jalkapalloilijoina ovat liittyneet samanlaiset rajoitukset ja rooliodotukset kuin muillakin sektoreilla, ja vielä keskimääräistä vahvempina. Sellaisiin ovat lukeutuneet myös seksismi ja erotisointi, tai ainakin se, että naiset nähdään sukupuolensa edustajina. Itse asia uhkaa jäädä taka-alalle.³⁶⁵

Jo historiassa on usein oletettu, että naisten urheilua seuraavat miehet eivät katsele sitä pelin takia. Tässä kritiikissä sadan vuoden takaiset vanhakantaiset konservatiivit ja uuden ajan feministit ovat lähellä toisiaan. Molemmat paheksuvat sitä esineellistävää katsetta, jolla mieskatsojat seuraavat urheiluvia naisia. Kritiikin pohjassa on tosin paljon eroa. Konservatiiveilla se rakentui uskonnolliseen näkemykseen, ja epäilyksen alaisena oli myös urheilevien naisten oikeus tai ainakaan sopivuus urheiluun. Feministeillä kyseessä on yhteiskunnallinen näkemys maailmasta, joka tuottaa sukupuolia ja niiden välisiä

rakenteellisia epäoikeudenmukaisuuksia, ja siinä maailmassa naiset ovat esineellistettynä kohteena uhri.

Seksistinen katse asettuu siihen jatkumoon, jossa naisurheilija on mielletty söpöksi koristeeksi. Urheilujournalismiin on ikaikaisesti kuulunut, että naisten urheilusta kommentoidaan usein enemmän ulkonäköä kuin suorituksia. Yhdysvaltalainen koomikko ja talk show -juontaja David Letterman viittasi jo ennen vuoden 1999 MM-kisojen alkua Yhdysvaltain joukkueeseen termeillä ”babe city” ja ”soccer mamas” (ei siis toisella tavalla mielletty ”soccer moms”). Tämä huomio oli sinänsä merkittävä saavutus, jos ajatellaan David Lettermanin katsojamääriä. Tällaisilla nimityksillä ei kuitenkaan ollut mitään tekemistä joukkueen urheilusuoritusten kanssa.³⁶⁶

Toisaalta samaan aikaan tämän ”babe”-näkökulman kanssa naisten urheiluun on liitetty toinen äärimmäisyys – käsitys naisurheilijoiden muuttumisesta maskuliiniseksi tai homoseksuaaleiksi.

Kuten aiemmin tässä teoksessa on kuvattu, aikanaan oltiin vakuuttuneita, että naisten urheilu oli heidän elimistölleen jopa fyysisesti vaarallista ja vaaransi lisääntymiskyvyn. Sosialististen maiden naisurheilijat nähtiin usein hormoneilla tuotetuiksi puolimiehiksi. Heteronormatiivisesta näkökulmasta katsottuna monien naisurheilijoiden sukupuoli suuntautuminen muodostui epäilyksen alaiseksi ja moraalisen kauhistuksen kohteeksi.

Maskuliinisuus- ja lesbouspaheksumisten paine kasvoi 1960-luvulta alkaen, kun sosialistiset maat satsasivat naisurheiluun. Seksuaalisen tasa-arvon vaatimusten nousu samaan aikaan puolestaan kiinnitti monien huomiota siihen, että naisurheilun piirissä oli useita omaan sukupuoleensa suuntautuneita näkyviä nimiä – pioneereina ehkä tennishuiput Billie-Jean King ja Martina Navratilova.

Oletus keskiarvot ylittävästä homoseksuaalisuudesta pitänee sinänsä paikkansa. Tutkijoista esimerkiksi Daniela Schaafin mukaan homoseksuaalisilla pelaajilla on naisten jalkapallossa suhteellisesti selvä yliedustus. Myöhemmin Saksan naisten maajoukkueen valmentajana toiminut Tina Theune-Meyer arvioi vuonna 1980, että naispelaajista 20-40 % oli homoseksuaaleja, ammattilaisten joukossa noin puolet. Joidenkin tutkijoiden mukaan Saksan maajoukkueessa oli 1990-luvun puolivälissä tuskin ainoatakaan heteroseksuaalista pelaajaa.³⁶⁷ Useat naisten jalkapallon maailmantähdet ovat viime vuosina tulleet kaapista ja elävät avoimesti naisen kanssa, myös avioliitossa, kun se tuli laillisesti mahdolliseksi.

Naispelaajien näkökulmasta kysymyksen vatvominen on ollut lähinnä kyllästyttävää ja rasittavaa. Syyt tähän ovat havainnollisesti esillä seuraavissa sitaateissa: "On kamala, kun aina pitää puolustaa omaa seuraa ja joukkueetovereita ja keskustella siitä, kuinka monta lesboa joukkueessamme on." "Olen ollut hirvittävän kyllästynyt kuulemaan koko sen kymmenen vuoden ajan, jolloin olen pelannut jalkapalloa, että meillä kaikilla on tyttöystävät."³⁶⁸ Lira Bajramaj, Saksan maajoukkuepelaaja, joka on muslimi, erittäin naisellinen ja heteroseksuaali, toteaa muistelmissaan, että asian pitäisi olla luonnollinen – jalkapallo on osa yhteiskuntaa, jossa homoseksuaalisuus hyväksytään laajasti.³⁶⁹

Jean Williams siteeraa pitkäaikaisen pelaajan ja viiden lapsen äidin pohdintaa:

Asia on ongelma, jos on lyhyet hiukset ja on laiha, kuten minä, koska joskus jätkät, ja naiset, nimittävät lesboksi. Mutta jos on pitkät hiukset ja tissit, he luulevat, ettet osaa pelata ja että juokset ympäriinsä etsien huomiota... sitä kuulee, kun he viheltelevät ja nauravat räkäisesti joidenkin pelaajien juostessa. Ei voi voittaa. Jos menet taklaamaan, olet tyttö mies, ja jos vältät taklaamista, olet pelkuri.³⁷⁰

Pelaajille itselleen kysymys ei yleensä ole tärkeä. Joukkueeseen on tultu urheilemaan, ja siihen verrattuna on sivuasias, onko jollakulla tyttö- vai poikaystävä. Nadine Angerer kuvaa omaa identiteettihistoriaansa tulollaan Müncheniin ja klubiin, jossa kävivät homot, lesbot, transseksuaalit ja vapaamieliset heterot. Ei ollut mitään sääntöjä eikä odotuksia, kaikki halusivat vain pitää hauskaa. Joukkueessa homoseksuaalista suuntautumista pidettiin yhtä luonnollisena kuin heteroseksuaalista. Oma suuntautumistaan hän ei siinä vaiheessa edes määritellyt – hän ei tuntenut sellaiseen tarvetta eikä halunnut mihinkään kategoriaan. Hänen mielestään kenenkään ei pitäisi joutua niihin.³⁷¹

Angererkin jätti julkisesti kaapin vasta paljon myöhemmin, ollessaan jo tähtipelaaja. Hän ei missään nimessä halunnut identifioitua homoseksuaaliksi luodessaan maajoukkueuraa hädin tuskin parikymppisenä. Toisaalta hän huomauttaa, että jalkapalloilijalle asia oli keskimääräistä helpompi, koska tämä oli jo kerran astunut normin ulkopuolelle – pelaamalla jalkapalloa.³⁷²

Viivyttely kaapista poistumisessa selittyy useimmiten sillä, että pelätään aivan muiden kuin joukkueovereiden tai toisten urheilijoiden reaktioita. Kuten erään joukkueen valmentaja totesi, pelaajat salaavat asian paljon pidempään vanhemmitaan kuin joukkueovereilta.³⁷³ Abby Wambach ja Megan Rapinoe ovat molemmat muistelleet, kuinka kaikkein vaikeinta oli sanoa asia omalle äidille ja saada tämä ylimalkaan uskomään, että se oli totta. Wambach päätyi käsittelemään asian siten, että se olisi hoidettavissa pelaamalla hyvin: silloin äiti antaisi anteeksi sen, mitä hän oli, ja hän itse antaisi äidilleen anteeksi, että tämä toivoi hänen olevan jotain muuta.³⁷⁴

Samantapainen kokemus oli Lotta Schelinillä. Hän kuvaa muistelmissaan, että hänen äitinsä romahti ja sanoi, että

Lotan isä tappaisi tämän, jos saisi tietää, ja äiti taivasteli, mitä suku ja ystävät sanoisivat. ”Se järjestytti minua, pelotti minua, se oli epämiellyttävä herääminen. --- Nukuin itseni rikki sinä yönä”, Schelin muistelee.³⁷⁵

Tähän kaikkeen pohdintaan pelaajien suuntautumisesta pitäisi kuitenkin riittää vastaukseksi kaksi sanaa: entä sitten? Viimeaikaisissa mielipidetutkimuksissa ihmiset onneksi sentään yleensä vastaavat poliittisesti korrektisti. Esimerkiksi 2010-luvun alussa Saksassa mielipidetutkimuksen mukaan 86 % oli sitä mieltä, että pelaajien homoseksuaalisuus oli heille samantekevä asia, 10 % piti sitä hyvänä asiana, ja vain 4 % koki sen häiritseväksi.³⁷⁶ Naispelaajille homoseksuaalisuus sitä paitsi aiheuttaa vähemmän julkista stigmaa kuin miesten pelissä. Siitä ei järkytytä, koska monilla se on jo lähtökohtainen oletus, eikä se uhkaa miesten maskuliinista omakuvaa samalla tavalla.³⁷⁷

Silti homoseksuaalista leimaa pelätään edelleen – sekä pelaajien itsensä että sponsoriensa keskuudessa.³⁷⁸ Megan Rapinoe tuli kaapista vuonna 2012 ja hän tiesi joukkueessa olevan useita homoseksuaalisia pelaajia, mutta vain yksi seurasi hänen esimerkkiään. Muut perustelivat vaikenemista halulla pitää oma elämä yksityisasianaan. Jotkut ilmaisivat asian siten, etteivät halunneet huudella seksuaalista suuntautumistaan katolta tai päätyä ajamaan jotain asiaa. Rapinoe ei itse tyydy näihin selityksiin, vaan katsoo muistelmissaan, että jos henkilö on merkittävä urheilija, niin hänen ulostulonsa ei koske häntä itseään, vaan se tehdään muiden takia.³⁷⁹ Merkittävä näkökohta – joskaan keneltäkään ei voi kieltää oikeutta tehdä se ratkaisu, minkä itse haluaa.³⁸⁰

Englantilainen pelaaja Casey Stoney tuli kaapista, mutta halusi painottaa, ettei jokainen jalkapalloa pelaava nainen ole lesbo. Kun häneltä tivattiin, miksi hän koki tarpeelliseksi sanoa niin, hän totesi inhoavansa tilannetta, jossa olisi sanottu, että

totta kai hän on lesbo, koska hän pelaa jalkapalloa. Puolet hänen ystävistään oli naimisissa miesten kanssa, eikä hän halunnut, että näitä ystäviä olisi pidetty homoseksuaaleina vain siksi, että he pelasivat jalkapalloa. ”Vihaan stereotyyppisiä. Antaa ihmisten vain tehdä työnsä. Kyse on siitä, että pitää muuttaa yhteiskunnallisia käsityksiä siitä, mikä on feminiinistä ja vahvaa. Voit olla vahva ja urheilullinen, mutta voit silti näyttää kauniilta mekossa.”

Se pitää kuitenkin paikkansa, että ainakin tällä hetkellä heteronormatiivisuus ja perinteinen kauneus ovat sponsoriensa silmissä suurimmat markkinointivaltit. Ne tarjoavat suurelle yleisölle eniten samaistumis pintaa ja toiveiden pohjaa ja tuottavat tuttuuden tunteen. Mikäli seurataan viimeisimmän parinkymmenen vuoden ajalta kentällä olevien naispelaajien ulkonäköä ja olemusta, pelaajat ovat usein perinteisessä mielessä naisellisemmän näköisiä kuin ennen.

Toisaalta jalkapallo järjesti myös monille homoseksuaalisille naispelaajille oman ikonisen hetkensä vuonna 2015. MM-finaalin päätyttyä Abby Wambach juoksi puolisonsa Sarah Huffmanin luo, joka uhmasi melkoista määrää fysiikan lakeja kurottautuessaan laidan yli häntä kohti. Wambach kuvaa:

”Tein sen”, kuiskasin. ”Me teimme sen.”

”Suutele minua”, hän komensi.

Sillä hetkellä en ajatellut politiikkaa, tai sitä, että Korkein Oikeus oli laillistanut homoseksuaalisen avioliiton viikkoa aikaisemmin. Mieleeni ei tule, että video suudelmastamme tulee leviämään villisti, tai että minua pyydetään määrittelemään, mitä ajattelin sillä hetkellä. Julkisesti tulisin sanomaan ”Sellaisella hetkellä ihminen kysyy, kuka on se henkilö, jonka luo haluat juosta, se henkilö, joka teki uhraukset kanssasi, kuivasi kyyneleesi, pyyhki veresi ja kuunteli sinun asiasi?” Yksityisesti ajattelin: Kaiken sen jälkeen, minkä läpi olemme menneet, hän edelleen pystyy olemaan tuolla minua varten. Sivuutimme kaikki erimielisyytemme

tämän vuoksi, ja nyt se on tässä, olemme voittaneet, ja se on mennyt, ja nyt voimme koettaa taas löytää tien toistemme luo.

*Niinpä tottellen, suudellen häntä kuin kukaan ei olisi katsomassa.*³⁸¹

Vuoden 2011 MM-kisat ja ”sexy girls”

Miehisyy- ja homoseksuaalisuusleimat ovat johtaneet myös korostuneisiin pyrkimyksiin pyyhkiä nimenomaan niitä puolia pois naisten jalkapallosta. Onhan jalkapallon tulevaisuus naisissa, kuten FIFA:n puheenjohtaja Sepp Blatter totesi. Samoin DFB:n puheenjohtaja Theo Zwanziger suorastaan romantisoï naisten jalkapalloa, nimenomaan tuomalla esiin sen naisellisuuden:

*Kun peli ei ole aivan niin nopeaa eikä aivan niin kovaa [kuin miehillä], naisten jalkapallo on aivan kärjessä; se on, edellyttäen, että vastakkain on kaksi suunnilleen yhtä vahvaa joukkuetta, esteettisesti katsottuna tosivieättävää – joskus vieättävämpää kuin miesten atleettinen peli. Ainakaan minulle ei ole mikään velvoiteharjoitus mennä naisten jalkapallopeliin.*³⁸²

Naisten jalkapalloa puolustetaan tässä kommentissa perinteisellä argumentilla, eli attraktiivisuudella. Samalla on tavallaan oman hyveellisyyden merkki, ettei pidä naisjalkapallon katselemista rasituksena. 2000-luvun alun maailmassa lausunto oli kuitenkin tarkoitettu niin positiiviseksi kuin sen esittäjä pystyi asian mieltämään.

Monet tutkijat ovat käsitelleet vuoden 2011 MM-kisoja nimenomaan siitä näkökulmasta, kuinka niissä pyrittiin muuttamaan kuvaa naisjalkapalloilijoista feminiinisempään ja samalla heteronormatiiviseen suuntaan. Esimerkiksi Gertrud Pfister tutki vuoden 2011 MM-kisoja käyttäen materiaalinaan bulevardilehteä *Bild-Zeitung*. Hän teki sen havainnon, että naispelaajia tarkasteltiin – pelisuoritusten ohessa – nimenomaan

sellaisilla tavoilla, joilla naista yleensäkin katsotaan ja arvotetaan. Kirjoitettiin ja tehtiin otsikoita siitä, miten pelaajat pukeutuivat siviilissä, millaisia olivat heidän perhesuhteensa, oltiin mukana heidän shoppailuretkillään, painotettiin, kuinka he olivat kauniita ja seksikkäitä, ja pohdittiin, ketkä olivat kisojen kauneuskuningattaria.

Otsikointi ja sisältö olivat usein seksuaalisesti vihjailevia. Esimerkiksi pohdittiin, millaiset alusvaatteet pelaajilla mahtoi olla shortsien alla, vaihtaisivatko naispelaajat paitaa vastustajan kanssa pelin jälkeen, kuten miehillä oli tapana, ja mainostettiin alastomien naisten jalkapallokalenteria.³⁸³ Nämä eivät toki olleet kyseisiä maajoukkuepelaajia.

Kisojen virallisena sloganina oli ”20ELF von seiner schönsten Seite”, suomennettuna ”20YKSITOISTA kauniimmalta puoleltaan”. Tämä perustui saksan kielen sanaleikkiin, sillä toisaalta oli kyse vuosiluvusta, toisaalta jalkapallojoukkueesta. Saksassa on tavallista viitata jalkapallojoukkueeseen ilmaisulla Elf, mikä tarkoittaa joukkueen kentällä olevia yhtätoista pelaajaa.

Kisojen järjestelykomitean johtaja Steffi Jones esitteli kisat jo yli kaksi vuotta ennen niiden alkua nimenomaan tässä hengessä:

*Jokaisen pitää olla läsnä, kun maailman parhaat naiset kokoontuvat vuonna 2011 juhlimaan maailman kauneinta (sivu)asiaa. Tavalla, joka on naisille tyypillinen: elegantti, dynaaminen, teknisesti hienostunut, kevyt ja rento... lyhyesti: kaunis.*³⁸⁴

Median tarjoamassa, valtavasti kasvaneessa julkisuudessa, noudatettiin samaa logiikkaa kuin muussakin mainostamisessa: nostettiin esille pelaajia, jotka miellettiin perinteisessä mielessä fyysisesti attraktiivisimmiksi. Tällaisia olivat muun muassa Kim Kulig, Simone Laudehr, Celia Okoyino da Mbabi ja etenkin Fatmire (Lira) Bajramaj. Viimeksi mainitun sponsori Nike järjesti kampanjan, jonka tunnuslauseena oli: ”Wer scharf aussieht,

schiesst auch schärfer.”³⁸⁵ Tätä on mahdotonta kääntää aivan sananmukaisesti, mutta ajatuksena oli, että mitä vetävämmältä näytät, sitä kovempaa lähtevät pelissä laukaukset. Kuitenkin Bajramaj joutui seuraamaan pelejä enimmäkseen vaihtopenkiltä, kun taas maaleja tehneet Inka Grings ja Kerstin Garefrekes saivat tuskin lainkaan vastaavaa näkyvyyttä.³⁸⁶

Bajramaj toteaa itsekin muistelmissaan arvostavansa naisellista olemustaan, ja hän kirjoittaa tästä puolesta – hiuksista, meikistä, kynsistä – useita sivuja. Monet muistavat hänet henkilönä, joka potkaisi taidokkaasti palloa urheilustudiossa – korkokengissä. Hän mainitseekin, että jotkut olettavat, että häntä kiinnostaa vain ulkokuori. Hän kuitenkin kiittää tämän toteamalla, ettei haikaile fysiikan Nobelin palkintoa, ja tohtorin arvoakin olisi vaikeaa hankkia, mutta elämän hän kyllä tuntee.³⁸⁷ Hänen tarinansa koettiin muutenkin poikkeuksellisen kiinnostavaksi, sillä hänellä oli kosovolainen pakolaistausta. Paljon

Naisurheilijoista painotetaan usein myös ulkonäköä perinteisillä kauneusmittareilla. Alex Morgan on supertähti myös pelitaidoiltaan.¹⁷

suurempi osa muistelmista käsittelee elämää Kosovossa, pakoa serbien harjoittamasta sorrosta ja sopeutumista Saksaan. Paon aikana hän oli vasta 5-vuotias.³⁸⁸ Hänen isälleen olikin aluksi kova pala, että hän alkoi tyttönä pelata jalkapalloa.³⁸⁹

Saksan joukkueen valmistumisesta kisoihin ja pelaajista itsestään oli alettu filmata jo kauan ennen kisoja dokumenttia, joka ilmestyi sitten nimellä *Die Besten Frauen der Welt*. Ajatuksena oli, että se kruunautuisi Saksan kolmanteen peräk-

käiseen maailmanmestaruuteen. Dokumentti ei ollut kiiltokuvamainen, vaan se nosti esille myös pelaajien arjen vähemmän glamoröösia puolta; millainen oli yleinen kiinnostus naisten jalkapalloa kohtaan, miten pelaaminen vaikutti tulevaan työuraan, kuinka vasta vuonna 2007 oli päästy lentämään MM-kisoihin business-luokassa, ja niin edelleen. Esimerkiksi eräs pelaajista totesi jo filmin alussa, että yhtenä viikkona saattoi olla MM-finaali, jossa oli 50 000 katsojaa, viikkoa myöhemmin naisten Bundesliigan peli, jossa katsojia oli noin 500. Siinä oli melkoinen ero. Toinen pohti, kuka ottaisi pelaajan töihin, kun tämä oli ollut 10 vuotta ilman ammatia.

Pelaajien keskustelu kääntyi siihen näkökulmaan, että naisten jalkapallo oli eri asia kuin miesten. Se oli vielä tavallaan se aito asia verrattuna miehiin:

- *Naiset todella haluavat pelata. Joskus minusta tuntuu, että miehet eivät todella arvosta sitä, mitä he siellä tekevät*
- *Pitää paikkansa.*
- *Mutta emme me halua moitiskella miehiä.*
- *Ei niin, miehet...*
- *Ei huolta.*
- *Emme tarkoita sitä niin.*

Pelaajat keskustelivat myös miesten ja naisten pelitavoista. Naisten pelitapa todettiin rauhallisemmaksi ja painotettiin, ettei pelejä voinut verrata atleettisesti, miehillä oli niin paljon etuja. Kuten pelaajista Sonja Fuss tiivisti: ”Ei niitä voi verrata. Ne ovat eri urheilulajeja. Naisjalkapallo ja miesjalkapallo. --- Siksi olemme miehiä ja naisia.”

”Feminiinistä” dokumentissa oli lähinnä hiusten järjestäminen ennen puolivälierän ottelua Japania vastaan ja shoppailu. ”Shoppailu on minulle kaikki kaikessa”, eräs pelaajista vakuutti, ja kaksi pelaajaa keskusteli siitä, kuinka paljon kenkiä heillä oli.

Kenkäostoksilla käyminen oli kuitenkin dokumentissa hyvin lyhyt kohtaus, eikä esimerkiksi vesiharjoitusten osuutta seksuaalisoitu mitenkään tai tehty myyvämmäksi etsimällä kameralle paljasta ihoa.

Joukkueesta oli filmattu toinenkin dokumentti, *11 Freundinnen*. Sana *Freundin* eli ystävätär ei ole vähättelyä, sillä miesjoukkueisiin on viitattu perinteisesti ilmaisulla *11 Freunde*. Dokumentti esitteli pelaajien arkista taustaa ja elämää; kuinka heillä oli normaalit työpaikat ja kodit ja kuinka maajoukkuepelaajakin sai hoidettua vain toimeentulonsa, säästöön ei jäänyt mitään. Bajramaj näytettiin laittamassa ruokaa ja toteamassa, että hän halusi näyttää hyvältä. Toisaalta häntä kuvattiin myös peippailemassa greipillä. Muotikuvauksia ja meikkausta esiteltiin, mutta kuvaus oli arkista. Esimerkiksi harjoittelussa talvihämärässä pienellä kentällä ei ollut glamouria, ja kun näytettiin peliä Frankfurt–Bayern, kaikki oli kyläkenttämaista ja pienimuotoista verrattuna miesten peleihin. Naisten ja miesten jalkapallon eroja ei pohdittu enempää kuin että haastattelija kysyi Bajramajlta, oliko naisten peli elegantimpaa kuin miesten. Bajramaj vastasi, että kyllä – miespelaajat syljeksivät ja kaivoivat nenäänsä.

Dokumentista tuli mieleen, kuinka elokuvassa *Das Wunder von Bern* painottui pelaajien tavallisuus vuoden 1954 MM-kisojen aikaan. Naisten tarinassa oli tavoiteltu samaa nostalgiaa – ”ei ole vielä pilalla”.

Kuten aiemmin jo kävi ilmi, kyseiset kisat olivat kesto-menestyjä-Saksalle pettymys, sillä Saksan joukkue putosi yllättäen pudotuspelivaiheessa Japania vastaan. Kisoja seurattiin silti laajasti tämän jälkeenkin, ja eräällä ottelulla oli 17 miljoonaa televisionkatsojaa. Tämä sinänsä kertoo nousseesta mielenkiinnosta ja arvostuksesta.³⁹⁰ Siitä ei kuitenkaan kertonut *Bild-Zeitungin* loppupäätelmä kisojen urheilupuolen merkityk-

sestä. Lehden mukaan myös Saksan joukkueen naiset olivat saavuttaneet tavoitteensa, eli he olivat haastaneet miesten maailman. Tämän vuoksi putoaminen neljännesfinaaleissa ei lehden mielestä ollut yhtä dramaattista kuin silloin, kun miesten maajoukkue kärsi vastaavan kohtalon. ”Saksalla on nyt uudet lemmikit.”³⁹¹

Tarkoitus oli hyvä, mutta selkokielelle käännettynä tämä tarkoitti, että vain miesten tappiot olivat kansansurun paikka ja naisten pelit vähemmän tärkeitä. Naisille sopivampaa oli olla eräänlaisia söpöläisiä, uusia lemmikkejä. Olisikohan Uwe Seeleria, Gerd Mülleriä, Horst Hrubeschia tai Rudi Völleriä koskaan lohdutettu samalla tavalla?

Vuoden 2015 MM-kisojen jälkeen tutkimustoiminnan Englannin jalkapalloliitto julkaisi twiitin, joka oli ilmiönä samantyyppinen: ”Naarasleijonamme palaavat tänään äideiksi, partneereiksi ja tyttäreiksi, mutta he ovat omaksuneet toisen tittelin – sankarit.” Jälleen tarkoitus oli hyvä, mutta twiittaisiko mikään jalkapalloliitto miespelaajille vastaavaa – ”palaatte nyt isiksi, puolisoiksi ja pojiksi”?

Se, että feminiinistä puolta painotettiin niin perinteisellä tavalla kuin vuoden 2011 kisojen yhteydessä tehtiin, herätti muidenkin kuin aktiivisten feministien kritiikkiä. Baijerin naispuolinen sosiaaliministeri valitti, että jätettiin käyttämättä mahdollisuus näyttää naiset muissakin kuin klassisissa sukupuolirooleissa. Mediat tyypistivät pelaajat jälleen kerran ”korkeisiin korkoihin, huulikiilteisiin ja käsilaukkuihin”.³⁹²

Kisojen yhteydessä lanseerattu jalkapalloileva barbie-nukke³⁹³ antoi kriitikolle mahdollisuuden hyvin tehokkaaseen vastapalloon kauneuspainotuksia vastaan: naispelaajista oli tehty bimboja ja katseiden kohteita ja pelisuoritus työnnetty taka-alalle. Mikäli esineellistäminen ei olisi muutenkin käynyt ilmi, konkreettisin ilmaisu siitä oli Saksan nuorisomaajouk-

kueiden eräiden pelaajien poseeraus *Playboy*'ssa.³⁹⁴ Kyseessä eivät siis olleet mitkään alemman sarjatason wannabe-palloilijat tai sellaiset pelaajat, joilla olisi ollut syytä päätellä, että he eivät enää saa huomiota muilla tavoin. Kaikki olivat nuorten sarjoissa Euroopan- tai maailmanmestareita, joten tulevaisuutta oli määrä olla aivan lajin huipulla.³⁹⁵

Pfisterin tutkimusmateriaalina oli *Bild-Zeitung*, joka on bulevardilehti, ja *Playboy* on puolestaan *Playboy*. Molemmat satsaavat pienimpiin yhteisiin nimittäjiin ja sensaatioihin. Sen sijaan laatulehdistön sekä television tapa tarkastella kisoja oli Pfisterin mukaan hyvin ammattimainen ja asiallinen, joitain pieniä roolittavia kommentteja lukuun ottamatta.

Silti – tai ehkä juuri siksi – *Bild-Zeitung* heijastelee laajemman yleisön mielipiteitä kuin laatulehdet. Samanlainen näkökulma ei ollut kokonaan vieras myöskään laatulehdille. Esimerkiksi *Frankfurter Allgemeine Zeitung* kirjoitti:

*Nuoret naisjalkapalloilijat ovat rohkeita ja samanaikaisesti intohimoisia, villejä ja samaan aikaan naisellisia. Heillä on huulillaan kiillettä ja lakkaa kynsissä. He vaihtavat itsestään selvästi jalkapallokengät korkeisiin korkoihin. Ja he puhuvat siitä.*³⁹⁶

Osa naispelaajista lähtee mukaan roolittamiseen. Se koskee myös vähäpukeisia tai jopa alastomia poseeramisia, koska se lisää näkyvyyttä. On sopeuduttu siihen, miten media toimii. Pfister arvioi, että ”sexy girls”-imago on lyönyt läpi osittain vastavaikutuksena sille oletukselle, että naisjalkapalloilija on miesmäinen, lihaksikas, epäattraktiivinen ja tavallista naista suuremmalla todennäköisyydellä homoseksuaali.³⁹⁷ Samalla yhä useammat naiset haluavat tehdä urheilustaan ammatin, ja silloin laitetaan julkisuuteen myös muu kuin urheilullinen puoli: persoonallisuus, karisma, kauneus, sex appeal. Feminiinisyys ja erotisointi ovat keinoja maksimoida huomio ja suosio.³⁹⁸

Tutkija Tilman Schwab mainitsee myös eräiden muiden joukkueiden vähäpukeiset tai alastonkalenterit. Niiden saama vastaanotto voi olla monenlaista: ”täytyykö meidän mennä näin pitkälle, jotta saamme huomiota”, seksismin paheksuntaa tai feminististä vastaoffensiivia.³⁹⁹ Esimerkiksi vuonna 1999 Australian edustusjoukkue poseerasi alastonkalenterissa: *Matildas – A New Fashion in Football*. Samoin vuonna 2009 muutama Ranskan maajoukkuepelaaja esiintyi alastomana, sillä he olivat turhautuneita siihen vähäiseen mediahuomioon, jonka heidän joukkueensa oli saanut Ranskan mediassa EM-kisojen aikana.⁴⁰⁰

Toisaalta tätä puolta ei tule liioitella. Tutkija Jörg-Uwe Nielandin mukaan 2010-luvun alussa sekä miesten että naisten urheilusta oli tiedotusvälineissä pääosassa urheilu eivätkä ulkopuoliset asiat. Suurempi epäkohta oli, että naisten urheilun osuus oli mediassa vain noin 15 % miesten urheilusta.⁴⁰¹ Markwart Herzogin mukaan osa kritiikistä vuoden 2011 kisoja kohtaan on liioiteltua, ainakin näkemys, jonka mukaan DFB ei ajanut PR-politiikallaan ensi sijassa jalkapalloturnausta, vaan kertomusta palloa potkivista kauniista tyttösistä.⁴⁰²

Mutta onko sitten kyse vain naisten esineellistämisestä ja sopeutumisesta tunkeilevan ja samalla vähättelevän katseen kohteiksi? Kuten jo aiemmin mainittiin, koko yhteiskunta on aiempaa seksuaalisoituneempi ja estottomampi paljaan pinnan suhteen. Ilmiö ei koske pelkästään naisia, sillä myös monia miestähtiä erotisoidaan.

Ilmiö on kuitenkin laadullisesti ja määrällisesti aivan toista luokkaa, kun kyse on naisten esineellistämisestä. Ja onko se ihme, kun vielä kymmenisen vuotta sitten ylin jalkapallojohto pönkitti sitä kommenteillaan? Sepp Blatter peräänkuulutti FIFA:n puheenjohtajana naisten jalkapalloon ”enemmän esteetiikkaa” ja ”naisellisempia vaatteita”, kuten tiukempia shortseja.

UEFA:n puheenjohtaja Lennart Johansson pohti, että jalkapallossa olisi hyödynnettävä kuvia ”hikisistä, ihastuttavan näköisistä tytöistä pelaamassa kentällä sadesäällä”. Lionel Messiltä tai Cristiano Ronaldolta tuskin kyseltäisiin maailman parhaan pelaajan palkintoa luovutettaessa, miten sujuisi twerkkaus. Norjalainen Ada Herberg joutui kokemaan tämän, ja ilme oli aiheellisesti tyrmistynyt.⁴⁰³ Lotta Schelin kuvaa muistelmis- saan, kuinka seksistiseltä ranskalainen palkintogaala tuntui: kohdeltiin kuin koristetta, luultiin miespelaajan vaimoksi, ei huomattu tosissaan, tai pidettiin naisellisuutta pääasiana.⁴⁰⁴

Lisäksi naisurheilijoiden seksualisoiminen on arkitodellisuutta, joka näkyy useiden lajien pukeutumissäännöksissä. Hyvin monessa lajissa säännöt määräävät naisten kilpailuasut niukemmiksi tai tyköistuvammiksi kuin miehillä, ilman että sille olisi mitään todellista urheilullista perustelua.

Oleellisin kysymys ei edes ole vaatekappaleen peittävyys, vaan henkilön itsemääräämisoikeus: jokaisen ihmisen oikeus olla alistumatta tässä asiassa sen enempää seksistisen katseen kuin uskonnollisen tai minkään muunkaan määräyksen alle. Monethan ovat täysin valmiita niin sanottuihin kehopositiivisiin kuviin, joita perustellaan itsensä voimaannuttamisella. Esimerkiksi *ESPN*-lehden ja *Sport Illustrated*'in uimapuku- tai vartalo- maalikuvia pidetään hyvän maun edustajina, vanhoilla termeillä kunniallisena tapana esittää edellä mainittuja piirteitä, ei seksillä myymisenä.⁴⁰⁵

”Voimaannuttajatkin” kokevat silti joskus ikäviä yllätyksiä. Hope Solo poseerasi *ESPN*-lehdessä alasti, strategiset osat peittäen, ja yhdessä kuvassa kasteli letkulla nurmikko. Hän edellytti, että sitä kuvaa ei käytettäisi, koska mielleyhtymät olisivat kovin ilmeiset. Lehti kuitenkin julkaisi myös kyseisen kuvan.⁴⁰⁶ Eniola Aluko oli puolestaan poseerannut samalla tavalla voimaannuttavasti alasti sinänsä asiallisessa *Sport*-lehdessä.

Kun hän syytti FA:ta rasismista ja liitto taipui lopulta vastahakoisesti maksamaan korvauksia, tabloidilehti otti tapausta koskeneen artikkelin kuvitukseksi nimenomaan kyseisen alastonkuvan.⁴⁰⁷ Se loi Alukosta aivan toisenlaisia mielleyhtymiä kuin alkuperäisessä julkaisupaikassa.

Tällaistakaan ei tapahtuisi miehille.

Ulkonäkö on varmasti oleellinen asia useimmille ihmisille. Naisillakaan ei pitäisi olla mitään velvollisuuksia sen enempää joutua sen osalta paineisiin kuin kieltäytyä olemasta silloin viehättävä, kun se omasta mielestä kuuluu ja sopii tilanteeseen ja tuottaa itselle iloa. Kuten vuoden 2007 MM-finaalissa toisen maalin tehnyt Saksan maajoukkuepelaaja Simone Laudehr kommentoi.

Tietenkin haluan näyttää hyvältä... Joihinkin peleihin laitan meikkiä, mutta vain mascaraa silmien ympärille. Minulle on tärkeää näyttää urheilulliselta. Haluan taistella ja poistua kentältä likaisessa paidassa – en voittaa kauneuskilpailua.

Samaa mieltä olivat useat joukkueoverit. Babette Peter, jolle TV-toimittaja ennusti menestystä catwalkilla ja meikeissä, kuittasi suoraan, että korkeat korot eivät olleet hänen juttunsa, eikä huomion keskipisteenä oleminen ylipäättään. Birgit Prinz oli hyvin kuuluisa haluttomuudestaan avata elämäänsä julkisuudelle tai esiintyä naisellisena. ”Haluumme markkinoida urheiluumme, emme takapuoliamme”, hän totesi.⁴⁰⁸ Angererkin mainitsee Prinzistä: Prinz ei halunnut julkisuuteen, koska ei pitänyt sitä omana juttunaan, ja tätä tulee kunnioittaa.⁴⁰⁹ Carli Lloyd – pelaaja, joka on tehnyt arvokisafinaaleissa kuusi maalia – on samanhenkinen: ”Totta kai haluan, että minut tunnustetaan maailmanluokan pelaajana, mutta aina kun herään aamulla, ei päämääränäni ole tulla suuremmaksi julkikkiseksi tai saada lisää Twitter-seuraajia. Jos nuo asiat tapahtuvat sen takia, mitä teen kentällä, hienoa. Muuten minulla on asiaa kohtaan nollan verran kiinnostusta.”⁴¹⁰

Käyttötarkoitus ja itsemääräämisoikeus ovat ratkaisevat näkökohdat – tai oikeammin ilmaistuna niiden pitäisi olla. Megan Rapinoe on todennut, että kun joukkue menestyi, kaikki huomasivat, että nousi paineita näyttää ulkoisesti tietynlaiselta. Sponsorit olivat tyytyväisiä, jos naisurheilijat olivat meikattuja, eikä se paine tullut edes kokonaan ulkoa. ”Saatamme kieltäytyä tulla ahdetuksi ’babe city’-muotiin, mutta kun joukkueemme sai enemmän huomiota, monet meistä alkoivat näyttää ’söpömmiltä’ ja tavanomaisemmalla tavalla naisellisilta – minä mukaan lukien.” Nämä standardit olivat rakenteellisia, ja vaikka niitä paheksuisi, oli uskomattoman vaikeaa toimia eri tavalla.⁴¹¹ Tosin Carli Lloydille se ei tuota vaikeuksia: ”En laita meikkiä, kun valmistaudun peliin, sillä miksi tekisin niin? Olen valmistautumassa taisteluun.”⁴¹²

Naisten jalkapallo on mitä ilmeisimmin leviämässä yhä laajemmalle ja saamassa lisää arvostusta urheiluna itsenään. Prosessi on kuitenkin hidaskäyttö, ja Pfisterin havaintojen mukaan vuoden 2011 MM-kisojen suuri julkisuus, ”naisellisuus” ja pääosin hyvin positiivinen imago ja markkinointi eivät johtaneet siihen, mitä oli toivottu. Miesten seurajoukkueet olivat etabloituneet lajiharrastajien päihin, naisten eivät, joten niihin on tarvittu aina jokin human interest -kertomus. Tai kuten on vielä tylymmin sanottu: naisten ottelussa ”totuus” (se, mikä koetaan oleellisimmaksi ja kiinnostavimmaksi) ei ole itse pelipaikka, vaan se, mitä on trikoon alla – tai pukuhuone.⁴¹³

Tutkimukset: maskuliinista hegemoniaa vastaan

Naisten jalkapallosta on sinänsä kirjoitettu runsaasti viime vuosikymmeninä. Kuten miesten puolella, suuri osa tästä on urheilujournalistien kirjoittamaa. Akateemistakin tutkimusta on paljon, sillä teema kuuluu luontevasti yleiseen tasa-arvokysymykseen ja gender-tutkimukseen. Varsinaista historian tutkimusta tästä on vain pieni osa. Näkökulmat ovat olleet lähes aina yhteiskuntatieteellisiä, ja ne ovat harvoin liittyneet lajin historiaan tai urheilulliseen puoleen.

Esimerkiksi arvovaltaisessa *Soccer & Society* -lehdessä tutkimusteemat liittyvät lähes aina sosiologian tieteenalaan, ja niissä ovat toistuneet tasa-arvokysymys, feminismi sekä etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen asema ja kohtelu jalkapallon piirissä. Varsinainen lajin mainstream päättyy harvoin kiinnostuksen kohteeksi. Tämä on tyyppistä akateemisessa tutkimuksessa yleensäkin: se hakeutuu usein epäkohtien ja pienten ryhmien tarkasteluun, ja nimenomaan sellaisiin, jotka ovat eniten läsnä oman ajan keskustelussa.

Tätä tutkimusta varten luetuissa artikkeleissa on ollut tyyppistä, että niissä on erittäin pitkä metodologinen alustus, ja tarkastelunäkökulma rakentuu lähes poikkeuksetta muutamien johtaviksi katsottujen tutkijoiden näkemysten testaamiseen. Lopputulokset ovat aina hyvin samanlaisia kuin näillä. Aineiston tarkastelu tapahtuu tässä valossa, teoria edellä, ja aineiston käsittelyn osuus artikkelista on usein hyvinkin lyhyt. Aineisto on myös usein hyvin kapeaa. Se rakentuu lähes aina haastatteluihin, joita on joskus vain muutamia. Lisäksi artikkeleiden kirjoittajat vetoavat usein omaan havainnointiinsa.

Toisen tieteenlajin edustajan silmin aineiston edustavuus on kyseenalainen. Myös valittujen teoreetikkojen osalta esiintyy ainakin 2000-luvun tutkimuksessa hyvin vähän variaatioita. Lähes kaikki tutkijat ovat maininneet teoreettisiksi lähtökoh-

diksi Pierre Bourdieu'n näkemykset maskuliinisesta hegemoniasta sekä Judith Butlerin ja eräiden muiden teesit sukupuolista yhteiskunnallisina konstruktioina. Lähtökohtana on näkemys, jonka mukaan sukupuoli kuuluu niin sanottuun *doing gender* -käsitteeseen: se on sarja vuorovaikutusta, rooleja, sosiaalisia konventioita.⁴¹⁴

Sukupuoli ja sukupuolten väliset valtasuhteet nähdään enemmän sosiaalisesti tuotettuina kuin biologisina konstruktioina, ja ne valtasuhteet nähdään työkaluina, joilla ylläpidetään epäoikeudenmukaista maskuliinista hegemoniaa. Lisäksi aina on pohjana näkemys, jonka mukaan tutkimuksen tulee olla aktiivisesti tunnistamassa epäkohtia ja korjaamassa niitä.

Teoreettisina pohjina ovat esimerkiksi poststrukturalismi ja intersektionaalinen feminismi, joilla korostetaan suurten rakenteiden merkitystä. Läheskään kaikki feminismikään, esimerkiksi liberaali feminismi, ei kelpaa, koska sen katsotaan pyrkivän vain tasa-arvoon, ei rakenteiden muuttamiseen. Naisten omaehtoinen ”korostettu feminiinisyyttä” on puolestaan eräänlainen maskuliinisen hegemonian myötäpahis.⁴¹⁵ Se ei haasta hegemoniaa, vaan alistuu siihen ja suorastaan vahvistaa sitä korostamalla itse traditionaalisia, naisellisia pidettyjä piirteitä. Eräs tutkija menee niin pitkälle, että tiivistää ilmiön seuraavasti: ”Tämän piirteen malliesimerkki on se, kun nainen hurraa miesurheilijoille alentaen itsensä symboliseen alistumiseen.”⁴¹⁶

Sama logiikka on tutkijoiden Reid ja Dallarie artikkelissa, jossa käsitellään kanadalaisia naiserotuomareita. Tutkijoilla on vaikeuksia hyväksyä, että kyseiset naiset haluavat olla ensisijaisesti nimenomaan hyviä erotuomareita eivätkä painottaa asemaansa naisina.⁴¹⁷

Jotkut tutkijat puolestaan katsovat, että heidän tavoitteenaan on korvata heteronormatiivisuus niin sanotulla homo-

normatiivisuudella. Korostettakoon, että tämä ei tarkoita sitä, että homoseksuaalisuudesta pitäisi heidän mielestään tulla standardi. Siitä pitäisi tulla jotain, mikä on niin normaalia, että siihen ei tarvitse kiinnittää erikseen huomiota. Tämä taas ei kuitenkaan kelpaa niille, jotka haluavat korostaa, kuinka oleellinen osa identiteettiä seksuaalinen suuntautuminen on – niin oleellinen, että sille tulisi varata jalkapallonkin harrastamisessa ”oma tila”. Toisin sanoen se tulisi nostaa esille ja sitä tulisi korostaa. Tässä problematiikassa päädytään identiteettipolitiikan syövereihin ja ollaan tyytymättömiä, oli tulkinta mikä tahansa.

Tutkijoista Scarlett Drury esimerkiksi kuvaa artikkelissaan lesbolaista joukkuetta, jolle muodostui identiteettiongelma. Osa jäsenistä halusi hyväksyä mukaan biseksuaalisia pelaajia tai homoseksuaalisten pelaajien heteroseksuaalisia ystäviä. Osa taas vastusti ja katsoi, että silloin lähtee pohja koko alkuperäiseltä ajatukselta. Miespuoliset homoseksuaalipelaajat eivät myöskään välttämättä tunne mitään sorretun myötäsympatiaa lesbolaisia naispelaajia kohtaan, vaan usein toistavat samoja ennakkoluuloja kuin valtavirran miespelaajat. Tällaiset ilmiöt tosin eivät näy valtavirrassa, koska niillä ei ole urheilullisia edellytyksiä näkyvään kilpailumenestykseen. Osa niistä on pelkästään harrastajapohjaisia.⁴¹⁸

Maskuliinista hegemoniaa kritisoiava näkökulma on tutkimustoiminnan valtavirta, jota kohtaan osoittavat tällä hetkellä kritiikkiä lähinnä muutamat vanhemman polven miestutkijat. Esimerkiksi Sven Güldpfennig pitää feministisen tutkimuksen malleja jossain määrin liioiteltuina tai ainakin katsoo, että kun ne keskittyvät pelkästään hegemonia- ja konstruktionäkökulmiin, ne unohtavat urheilun sisäisen dynamiikan. Hän painottaa, että biologisten ja sosiaalisten syiden sijasta miesten ja naisten urheilun erot ovat ennemminkin kulttuurisia. Suurin osa niistä nousee urheilun omasta sisäisestä logiikasta,

ja myös sen kautta on emansipatorinen toiminta täysin mahdollista. Naiset ovat myös jatkuvasti pystyneet siihen omalla peräänantamattomuudellaan.⁴¹⁹

Klassisempi tapaus on professori Allen Guttmannin jo 1990-luvun alussa esittämä kritiikki feministisiä tutkijoita vastaan. Hänenkin mukaansa yhteiskuntien sosiaaliset ja kulttuuriset erot selittävät paljon enemmän kuin hegemonianäkökulmat, miksi tiettyinä aikoina toisaalla naisten urheilua ei ole harrastettu juuri lainkaan ja toisaalla samaan aikaan hyvinkin paljon.⁴²⁰

Toisaalta on varottava nostamasta minkään suuntauksen radikaaleimpia edustajia niiden ainoiksi tai edes dominoiviksi edustajiksi. ”Doing gender” on hyvin monivivahteinen kysymys, jonka sisällöstä tai oikeista vastauksista gender-tutkijakaan eivät ole lähimainkaan samaa mieltä.

Jotkut feministiset tutkijat puolestaan korostavat, että peliä tulisi laajentaa sekajoukkueisiin, vähintäänkin nuorissa ikäluokissa. Kate Themen viittaa kuuluisaan Theresa Bennettin tapaukseen, jossa nuori tyttö halusi jatkaa poikien joukkueessa vanhempana kuin silloiset säännöt sallivat. FA vastusti ja voitti kiistan, perustellen sitä tyttöjen ja poikien eroja voiman, nopeuden ja ruumiinrakenteen osalta. Themenin mukaan tällaiset näkemykset ovat vain ”oletuksia”, ja vetoaminen niihin vaikeuttaisi mahdollisuuksia haastaa stereotyyppioita. Hänen mukaansa kaikenlainen kategorisoiminen on rajoittavaa ja liittyy pelkoon, jota tunnetaan naisten seksuaalisuutta kohtaan.⁴²¹

Tähän voisi todeta, että kyseiset erot ovat konkreettisia faktoja, eivät oletuksia. Asiasta päättäneillä oli todennäköisesti huomattavasti maanläheisemmät ajatukset kuin pohdinta naisten pelottavasta seksuaalisuudesta. Toisaalta on syytä pitää mielessä, että miesten urheilu ei joudu kärsimään naisten kohtaamista epäkohdista lainkaan, eikä se itsessään joudu koskaan kyseenalaistuksen ja rajoitusten kohteeksi.

Joskus kuitenkin tuntuu siltä, että tutkimuksen tulos on päätetty jonkin teorian mukaiseksi jo etukäteen. Esimerkiksi Robert P. Moreiran vuonna 2014 *Soccer & Society*'ssa julkaistussa artikkelissa vertaillaan Martaa ja Messiä tavalla, jossa Martan ansioiden ylistäminen ja Messin vähättely johtavat ilmeisen itsetarkoituksellisiin argumentteihin.

Selvimmin tämä näkyy kohdassa, jossa Moreiran mielestä jopa sellainen asia kuin se, että Martalla on pelaajana lempija/tai taiteilijanimiä, kertovat misogyniasta, vähättelystä ja jopa rasismista. Hän myös katsoo, että Marta on osayllinen näihin asioihin, kun hän hyväksyy sellaisten nimien käytön itsestään.

Erityisesti Moreira käsittelee Martan lempinimeä ”Pele hameessa” ja myös ”Martaa” itsessään. Hän pitää ”surullisena”, ettei Marta ole itse pitänyt ”Pele hameessa”-ilmaisua ongelmallisena, ja ”Martan” käyttö on Moreiran mielestä sortoa siksi, että lempi- ja taiteilijanimien käyttö on Brasiliassa ollut perinteisesti miesten käytäntö. Se on siis Martan kohdalla osoitus hänen ”sortajiensa kielestä”. Kun Marta hyväksyy nämä nimet, hän Moreiran mukaan samalla vahvistaa Brasilian jalkapallon vakiintuneita patriarkaalisia muotoja.⁴²²

”Pele hameessa” voitaneen jostain näkökulmasta tulkita sukupuolesta johtuvaksi vähättelyksi. Kuitenkin itse asianosainen eli Marta on todennut sen vain huvittavaksi, ja jos ”Pele hameessa” on vähättelyä, niin sellaista kai sitten oli aikoinaan myös Zicon kutsuminen ”valkoiseksi Peleksi”. Tosiasiassahan jo pelkkä ajatus, että Brasiliassa mikään vertaus Peleen olisi vähättelyä, on oikeasti lähinnä koomista. Lisäksi voi pitää aika erikoisena, ettei Marta siis saisi käyttää edes omaa nimeään olematta itse osayllinen sukupuoliseen sortoon, mukaan lukien itsensä sortamiseen.

Ei voi välttyä vaikutelmalta, että tutkija on päättänyt löytää tuomitsevan näkökulman hinnalla millä hyvänsä. Mikäli

Martalla ei olisi ollut kyseisiä lempi/taiteilijanimiä, Moreira olisi mitä ilmeisimmin paheksunut sitä, että Martaa ei kohdella samalla tavalla kuin miehiä. Hän ei nähtävästi huomaa lainkaan, kuinka patriarkaalinen hän itse on – hän esittää miehenä hyvin holhoavasti, miten Martan, siis naisen, pitäisi suhtautua asiaan, vieläpä asiaan, joka on täysin Martan oma.

Jotkin pelaajat ja valmentajat itse asiassa pahastuvat siitä, jos heidän sukupuolensa nostetaan ollenkaan esille. He korostavat, että he haluavat olla vain ammattilaisia ja tulla muistetuksi siitä. Esimerkiksi englantilainen Emma Hayes protestoi, kun vuoden 2018 FA-cupin finaalin jälkeen eräs journalisti kehui häntä roolimalliksi. Hän vastasi, että eihän sama journalisti kutsuisi heidän joukkueensa miespuolista valmentajaa roolimalliksi. ”Kutsutte minua sellaiseksi vain siksi, että olen nainen.”⁴²³

Halu tulla muistetuksi taidoista ja saavutuksista on ymmärrettävää, mutta ”väärin kehattu”-lähestymistapa on sekin ongelmallinen. Etenkin kun valtava määrä naisjalkapalloilijoita on nimenomaan aina korostanut haluavansa olla roolimalleja pienille tytöille ja nyttemmin myös pojille. He tietävät, kuinka ongelmallista oli aloittaa jalkapalloilijana, kun sellaisia esikuvia ja roolimalleja ei vielä ollut. Eniola Aluko muistelee, että kun hän fanitti vuonna 1995 Manchester Unitedia, hän ei edes tiennyt, että Englannin naiset olivat valmistautumassa MM-kisoihin, eikä tiennyt juuri kukaan muukaan.⁴²⁴ Vielä tämänkin hetken tähdillä on usein samanlainen kokemus. Kuten Hollannin tähtipelaaja Lieke Martens on todennut: kun hän oli nuori, hän ei edes tiennyt, että oli naispelaajia tai mitä hän voisi saavuttaa. ”Nyt me olemme roolimalleja.”⁴²⁵

Edellä mainitut yhteiskuntatieteelliset näkökulmat eivät silti ole historiantutkimuksellekaan vieraita. Lähtökohdiltaan niistä saa merkittävästi apua myös historiantutkimukseen, sillä ne käsittelevät ilmiöitä, jotka toistuvat historiassa.

Tutkimuskirjallisuudessa törmää usein pohdintaan myös siitä, onko naisten jalkapallo eri laji kuin miesten – joko luonteeltaan tai siihen suunnattujen odotusten takia. Eräs teoksista on ottanut nimekseenkin *Spielen Frauen ein anderes Spiel?* eli ”Pelaavatko naiset eri peliä?”. Teoksen näkökulmana oli, että tällainen oletus on useimmiten vähättelyä. Hieman ronskimpi on tutkija Nicole Selmerin muotoilu erään artikkelin alaotsikossa: pidetäänkö naisten jalkapalloa hevoskilpailuna, jossa juoksijoina ovat aasit?⁴²⁶

Toisaalta, kuten aiemmin jo kävi ilmi, jotkut katsovat, että naiset ovat parempia jossain muussa, vaikka häviävät voimassa ja nopeudessa. Tällaisia piirteitä ovat pelin teknisyys, taktisuus, joukkuehenkisyys ja empaattisuus. Jotkut suorastaan nostalgisoivat naisten jalkapalloa: se on vielä aitoa, pilaantumaton, päinvastoin kuin mammuttitaudin ja kaupallisuuden kouriin joutunut ja juuriltaan vieraantunut miesten peli.⁴²⁷ ”Eri peli” voi olla sisällöltään myös positiivinen ilmaus.

Jalkapallossa voisi vielä lisätä, että naisten jalkapallo on usein rehellisempää kuin miesten. Vammojen teeskentely pelin aikana ja muunlainen ajanpeluu ovat paljon vähäisemmässä roolissa, naiset kun eivät yleensä kieriskele kentällä muuten kuin todellisissa tuskissa. Toki poikkeuksiakin löytyy, kuten aiemmin tässä teoksessa jo kuvattu Brasilian toiminta tietyissä turnauksissa.

Historiantutkimuksen näkökulma harvoin ulottuu samantylaiseen näkökulmiin kuin yhteiskuntatieteet, osin siksi, että sillä on ajallisesti paljon laajempi perspektiivi. Useimmiten sillä on myös paljon vähemmän halua asettaa mitään agenda. Laajalla aikaperspektiivillä kun tunnistaa myös sen, että mitkään muutokset ja arvot eivät ole ikuisia.

LIIKKEELLELÄHTÖ

Jalkapallolle ja naisurheilulle vieras maa

Suomalainen urheilufani on jo vuosikymmeniä tottunut siihen, että menestykset ovat harvassa. Historia urheilun suurvaltana on kaukana. Mitä tulee jalkapalloon, suurvalta-aikaa ei ole koskaan edes ollut.

Jalkapallossa Suomella on ollut lähinnä yksittäisiä kansainvälisiä merkittäviä pelaajia, jotka ovat pelanneet näkyvissä sarjoissa ja joukkueissa. Heitäkään ei kovin paljon: lähinnä Aulis Rytkönen, Jari Litmanen, Sami Hyypiä. Tällaisista listoista kuitenkin unohdetaan lähes aina mainita, että Suomella on ollut yksi EM-kisojen parhaaksi valittu pelaaja: Anne Mäkinen. Lisäksi Laura Kalmari oli Litmaseen ja Hyypiään verrattava tähti, kaksinkertainen UEFA-cupin mestari.

Silloinkin, kun Suomi oli urheilun suurvalta, jalkapalloa ei kovin laajasti edes kaivattu menestyslajiksi. Ajan urheilulehdet olivat toki kiinnostuneita jalkapallosta, seurasivat kotimaista sarjaa aktiivisesti ja harmittelivat, miksi suomalaisen jalkapallon taso oli niin huono. Kerran 1930-luvulla jouduttiin lähes vuoden loppuun asti jännittämään, tekisikö Suomi sen vuoden maaotteluissa yhtään maalia – aivan loppuvaiheessa tuli yksi. Mutta tämä oli hyvin pientä verrattuna niihin huoliin ja pohdintaan, miksi yleisurheilussa tai painissa ei tullut ihan yhtä monta kultamitalia kuin aikaisemmin.

Suomen miesten kaikkien aikojen paras arvokisasaavutus on olympialaisten neljäs sija vuodelta 1912. Periaatteessa tässä olisi voinut olla kansallisen sankarikertomuksen aineksia, sillä Suomi voitti matkalla välieriin Italian 3–2 ja kaatoi myös Venäjän. Koska tuolloin elettiin venäläistämisvuosia ja Venäjä nakersi

Suomen autonomiaa pala palalta, tässä olisi voinut olla samanlainen sauma uhmakkuuteen ja itsetunnon nostatukseen kuin myöhemmin Unkarilla vesipallossa vuoden 1956 olympiakisoissa ja Tshekkoslovakiassa vuonna 1969 jääkiekon MM-kisoissa. Se olisi voinut olla kansallismielinen vastaisku itänaapurin murskattua vapauspyrkimykset.

Suomen jalkapallovoitosta ei sellaista kertomusta kuitenkaan seurannut edes jälkiviisaissa tarkasteluissa. Jalkapallon vähäinen huomioarvo kotimaassa, neljäs sija, Venäjän tuolloinen surkeus kaikessa kilpaurheilussa sekä 9–0 tappio pronssiottelussa eivät olleet parasta materiaalia kansallismieliselle sankariepokselle. Olihan sellaiseksi asettaa Hannes Kolehmainen ja monet muut. Suomi sai vuoden 1912 olympiakisoissa 25 mitalia.⁴²⁸

Maailmansotien välillä Suomi oli oikeasti urheilun suurvalta. Myöhemmin on ylpeilty myös sillä, miten naisten oikeudet ovat olleet Suomessa paremmat kuin Euroopassa keskimäärin. Esimerkkinä ja todisteena on aina ollut, että naiset saivat Suomessa äänioikeuden ja oikeuden tulla valituksi kansanedustajiksi aiemmin kuin muualla Euroopassa. Australiassa ja Uudessa Seelannissa nämä oikeudet tulivat ennen Suomea – mutta naisia ei silti valittu kymmeneen vuosiin parlamenttiin. Suomessa heitä sen sijaan oli jo ensimmäisessä eduskunnassa 17.

Kun tähän vielä lisätään, että naisten urheilussa oli miehiä suppeamman harrastajapiirin vuoksi mahdollisuus nopeampiin menestyksiin kuin miesten puolella, voisi olettaa, että nuori kansakunta palavassa halussaan ja yhtenä naisten oikeuksien pioneereista olisi panostanut myös naisten urheiluun. Näin ei kuitenkaan ollut – päinvastoin.

Kun naiset alkoivat päästä mukaan olympialaisiin, pääosissa olivat samat maat, jotka olivat tottuneet menestymään miesten urheilussa. Yhdysvallat oli naistenkin puolella urheilun johtava suurvalta, ehkä jopa korostuneemmin kuin miehissä,

ja Yhdysvalloilla oli muutenkin maine maana, jossa naisten oikeudet olivat pidemmällä kuin muualla ja jossa monet naiset olivat tarttuneet erilaisiin uramahdollisuuksiin. Toki standardina sielläkin olivat toimialojen jako sukupuolen mukaan ja kotiäitiys, mutta poikkeuksia oli enemmän kuin vanhoillisessa Euroopassa. Saksa, Ranska, Britannia, Australia ja Etelä-Afrikka olivat nekin naisten urheilun vahvoja maita, ja Italia liittyi joukkoon 1930-luvulla. Myös Japani tuli yhä enemmän esille, etenkin uintilajeissa. Hollanti oli naisten puolella vahvempi kuin miehissä. Tanskasta löytyi naisuimareita, jotka lukeutuivat maailman parhaisiin.

Mutta yksi oli joukosta poissa. Tai oikeastaan kaksi. Suomen ja Ruotsin naiset olivat hyvin kaukana siitä, mitä niiden miehet niittivät voittoina ja palkintoina urheilun areenoilla. Maailmansotien välillä Suomen naiset saivat olympiakisoista yhteensä kaksi mitalia. Molemmat toi sama henkilö, Ludovika Jakobson pariluistelussa. Hänkin oli alun perin saksalainen.

Tämä tilanne muuttui myöhemminkin vain hitaasti, ja oikeastaan lähinnä suhteellisesti, nimittäin siitä syystä, että Suomen miesten menestys hiipui niin selkeästi toisen maailmansodan jälkeen. Suomalaisilla naisilla oli kesälajeissa ennen vuotta 1980 kaikkiaan vain kolme olympiamitalia ja esimerkiksi ennen vuotta 1974 vain yksi mitali yleisurheilun EM-kisoista. Talvikisoissa mitaleita tuli enemmän, ja 1980–90-luvuilta alkaen miesten ja naisten menestys korkeimmissa kansainvälisissä kisoissa on ollut suunnilleen samalla tasolla. Naiset ovat olleet usein edelläkin. Tällä hetkellä ollaan tilanteessa, jossa kesäkisoissa viimeksi voitetuista kymmenestä mitalista kuusi on naisten tuomia. Viimeisin miesten olympiakultamitali kesäkisoissa on vuodelta 2000. Viimeisin kultamitalisti kesäkisoissa on ampuja Satu Mäkelä-Nummela vuoden 2008 Pekingin olympiakisoista. Talvikisoissa tilanne on tasaisempi.

Siihen, mistä naisten pysyminen ja suoranainen pitäminen urheilun paitsiossa johtui, on vaikeaa antaa yksiselitteistä vastausta. Suurin selittäjä toki on se, että urheilua pidettiin niin miehisenä areenana, eikä miesten urheilun aatteellisten mielihoidojen taholta löytynyt rohkaisua. Esimerkiksi Tahko Pihkala totesi:

*Ei tosin ole todistettu, että kilpailumielessä otetun yleisurheilun vaatimat ponnistukset vahingoittaisivat naisen elintoimintaa ja terveyttä, mutta ei ole myöskään todistettu päinvastaista. --- Naisten viisi lajia ovat viisi naulaa olympialiikkeen arkkuun. --- voisihan sitä naisten urheilusuorituksia seurattessaan tuntea ylpeyttä siitä, että on sentään mies.*⁴²⁹

Martti Jukola puolestaan totesi naisten urheilusta 1920-luvulla: ”[n]aiset kuuluvat sänkykamariiniin, eivätkä olympiastadionille, missä on tosi kysymyksessä miehisten miesten ja kansojen kamppailuna. --- Tosi naisen urheilu on urheilun irvikuva, todella urheileva nainen on naisen irvikuva!” Jukolan mukaan urheileva nainen kuului ”kolmanteen sukupuoleen”.⁴³⁰

Sitä paitsi kyse ei ollut vain miehistä. Suuri osa naisistakin kavahti kilpaurheilun ”miesmäisyyttä”. Käsitös biologian määrittämisestä sukupuolten eroista oli sisäistetty ajan suomalaisissa naisliikkeissä, joskin niissä tehtiin se johtopäätös, että kyseiset erot tekivät naisista monilta ominaisuuksiltaan parempia kuin miehet olivat. Miehet olivat paljon karkeampia olentoja. Niinpä kun ajan johtavat naisasianaiset puolustivat naisten oikeutta liikuntaan, hekin olivat yleensä sitä vastaan, että naiset harrastaisivat kilpaurheilua. Se ei olisi naisten, vaan miesten ”luonnon” mukaista; naisten liikuntaan kuuluivat terveyden edistäminen, esteettisyys, sosiaalisuus ja harmonia.

Myös naisten suurimmassa liikuntaliikkeessä, voimistelussa, vastustettiin naisten kilpaurheilua. Sen sijaan ei-kilpaurallinen joukkovoimistelu nähtiin erinomaisena tapana kasvattaa yhteishenkeä, isänmaanrakkautta sekä terveen, voimakkaan ja

sopusuhtaisen ruumiin muodostumista. SNLL:n⁴³¹ (Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto) pitkäaikainen puheenjohtaja Kaarina Kari puki tämän linjan sanoiksi eräässä puheessaan vuonna 1932:

Kun lähdetään tavoittelemaan ennätyksiä urheilun alalla, sivuutetaan alkuperäinen päämäärä. Kaiken liikuntakasvatuksen päämääränä on kautta aikojen ollut kohottaa kansan yleistä terveyttä ja kuntoisuutta. Sen tarkoitus on tehdä harrastajat kyvykkäämmiksi suorittamaan jokapäiväisen työnsä. Mitä naisten urheilun päämäärään tulee, sisältyy niihin yleisten päämäärien lisäksi naiselle yksilöllisesti tärkeä päämäärä: urheilu kehittää hänestä terveen äidin ja ymmärtäväisen kasvattajan, joka antaa liikuntakasvatusharrastuksille arvoa mielenvirkistytjänä, yritteliäisyyden ja itsenäisen toiminnan kehittäjänä ja paheiden tieltä loitontajana. ---

Säännöllinen kilpaurheiluun valmentautuminen muokkaa naista aivan yhtä hyvin kuin miestäkin. Lihakset tulevat jäntevämmiksi, rasvakudos vähenee, sydän ja keuhkot vahvistuvat. Kohtuullinen määrä harjoittelua on edullista naisten elimille, mutta liian raskas vahingoittaa niitä usein jo aikaisemmin kuin asianomainen itse toteaaakaan. --- Onko meillä mitään syytä kehittää ja voimistuttaa silmiinpistäviksi naisessa ehkä esiintyviä miesmäisiä ruumiillisia ominaisuuksia? ---

SNLL suosittelee mitä lämpimimminkin naisille urheilua urheilun vuoksi, mutta ei kilpailua silmällä pitäen, koska kilpailuun valmistautuminen useimmissa urheilulajeissa johtaa miesmäiseen suoritukseen tarvellen naisten ruumista ja vahingoittaen hänen elimistöään.⁴³²

Kuten on jo aiemmin tästä kirjasta käynyt ilmi, Suomi ei tässä suhteessa ollut minkäänlainen poikkeus. Sama ajattelu-tapa oli valtavirtaa niissä maissa, joilla oli sentään jonkin verran naisurheilun huipputason edustajia. Ennemminkin voisi sanoa, että Suomen ja Ruotsin erikoisuutena oli, että oli niin vähän poikkeuksia tästä yleisestä suhtautumisesta.

Suomalaisen naisurheilun näkymättömyys johtui ajan yhteiskunnan yleisestä hengestä, suomalaisen urheilutradition poikkeuksellisen voimakkaasta maskuliinisuudesta ja aluksi johtavien urheilupersonien suoranaisesta vihamielisyydestä. Kenties vuoden 1918 sisällissodan kokemus teki käsitykset urheilusta entistä maskuliinisemmiksi ja militaristisemmiksi. Samaan suuntaan saattoi vaikuttaa ihannoitu raivaajahenki, jonka takia arvostettiin fyysistä voimaa ja sitkeyttä. Sitä paitsi naisten urheilu pääsi yleensä liikkeelle kaupungistuneissa ja teollistuneissa oloissa, ja urheilevan naisluokan muodostuminen vaati taakseen tiettyä massaa eli kohtuullisen runsaasti harrastajia. Suomi oli vähäväkinen ja talonpoikainen. Jarruttavana tekijänä oli myös, että naisurheilun itsensä piirissä arvostettiin pitkään eniten liikunnan ei-kilpailevaa, keskiluokkaisen moraalin mukaista muotoa. Lisäksi vaikuttivat tradition heikkous sekä esikuvien ja menestyksen puute. Edes talviolympialaisissa ei ollut lajina naisten hiihtoa.

1930-luvulla urheiluvaikuttajien asenteet kääntyivät positiivisemmiksi naisten kilpaurheilua kohtaan. Jopa Jukola käänsi kelkkansa täysin, erityisesti siksi, että hän näki naisten urheilun olevan nousussa maailmalla. Suomi putoaisi olympiakisojen mitali- ja pistetaulukoihin yhä useampien maiden taakse, jos se ei satsaisi naisten urheiluun samalla tavalla kuin muut. Myös lääketieteeseen perustuva skeptisyys väistyi urheilupiireissä 1930-luvulla. Kilpaurheilun ei uskottu enää vahingoittavan naisten terveyttä, vaikka läheskään kaikkien lajien ei edelleenkään uskottu sopivan heidän luontaisiin taipumuksiinsa.

SVUL:n äänenkannattajan *Urheilun* näkemys vuonna 1936 julkaistussa pääkirjoituksessa oli jo aivan linjassa muun Euroopan urheilupiirien näkemysten kanssa. Se ajoi laajempaa tasa-arvoa:

Suomalainen miesurheilija on maailman urheilukentillä pelottava vastustaja kenelle tahansa maailmassa. Miksi ei sitä voisi olla myöskin

naisurheilijamme, jos heidät oikein kasvatetaan ja valmennetaan tehtäväänsä, opetetaan alusta pitäen ja valetaan heihin sitä itseluottamusta ja varmuutta, jota ilman ei yksikään urheilija, olkoonpa hän sitten mies tai nainen, pysty voittoa saavuttamaan? Naisten urheilunharrastus ja urheileminen on ”lyönyt itsensä läpi” muualla maailmassa, se on hyväksytty olympialaisten ohjelmaan, – se on tosiasia, jota on turha enää kieltää. Ellemme me vihdoinkin vakavin tuumin ryhdy levittämään naisten urheiluharrastusta maassamme, emme me milloinkaan voi myöskään niittää tällä urheilunalalla niitä laakereita, joihin meillä kaikesta huolimatta on yhtä hyvät mahdollisuudet kuin muidenkin maitten naisilla, fyysisesti ehkä paremmatkin.

Me hymyilemme vielä naisten urheiluharrastukselle, eväämme siltä olemassaolon oikeuden, nauramme niille muutamille rohkeille, jotka eivät kuitenkaan välitä pilkastamme. He – nämä rohkeat uuden aatteen eteenpäinviejät – ovat pääasiassa koulutyttöjä, konttoristeja, kaupunkilaiskotien lapsia. Mutta kun me kerran saamme suuren maaseudun naiset hereille, saamme lietsotuksi heihin urheilemisen pyhän tulen, – silloin on varmaa, että Suomen naisurheilu ennen pitkää tulee harppaamaan jättiläisaskelin eteenpäin. Silloin me emme enää naura.

Naisten urheiluharrastus siis hereille – kautta koko maamme! Maaseudun seurat ottakoot naisten yleisurheilulajit ohjelmaansa, miehiset toverit neuvokoot ja ohjatkoont naissisariaan yrittämisen vaikealla vastatiellä. Naisille itselleen on tehtävä selväksi, ettei ole mikään häpeä urheilla, hiihtää, juosta, hyppiä, aitoa, heittää keihästä, työntää kuulaa. Kun tämä heille selvenee ja ensi ujous häviää, tulemme varmasti huomaamaan, että Suomella on paljon vielä saamistaikin naisurheilijoiltaan.

Jos me tahdomme täällä pohjolassakin pysytellä muun maailman tasolla urheilukansoina, emme me voi kieltää selviä tosiasioita, joille muualla ei enää naureta, vaan tehdään kaikki voitavissa oleva.⁴³³

Naisten jalkapallo tuntui kuitenkin edelleen käsittämättömältä asialta. Sekin olisi tarvinnut taustakseen kaupungistunutta ja teollistunutta yhteiskuntaa eikä maaseutumaata, joka

palvoi yksilölajeja. Jalkapallo tuntui Suomessa hyvin pitkään lajilta, joka ei yksinkertaisesti sopisi naisille, vaikka heidän urheilullinen reviiirinsä muuten hiljalleen laajeni.

On kuvaavaa, että yksi näkyvimmistä varhaisista naisten jalkapallon tapahtumista Suomessa oli show- ja propaganda-tilaisuus, jossa ideana selkeästi oli, että tulkaa katsomaan jotain, mikä on omituista. Kyseessä oli välirauhan aikana vuonna 1940 järjestetty hyväntekeväisyystilaisuus, jossa ajan kuuluisa koomikko ja kansansuosikkiahmo, Aku Korhosen näyttelemä Lapatossu, oli vetonaulana, ja jossa kerättiin varoja Presidentti Kallion rahastoon. Lapatossun ympärille oli rakennettu naisten jalkapallo-ottelu.

Ottelua ei ollut missään mielessä tarkoitettu vakavasti otetuksi urheiluksi. Pelaajat kylläkin olivat TUL:ssa ja Helsingin Naisten Urheilussa toimivia urheilun harrastajia, mutta he eivät olleet jalkapalloilijoita, vaan harrastivat muita lajeja. Leikkimielisen pelin lomassa erotuomarina toiminutta Lapatossua kärrättiin tavarapolkupyörän eteen asetetussa laatikossa ympäri kenttää, ja ohjelmassa oli paljon muutakin, minkä oli tarkoitus olla koomista. Katsojia oli virallisen ilmoituksen mukaan 3673 ja rahaa kerättiin 24 000 silloista markkaa.

”Ottelulla” oli periaatteessa urheilullinenkin lopputulos (2-2), mutta sillä ei ollut merkitystä. Koko tilaisuuden clow’na oli esittää jotain mahdollisimman huvittavaa ja tavallisesta poikkeavaa – hyvän asian puolesta. Toisin sanoen ei mitään vakavasti otettavaa, ennemminkin sirkusta, ja sellaiseksi näkyi sopivan naisten pelaama jalkapallo. Ja tavalla, joka ajan käsityksen mukaan sopi juuri naisille: ”Sama leppoisa hymy, joka kuvassamme kaunistaa sekä TUL:n että HNU:n pelaajien kasvoja, antoi leimansa koko ottelulle.”⁴³⁴

Toiminta alkaa: Mimmiliiga

Kilpailullisen naisjalkapallon on katsottu alkaneen Suomessa vasta vuonna 1971. Suomi ei ollut tässä suhteessa aivan valtavasti muuta maailmaa jäljessä, koska toiminta oli ollut muualakin pienimuotoista, eikä sitä ollut otettu FIFA:n, UEFA:n ja kansallisten jalkapalloliittojen suojiin juuri missään – vaikka jalkapalloharrastusta ja esimerkiksi yliopistopelejä oli ollut. Suomessa paine oli sikälikin lähtökohtaisesti pienempi, että jalkapallo ei ollut ollut kovinkaan keskeinen laji, ei miestenkään puolella.

Kiinnostus oli alkanut nousta naisten urheilun puolella samalla tavalla kuin muissakin maissa samaan aikaan, ja Suomen Palloliitto nimitti erillisen tilapäisen naisten jalkapallotoimikunnan saattamaan toimintaa alkuun ja kehittämään sitä. Kolmijäsenisen toimikunnan puheenjohtajana oli Ove Rehn ja jäsenenä Olavi Haaskivi ja Leena Långström. Huhtikuussa 1971 toimikunta piti ensimmäisen kokouksensa. Nähtävästi koettiin todella oltavan jonkin aivan uuden äärellä:

Keskusteltiin naisjalkapallon historiasta todeten mm, että ko. toiminta on vasta viime vuosina saanut eri puolilla Eurooppaa jatkuvuuteen tärkeitä muotoja sekä merkittävää huomiota julkisuudessa.

Myös Suomessa on esiintynyt voimakasta kiinnostusta naisjalkapalloiluun. Tilapäisluontoisia otteluja on järjestetty eri puolilla maata, minkä lisäksi eri tahoilla on todettu keskusteltavan pyrkimyksistä jatkuvan kilpailutoiminnan aikaansaamiseksi. Toistaiseksi merkittävimpänä kansallisena tapahtumana voitaneen pitää Ilta-Sanomien aloitetta järjestää kuuden mestaruussarjaseuran naisjoukkueiden välinen jalkapallosarja. Edelleen todettiin liiton johdon jo aikaisemmin kehoittaneen jäseneurojaan ottamaan ohjelmaansa naisjalkapalloilun.

Erityisesti korostettiin, että pelin sääntöjen tuli olla ”mahdollisimman lähellä normaaleja sääntöjä” – siis miesten sääntöjä. Tämä tarkoittaisi 11 pelaajan joukkueita, normaalikokoisia

ruohokenttiä ja normaalikokoista palloa. Nappulakenkien käyttö olisi ”suositeltavaa”. Suppeammissa paikallisarjoissa tai vastaavissa kilpailuissa voitaisiin aluksi käyttää seitsemän pelaajan joukkueita. Olisi saatava perustetuksi koko maata koskeva ”pääkilpailu” – siis mestaruussarja – ja mahdollisesti muutakin kilpailutoimintaa.

Kaiken tuli pysyä Palloliiton valvovan silmän alla: ”Erittäin tärkeänä pidettiin sitä, että kaikkinaisen kilpailutoiminnan tulisi tapahtua liiton jäsenseurojen nimissä.” Lisäksi, koska naisten jalkapallo oli saanut osakseen ”merkittävää” kiinnostusta, tiedotustoimintaa oli tehostettava. Joka tapauksessa oltaisiin vasta alussa:

*Todettiin, että toimikunnan tehtäväalueeseen liittyvien lukuisten tiedostettujen ja tiedostamattomien ongelmien määrä on niin suuri, ettei niitä pystytä välittömästi kartoittamaan. Tämän vuoksi toimikunnan jäsenet pyrkivät aluksi kokoamaan lisää asiaa koskevaa materiaalia, mielipiteitä ja kannanottoja, jotta toiminnan suuntaviivat saataisiin realistisesti mitattua.*⁴³⁵

Aikataulu oli ainakin ripeä: seuraava kokous oli jo kolme päivää myöhemmin. Tietoja oli haalittu Saksasta ja Ruotsista sekä Ilta-Sanomien suunnittelemapa kilpailusta. Kokouksessa todettiin naisjalkapalloilun levinneen maailmalla ”ennätysmäisesti” ja saaneen ”yllättävän innostuneen vastaanoton”. ”Myös Suomessa on esiintynyt voimakasta kiinnostusta naisjalkapalloiluun, mistä on todisteita löydettävissä jo useilta eri paikkakunnilta.”

Muistiossa toistui pyrkimys mahdollisimman normaaleihin sääntöihin. Joitain poikkeuksia olisi. Pallo olisi numeroa 5, eli se oli periaatteessa samaa kokoa kuin miehillä. Maailmalla oli aluksi pelattu naisten peleissä pienemmällä pallolla, eikä normaalikokoinenkaan pallo olisi aivan normaali: sen ei tulisi olla paineeltaan täyttä yhtä ilmakehää, ”ja mieluummin käytetty

(ei uusi ja kulumaton)”. Ajatuksena oli, että sellainen pallo olisi vähemmän kova kuin miesten peleissä. Lisäksi isolla kentällä pelattaessa saataisiin vaihtaa peräti viisi pelaajaa, pienellä kentällä seitsenpelaajisten joukkueiden pelissä kaksi. Varusteet olisivat muuten samat kuin miehillä, ”mutta pelijalkineiden kohdalla sallitaan vain kuminappuloilla varustettujen jalkapallokenkien käyttö (Peliin saa osallistua myös nastattomilla harjoitustossuilla)”. Peli aika poikkeaisi miehistä todella huomattavasti, sillä puoliajat olisivat vain 20-minuuttisia, ja cup-kilpailuissa jatkoaikoina olisi kaksi 10-minuuttista jaksoa. Mitä kiellettyihin pelitapoihin tuli: ”Yleiskohdiltaan normaali, mutta erikoistulkintana sallitaan käsisuojaus. Jos pelaaja tai joukkue käyttää täten saamansa hyödyn hyväkseen, katsotaan ko. toimenpide virheeksi. Maalivahdin ahdistamista ei sallita.”

Myös kulmapotkujen osalta esitettiin erikoista ratkaisua: se suoritettaisiin normaalikentällä kohdasta, jossa rangaisutusalueen raja yhtyi maalirajaan, pienillä kentillä kentän kulumasta.

Hyvin oleelliseksi katsottiin myös järjestää ”pääkilpailu” SM-cupin muodossa, koska muuten oli vaarana, että käynnistyisi useita epäyhtenäisiä kilpailuja. Pääkilpailun tulisi päästä alkuun jo syksyllä, koska muuten voisi ilmaantua useitakin järjestäjiä. Toisaalta jälleen muistutettiin siitä, että oltiin vasta alussa, ja jarruteltiin odotuksia: ”Lisäksi on syytä todeta, että mikäli halutaan ennen SM-kilpailun järjestämistä odottaa ensin naisjalkapalloilun saavuttavan tietyn tason, ei sitä voida saavuttaa vuodessa eikä kahdessa.”²⁴³⁶

Edellä mainittu käsisuojaus tarkoitti naisille annettua oikeutta suojella esimerkiksi vapaapotkutilanteissa käsillään vartaloaan ilman, että pallon osuminen käteen tulkittaisiin käsi-
virheeksi. Selvästi ajatuksena oli, että naiset olivat hauraam-

paa tekoa kuin miehet, ja oli koetettava erikoissäännöin välttää loukkaantumisia. Siihen viittasi myös se, että pallo ei olisi yhtä kova kuin miehillä. Naisten kestävyyskään ei oletettu riittävän samaan kuin miehillä. Toisaalta oletukset eivät varmaankaan olleet käynnistysvaiheessa vääriä.

Heinäkuussa 1971 toimikunta päätti asettaa kilpailunsa loppuottelupäivän syyskuulle. Samalla toimikunnan nimi muutettiin naisvaliokunnaksi ja sille hyväksyttiin ohjesääntöluonnos. Sen tehtävänä oli:

- 1. Valvoa, että pelisäännöt naisten jalkapallo-otteluissa ovat yhdenmukaiset ja liiton hyväksymät.*
- 2. Valvoa, että kilpailusääntöjä ja -määräyksiä noudatetaan.*
- 3. Määrätä yhteistoiminnassa liiton erotuomarivaliokunnan kanssa erotuomarit naisten liiton sarjaotteluihin sekä tarvittaessa kansainvälisiin naisten otteluihin.*
- 4. Käsitellä naisten jalkapalloilua koskevia erityiskysymyksiä.*
- 5. Valvoa ja kehittää liiton nais- ja tyttöjalkapalloilijoiden koulutus- ja leiritoimintaa yhteistoiminnassa liiton koulutusvaliokuntamme kanssa.*
- 6. Järjestää naisten kansainvälinen ja kansallinen kilpailutoiminta.*
- 7. Käsitellä kilpailuja koskevia yleisiä ja teknisiä kysymyksiä sekä olosuhteiden niin vaatiessa peruuttaa tai siirtää ottelut.*
- 8. Suorittaa pelaajatarkkailua naisjalkapalloilijoiden keskuudessa sekä tarvittaessa nimetä pelaajat valmennusleireille sekä valita naisten maajoukkueet.⁴³⁷*

Ensimmäiset mestarit. HJK 1971.¹⁸

Suunniteltu kilpailu saatiin käyntiin, ja syyskuussa 1971 valiokunta oli varsin tyytyväinen siihen, millaisen alun toiminta oli saanut. Toiminta oli ”kautta linjan ollut erittäin innostunut ja kehitys mittavaa”, yleisön kiinnostus useissa otteluissa ”erinomainen”. Pääkilpailussa oli pelattu 57 ottelua, ja niitä seurasi arvion mukaan yli 15 000 katsojaa. Ensimmäiseksi mestariksi selviytyi HJK, joka voitti finaalissa VPS:n 6–0. Maksaneita katsojia oli 203.

Samalla kosketeltiin tulevaa kilpailutoimintaa, erityisesti piiri- ja aluekohtaisten kilpailujen laajentamista sekä erillisen suuren neuvottelukokouksen pitämistä tulevaisuutta ajatellen. Asialistalla oli jopa ”Naisten MM-ottelun mahdollinen esitys”. Tätä ei täsmennetty, mutta luultavasti pidettiin mahdollisena, että todella mentäisiin piakkoin mukaan kansainväliseen kilpailutoimintaan.

Pöytäkirjassa mainittiin myös, että Ilta-Sanomien oli ehdottanut yhteistoimintaa. Pöytäkirja ei kuitenkaan lähemmin avaa sen luonnetta.⁴³⁸ Kyse on luultavasti ollut siitä, että Ilta-Sanomien oli ollut ensimmäisten otteluiden järjestäjänä ennen Palloliittoa ja olisi nähtävästi halunnut olla edelleen mukana, vaikka Palloliitto oli nyt ottanut toiminnan hoitaakseen. Ilta-Sanomien kutsukilpailussa oli pelattu kuuden joukkueen sarja, ja sen voitti HIFK.

Toimikunta järjesti marraskuussa 1971 erillisen neuvottelutilaisuuden pohtimaan naisten jalkapallon järjestelyjä. Mainittakoon, että osanottajia oli kaikkiaan 31, ja näistä 23 oli miehiä.

Puheenjohtaja avasi kokouksen todeten naisjalkapallotoiminnalla olevan useissa maissa monien vuosien perinteet. Mm. Itävallassa ovat naiset potkineet palloa jo 35 vuotta. Kuitenkaan ei laji ole kuulunut Kansainvälisen Jalkapalloliiton ohjelmaan. Viime vuosina tapahtunut yleisökiinnostuksen nousu on aiheuttanut ongelmatilanteita. Suomessa toiminta on vielä alullaan ja neuvottelutilaisuus on järjestetty nimenomaan kentän mielipiteiden kuulemiseksi ensi vuoden toimintaa järjestettäessä.

Ilmaisuus siis oli ”potkineet palloa”, eivät ”pelanneet jalkapalloa”. Uudesta toiminnasta sentään puhuttiin kunnioittavammin termein.

Muut pykälät olivat hyvin käytännönläheisiä. Puheenjohtaja Rehnille annettiin muistolahja ja Leena Långström selvitti ensimmäisen toimintavuoden kilpailutoimintaa. Muuten mainittiin arkisia asioita ja tulevia suunnitelmia. Esimerkiksi saatiin kuulla kuvaus HJK:n harjoittelusta sekä sen pulmista; oli esimerkiksi vaikeaa päästä harjoittelemaan nurmikentille. Jälleen todettiin, että kilpailu- ja pelisäännöissä tuli pyrkiä yhdenmukaisuuteen miesten sääntöjen kanssa, ja aiempia erikoismääräyksiä jalkapallokengistä ja käsisuojuuksesta haluttiin purkaa. Samaten peliasuissa oleva mainonta yhtenäistet-

täisiin miesten kanssa, eli naisillakin mainoksiin vaadittaisiin liiton lupa. Tietyt asiat pysyisivät käytännön pakosta edelleen miesten käsissä:

*Todettiin, että ainakaan toistaiseksi eivät naisjalkapalloilijat ole saavuttaneet sellaista taidontasoa, joka takaisi heille mahdollisuudet menestykselliseen valmentajatoimintaan. Tämän johdosta eivät erilliset naisille tarkoitetut erotuomari- ja valmentajakurssit ole vielä ajankoh-
taisia. Mikään ei sen sijaan estä naisia osallistumasta jo toimiville kursseille.*⁴³⁹

Vuonna 1974 Palloliitto muutti jälleen toimikunnan nimen. Nyt sitä kutsuttiin ”naisten maajoukkueen johtoryhmäksi, joka toimii tarvittaessa neuvoa-antavana elimenä naisjalkapalloilua koskeissa asioissa”. Puheenjohtajaksi nimitettiin Ronald Wiik; muista kolmesta jäsenestä kaksi oli naisia.⁴⁴⁰

Toiminta oli siis edelleen aloittelevaa, ja pyrkimyksenä oli päästä samoihin normeihin ja standardeihin kuin miehillä. Suurin ulospäin näkyvä ero oli edelleen peliaika. Se piteni hiljalleen, mutta vielä 1990-luvullakin se oli kansainvälisestikin 35–40 minuttia.

Avas kentällä ja holhoavat kommentit

Pelillinen toiminta lähti liikkeelle luonnollisesti pienimuotoise-
na, koska kilpailut oli luotava kovalla kiireellä. ”Naisjalkapal-
loilun käynnistyminen Suomessa 1970-luvun alussa tapahtui
vauhdikkaasti ehkäpä osittain tiedotusvälineiden aktiivisuu-
den takia”, Heikki Meri muisteli 1980-luvun lopun muistiossa.
Asialla oli käänköpuoli, eli se, että pelaajien taso ei ollut kovin-
kaan hyvä: ”Aluksi valtaosa pelaajattarista oli miespelaajien
vaimoja, tyttöystäviä jne. Ja ottelut olivat show-luonteisia ystä-
vyysotteluja.” Kilpailutoiminnan järjestäminen toi sitten toi-
mintaan ”vakavampaa ilmettä”.⁴⁴¹

Ensimmäistä kilpailua kuvanneessa toimintakertomuksessa asenne oli vielä hyväntahtoisen holhoava:

Yleisön kannatus uutta kilpailumuotoa kohtaan oli sekin myönteinen. Aluksi tultiin ”mimmien” otteita seuraamaan hymy suupielessä, mutta kauden vanhetessa muuttuivat monen jalkapalloasiantuntijan ilmeet. Tyttöjen kehitys oli ollut yllättävän nopeata. Ehkä myös Meksikon MM-kisat lisäsivät kiinnostusta. Katsojamäärät nousivat eräissä otteluissa pitkälti toiselle tuhannelle, mutta tarkkaa lukumäärää ei voida sanoa, koska toiset otteluista pelattiin esiotteluina, toiset maksutomina. Arviolukuna voidaan todeta kilpailua seuranneen noin 15,000 maksanutta katsojaa.

Kertomuksen muut osat käsittelivät teknisiä asioita. Ainakin se käy niistä ilmi, että 90 % seuroista kannatti 2 x 30 minuutin peliaikaa ja pelipallo numero 5:tä. ”Kauden voidaan todeta kuluneen paremmin kuin etukäteen odotettiin.” Seuraavaksi pitäisi kehittää alueellisia alasarjoja ja tyttöjen kilpailutoimintaa.⁴⁴²

Lehdistössä liikkeellelähtö noteerattiin tavalla, jota voisi sanoa sääliväksi ja naureskeleväksi suvaitsevaisuudeksi. Otsikoinnissa ja jutuissa olivat esillä asiat, joissa tavoiteltiin huumoria, asetettiin naiset heidän perinteisiin rooleihinsa ja pohdittiin, miten he käyttäytyisivät kentälläkin niiden mukaisesti. Tai nostettiin esille sitä, kuinka vähän naiset vielä tiesivät jalkapallosta.

Kepeä ote ja etenkin otsikointi eivät sinänsä olleet vieras ilmiö urheilusivuilla. Onhan esimerkiksi miesten jääkiekko-otteluja koskeneissa otsikoissa lakkaamatta ilves puraissut, tappara iskenyt ja lukko avattu, Jokerit ovat olleet narripoikia tai 1970-luvun koripallon Playboys rattopoikia, ja niin edelleen. Siinä oli kuitenkin merkittävä ero, että naisten jalkapalloa koskeneissa jutuissa human interest dominoi hyvin vahvasti, miehillä sen sijaan se, mitä kentällä oli tapahtunut tai miten

johonkin tärkeään otteluun valmistauduttiin urheiluna. Naisten jalkapalloa koskeneissa ensimmäisissä artikkeleissa ei lähdetty lainkaan samalla tavalla urheilu edellä, vaan kirjoittajia – jotka olivat miehiä – kiinnosti enemmän leikinlasku pelaajien ulkonäön, sukupuoliroolin tai tietämättömyyden pohjalta, usein kaksimielisesti.⁴⁴³

Esimerkkejä Ilta-Sanomista:

Mimmiliiga – naisten jalkapalloilu – rynnii edelleen täysin rinnoin eteenpäin. ---

HJK:n tulevalla joukkueella ei ole ainakaan pulmia mistä saada pimuja – toista sataa kaunokaista oli eilenkin Karjalan yhteiskoululla oppimassa pelin henkeä ja sääntöjä. ---

Työille kerrottiin eilen muun muassa mikä on rintapotku. Noin nimestä päätellen se tuntuu sopivan erittäin hyvin nimenomaan naisjalkapalloiluun, vai mitä veljet.

Paljon on kuitenkin vielä oppimatta. Kaiken maailman paitsiot, vapaapotkut, rangaistuspotkut, epäsuorat ja äkkiväärät sanonnat saavat toistaiseksi pienet tytönpäät hiukan ymmälle.

Mutta eivät enää kauan. Oppimisen halu on kova.

Nyt Marjaleena mm. jo tietää, että latotansseissa opittu vanha kynnärpää- ja lantiotaktikka tanssin alkaessa ei kuulu jalkapalloiluun.⁴⁴⁴

Ikivanha aasialainen totuus on, että naiset ovat suulaita.

Tänä naisjalkapalloilun aikana voidaan siis nähdä sellainenkin ihme, että kun joukkueen puolustuksella ei ole enää muuta keinoa, niin joku voi hätäpäissään parkaista vastustajan karkaavalle sentterille vaikkapa näin: - Hei Sally, oot sä kuullut, että Liisa ja Mane...

Jos tämä ei auta, niin johan on kumma.⁴⁴⁵

Miespuolisten lahtelaisten linjamiesten silmät sitä vastoin näyttivät olleen aivan liiksi muissa pyöreissä, kuin pallossa.⁴⁴⁶

Vaikka pallo ei menekään maaliin, niin tyttöjähan on aina kiva katsella. On liikunnan suloa ja muuta semmoista.⁴⁴⁷

IJK:n mimmit todistivat: sot miehet ilkkuvat turhaan

Kun naiset nousivat vuositodan väitteenä poliisiryön ulottajan ja rhytväyvä polkemaan, miehet näkivät. Kun naiset innostuivat viime keväänä jalkapalloilusta ja ilkoivat pelata, miehet nauruivat.

Ilmisten erilaiset roolit määrävät sen, että naiset joutuvat aloittamaan kaikki asiat miehiä myöhemmin. Miehet ovat polkineet pallon vuosikymmeniä. Naiset ovat joutuneet jalkapallokentille vasta puolisen vuotta.

Kehittyneet sikeästi
Kukaan ei olekaan huominnut, että jalkapallo on ollut miehen urheilun muoto. Naiset ovat joutuneet aloittamaan sen vasta puolisen vuotta sitten. Tällöin naiset olivat jo pelanneet jalkapalloa kymmeniä vuosia. Naiset ovat joutuneet aloittamaan sen vasta puolisen vuotta sitten. Tällöin naiset olivat jo pelanneet jalkapalloa kymmeniä vuosia.

Helsingin Sanomat
15.9.1971

Ilta-Sanomat
28.4.1971

Mimmiliigalla erikoisjekku: RINTAPOTKU

Mimmiliiga - naisten jalkapalloilu - ryynnä edelleen läysin rinnoin. Mikkeilläämmat ovat lenkkeileet jo pitkään pitkin ja polkin, mutta muutama vasta kootaan joukkueita maastoissa alkavassa sarjassa värien.

Ilta-Sanomat 28.4.1971

Ilta-Sanomat
1.6.1971

Mimmiliigan avaus paljasti Kaksi niin somaa kanuunakoipea

Turku (Timo Nyholm)
Hyvät ystävä ja kyllin miehet: mimmiliigan avausottelu Turussa oli juuri sitä mitä pitettiin: hauska, värikäs ja mielenkiintoinen. Alussa jokin verran epäluottamus hyvin pian: lähtökunnon mukava, nyt hurmaamaan. Sojan joukko känsi kotikansaa hyvin pian.

Ilta-Sanomat 1.6.1971

Miehet ulos, nyt puetaan ja mennään voittokahville

Se oli ainakin vilpittöntä riemua Suomen mestaruuden jälkeen. HJK:n mimmeillä ailen stadionilla. Sekä HJK:lla että VPS:llä oli oma koko ajan sääntä pitänyt huutosakkina. Kaksi miespuolista maksanutta katselijaa oli ottelun jälkeen pallojen vaihtoa. Muuta HJK voiti komeasti 6-0 ja oli ensimmäisen kiinnityksen "Eevan Onnenaan", naisten cupkilpailun kiertopöytäkirja.

Tässä mestarit
Ja sitten mestarit: Mestaruuden voitti HJK:llä. Mestaruuden voitti HJK:llä. Mestaruuden voitti HJK:llä. Mestaruuden voitti HJK:llä. Mestaruuden voitti HJK:llä.

Ilta-Sanomat
15.9.1971

Viimeksi mainittu sitaatti oli raportista, jossa oli keskimääräistä enemmän kommentoitu peliäkin. Otsikko oli kuitenkin ”Mimmiliigan avaus paljasti kaksi niin somaa kanuunakoipea”. Ajan lehdistä näkee, että ulkoisen olemuksen ja nimenomaan stereotypioiden mukaisten näkökohtien kommentointia oli keskeistä: roolitus ja sen rikkominen asetettiin omanlaatuisensa ajan huumoriin. Sama koski juttua, jossa katsottiin tarpeelliseksi mennä pukuhuoneen puolelle ja laskea siitä leikkiä.

Helsingin Sanomien raportti vastaavasta ottelusta oli sen sijaan paljon pelikeskeisempi eikä samalla tavalla herkutellut ulkonäöllä, kaksimielisyyksillä tai pelaajien taitamattomuudella kuin *Ilta-Sanomien* jutuissa usein tehtiin. Ei ainakaan yhtä paljon.⁴⁴⁸ Pienen osan sai jopa naisten itsensä esittämä kritiikki miehiä kohtaan: ”Miehille naiset heittivät pienen arvostelun: eivät suhtaudu naisten pelaamiseen tarpeellisen asiallisesti, vaan yrittävät huutelullaan vesittää hyvän asian.”⁴⁴⁹

Avoin ja peitelty naureskelu vähenivät vuoden 1971 kuluessa. Mutta edelleen oli oleellista noteerata muun muassa se, että kun vaimo pelasi, ”[a]viomies ei säikähdä tiskiä eikä vauvanhoitoa”. Oli tietysti ikävää, että vaimolla oli harrastuksensa vuoksi mustelmia ja kolhuja, mutta ei sekään haitannut, kun tiesi, mistä ne olivat tulleet.⁴⁵⁰ Nämä kommentit eivät tosin olleet Palloliiton alaisesta Mimmiliigasta, vaan *Ilta-Sanomien* kilpailusta. Mimmiliigan alettua *Helsingin Sanomissa* oli Marjut Svahnin laaja naisten jalkapalloa puolustava ja miesten ilkkuvaa suhtautumista pilkkaava artikkeli.⁴⁵¹ Siinä selkeästi haettiin arvostusta nimenomaan pelille ja pelaajille.

Korostettakoon, että tähän kirjaan sanomalehtien otos on pieni, ja laajempi urheilujournalismin analyysi teemasta odottaa tekijäänsä. Edellä mainittu suhtautumistapa lienee kuitenkin ollut varsin yleistä. Esimerkiksi Jerkko Holmin tutkimus

Seinäjoen paikallislehdistön vastaavasta kirjoittelusta on havainnoiltaan samansuuntaista.⁴⁵²

Naisten vuosien 1970 ja 1971 maailmanmestaruuskisojen olemassaolo kuitenkin huomattiin. Tosin yhtä paljon kuin lopputulokset tuntui kiinnostavan se, kuinka meksikolaiset miehet olivat hullaantuneet blondeihin tanskalaisiin ja kuinka finaalin jälkeen paitoja ei vaihdettu kentällä, vaan pukukopin suojaussa.⁴⁵³ Ulkomainen naisten jalkapallo oli urheilun uutisissa edelleen silkka kuriositeetti.

Asiallinen kehitys näytti kuitenkin pääsevän vauhdikkaasti liikkeelle. Vuonna 1972 joukkueita oli 85. Formaatti oli aluksi sarja- ja lohkomuotoinen, loppuvaiheissa pelattiin taas cupperiaatteella. Loppuottelu oli HJK–HIFK; se päättyi 0–0, ja HJK voitti uusinnan 1–0. Kasvua osoitti sekin, että kun edellisenä vuonna oli pelattu kaikkiaan 51 ottelua, nyt niitä oli 347. Myös vuonna 1973 oli nousua: 86 joukkuetta ja 382 ottelua. Mestari oli jälleen HJK.⁴⁵⁴

Tammikuussa 1973 pelipäiväksi määriteltiin pääsääntöisesti maanantai, mikäli vierasjoukkue ei joutuisi matkustamaan kauempaa kuin 50 kilometrin päästä.⁴⁵⁵ Katsottiin, että pelejä ei kannattanut sijoittaa samoihin päiviin kuin miehillä, jos niitä kohtaan haluttiin herättää edes hiukan kiinnostusta. Toisaalta tätä kysymystä veivattiin edestakaisin, ja välillä ajateltiin, että naisten ottelut voisivat saada hiukan enemmän huomiota jonkinlaisina miesten pelien esiotteluina.

Vuodesta 1974 alkoi kuitenkin taantuma. Mestaruudesta pelattiin ensimmäistä kertaa mestaruussarjana. Joukkueiden yhteismäärä eri sarjatasoilla oli kuitenkin laskenut 71:een. Tämä trendi jatkui: vuonna 1975 joukkueita oli 69, vuonna 1976 enää 57. Mestari vaihtui viimein vuonna 1976, kun Keminto voitti HJK:n sarjataulukossa yhdellä pisteellä. Vuodeksi 1977 naisten mestaruussarja muutettiin kahdessa neljän jouk-

kueen lohkoksa pelattavaksi kaksinkertaiseksi sarjaksi, ja kummankin lohkon kaksi parasta pelasivat yksinkertaisen neljän joukkueen sarjan. Voittajaksi tuli edellisen vuoden tapaan Kemin Into.

Kehityksen suunta oli kuitenkin huolestuttava, sillä joukkueiden määrä väheni ja kustannukset kasvoivat. Mestaruussarjatoitteluiden kokonaismäärä romahti melkein puoleen korkeimmasta tasostaan, ja kaikilla mestaruussarjan yhteensä 30 ottelulla oli ollut yhteensä 1191 maksanutta katsojaa – siis alle 40 per ottelu. Alemmalla tasolla eli naisten perussarjassa oli sielläkin pelattu vain 171 ottelua, ja niistäkin kahdeksan ratkesi luovutuksilla.

Palloliiton toimintakertomuksissa maininnat naisten jalkapallosta kutistuivat ajan myötä muutaman rivin toteamuksiksi kilpailullisista tuloksista. Sen sijaan takana olleita ongelmia ei mainittu, saati ryhdytty avaamaan. Selkeästi naisten jalkapalloilu nautti lähinnä ”ynnä muuta”- tai ”mainitaan nyt pakolliset”-tyyppistä arvostusta. Ei ollut tärkeää, jos sillä meni huonosti, sillä sitä kohtaan ei näyttänyt olevan aitoa urheilullista tai yleisön kiinnostusta.

Vuonna 1978 mestaruuskilpailussa palattiin yhteen sarjaan, joka oli yksinkertainen ja siinä oli mukana 10 joukkuetta. Sen jälkeen sarjan neljä parasta ratkaisi loppuottelijat pudotuspeliperiaatteella. Mestaruuden voitti siis edelleen pelaamalla vain 11 ottelua. Yksi ongelma eli toiminnan keskittyminen hyvin voimakkaasti pääkaupunkiseudulle näytti kuitenkin hetkellisesti korjaantuneen, sillä sarja oli nyt kohtuullisen valtakunnallinen. Helsingistä oli mukana vain kaksi joukkuetta (HJK ja City-Pallo), muita paikkakuntia olivat Finström (IF-FK), Jyväskylä (Jyväskylän Palloilijat), Kemi (Into), Lahti (Sampo), Mikkelä (MP), Myllykoski (MyPa-47), Iisalmi (PK-37) ja Turku (TPS).

Laji oli aluksi hyvin Helsinki- ja Etelä-Suomi-keskeinen. Poikkeuksina olivat Kemian Innon voitot. Mestarit vuonna 1977.¹⁹

1970–80-lukujen naisvaliokunnan pöytäkirjat kertovat nekin liikkeellelähden monista käytännön yksityiskohdista, luonnollisesti myös hidasteista ja ongelmista, joita ei silloin ollut pakko sievistellä teksteissä ”haasteiksi”. Alkuvaiheen jälkeen naisvaliokunnan pöytäkirjoja ei ole kaikilta ajoilta edes säilynyt tai ne ovat sisällöltään hyvin teknisiä ja niukkoja.

Esimerkiksi syyskuussa 1972 todettiin, että yksi semifinaaliottelu oli jouduttu keskeyttämään, eikä uusintapeliä kannataisi järjestää arki-illaksi varhaisen pimeätulon vuoksi. Samassa kokouksessa peräänkuulutettiin, että ”naisten jalkapallotoiminta ’virallistettaisiin’” Palloliiton toimesta, eli Palloliitto tekisi sääntöihinsä, kilpailusääntöihinsä ja piiriavustustensa muotoihin tarpeelliset muutokset.⁴⁵⁶ Sitä ei siis ollut vielä tapahtunut. Vuonna 1977 kannettiin huolta jälkikasvusta:

Tyttöjalkapalloilun kehittämisessä ja harrastuksen laajentamisessa peruskoulut ovat avainasemassa, kuten naisvaliokunta on todennutkin. Nykyisin koululiikunta tyttöjen osalta on jalkapallokieleista tai passiivista. Tässä toivoisi liiton toimenpiteitä ja neuvotteluja, sillä paikallisella tasolla se riippuu aivan rehtorin henkilökohtaisesta suopeudesta tai näke-

*myksestä. Erinomaisena esimerkkinä on Itä-Hakkila, jossa tyttöjä riittää. Koulun rehtori kun toimii itse tyttöjen valmennuksessa.*⁴⁵⁷

Kuvaavaa sille, kuinka alkeellisia olot olivat, on esimerkiksi se, että vuonna 1985 jouduttiin perumaan naisten ykkösdivisioonan ottelu TPV-Pyrkivä, koska TPV ei ollut hoitanut kenttää lainkaan kuntoon. Siinä ei ollut merkittynä rajoja, maaliverkko oli riekaleina, ja kun turkulaiset valittivat tuomareille eikä TPV tehnyt mitään korjatakseen asian eikä vaihtoehtoista kenttää ollut, tuomarit peruuttivat ottelun. Turkulaisten valmentaja päätti raporttinsa: ”Katsomme, ettei kyseinen laiminlyönti, kenestä se sitten johtuikin, ole omiaan nostamaan naisten jalkapallon arvostusta.”⁴⁵⁸

Kohdattujen vaikeuksien vuoksi Palloliitto järjesti vuonna 1977 piireille ja seuroille laajan kyselyn naisjalkapallon senhetkisestä tilasta ja kehittämisestä. Vastausprosentti näyttää olleen kohtuullinen, sillä vastauksia tuli kuudelta SM-sarjan ja 25:ltä perussarjalaiselta seuralta. Sisällöltään vastaukset olivat kahtalaisia. Toiminnan selitettiin hiipuneen, ja etenkin senhetkinen SM-sarja – 8 ottelua jokaisella joukkueella – koettiin tyngäksi. Tylyn palaute oli: ”Mestaruussarja on ’farssimainen’ --- 4+4 ei ole mestaruussarja, lähinnä Helsingin piirisarja etelälohkon osalta.” Pelien vähäinen määrä ei motivoinut pelaajia. Innostusta silti löytyisi ja ennakkoluulojen koettiin vähentyneen. Reseptinä nähtiin yleensä se, että Palloliitto tietoisesti kehittäisi lajia ja lisäisi taas otteluiden määrää, sillä vain kilpailullisuus piti kiinnostusta yllä. Muuten saatettaisiin olla kohta taas samassa pisteessä kuin 1970-luvun alussa.

Kyselylomakkeessa oli myös kohta ”Mielestäni Palloliitto toimii naisjalkapalloilun hyväksi”, ja siihen merkittyjen vastausten olisi ainakin ollut syytä antaa ajatteleminen aiheetta. Kaikki ne mestaruussarjajoukkueet, jotka olivat vastanneet kyselyyn, valitsivat nimittäin siinä kohdan ”liian vähän”. Samoin teki perussarjalaisista 16. Viisi valitsi kohdan ”riittävästi”, neljä ”en osaa

sanoa”. Kukaan ei vastannut ”liian paljon”. Informaation kulusta liitosta seuroille todettiin, että se oli ollut ”surkeata”.

Kaksi mestaruus- ja viisi perussarjajoukkuetta olivat vieläpä sitä mieltä, että oman seuran johto suhtautui naisjalkapalloiluun kielteisesti. Yksi perussarjalainen joukkue tulkitsi suhtautumisen olevan välinpitämätöntä. Tällaisen kielteisyysnähtiin osittain asenteet, useimmiten kuitenkin talous – naisten peli nähtiin vain kustannustekijänä. Kohdassa ”Suurin hankaluus seurani naisjoukkueen toiminnassa” yleisin valinta oli ”rahapula”. Se sai 20 mainintaa. Valmentajapula sai 11, pelaajapula yhdeksän ja kohta ”muu” kuusi mainintaa. Valitettiin lähinnä harjoitusolojen huonoutta ja salipulaa.⁴⁵⁹

Heikki Meri noteerasi hänkin edellä mainitussa vuoden 1981 muistiossaan, että kiinnostus oli hiipunut ja laji muodostunut taas entistä eteläsuomalaisemmaksi. ”Ehkäpä pitkät, henkisesti ja taloudellisesti rasittavat matkat aiheuttivat Keski- ja Pohjois-Suomessa lopahtamista.” Hänen mukaansa 1980-luvulla saatiin sitten aikaan käänne, lähinnä tyttöjalkapalloilun kehittämisen kautta. Silloin toiminnan painopistettä pystyttiin siirtämään piirien hoidettavaksi.⁴⁶⁰ Toisin sanoen: vasta silloin saatiin juuret kuntoon. Eikä puu senkään jälkeen kukoistanut, lähinnä se pysyi hengissä.

Toisaalta toiminta antoi mahdollisuuden harrastaa jalkapalloa ainakin niille, joille pelaaminen itsessään oli pääasia, se suurin tavoite ja hauskuus. Näin varmaan useimmille pelaajille oli. Erotuomarina pitkään toiminut Risto Alaja antoi alkuvuosien kehityksestä myöhemmin seuraavan arvion:

Kaikki tuomitsemani naisten jalkapallo-ottelut ovat olleet miellyttäviä. Naiset eivät ”rappaa” miesten tapaan ja kun ottelut ovat hieman hidaskäyttöisempiä kuin miesten pelit, tuomitseminen on helppoa. Näin ei välttämättä ole jatkossa, koska laji kehittyy kaiken aikaa. 70-luvun puolivälissä naisjalkapalloilun taso on jo noussut hypähdyksenomaisesti

ja kehitys näyttää jatkuvan. Enää ei sovinstikatsojillakaan ole aihetta rääväsuisiin herjoihin, huomauttaa Alaja.

Tason nousu näkyy siinä, että muutaman vuoden takainen leikki-mieli on pelistä kadonnut. Naiset pelaavat jo tosissaan tarkoituksena ottelun voitto ja maalien teko. --- Hyvä käytös on ominaista naisjalkapalloilijoille. Alaja ei muista koskaan joutuneensa ajamaan naispelaajaa ulos kentältä.⁴⁶¹

Pessimistisiä näköaloja 1980-luvulla

1980-luvun alussa Palloliitto asetti taas uuden kehittämissäryhmän, ”työryhmän seuraamaan naisjalkapalloilun kehitystä ja tekemään esityksiä naisjalkapalloilua koskevista asioista”. Sen jäsenten mainittiin olevan naisten jalkapalloilua läheltä seuraavia henkilöitä, jotka edustivat eri intressipiirejä. Työryhmä oli luonteeltaan tilapäinen ja kokoontui ”tarvittaessa”.

Toiminnassa näkyi myös se, että naisten jalkapallolla oli tuolloin yksi merkittävä sponsori: Suomen Työväen Säästöpankki. Työryhmä piti ensimmäisen kokouksensakin STS:n pääkonttorin kokoushuoneessa.⁴⁶² Toiminta oli silti edelleen hyvin ad hoc -tyyppistä.

Joka tapauksessa työryhmä ei ollut tyytyväinen naisjalkapallon rakenteellisten edellytysten kehitykseen. Asian parantamiseksi liittoon ja kaikkiin sen piireihin tulisi perustaa pysyvät naisvaliokunnat ja kaikkiin seuroihin itsenäinen naisjaosto. Tarpeen tullen voitaisiin perustaa naisjalkapalloilun erikoisseuroja. Kouluhallituksen suuntaan oli oltava aktiivinen, koska jalkapalloilu ei ollut mukana tyttöjen liikunnan opetussuunnitelmissa. Työryhmä totesi lisäksi, että liitto ja piirit voisivat tehostaa jalkapalloilun tiedottamista liikunnan opettajille ja suoraan oppilaille. ”Työryhmä totesi lisäksi, että naisjalkapalloharrastus soveltuu hyvin työpaikkaliikuntaan ja että

seuroilla ja työpaikoilla on asian suhteen paljon yhteistoimintamahdollisuuksia.”

Eikä tässä kaikki. Pöytäkirjassa oli vielä erityinen pykälä ”Naisjalkapalloilun avainongelmat”:

1. *Naisjalkapalloilun arvostus on maassamme huono*
 - liiton, piirien, seurojen organisaatiot ovat epäselvät
 - taloudellinen tuki on vähäistä
 - harjoitusolosuhteet ovat huonot
 - asema tiedotusvälineissä on huono
 - harrastus kouluissa on vähäistä
2. *Harrastajamäärä on suppea ja harrastus painottunut liiaksi etelä-Suomeen.*
3. *Naisten valmentajien taso on huono ja määrä epätydyttävä.*
4. *Naisjalkapalloilun kärkitaso on heikko*
 - maajoukkueen menestys on heikohko
 - sopivia pelaajatyyppejä on liian vähän
 - SM-seurat ovat liian epätasaisia
 - sarjajärjestelmä ei palvele kärkitason parantamista
5. *Tyttöjalkapalloilu ei ole käynnistynyt toivotulla tavalla.*⁴⁶³

Vuonna 1983 koordinoivan elimen virallisena nimityksenä oli naisvaliokunta. Siinä oli edelleen puolet miehiä, mukaan lukien puheenjohtaja Heikki Grönlund. Toiminnan pohjana oli edellä mainitun työryhmän muistio. Valiokunta määritteli itselleen tehtävät:

- seurata ja valvoa naisten ja tyttöjen jalkapalloilun kehitystä
- tehdä esityksiä naisjalkapalloilun aseman parantamiseksi ja tunnetuksi tekemiseksi
- tehdä naisten ja tyttöjen kilpailutoimintaan liittyviä esityksiä jalkapalloilun kilpailutavoista.⁴⁶⁴

Hiukan yli viikko myöhemmin pidettiin laajempi seminaari naisten jalkapalloilun kehittämisestä. Siinä oli Palloliiton puolelta seitsemän, sponsori STS:n puolelta kolme edustajaa, mukaan lukien pääjohtaja Ulf Sundqvist, sekä seurojen puolelta 52 edustajaa.

Tunnelmat eivät olleet ylitsevuotavan optimistiset:

SPL:n varapuheenjohtaja Esko Piipponen avasi tilaisuuden todeten naisten ja tyttöjen jalkapalloharrastuksen elävän Suomessa totuuden hetkiä. Naisten harrastus on ollut paljolti oman onnensa seppä eikä sen kehittämiseksi ole viime vuosia lukuun ottamatta kovin paljon tehty.

Piipponen mielestä tyttöjalkapalloilun käynnistyminen oli kehitystyössä avainasemassa, ja siinä odotettiin piirien kehittämistyön tuovan tuloksia. Potentiaalia ainakin olisi; Piipponen totesi edelleen harrastajamäärän olevan kolminkertaistetavissa silloisesta noin kolmestatuhannesta.

Samaan aikaan kun Suomessa oltiin vaikeuksissa, kansainvälinen naisjalkapalloilu oli Piipponen mukaan voimakkaasti kasvamassa, kun UEFA oli päättänyt käynnistää EM-kilpailun.

Piipponen kiitteli STS:ää yhteistyökumppanina, ja pääjohtaja Sundqvist puhui samaan suuntaan. Sundqvist korosti, kuinka yhteistyösopimuksen mukaan maajoukkue pelasi STS-teaminä ja naisten Suomen cup pelattiin STS-cupina. Lisäksi pankilla oli edustaja naisten jalkapallon kehittämistyöryhmässä. Jalkapallon osalta hän nosti yleisestikin esiin hallien tarpeellisuuden. Heikki Meri esitti ongelmista saman listan, joka on kuvattu jo edellä.

Naisvaliokunnan jäsen Eva Jaren piti puolestaan esitelmän tyttöjalkapallosta. Suurimmat syyt tyttöjoukkueiden vähäiseen määrään olivat valmentaja- ja pelaajapula ja talous. Eri paikkakunnilla, muun muassa kouluissa, oli kuitenkin kiinnostusta tyttöjen jalkapalloilua kohtaan. Keskustelun tuloksena päätettiin lähettää kouluhallitukselle kirjelmä ja tiedottaa asiasta rehtoreille ja liikunnanopettajille. Samalla todettiin, että seurat ja erityisesti piirit voisivat olla aktiivisempia. Sen sijaan valiokunnan omassa muistiossa mainitut ajatukset, että muodostettaisiin valtakunnallinen Helsinki Cup ja valmistauduttaisiin kansainväliseen toimintaan, eivät näytä nousseen listalle.

Lyhyesti kuvatut keskustelupuheenvuorot käsittelivät enimmäkseen teknisiä asioita, kuten sarjajärjestelmän vaihtoehtoja. Kilpailutoimintaa käsitelleessä muistiossa käytiin läpi pelaamisen eri tasot, eikä niistäkään löytynyt hehkutettavaa. Maajoukkueen menestys oli ollut huonoa, tavoitteena oli vain 3–4 maaottelua vuodessa, eikä mestaruussarjajärjestelmä palvelut maajoukkueen kehittymistä. Maajoukkueeseen sopivaa pelaaja-ainesta oli vähän, ja mestaruussarjan taso oli laskenut. Joukkueet olivat liian eritasoisia, sarjasysteemi oli vaikeaselkoinen ja aikataulu syksyllä liian kireä. SM-sarjan tulisi saada vaikiintunut pelaamistapa, ja joukkuemäärää pitäisi vähentää, jotta sarjan taso olisi kovempi. Aluesarja oli täydentänyt hyvin piirisarjojen yleensä vähäistä toimintaa, mutta piirisarjoissa oli liian vähän joukkueita. Koulukilpailujen osalta muistio pitäytyi lähinnä ylimalkaisiin mainintoihin tiedottamisesta.

Hurraamiseen ei ollut aihetta myöskään julkisuuden osalta:

Asema tiedotusvälineissä

- *asema tiedotusvälineissä on heikentynyt 70-luvun alkupuoleen verrattuna.*
- *TV:llä uutiskynnys korkealla. Naisjalkapalloilu ollut TV:ssä esillä viime vuosina keskimäärin yhden (1) TV-maottelun, Helsinki-Cupin välähdyksen ja SM-finaalin uutisvälähdyksen puitteissa.*
- *radion puolella SM-tulokset luettu useimmiten sunnuntaina Urheiluradiossa.*
- *lehdistöstä parhaiten on naisjalkapalloilu ollut esillä työväen lehdistössä.*
- *SPL:n tiedottaminen naisjalkapalloilusta julkiselle sanalle on ollut vähäistä.*
- *STS on aktiivisesti ottanut osaa naisjalkapalloilun tiedottamiseen.*
- *Futari-lehden käyttämistä naisjalkapalloilun edistäjänä voitaisiin lisätä.*

Pelaajamäärätkään eivät olleet kehittyneet toivotulla tavalla. 1970-luvun alkuvuosina oli tapahtunut nopeaa kehitystä, ja pelaajien määrä oli noussut 2600:aan. Vuonna 1973 kehitys kuitenkin kääntyi laskuun, ja käyrä nousi uudestaan vasta vuonna 1977, jolloin määrä oli ehtinyt painua jo noin 1800:aan. Sitten määrät nousivat tasaisesti, ja vuonna 1982 oli luetteloituja pelaajia 2953. Näistä naisia oli 2260 ja tyttöjä 693. Vuonna 1987 naisten ja tyttöjen kokonaisluku oli 4079, vuonna 1991 jo 7007.

Tilastoissa tosin tapahtui muutos sen osalta, ketkä määriteltiin nais- ja ketkä tyttöpelaajiksi. Niinpä naisten määräksi mainittiin vuonna 1987 vain 1452 ja tyttöjen 2627, kun taas vuonna 1991 naisten määränä oli enää 813, tyttöjen osalta peräti 6194. Vuoteen 1990 asti naiset ja tytöt tilastoitiin joukkueen mukaan, vuodesta 1990 alkaen syntymävuoden mukaan. Muutos luvuissa kertoo siitä, että jalkapallo oli naisten puolella nimenomaan nuorten harrastus.

Lisäksi naisten jalkapallo säilyi edelleen todella vahvasti eteläsuomalaisena ilmiönä. Esimerkiksi eräässä vaiheessa 1980-luvulla Lapin piirissä oli vain 55 nais- tai tyttöpelaajaa,

Mestari HJK vuonna 1984.²⁰

Keski-Pohjanmaalla 46 ja Oulun piirissä 42. Tyttöpelaajia ei tuolloin ollut lainkaan Saimaan, Joensuun, Oulun ja Hämeen piireissä ja Kymenlaaksossakin vain yksi. Etelä-Suomessakin oli hyvin valkoisia alueita: Hämeessä oli edes naispelaajia vain 37, ja naisten ja tyttöjen yhteisluku oli alle sadan 11:ssä piirissä ja sen yli vain seitsemässä. Tyttöpelaajien osalta lukema oli yli sadan vain Keski-Uudellamaalla ja Helsingissä.⁴⁶⁵

Parannusta haettiin muuttamalla 1980-luvulla SM-sarja 12:n joukkueen sarjaksi. Näkyvyyttä koetettiin saada lisää liittämällä naisten Suomen cupin finaali miesten cup-finaalin yhteyteen, ja STS osallistuisi järjestelyihin järjestämällä tiedotustilaisuuden.⁴⁶⁶ Jo kaksi vuotta myöhemmin kuitenkin katsottiin, että naisten cupia kehitettäisiin siirtämällä finaali eri päivälle kuin miesten. Televisio ehkä kiinnostuisi silloin enemmän.⁴⁶⁷ Tyttöjen jalkapalloilun kehittämisen osalta pohdittiin yhä käytännön järjestelyjä. Kuten elokuussa 1983 naisjalkapalloilun neuvottelutilaisuudessa hyvin aiheellisesti todettiin, ”[E]yttöjalkapalloilun kehittämisestä riippuu koko naisjalkapalloilun tulevaisuus”.⁴⁶⁸

Joskus tavattiin maailmantähtiäkin. Pele HJK:n naisten seurassa.²¹

Vuonna 1984 oli tiedusteltu piireiltä, millaista niiden oma naisjalkapallotoiminta oli ollut. Vastauksiin ei nähtävästi panostettu kovin paljon, sillä puheenjohtaja Heikki Grönlund summasi: ”Yleistuntuma vastauksista oli se, että ne oli tehty ex-tempore ts. niistä paistoi läpi lievä välinpitämättömyys naisjalkapalloilua kohtaan.” Vireimpiä olivat olleet ne piirit, jotka olivat perustaneet oman naisvaliokunnan, joten sellainen tulisi perustaa kaikkiin piireihin.⁴⁶⁹

Edellä mainittu STS-kytkentä kertoi yhteydestä TUL:ään, ja TUL-lehdessä otsikoitiinkin lokakuussa 1980-luvun puolivälissä ”Naiset TUL:n jalkapallosuola”. Hiukan ristiriitaisesti tämän kanssa itse artikkelista noin 90 % käsitteli TUL:n miesjoukkueiden menestystä. Vasta lopussa todettiin miesten saavutusten olevan tyydyttäviä ja naisten kiitettäviä, ”sillä ’matopurkkeja’ tuli niin, että ropisi”. SM-sarjan mitalikolmikkohan oli ollut Puotinkylän Valtti – Turun Pyrkivä – Kemin Into, ja cup-finaalin oli voittanut Pyrkivä, toisena Into.⁴⁷⁰ Minkäänlaista analyysyä, haastatteluista puhumattakaan, tämä ei silti tuottanut.

Parannusta medianäkyvyyteen ei tuntunut olevan luvassa, tilanne ennemminkin huononi. Toukokuussa 1988 Naisvaliokunnassa valiteltiin, että Helsingin Sanomat ei enää julkaisut otteluselostuksia naisten otteluista. ”Päätettiin lähettää asian johdosta kirje Helsingin Sanomien urheiluosastolle.”⁴⁷¹

Yksi piirre, mikä on läpi vuosikymmenten koettu naisten jalkapallon ongelmaksi, on se, että toiminta on keskittynyt voimakkaasti Etelä-Suomeen ja nimenomaan pääkaupunkiseudulle. Tämä ei ole ajan mukana paljonkaan muuttunut. Tilanne todettiin myös SPL:n vuoden 1997 toimintakertomuksessa. Sen mukaan nuorten naispelaajien painopiste oli taas siirtynyt Etelä-Suomeen. ”Tämä ilmiö yhdessä sen tosiasian kanssa, että lisenssipelaajien määrä on kääntynyt laskuun, on valitettava ja vaatii liitolta pikaisia toimenpiteitä.”⁴⁷²

TPS voitti mestaruuden vuonna 1978.²²

Ilmiö on tuskin kuitenkaan käännettävissä millään toimenpiteillä. Vastaavaahan on nähty miesten puolella. Mikäli siirretään katse hetkeksi pidempään aikaväliin eli menestymiseen koko vuosien 1971–2021 muodostamalla 50-vuotiskaudella, niin paljonkaan ei ole muuttunut. Pääkaupunkiseudun joukkueet ovat voittaneet 51:stä mestaruudesta yli 40 ja suuren osan muistakin mitaleista. Muun Suomen osalta esimerkiksi Turku on voittanut mestaruuden vain kerran (TPS 1978), samoin Kuopio, joka on tuorein mestari (2021), Tampere ei koskaan. Tosin viime vuosina KuPS:n lisäksi Åland Unitedista on tullut menestyjä, mutta vaikka tämä vähentää pääkaupunkiseutupainotusta, eteläsuomalaisuutta se ei muuta. Kemin Into voitti kaksi mestaruutta 1970-luvulla, mutta sen jälkeen pietarsaarelainen FC United (2004) oli ainoa ei-eteläsuomalainen mestari ennen KuPS:n mestaruutta vuonna 2021.

Lisäksi resurssien puute on edelleen koruton tosiasia. Tuoreimpana esimerkkinä tästä on, että Tikkurilan Palloseura joutui taloudellisista syistä luopumaan sarjapaikastaan vuonna 2021 – oltuaan samana vuonna mestaruussarjan eli Kansallisen Liigan kakkonen.

Mutta mikäli palataan historiaan, niin Heikki Meri tiivistää 1980-luvusta myös sen kaikkein merkittävimmän piirteen: tärkeimpänä saavutuksena voitiin pitää sitä, ”että tunnevaisuus jalkapalloilun sopimisesta naisille ja tytöille on huomattavasti vähentynyt kaikilla alueilla (sisäiset ja ulkoiset sidosryhmät).”⁴⁷³ 1990-luvun alussa naisjalkapallon profiilia alettiin tietoisesti nostaa. Palloliitto lanseerasi vuonna 1991 niin sanotun vihreän linjan, jossa korostettiin naisten merkitystä. Puheenjohtaja Pertti Alaja kirjoitti toimintakertomukseen:

90-luku on kiistattomasti naisten. Naisten myötä yhteiskuntaan syntyy kokonaan uusi arvomaailma ja elämän ajattelutapa. Naisten ja tyttöjen liikuntakin kokee vallankumouksen tai ainakin renessanssin tällä vuosikymmenellä. Vuosi 1991 oli Suomen Palloliitossa uuden arvomaailman, vihreän linjan, kiteytymisen ajanjakso. Arvomaailmassamme on paljon naisilta otettua, naisilta saatua.

Alajan mukaan vuosi 1991 merkitsi tyttöjen jalkapallon lopullista läpilyöntiä ja luutuneiden asenteiden korjaantumista. Puolustusministeri Elisabeth Rehnin suojeluksessa peliin tuli runsaasti uusia tyttöjä, Palloliiton organisaatio selkeytyi, palvelu tehostui ja asiantuntemus kasvoi. Myös kansainvälisyyden osuus kasvoi toiminnassa tuntuvasti. Liiton toimiston naiset olivat toimiston miehille ”hienona esimerkkinä vihreän linjan toteutumisessa”. ”Olemme kaikki samaa jalkapalloperhettä, vihreän veran palvelijoita.”⁴⁷⁴

Sanat olivat varmaankin komeampia kuin todellisuus; tämä pätee jokseenkin kaikkiin elämän ilmiöihin. Vehviläinen ja Itkonen jakavat kirjassaan *Mimmiliigasta maailmalle* suomalaisen

naisten jalkapallon kolmeen vaiheeseen: alkuinnostuksesta organisoitumiseen (1971–81), vakiintumisvaiheeseen (1982–91), tyttöjalkapalloilun nousuun (1992–2000) ja loikkaukseen suosituksi lajiksi (2001–06). Kyseinen sosiologian alaan kuuluva tutkimus on julkaistu vuonna 2009.⁴⁷⁵ Tässä jaottelussa 1990-luvun alku oli vielä varsin pienimuotoista aikaa verrattuna miesten jalkapalloon.

Alkuvuosikymmenten merkittävimpien pelaajien nimeäminen on osin makuasia, koska prosessi oli vielä synty- ja kehitysvaiheessa. Syytä on kuitenkin mainita ainakin Hanna-Mari Sarlin, Ulla Kaasinen, Kaija Salopuro, Christina Forssell, Maija Raitanen, Anu Toikka ja Jutta Rautiainen. Myös Anne Mäkisen maajoukkueura alkoi jo vuonna 1991, Sanna Valkosen puolestaan vuonna 1995 ja Laura Kalmarin vuonna 1996. Maajoukkuetta valmensivat edelleen miehet: vuosina 1973–77 Juhani Nirkkonen, vuonna 1978 Simo Syrjävaara, vuosina 1979–89 Kaj Österberg, vuosina 1989–92 Jyrki Nieminen, vuosina 1993–96 Nils Suomalainen ja vuosina 1996–2000 Reima Kokko.

Naisten jalkapallo oli 1990-luvulla edelleen pikkusisar, jonka resurssit ja näkyvyys olivat puutteellisia. Materiaaliset olot olivat huonoja ja tulivat pysymään sellaisina, ja media kiinnitti vain vähän huomiota naisten jalkapalloon. Monia alkuvaiheen epäkohtia, mitä tulee varusteiden puutteisiin, huonoihin kenttävuoroihin, medianäkymättömyyteen ja moniin muihin asioihin, on helppo tunnistaa myöhemmiltäkin ajoilta, esimerkiksi tätä kirjaa varten haastatelluilta naisjalkapalloilijoilta. Näin on siitä huolimatta, että heidän uransa alku sijoitui yleensä 2000- tai jopa 2010-luvulle.

Naisten yhteiskunnallisen merkityksen ja näkyvyyden kasvu oli kuitenkin ainakin Pohjois- ja Länsi-Euroopassa megatrendi, joka näkyi kaikilla sektoreilla. Samaan aikaan naisten jalkapallo saavutti virallisen kansainvälisen aseman säännöllisine MM- ja

EM-turnauksineen ja vakiintuvine kansallisine sarjoinen. Vaikka Suomessa tasa-arvon kehitys oli kaikkea muuta kuin täydellistä, Pohjoismaana se kulki useilla foorumeilla junan ensimmäisissä vaunuissa. Naisten jalkapallo oli ainakin vakiinnuttanut asemansa, ja sillä oli merkittävä potentiaalinen nostetekijä: sillä oli mahdollisuus ylittää miesten kansainväliset saavutukset.

Maajoukkutoiminta liikkeelle

Maajoukkueesta ei ollut aluksi naisten jalkapallon moottoriksi. Sen pelejä ei näkynyt mediassa juuri lainkaan, eikä silläkään ollut juuri lainkaan katsojia.

Yritystä toki oli. Tammikuussa 1973 naisjalkapallon toimikunta kaavaili jo kansainvälistä toimintaa. Pyrkimyksenä oli saada ottelu Ruotsia vastaan saman vuoden elokuulle. Se olisi siis samalla ensimmäinen maaottelu. Kansainvälisyys oli muutenkin esillä, sillä UEFA:lta oli saatu muistio naisten jalkapalloilusta. Siinä oli suositeltu tyttöjalkapalloilun aloittamista, mutta toimikunta katsoi, että sellainen kilpailullinen toiminta ei vielä ollut Suomessa mahdollista.⁴⁷⁶

Ensimmäinen maaottelu pelattiin vuonna 1973 Maarianhaminassa Ruotsia vastaan. Lopputulos oli 0–0. Suomi osallistui vuonna 1974 myös Pohjoismaiden mestaruusturnaukseen. Tuloksena oli kaksi tappiota, eikä maaliakaan tehty: Ruotsi voitti Suomen 1–0 ja Tanska 5–0. Ruotsille hävittiin myös erillinen maaottelu 1–0. Vuoden 1975 toimintakertomuksessa sentään mainittiin, että ”[m]yös naisten maajoukkueen kausi oli ennätyksellisen vilkas. Joukkue osallistui Tanskassa pidettyyn PM-turnaukseen ja pelasi yhden ottelun Ruotsia vastaan.” Sitä ei mainittu, että tulokset olivat koruton kertomaa: Ruotsi–Suomi 4–0, Tanska–Suomi 9–0, Suomi–Ruotsi 0–2.

Maaottelukosketusta oli aluksi lähinnä Ruotsiin. Kuva ensimmäisestä kohtaamisesta.²³

Ensimmäistä maaottelumaalia saatiin odottaa kahdeksanteen maaotteluun ja vuoteen 1976 asti, ja samalla tuli ensimmäinen voitto, sillä Suomi voitti Ruotsin Kallhällissä pelatussa maaottelussa 2-1. Naisten jalkapallomaajoukkueen kaikkein ensimmäisen maalin teki Kemin Innon Soile Malm. Tosin samana vuonna tuli toisessa maaottelussa 1-4 -tappio Ruotsille.⁴⁷⁷

1980-luvulle tultaessa maaottelujen peruskuvio ei ollut juurikaan muuttunut. Niitä oli lähes pelkästään toisia Pohjoismaita vastaan, ja Suomi oli lähes aina altavastaja. Arvokarsinnoista ei päästy jatkoon, koska jouduttiin pelaamaan Pohjoismaita vastaan, ja ne kuuluivat mantereen eliittiin. Usein jouduttiin myös Englantia vastaan. Toki arvokisatkaan eivät olleet vielä virallisia eli FIFA:n tai UEFA:n alaisia, mutta sekin olisi pian edessä. Toimintakertomuksissa päästiin hehkuttamaan maaottelutuloksia vain harvoin. Vuonna 1981 tuli siihen

mennessä paras suoritus, toinen tila Pohjoismaiden mestaruuskilpailussa,⁴⁷⁸ mutta vuonna 1982 pelattiin viisi maaottelua, joiden maaliero oli 1–15.⁴⁷⁹

Kehittyminen oli vaikeaa, sillä, kuten naisten maajoukkuevalmentaja Kaj Österberg totesi: 165 000 markan budjetti ei antanut mahdollisuuksia leirien järjestämiseen.⁴⁸⁰ Tosin tästä huolimatta naisten maajoukkue oli vuonna 1983 Suomen menestynein jalkapallomaajoukkue: kolme voittoa ja kaksi tappiota.⁴⁸¹

Vuonna 1984 SPL:n toimintakertomuksessa havaittiin selkeää edistystä. “Myös naisten maajoukkueemme pelasi kaikkien aikojen parhaan kautensa.” Mainintaan antoi aiheen tasapeli 1–1 Tanskaa vastaan vieraisissa, Tanska oli sentään ollut epävirallisten EM-kisojen semifinaalissa. Yhtään voittoa kauden ei silti mahtunut: Suomi–Norja 0–0, Länsi-Saksa–Suomi 1–0 ja Tanska–Suomi 1–1.⁴⁸² Vuonna 1985 tuli sitten voittojenkin vuoro: “Voitot Belgiasta ja Länsi-Saksasta osoittavat, että Suomen naiset ovat hyvin mukana kansainvälisessä kilpailussa.” Molemmat olivat kaatuneet Suomen kotipeleissä 1–0.⁴⁸³

Keväällä 1984 Paavo Einiö esitteli havaintojaan Pohjoismaisesta naisjalkapallokonferenssista, joka oli pidetty Jönköpingissä. Kun Einiö vertasi Suomen tilannetta muihin Pohjoismaihin, raportista näkyy, että suomalaisena oli ollut olo hiukan kuin nuoremmalla sisaruksella (ei voi sanoa edes sisarella, koska kokoukseen oli lähetetty mies). Einiö esitteli näiden naisjalkapalloilun taloudellista tilannetta ja tulonlähteitä ja korosti kahden huutomerkin kera, kuinka Norjassa oli jo 30 000 pelaajaa. Tanskankin oli helppoa kehittää toimintaa, koska maa oli ollut aiemmin jopa epävirallinen maailmanmestari, ja kun Ruotsin edustaja esitteli tietoja Ruotsin pelaajakoulutuksesta, Einiön mukaan ”[k]aikki olivat tietysti hiljaa ja kateellisia”. ”Huomattavaa vielä on, että muut maat päättivät pitää jo 1985 heinäkuussa nuorisomaajoukkueiden turnauksen

Ruotsissa. Pystyykö Suomi runsaan vuoden aikana saamaan tällaisen kokoon? Olisihan vähän noloa jos olisimme poissa.”⁴⁸⁴

Jos toiminnan resurssien vähäisyys oli ongelma kotimaan sarjoissa, niin ei lippulaivalla mennyt paljon paremmin. Vuonna 1985 päävalmentaja Österbergillä oli syytä ihmetellä Belgia-maaottelun edustuspuolen yliolkaisia järjestelyjä. Hänen mukaansa vieraat jäivät ihmetyksen valtaan:

Meidän vieraanvaraisuudessa toivomisen varaa. Johtajaillliset huonosti järjestetty. Kotkassa ilta vietettiin Kymen Motellissa parhaaseen ”iskuaikaan”. Pöytä sijoitettu aivan tanssilattian viereen, missä musiikki häiritsi pöytäkeskustelua ja virallisia puheita.

Johtajailllinen Porissa: Belgian joukkue saapui nälkäisenä Poriin 45 min. ennen tilaisuuden alkua. Meidät kuljetettiin linja-autolla 25 km kaupungin ulkopuolelle erään järven rannalle olevaan rantasaunarakennukseen missä oli pieni takkatupa (aivan liian pieni 18 hengelle). Mitään ei ollut katettu. Isännät alkoivat lämmittää makkaraa uunissa. Istuttuamme 40 min. ”johtajailllinen” oli valmis: Grillimakkaraa, perunasalaattia ja olutta. Ala-arvoista. Nälkäiset belgialaiset olivat ihmeissään. Ehdottaisin joukkueelle omaa joukkueenjohtajaa, joka ottaa vastuun ettei vastaavaa sattuisi ja jonka joukkue ottaisi omakseen. Näin toimitaan muualla. Täten johtajatasolla voitaisi neuvotella tulevista yhteydenotoista. Nyt nämä keskustelut ovat olleet valmentajan taakkana.”⁴⁸⁵

Ilmiselvästi ja perustellusti Österbergin ajatus oli, että näin alkeellinen ja kotikutoinen toiminta antoi ulkomaille huonon kuvan suomalaisesta naisjalkapallosta ja sen arvostuksesta.

Mutta kehitystä tapahtui. Vuonna 1986 koettiin menestystä vieraskentällä: voitot Belgiasta ja Tšhekkoslovakiasta.⁴⁸⁶ Vaikka Palloliiton naisvaliokunta totesikin lokakuussa 1986 Skandinavian maiden maajoukkueiden edelleen kasvattaneen eroaan Suomeen, niin muuten Suomen todettiin olevan ”hyvää keski-eurooppalaista tasoa”. Tyttöjalkapalloilussa oli tapahtunut ”ilahduttavaa kehitystä”, joskin samassa lauseessa

oli pakko todeta, että Suomen joukkue- ja pelaajamäärät olivat vain noin 10 % ruotsalaisista ja norjalaisista.⁴⁸⁷

Vuonna 1987 oli yhä rohkaisevampaa: “Myös naisten maajoukkue menestyi erittäin hyvin. Vierasvoitto Tshekkoslovakiasta, tasapeli Euroopan mestari Norjan sekä Irlannin kanssa osoittavat, että Kaj Österbergin valmentamat naiset ovat kilpailukykyisiä Euroopan naisjalkapalloilussa.”⁴⁸⁸ Naisvaliokunnan mielestä maajoukkueen menestys oli vuonna 1988 ”hyvää eurooppalaista tasoa”. Taloudelliset edellytykset olivat kuitenkin perässä muista Pohjoismaista.⁴⁸⁹ Palloliiton puheenjohtaja Pentti Seppälä ei silti todennut turhaan vuoden 1988 toimintakertomuksessa, että naisten maajoukkue oli Suomen jalkapallon maajoukkueista lähimpänä kansainvälistä tasoa. ”Myös harrastusmielessä tyttö- ja naisjalkapallo ansaitsevat yhä enemmän huomiota.”⁴⁹⁰

Toisaalta noteeraaminen jäi jälleen maininnan tasolle. Paljon enemmän käsiteltiin niitä joukkueita, jotka menestyivät huonommin.

Vuonna 1989 saatiin kokea eksotiikkaa, kun naismaajoukkue kävi vuoden alussa pelaamassa Kiinassa. Filippiinit kaatui 6–0 ja Japani 1–0, sen sijaan Kiinalle hävittiin 5–0. Tämä ei tosin ole ihme, Kiinahan oli näinä vuosina vahva maa naisten jalkapallossa. Muuten vuoden maaottelutulokset olivat tavanomaisia: tappiot Ruotsille ja kahdesti Norjalle sekä tasapeli Englantia vastaan. Vieraskentällä tuli Norjalta poikkeuksellisen rajusti takkiin (8–0).⁴⁹¹ Tosin on muistettava, että Norja oli 1990-luvun alussa maailman huippuja.

Naisten maajoukkue oli joka tapauksessa vakiinnuttanut tietyn tason, joka pääasiassa säilyi läpi 1990-luvun suhteellisen muuttumattomana. Siinä oltiin jäljessä Pohjoismaista, mutta keskimäärin edellä keskieuropalaisista joukkueista Saksaa lukuun ottamatta. Myös Neuvostoliitto oli voitettu 1980-luvulla, joskaan sosialistinen leiri ei koskaan lähtenyt

satsaamaan naisurheilun puolella jalkapalloon lainkaan samalla intensiteetillä kuin yksilölajeihin – tämä päti myös miesten puolella.

Suomi alkoi lisäksi osallistua naisten arvoturnausten jälkeen seuraavaksi merkittävämpään ja säännöllisimpään jokavuotiseen huipputurnaukseen eli Portugalissa pidettyyn Algarve-Cupiin. Siellä tosin tuli enimmäkseen tappioita, sillä mukana oli useita maailman parhaita maita Yhdysvaltoja, Saksaa ja Kiinaa myöten. Joka tapauksessa oli päästy mittaamaan omaa tasoa. Mainittakoon, että vuoden 1998 Algarve-Cupissa tuloksena oli kolme tappiota ja yksi tasapeli, mutta saldo oli silti varsin kunnioitettava: Yhdysvalloille hävittiin 2-0, Norjalle 1-0 ja Kiinalle 1-0, sekä pelattiin tasapeli 2-2 Portugalia vastaan.⁴⁹² Yhdysvallat oli vuoden 1991 ja Norja vuoden 1995 maailmanmestari, ja Yhdysvallat ja Kiina tulivat kohtaamaan vuotta myöhemmin MM-finaalissa.

Seuraavassakin polvessa oli lupaavaa kehitystä. 16-vuotiaiden tyttöjen joukkue voitti vuonna 1994 ensimmäisen Pohjoismaiden mestaruutensa Islannissa pelatussa turnauksessa.⁴⁹³

Suomen maajoukkue alkoi suhteellisen nopeasti vakiintua kansainväliselle tasolle. Kuvassa valmistaudutaan vuonna 1991 otteluun Kiinaa vastaan.²⁴

Vuonna 1995 Mäkelänrinteen koulun tyttöjen joukkue voitti sarjansa koululaismaailmanmestaruuden.⁴⁹⁴

Pääsy arvokisoihin tuntui kuitenkin naisten puolella yhtä vaikealta kuin miehillä. Miesten puolella tosin historiallinen turhautuma oli luonnollisista syistä paljon pidempi. Vuonna 1997 naisten virallinen EM-paikka oli jo lähellä, kun Suomi oli selviytynyt Euroopan 12 parhaan maan joukkoon. EM-kisoihin pääsi kuitenkin tuolloin vain kahdeksan joukkuetta.

Mutta jälleen näytti siltä, että tason nousua seurasi taantuma. Mahdollisuudet vuoden 2001 EM-kisoihin menetettiin jo karsintojen alussa tappioilla Jugoslavialle ja Venäjälle, jotka kumpikaan eivät olleet naisten jalkapallossa mitään suurvaltoja. Samoin Algarve-Cupissa suoriuduttiin hiukan heikommin kuin vuotta aiemmin: Norjaa vastaan 0–1, Yhdysvaltoja vastaan edellistä vuotta tylymmin 0–4, ja nyt hävittiin myös Portugalille 1–2. Ruotsia vastaan tuli kuitenkin 0–0 tasapeli. Vielä kovempaa kyytiä Yhdysvalloilta tuli syksyllä 1999 niin sanotussa Nike-turnauksessa – 6–0. Brasilialle tuli tappio 3–1, Etelä-Korea voitettiin 3–0.⁴⁹⁵ Huonosta alusta huolimatta maajoukkue nousi vielä lähelle EM-paikkaa, sillä se pääsi jatkokarsintaan Ruotsia vastaan.⁴⁹⁶ Se oli kuitenkin liikaa.

Kaiken kaikkiaan 2000-luvun alussa Suomen naisten maajoukkueen menestys muistutti miesten pitkän linjan menestystä tai sen puutetta. Naisten tilanne vaikutti sikäli huonommalta, että miesten puolella oli noussut useita kovissa ulkomaisissa seuroissa pelaavia suomalaisia kiintotähtiä: Jari Litmanen, Sami Hyypiä, Joonas Kolkka, Jonatan Johansson, Antti Niemi. Arvokisapaikka ei auennut, mutta miehet saivat useita näyttäviä voittoja – esimerkiksi he voittivat vuonna 2001 Kreikan ja vuonna 2002 Portugalin, eli joukkueet, jotka kohtasivat sitten vuoden 2004 EM-finaalissa. Naisten ennuste näytti huonolta: esimerkiksi vuonna 2000 kaksi voittoa, kahdeksan

tappiota, maaliero 8–34.⁴⁹⁷ Vuonna 2002 vastaava saldo oli kaksi voittoa ja seitsemän tappiota maalierolla 7–20.⁴⁹⁸

Kun ei ollut menestystä, yleinen kiinnostus pysyi kaukana, eikä maajoukkueeseen suunnattu kaksisesti resursseja. Michael Käld, jolla oli ollut aiemmin kokemusta naisten valmentamisesta varsinaisesti vain puoli vuotta FC Unitedissa, tuli maajoukkueen valmentajaksi vuonna 2000, ja hän sai kokea resursien niukkuuden. Kaiken lisäksi pesti oli edelleen sivutoiminen, vaikka siihen kuului myös tyttöjen U21-joukkueen valmentaminen.⁴⁹⁹ Monet varusteet olivat edelleen miesten vanhoja ja resurssit leiritykseen vähäisiä:

Esimerkiksi vuonna 2001 meillä oli vain testileiri tammikuussa Eerikkilässä ja maaliskuussa Algarve Cup, ja sitten oli viralliset maaottelut kesän aikana, eikä niihin ollut paljonkaan leirityksiä. Jos maaottelu oli lauantaina, kokoontuminen oli usein vasta keskiviikkona, eli ei siinä ehtinyt saada paljonkaan aikaa. Kenttävuoroja oli kolme tai korkeintaan neljä ennen ottelua. Niissä oloissa haettiin omaa peliä, käytiin pelin raamit läpi, ohjeistin, miten puolustaa ja avata peliä. Myös erikoistilanteisiin panostettiin paljon. Varsinkin hyökkäyspään erikoistilanteet harjoiteltiin melkein jokaisessa harjoituksessa. Paljon aikaa meni myös siihen, että sai aikaan homogeenisen ryhmän, johon pelaajan oli helpoa tulla. Vanhat pelaajat piti saada tajuamaan, ettei nuorten mukautulo ollut uhka ja ettei heitä itseään oltu savustamassa nuorten tieltä. Koska olin myös U21 vastuvalmentaja, tiesin hyvin, ketkä nuorista olivat tarpeeksi kypsiä ja hyviä seuraavaan askeleeseen.

Kaiken kaikkiaan valmistautumisiin oli aina vain lyhyt aika, ja siitä käytettiin paljon siihen, että saatiin ryhmä toimimaan.⁵⁰⁰

”Ei tuotteessa ole vikaa, mutta kovin vastustus tulee futispiireistä. Tämä on äijämaailma, ja naisten jalkapallon arvostus on vasta alkanut kasvaa”, Erkki Alaja tiivisti vielä vuonna 2005, juuri Suomen ensimmäisen arvokisapelin alla.⁵⁰¹

Tilanteen muutti se, mikä urheilussa yleensäkin: menestys.

MENESTYKSEN HARJALLA

Euroopan neljän parhaan joukossa

Vuoden 2005 EM-kisojen karsintavaihe oli maajoukkueen kanalta parempi kuin edellisillä kerroilla. Sekään ei kuitenkaan vielä taannut, että kisoihin marssittaisiin mitenkään rallatellen.

Vuonna 2003 naisten maajoukkue oli saanut ensimmäisen voittonsa vasta syyskuussa, sen vuoden yhdeksännessä ja samalla viimeisessä pelissä Serbia-Montenegroa vastaan. Noissa yhdeksässä pelissä oli lisäksi saatu aikaan vain viisi maalia. Tappioitakin oli kuitenkin vain neljä, ja omiin oli päästetty 12, niistä viisi yhdessä tappio-ottelussa Ruotsia vastaan. Vuoden 1999 MM-finalisti Kiinaa vastaan oli kyetty Algarve-Cupissa tasapeliin.⁵⁰² Suomesta oli siis ainakin tullut joukkue, jota vastaan oli vaikeaa tehdä maaleja.

Naisten kotimaaottelujen katsojakeskiarvo oli samaan aikaan noussut noin 1800:een, joten katsomo alkoi löytää pelit, ainakin jos verrattiin aiempiin määriin. Tosin tämäkin oli suhteellista. Ratkaisevaan EM-jatkokarsintapeliin Moskovaan tuli Suomesta tasan yksi fani, eikä Suomen televisio edes näyttänyt ottelua, vaan ainoa kanava, jolta sitä saattoi seurata, oli Radio X3M ja sen ruotsinkielinen selostus.

EM-kisapaikka varmistui juuri kyseisessä pelissä, jossa Suomi voitti Venäjän 3–1. Kotiottelu oli voitettu neljä päivää aikaisemmin 1–0.⁵⁰³ Päävalmentaja Kåld muistelee tunnelmia pelin jälkeen: ”Tunnetila Moskova-pelin jälkeen oli ainutlaatuisen. --- minulla ei ole edes muistikuvaa muutamasta minuutista loppuvihellyksen jälkeen, ei muuta kuin että juoksin kentälle. Olimme pari-kolme minuuttia ringissä eikä minulla ole mitään muistikuvaa siitäkään, mitä sanoin pelaajille.”⁵⁰⁴

Kyseessä oli ensimmäinen suomalainen aikuisten maajoukkue, joka selvisi karsintojen kautta jalkapallon arvokisoihin.

Naisten jalkapallon näkyvyyttä lisäsi vielä se, että Suomessa pelattiin heinä-elokuussa 2004 alle 19-vuotiaiden tyttöjen EM-lopputurnaus. Katsojia turnauksen peleissä oli 10 840, toimintakertomuksen mukaan yleisömäärä oli ”suorastaan kiitettävä ottaen huomioon kesäloma-ajan ja sateisen kesän”. Finaalin Espanja-Saksa (2-1) osuus tästä oli 2600.⁵⁰⁵ Naisten jalkapallo eli jonkinlaista alkuboomia EM-kisapaikan varmistumisen jälkeen: Käldin mukaan ”oli kuin olisi kääntänyt aivan uuden sivun”. Alkoi tulla haastattelupyynnöitä televisioon, ja kun aiemmin fanikatsomon nuorien poikien ja tyttöjen fanipaitojen selässä luki Litmanen ja Hyypiä, nyt luki myös esimerkiksi Mäkinen ja Kalmari.⁵⁰⁶

Vuoden 2005 EM-kisoissa Englannissa Suomi - Ilta-Sanomien mukaan ”Käldin enkelit”⁵⁰⁷ - ei kuitenkaan missään mielessä lukeutunut suosikkeihin. Se oletettiin kisojen heikoimmaksi joukkueeksi. ”The least fancied team in the group”,⁵⁰⁸ Englannin valmentaja Hope Powell mainitsee muistelmissaan, ja Englannin pelaaja Kelly Smith käyttää muistelmissaan sanaa ”minnows”, mikä tarkoittaa jonkinlaista jalkapallon kääpiötä. Ei kovin kohteliaita ilmaisuja, mutta maailman rankingin ja ennako-odotusten mukaisia.⁵⁰⁹ Kuten toimittaja Heikki Miettinen viittasi Helsingin Sanomissa: voitot ja jatkopaikka olisivat epätodennäköisiä. ”Itse asiassa ennuste ei lupaa paljon mitään.” Mutta hän lisäsi, että jo selviytyminen kahdeksan parhaan joukossa lopputurnaukseen oli iso saavutus. Ja vaikka oli turhaa verrata naisten ja miesten jalkapalloa, niin miehethän vain uneksivat pääsystä arvokisoihin, naiset olivat jo siellä.⁵¹⁰

Miettisen näkemys oli etukäteen ajatellen täyttä realismia. Suomi oli ainoa osanottaja, jolla ei ollut minkäänlaista arvokisakokemusta, ja harva olisi veikannut sen jatkavan välierävaiheeseen. Vastustajat olivat sinänsä tuttuja jo vuosikymmenien takaa: Ruotsi, Tanska ja emäntämaa Englanti. Niille oli

Suomen naisten maajoukkue on saavuttanut suurimmat menestyksensä Michael Käldin valmennuksessa vuosien 2005 ja 2009 EM-kisoissa. Tuon ajan saavutuksista miehet ovat edelleen kaukana.²⁵

useammin hävitty kuin ne oli voitettu, ja Englannilla oli puolellaan kotikatsomon tuki. Suomelle oli kaavailtu altavastaajan rooli, ja hyvänä normisuorituksena olisi luultavasti pidetty yhtä tasapeliä kolmesta ottelusta.

Näkyvyys olisi kuitenkin jo itsessään valtavan tärkeää. Lohkoarvontatilaisuus oli ollut ikimuistoinen tapahtuma, etenkin kun se varmisti, että Suomi pääsisi ainakin kerran todella suuren huomion kohteeksi. Arvonta järjestettiin Manchester Cityn stadionilla, ja Englannin miesten päävalmentaja, ruotsalainen Sven-Göran Eriksson nosti laput. Kälđ muistelee:

Tilanne oli jännä. Tiesimme, että Englanti oli A-lohkossa ja että lapussa A2 oleva joukkue pelaisi sitä vastaan avauspelissä huippu-stadionilla, kymmenien tuhansien katsojien edessä. Eriksson nosti lapun ”FINLAND”. Tuli sellainen tunne, että Oh my God, ensimmäinen loppu-turnauspeli kotijoukkuetta vastaan isolla stadionilla, jonne tulisi 30 000 katsojaa. Fiiliksemme oli aivan uskomaton. Istuin Erikssonin taakse, koputin häntä olkapäälle ja sanoin: ”Tack Svennis, det var fint gjort.”⁵¹¹

Valmistautuminen Englanti-ottelun ensimmäiseen puoliaikaan ja peli siinä menivät kuitenkin ylikeskittymisen ja jännityksen puolelle. Englanti meni 2–0 johtoon. Suomen joukkue olisi tuskin tunnistanut Hope Powellin muistelmien väitettä, että Englannin ensimmäiseen maaliin asti Suomen joukkue vaikeutti hallitsevan palloa paremmin – Englannin pelaajat olivat hermostuneita, pelaaminen lähes 30 000 katsojan edessä oli heillekin aivan uutta.⁵¹² Puoliajalla Kälđ päätti rauhoittaa tilanteen poistamalla paineen ja kehottamalla nauttimaan pelistä. Nyt oli nähty, että peli oli täällä samaa kuin muuallakin. ”Viestini oli, että älkää miettikö liikaa, vaikka en ihan niitä sanoja käyttänytkään.”⁵¹³

Toinen puoliaika sujui sitten aivan toiseen malliin: Suomi haastoi ja meni tilanteisiin – Powellin mukaan Suomi oli ”revitalised”,⁵¹⁴ siis tavallaan herännyt henkiin tai saanut uutta

energiaa – eivätkä ensimmäiset syötöt riiston jälkeen menneet enää aina taakse tai sivulle. Anne-Maria Rantanen teki ensin 1–2 ja vähän ennen loppua Laura Kalmari tasoitti. Smithinkin mukaan Suomi hallitsi suurinta osaa toisesta puoliajasta.⁵¹⁵

Sitten ote hiukan herpaantui, kun oli onnistuttu nousemaan ja oltiin helpottuneita ja tyytyväisiä. Englanti teki aivan lopussa voittomaalin, mikä luonnollisesti oli suuri pettymys, kun oli jo kerran päästy tasoihin. Toisaalta, kuten virallinen turnauksettomuus mainitsi, juuri ottelun loppuvaiheet, vaikka ne olivatkin Suomelle ”rough justice”, eli suomeksi käännettynä kovaa onnea, takasivat sen, että turnaus sai alusta alkaen laajaa huomiota. Samaan aikaan Ruotsi ja Tanska aloittivat oman osuutensa 1-1 tasapelillä.⁵¹⁶

Joukkueeseen jäi lisäksi toisesta puoliajasta kokemus, että se pystyi tasaväkiseen peliin ketä vastaan tahansa.

Tämä asenne otettiin mukaan seuraaviin peleihin. Vastassa oli Ruotsi, ja saimme väännettyä 0–0 -tasapelin. Se oli meille iso saavutus, sillä lähes aina hävisimme Ruotsille. Karsintalohkossa olimme kuitenkin onnistuneet pelaamaan tasapelin, kun sellainen oli pakko saada jatkokarsintaan pääsemiseksi. Se onnistui silloin ja onnistui lopputurnauksessakin, kun joukkue uskoi itseensä. Sekin helpotti, että osa pelaajista pelasi Damallsvenskanissa. He tunsivat monia vastustajistaan ja tiesivät, että nämäkin ovat vain ihmisiä eivätkä kunnioittaneet heitä liikaa.⁵¹⁷

UEFA:n kertomuksen mukaan Suomi ”veni yllätykseen pitämällä Ruotsin maalittomassa tasapelissä ja saamalla aikaan jännittävän [viimeisen] pelipäivän, jolloin kaikilla neljällä joukkueella oli mahdollisuus selviytyä välieriin”. Tanska oli nimittäin voittanut Englannin 2–1.⁵¹⁸ Suomen osalta olosuhteet olivat ainakin muuttuneet: Englantia vastaan oli pelattu Manchesterissä lähes 30 000 katsojan edessä, Ruotsi-pelissä Blackpoolissa katsojia oli 1491.

Kahden ensimmäisen kierroksen tulokset merkitsivät sitä, että vaikka Suomi lähti lohkon ratkaisuoittelukierrokselle lohkon viimeisenä ja vain yksi piste sarakkeessaan, sillä oli teoreettinen mahdollisuus nousta kahden parhaan joukkoon ja samalla välierävaiheeseen. Tosin mahdollisuus tuntui pieneltä, sillä se edellytti voittoa Tanskasta, joka oli jo saanut aikaan tasapelin Ruotsia vastaan ja kukistanut Englannin: mikään vähempi kuin Tanskan voittaminen ei riittäisi. Edes se ei riittäisi varmuudella, mikäli Englanti onnistuisi saamaan vähintään tasapelin Ruotsilta. Mahdollisuudet tuntuivat kovin epätodennäköisiltä, etenkin kun Tanska oli juuri nujertanut joukkueen, jolle Suomi oli hävinnyt.

Näilläkin tuloksilla useimmat ulkopuoliset olisivat kuitenkin varmasti olleet tyytyväisiä. Odotukset eivät olleet olleet suuret, aikuisten arvokisakokemus oli avattu yhdellä pisteellä ja kahdella maalilla – ja ainahan oli hienoa, jos pärjättiin Ruotsia vastaan. Siinä mielessä tilanne oli erinomainen, että kolmannen otteluun päästiin hyvien pelien jälkeen tilanteessa, jossa ei ollut mitään hävittävää, ei ainakaan niin paljon kuin Tanskalla. Kälä tiivistää, että oli todella suuri ero siinä, miten Suomi pelasi Englanti-pelin ensimmäisen puoliajan ja Tanska-pelin ensimmäisen puoliajan. Peliin mentiin hymy huulella ja odotettiin, koska se alkaa, koska kaikki olisi mahdollista.⁵¹⁹

Ja kaikki olikin mahdollista. Alle kahdessakymmenessä minuutissa Suomi meni Laura Kalmarin ja Heidi Kackurin maaleilla 2–0 johtoon, ja vaikka Tanska pääsi kaventamaan jakson lopussa ja jäljellä oli kokonainen puoliaika, silloinkaan ei tullut paniikkia, vaan peliä pystyttiin toisellakin puoliajalla kontrolloimaan. Tanskalla oli paikkoja, mutta niin oli Suomelakin, muun muassa yksi ylärima. Toki kun alkoi oikeasti näyttää siltä, että Suomi voittaisi ja voisi selviytyä neljän parhaan joukkoon, paine omassa mielessä kasvoi:

Viimeiset 10 minuuttia olivat kyllä todella pitkät, harvoin olen katsonut yhtä paljon kelloa. Teimme vaihtoja, mutta en sillä tavalla, että olisin lisännyt pelaajia nimenomaan puolustuslinjaan, vaan vaihdoin uusia hyökkääjiä prässäämään tanskalaisia ylhäältä. Se oli hyvä veto, saatiin häirittyä tanskalaisten avausyöttöjä.

Kun oli pelattu 93 minuuttia, tuomari vihelsi, meillä nousivat kädet jo pystyyn, etenkin Jessica Julin tuuletti. Se olikin vasta paitsiovihellys. Mutta se oli meidän vapaapotkumme, ja tiesimme jo, että ottelu on meidän, pistimme vain pallon Tanskan pätyyn, ja tuomari vihelsi ottelun päättyneeksi. Se filis oli niin pelaajien kuin valmennuksen osalta aivan uskomattoman hieno. Erityisesti muistuu mieleen yleisön meille antama tuki. Meillä oli Englannissa mukana noin 200–300 suomalaista fania, otteluista oli suorat TV-lähetykset, oli kisastudiot. Sinä yönä ei tullut millään uni silmään. Yleensä minulla ei ole ongelmia nukahtaa väsyneenä, nyt vain kelasin tapahtumia Vaasan Ruotsi-tasapelistä alkaen, näin päässäni maalit ja tilanteet, pelin ylös ja alas. Se oli ainutlaatuista.⁵²⁰

Palloliiton silloinen puheenjohtaja Pekka Hämäläinen oli ollut katsomossa niin jännittynyt, että kun jäljellä oli 4–5 minuuttia, hän ei kyennyt enää katsomaan peliä, vaan poistui pelaajakäytävään ja kuuli vain äänet. Kun loppuvihellys tuli, hän palasi ja itki. ”Oli minulle ja joukkueelle todella hieno hetki, että kyettiin antamaan näin iso lahja Hämäläiselle”.⁵²¹ Muitakin unettomia oli: Laura Kalmari mainitsi *Iltta-Sanomien* toimittajalle pelanneensa ottelua päässään läpi yön yhä uudelleen, ja lisäksi tanskalaisten äänekkyyys hotellissa – ”surujuhlat” – oli häirinnyt monia Suomen pelaajia.⁵²²

Ruotsi kukisti samaan aikaan Englannin, joten Ruotsi voitti lohkon ja Suomi tuli toiseksi. UEFA:n kertomus nosti etenkin valmentaja Kälidin taktisen osaamisen kunniaan:

Historiallinen välieräpaikka edusti voittoa Michael Käldille, joka oli yksi turnauksen kolmesta miesvalmentajasta, ja suomalaisille deby-

tanteille, joiden avauskokoonpanossa oli viisi Ruotsin liigassa pelaavaa pelaajaa. ---

Puolustuspeli oli hyvin organisoitu ja se perustui pallonhaltijan prässäämiseen heti kun oma pallonhallinta oli menetetty, jotta vältettäisiin nopea läpisyöttö, ja vetäytymiseen puolustavaan blokkiin, joka oli tarpeeksi syvällä estääkseen vastustajaa antamasta pitkiä syöttöjä puolustusnelikon linjan taakse. Michael Kälđ ansaitsee tunnustusta siitä, että hän teki strategian, joka perustui vastustajien oikeaan arvioimiseen ja tunnollisiin taktisiin sovelluksiin, etenkin päätöksestä, jonka hän teki, kun tanskalaiset vaihtoivat kentälle neljännen hyökkääjän: hän sijoitti pelaajan omien hyökkääjiensä takana olevaan ”aukkoon” avatakseen mahdollisuuksia vastahyökkäyksille.

Hyökkäyspeli perustui siihen, että pallo saatiin aikaisessa vaiheessa Laura Kalmarille, keskihyökkääjälle, joka kykeni pitämään palloa tarpeeksi kauan, jotta ehti saada laidoilta tukea tai joukkuetoverit saivat aikaa voittaakseen takaisin seuraavan pallon. --- Realistinen tyyli, jossa oli tehokkaat strategiat estää vastustajia pelaamasta näiden omaa peliä: omien kykyjen optimaalinen käyttö.⁵²³

Nyt myös media Suomessa innostui. Verrattuna 1970-luvun alkuun raportointi oli urheilullista ja asiallista, joskin yhä jotkin kommentit viittasivat ulkonäköön. Esimerkiksi *Iltasanomissa* Tanska-pelin toinen maalintekijä Heidi Kackur esiteltiin jutussa ”Juhannusmorsian”, mutta juttu oli itsessään täysin asiallinen – Kackur oli menossa naimisiin ja oli nyt noussut yhden alan julkikikseksi, ja sellaisiin lukeutuva nuori nainen oli tyyppilistä esitellä lehdessä jokaisena juhannuksena. Saavutusta keuhuttiin ja kiiteltiin, ja miesten maajoukkueen tähtiin kuulunut Mikael Forssell mainitsi: ”Toivottavasti mekin saamme joskus kokea vastaavaa maajoukkueessa. --- Ne näyttivät meille mallia siitä, kuinka pelataan hyvä peli.”⁵²⁴ Myös vanhat legendat, kuten Aulis Rytönen ja Atik Ismail, kehuivat. Ismailin mielestä kyseessä oli Suomen jalkapallohistorian kovin saavutus.⁵²⁵

Juhannusmersian!

Jalkapalloilija Heidi Kackur vaihtaa juhannusaattona nappikset hääpuukuun.

LEILA
ITKONEN

Heidi Kackur
Juhannusaaton illalla.

Jalkapalloilija Heidi Kackurilla, 26, on syvää hyömyä. Takana on menestyksensä EM-tasuisen ja edessä juhannushäät. Heidi, 26, avoimena keuhkopingaanaan Pietarsaaren juhannusaattona.

Juhannusmerseinen on yhä viiteryöisen tunteiden siinä, miten hienosti hänet ja muut joulukokoukseen otettu vastaan viimeviikoinen keuhkopingaan jälkeen.

Tällä Pietarsaaren monet ovat kertonut kutsuneensa ottelija vain siksi, että tämä, pakkaaminen tyttö, olen ollut mukana. Ukkonantien puljon on tullut onnittelemaan ja pyytämään nimmareita, Heidi itsoineen.

KISSIN JÄLKEIN hehkuu silmänsä heikeltä vi-

meidän perintänsä kello ty jolloin Heidi sanoo tähden elämänsä kumpuun Henriksen Henrik Wilsonille, 35.

Olin tehnyt mieli kutsua hämmäni kaikki jalkapallokerät, mutta käytännön syistä kutsuimme vain muutamaa joukkueeseen sekä Jesika Julinin, jonka kanssa jättä hämmäni aina MM-pöytästä oltuun ihdes-

Heidin ja Henrikin aiottuista tulee todistaamaan kaikkiaan 80 vierasta. Jalkat joulukokouksellisen pöydän.

Aamulla pelimme häät ja hämmäni, juhannuspäivänä koostumme perheemme kesäpäivä-keräilyllään, jossa joulukokoukseen ja muuta illan lauantaina televisioyhteistyönä vierasta viilentäväksi, Heidi kertoo.

Heidi ja Henrik asuvat vakuisesti Göteborgissa. Sinne he aikovat myös jäädä Malinin jouk-

kuessa pelaavan Heidin aktiivuran jälkeen.

POHJANMAALTA Etelä-Ruotsiin muuttaneen Heidin ja ruotsalaisen Henrikin suuraan kohtaan turvassa ihastunut kyyti pitkään ennen kuin Heidi otti ohjat käsiinsä pari vuotta sitten.

Olin käynyt treenaamassa meidän puoli vuotta salilla, jossa Henrik työskenteli personal trainerina. Ennen olleet kutsuka-

kinä edes treuroitteen - viikkulleet vain, Heidi kertoo.

Heidi kertoo avanneensa parikunnan puhketakotin tökkäilykseen, jolle on nautettu myöhemmin laukusta kertojia.

Menni kyyntymään Henrikin, mihin yksi joulupäivä vaikuttaa, vaikka tiesin, että hän on nauttunut minun treenaamisen sillä vaikka kuinka monta kertaa aikaisemmin, Heidi selittää "tyhmää" aloitustaan.

Suora vuosi omistajien - sen jälkeen pari muutti asumaan saman katon alle.

NUORIPARI ei ole arkaan arjen oida tunteet.

En ole tavannut koskaan ketään yhtä romanttista ihmistä kuin mieheni. Hän yllättää minut jatkuvasti.

Saan kivoja lahjoja ja jos

Heidi ei ole näytellyt vielä kellekään.

Se ei ole ihan perinteinen, mutta siinä tyy-

peitä illallisia, Heidi kukaan.

Rakastamista yhdistää myös urheilullisuus. Henrik pelasi jalkapalloa toistaan 20-vuotiaaksi asti. Sen jälkeen pelaili vaihtui tervehdintään.

Heidi kaverille järkevää ammattilaisena social aikoo laski vuotta.

Olin hienoa peliä vielä yksin MM-kisoihin, kussivointiansa anti joukkuepelin saaneen nautin muuten.

Tasalla hän ei halua viivästyä perheen perustamiskaan kovin kauan.

Huokaa ehdottomasti lupaa ennen kuin tulee liialla ikää. Sen jälkeen en usko jatkavani pelaamista tällä tasolla. Lapsetle pitää antaa aikaa ja treenaaminen vaatii liian paljon, juhannusmerseinen perustelee.

MÄMPÖMIÄN Heidi ei ole näytellyt vielä kellekään.

Se ei ole ihan perinteinen, mutta siinä tyy-

läk, Heidi vihaa.

Leppäkeistä tuore avoimena toteuttaa toistenkin suuren haaveensa.

Rakastamme muutama ja pukeutumista ja avoimena onan liikkeen Göteborgin, lauantaiherpuuttajaksi koulutustaan Heidi kertoo.

Aloisa parikuntaa aikoo pyöräillä yhdessävalaista ja runkalasta vastenorkkiä myyviä lukemaan kahvelta-

Heidi kertoo.

Heidi kertoo.

Heidi kertoo.

Heidi kertoo.

Heidi kertoo.

Heidi kertoo.

"En ole tavannut koskaan ketään yhtä romanttista ihmistä kuin mieheni. Hän yllättää minut jatkuvasti. Saan kivoja lahjoja ja upeita illallisia."

Jalkapalloilija Heidi Kackur

Heidi Kackur esittelee juhannusaattona illallaan keuhkopingaansa Pietarsaarenissa

Vuoden 2005 menestys toi urheilullisen mielenkiinnon ja sen mukana myös human interest -näkökulman. Heidi Kackur oli joukkueen tähtiä. *Ilta-Sanomat* 22.6.2005

Tanska-pelistä tuli siinä mielessä Suomen turnauksen kulminaatio, että vaikka vielä oli edessä välieräpeli ja teoriassa mahdollisuus mestaruuteen saakka, takki oli kerta kaikkiaan tyhjä. Laura Kalmari vakuutti *Ilta-Sanomien* toimittajalle: "Me voitetaan Saksa. Pakko siihen on uskoa. Ei täällä muuten kannattaisi enää olla."⁵²⁶ Mutta tuskin muuta olisi voinut sanoa, ja pelaaja toki teki kaikkensa psyykatakseen itseään kohti voittoa. Niin valmentajan kuin pelaajien oli kuitenkin vaikeaa voittoa väsymystä, ja todennäköisesti oli myös vaikeaa vakuuttaa

itseään ihan tosissaan siitä, että Saksa voitaisiin voittaa. Se ei ollut ollut koskaan lähelläkään sinä aikana, jolloin Saksa oli todella panostanut naisten jalkapalloon. Huono enne oli siinäkin, että Kalmari loukkasi jalkansa välipäivänä, joskin hän pystyi pelaamaan.⁵²⁷

Unelmasta tuli

► Kukapa olisi uskonut, että Suomen EM-futisnaista tulee kertalaakista kansallissankareita?

Urheilu Englannissa

VILLE VÄÄNÄN
Kuvasto

Urheilu Englannissa

VILLE VÄÄNÄN
Kuvasto

► Suomen naisten maajoukkue teki todellista jalkapallohistoriaa lauantai-ilta, kun se voitti toisen kerran suomalaisen naisjalkapallon historian. Tanskan Suomen peliajat olivat onnellin täynnä onnea ja hyvä tunnelma tuottaa kiitos heistä vielä muutamaksi.

Käi väänselle, suoma-

luter. Kaika ihana odotus oli uskonut ennen EM-turua, että Suomi pelaa vielä finaalijoukkua!

– Suomen joukkueelle tavoite oli selvä. Valerian menoaan. Ja meidän myös.

– Meidän joukkueen tavoite oli päästä neljän parhaimmaksi. Tämä tuntuu uskonnolliselta. Meidän urheilumme oli päästä neljän joukkueen, ja nyt me olemme siellä, Laura Kalmari hihkautti iloin.

Ukkonen Suomen voitettavan Saksan?

– Me voittavam Saksaa. Pakko siinä on uskoa. Ei täällä muuten kukaan olisi ollut, Kalmari muistutti.

– Vielä eilenkin peliajat olivat hyvällä tuulella ja heitä paistaa säteillä onni, tosin joidenkin pelaajien kohdalla ihmien väyryyksiä kaivoilla.

– Frikkeet ovat edellisenkin hyvät, koko joukkueella. Tämä tunnus niin hyvältä. Suomen rhdottomiin avainpelaajien lukutuuva Kalmari kuvaili joukkueen tunnuksia.

Tanskalaisilla oli suurjuhlat

Kalmari oli yksi niistä pelaajista, jotka yleiset olivat päässeet lähyksi. Joukkue Suomen peliajat olivat häiriintyneet ja myöskin, kun Suomen jalkapallo pudottam Tanskan peliajat saapivat vierasmaahan hotellissa. Kaikkä Suomen

”Me voitetaan Saksa. Pakko siihen on uskoa. Ei täällä muuten kannattaisi enää olla.”

Laure Kalmari

– Jos kävimme onkalla Minulle tuntuu mukaan kaksi paitaa, mutta näytää tulla meidän jokaisella pelaajalla joku paita joka on, Kalmari jatkoi.

– Mutta en oikein jaksanut keskittyä edes shoppailuun, kun olin niin väyryy. Kalmari joutui myymään ihmien pesymällä säteillä.

– Mutta Kalmarin äänenmyymälä sepeksi, kun puhe käytyä takaisin eilisen joukkueen juhlatunneihin.

– Tämä koko päivä on ollut yhtä hurmaa, mutta illalla alkaa keskittymään keskittymään villeriksi, Kalmari jatkoi.

Laure Kalmari teki Saksaa-ottelun seuran.

Lehdistö pääsi kerrankin hehkuttamaan suomalaista jalkapalloa. Kiinnostus suorastaan räjähti monien vuosien sivuuttamisten jälkeen. Iltä-Sanomat 13.6.2005

Ottelussa sitten näkyi, että vaikka kaikki taisteltiin, mitä pystyttiin, niin Suomelta olivat ammuksen ja usko lopussa. Kuten UEFA:nkin turnauskertomuksessa todetaan, ”suomalaisten vahva kollektiivinen peli mureni sitten välierässä Saksaa vastaan kolmeen epätavalliseen puolustusvirheeseen”.⁵²⁸ Saksa meni noin 15 minuutissa 3–0 johtoon, ja lopputulos oli 4–1, Suomen maalintekijänä oli Minna Mustonen. Mutta Suomi sentään oli ensimmäinen joukkue, joka pystyi kyseisissä kisoissa tekemään maalin Saksaa vastaan. Kaiken lisäksi Anne Mäkinen valittiin kisojen parhaaksi pelaajaksi. ”Suomalaiset palasivat kotiin onnellisina siitä, että olivat tehneet historiaa,” UEFA:n kertomuskin totesi.⁵²⁹

Saavutus oli Suomen jalkapallohistoriassa ainutlaatuinen. Sehän oli samalla käytännössä jaettu pronssimitalisuoritus, koska erillistä pronssiottelua ei pelattu. Edellisestä suunnilleen

Anne Mäkinen oli vuosien 2005 ja 2009 runkopelaaja. Hänet valittiin koko EM-kisojen parhaaksi pelaajaksi vuonna 2005 – ainutlaatuinen saavutus suomalaisessa jalkapallossa.²⁶

vastaavasta saavutuksesta eli miesten vuoden 1912 olympiakisojen nelostilasta oli kulunut 93 vuotta. Hämmäläinen hehkutti jo vuoden 2004 toimintakertomuksen puheenjohtajan palstalla eli eräänlaisessa pääkirjoituksessa, eli tilanteessa, jossa oli vasta selvitty kisoihin: ”Naiset näyttävät tietä.” ”Naisten A-maajoukkueen selviytyminen kesäkuussa 2005 pelattavaan EM-lopputurnaukseen oli jalkapallopillemme tärkeä merkkitapaus. Michael Käldin johdolla pelanneen joukkueen esitys oli karsinnoissa vakuuttava. Kymmeneen otteluun mahtui vain yksi tappio. Naiset ovat nyt näyttäneet tien muillekin joukkueillemme. Onneksi olkoon!”⁵³⁰ Pääsihteeri Teuvo Holopainen säesti: ”Suomen naisten A-maajoukkue teki hienoilla peliesityksillään suomalaista jalkapallohistoriaa.” Hänen palstansa keskittyi kokonaan naisten ja tyttöjen saavutuksiin, tosin luetelomaisesti.⁵³¹

Näkyvyyttäkin oli kerrankin ollut, sillä Suomen välierä-
pelejä oli seurannut televisiosta yli 400 000 suomalaista. Vuoden
2005 toimintakertomus totesi, että naisten maajoukkueen
tiedotustoiminta ja viestintä toteutettiin ensimmäistä kertaa
kansainvälisen tyylin mukaan, samalla tavalla kuin miesten
puolella. Myöhemmin vuonna 2005 naisten maajoukkueen
yleisöennätys meni kahdesti rikki MM-karsinnoissa: ensin
Puolaa vastaan (4548), sitten Espanjaa vastaan (5892).⁵³²
MM-paikka jäi kuitenkin lopulta yhden voiton päähän, 1–0
-tappioon Tanskaa vastaan.⁵³³

Palloliiton toimintakertomuksessa hyristiin muutenkin:
naiset ”osoittivat ehdottomasti olevansa maailman huippu-
tasolla”, ja nuoret olivat päässeet omissa EM-kisoissaan väli-
eriini asti ja sen kautta MM-kisoihin.⁵³⁴ Valmentaja Marko Salo-
ranta muistelee kyseisiä EM-kisoja ja sitä, kuinka ainutkertaista
Suomen menestys silloin oli. Suomihan oli ainoa Pohjoismaa,
joka edes selvisi kisoihin, siellä ei ollut liioin Ranskaa, Portugalia,
Sveitsiä tai Itävaltaa, ja taakse jäivät muun muassa Englanti,
Hollanti ja Italia.

Vuoden 2005 maajoukkue valmiina otteluun Skotlantia vastaan.²⁷

Kun päästiin EM-kisoihin, alkoi jo myllytys lähestyvään julkisuuteen. Valmistimme pelaajia siihen, että tulee paljon haastattelupyynnöitä ja radio- ja TV-juttuja. EM-kisojen aikana menestys huomattiin. Hollantipeliin, tuli paljon suomalaisia katsojia, Palloliitosta Hannu Tihinen. Voitimme 2–1, oli vedet silmissä, ei vain tuloksen takia, vaan myös itse pelin takia. Välieriin tuli [Marco] Casagrande Palloliiton puolelta. Pronssiottelussa, joka ratkaisi pronssimitalin ja MM-paikan kohtalon, voitimme Englannin ja Palloliiton johtaja Ari Lahti tuli katsomaan peliä – tarinan mukaan yksityiskoneella. Pelin päättyessä hän oli yhtäkkiä ringissäamme, ja kun palasimme Helsinki-Vantaalle, oli hullunmylly valmis, siellä oli mediaa ja Palloliiton työntekijöitä, jotka kantoivat kannustuskyllttejä ja Uruguayn lippuja – MM-kisat, joihin selvisimme, tultaisiin pelaamaan Uruguayssa.⁵³⁵

Maalivahti Tinja-Riikka Korpela, joka oli mukana jo näissä juniorimenestyksissä, muistelee nimenomaan tällaisten joukkueiden yhteishenkeä:

Jäi mieleen, kuinka kivaa oli pelata porukalla, jolla oli hyvä yhteishenki. Yhteishenki on tärkeää, etenkin kun joukkueella ei ole suuria tähtiä. Kannustetaan omia, toivotaan näiden parasta, vaikka kilpaillaan samoista pelipaikoista. Sitä kautta taistellaan koko joukkueen puolesta.⁵³⁶

Menestys nuorten MM-kisoissa jäi sitten vähäisemmäksi: kolme tappiota, Kiinalle 1–2, Kanadalle 0–2 ja sitten Nigerialle todella selvästi 0–8. Palloliiton toimintakertomus tilitti: ”Tyttöjen alle 20-vuotiaiden maajoukkue kovassa opissa MM-loppu-turnauksessa.” Kuitenkin muistutettiin siitä, että kaksi peliä oli pelattu hyvin, vastustajista Kiina eteni loppuottelun, ja viimeisen ottelun romahdusta selittivät loukkaantumiset ja sairastumiset.⁵³⁷

Näin todella oli. Joukkueen nuori tähti Linda Sällström sai kokea sekä EM-kisojen hurmoksen että MM-kisojen pettymyksen, ja myös rankimmat puolet:

U19 EM-kisat todella makea kokemus. Olin muita kaksi vuotta nuorempi, ja minut oli otettu nuorisomaajoukkueissa yleensä kentälle

viimeiseksi vartiksi tekemään maaleja. Se jatkui EM-kisoissakin. Yhdessä ottelussa tulin vaihdosta kentälle ja tein hattutempun.

Muistan, kuinka hävisimme Saksalle alkulohkon viimeisen pelin, ja juuri kun se oli vihelletty poikki, alkoi oikea maailmanloppu-ukkosilma. Stadionilta meni valot poikki, pelaajat kiljuivat, emme muistaneet edes sitä, missä suunnassa oli pukukopit. Välierässä meillä oli vastassa Ranska, jolle hävisimme 0–1, mutta olimme kuitenkin neljän parhaan joukossa ja selvisimme U20 MM-kisoihin. Siellä kyllä sitten hävisimme kaikki pelit ja itse sain keuhkokuumeen, kisojen aikana lähinnä makasin hotellin sängyssä. Muillakin oli vastoinkäymisiä, esimerkiksi Essi Sainiolta murtui jalkapöytä. Nämä kisat olivat todella meille vastakohtia: EM-kisat olivat hienot ja innostavat, ja lähdimme samoilla fiiliksillä MM-kisoihin. Mutta siellä ei sitten onnistunut mikään ja oli paljon vastoinkäymisiä. Hävisimme Nigeriallekin peräti 0–8.⁵³⁸

Kotikisat 2009: mukana huipulla, mutta ei enää korkeammalle

Vuoden 2009 EM-kisoihin, jotka järjestettiin Suomessa, lähdettiin suurin odotuksin, muistellen neljän vuoden takaista menestystä. Nyt piti apuna olla kotikenttä, tutut olosuhteet ja yleisön tuki. Lisäksi turnaus oli suurin ja merkittävin Suomessa koskaan järjestetty jalkapallon arvoturnaus. Se oli myös siihen mennessä laajin EM-turnaus, aiemminhan kisoihin oli kelpuutettu karsinnoista vain kahdeksan joukkuetta. Nyt mukana oli 12. Oli vaikeaa kuvitella, että milloinkaan saataisiin suurempia kisoja järjestettäväksi. Ei ainakaan jalkapallon alalla ja tuskin kovin monessa muussakaan urheilulajissa. Tämän totesi myös Palloliiton puheenjohtaja kisojen tervetuliaisjulkaisussa.⁵³⁹

Näkyvyyttä myös koettiin edistää. UEFA:n puheenjohtaja Michel Platini esitti samassa turnausjulkaisussa tervehdyksensä, samoin Tasavallan presidentti Tarja Halonen. Halonen muis-

tutti, että kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun aikuisten jalkapallossa pelattiin EM-kisojen lopputurnaus Suomessa. Julkaisuun oli lisäksi pyydetty jokaisen joukkueen kapteenia lausumaan jotain, ja lähes kaikki vakuuttelivat lajin olevan nousussa heidän omassa maassaan ja maailmalla. Vain kaksi oli ennemminkin varauksellisia: Italian kapteeni totesi Italian olevan vielä jäljessä monista muista maista, ja Anne Mäkinen mainitsi, ettei naisten liiga ollut Suomessa sillä hetkellä korkeimmalla mahdollisella tasolla, mutta yleisön asenne peliin oli parantunut valtavasti.

Aiempi maajoukkuemaalivahti Satu Kunnas oli puolestaan hiukan epävarma julkaisun toisessa kohdassa, kun kysyttiin, millainen tulisi olemaan kisojen tunnelma. ”En oikein tiedä mitä odottaa, mutta toivon, että meillä on hyvä tunnelma.” Naiselliseksi tarkoitettua human interestiä edusti artikkeli ”What’s in your bag? Mitä sinulla on laukussasi?” Italian Patricia Panico, Saksan Inka Grings, Ruotsin Victoria Svensson ja Englannin Alex Scott kuvailivat laukkujensa sisältöä, mutta mitään yllättävää vastauksissa ei ollut – laukuissa oli hyvin samanlaisia asioita kuin naisilla yleensä.⁵⁴⁰

Toisaalta Suomen joukkueelle oli näkyvissä ongelmiakin. Vuoden 2005 EM-kisojen ja MM-kisakarsintojen jälkeen moni runkopelaaja oli lopettanut maajoukkueetasolla: Heidi Kackur, Anne Mäkinen, Satu Kunnas, Minna Mustonen ja Terhi Uusi-Luomalahti. Laura Österberg-Kalmari odotti perheenisäystä, ja jonkin aikaa oli auki, jatkaisiko hän sen jälkeen maajoukkueessa. Suuri osa ensimmäisestä suomalaisen naisjalkapallon kultaisesta sukupolvesta oli siirtynyt tai siirtymässä syrjään tai saavuttanut huippunsa vuonna 2005, eikä ollut todennäköistä, että uusi sukupolvi ehtisi paikata menetykset.

Michael Kald nostatti kuitenkin henkeä Palloliiton vuoden 2007 juhlaulkaisussa. Hän myönsi, että eniten oli menetetty

keskikentällä, koska Anne Mäkinen oli vetäytynyt. Toisaalta laitapelaaminen oli parantunut vuodesta 2005, ja eri pelipaikoille oli enemmän vaihtoehtoja ja kilpailua kuin silloin. Tarkoitus oli siirtyä puolustusvoittoisesta ryhmyksestä (4–4–2) aktiivisempaan (4–3–3). Lisäksi hän painotti, kuinka hyvät olosuhteet pelaajille pystyttiin tällä kertaa tarjoamaan tieteellisen valmennuksen, henkisen valmennuksen, fysioterapian, ravinto-neuvonnan ja monen muun kehitysaskeleen kautta. Pelaajat olivat lisäksi aiempaa tottuneempia koviin peleihin, koska yhä useampi oli siirtynyt ulkomaille.⁵⁴¹ Kaikki nämä puolet olivat vahvistuneet vuodesta 2005. Lisäksi saatiin suurimmat legendatkin lopulta mukaan: Anne Mäkinen palasi maajoukkueeseen vuonna 2008, ja Laura Kalmarikin oli taas mukana.

Käld muisteli myöhemmin, että Palloliitto oli reagoinut kiitettävästi lisäämällä resursseja, kun menestystä oli tullut:

*Menestyksen myötä tosiaan paljon muuttui. Esimerkiksi vuoden 2009 kotikisoihin oli testileiri tammikuussa 2009, sitten turnaus Kiinassa, helmikuun loppupuolella harjoitusleiri ja kaksi maaottelua Kanarialla, ja maaliskuun lopussa Algarve-Cup. Tilanne siis muuttui aika radikaalisti, ja syinä siihen olivat menestys ja sen mukana tullut näkyvyys. Medianäkyvydessä oli todella suuri ero. Vuonna 2001 juuri kukaan ei ollut kiinnostunut meistä harjoitusleireillämme, puhumattaakaan siitä, että olisi tullut otteluitamme TV:stä tai olisi ollut kisastudio. Miesten puolella oli aivan eri asia. Siitä tilasta jouduttiin taistelemaan. Tilanne parani kuitenkin koko ajan, kun tulosta tuli, urheilussa se vain usein menee niin. Pitäisi olla myös toisinpäin, eli annetaan ensin resursseja, jotta tulisi mahdollisuus pärjätä.*⁵⁴²

Vuoden 2007 maaottelusaldokin näytti sikäli lupaavalta, että Algarve-Cupissa oli ensimmäistä kertaa voitettu Kiina (2–0) ja hävitty Yhdysvalloillekin vain 0–1. Tosin myöhemmin samana vuonna kärsittiin Los Angelesissa tappio numeroin 4–0.⁵⁴³ Mutta joka tapauksessa tämä oli tasaväkistä pelaamista

maailman huippuja vastaan, vähintään uskottavan vastuksen luomista.

EM-kisojen otteluja pelattiin Helsingissä, Tampereella, Turussa ja Lahdessa. Suomen pelejä seurasi keskimäärin 16 000 katsojaa; koko kisojen katsojakeskiarvo oli 5300.⁵⁴⁴ Media seurasi kisoja huomattavasti enemmän kuin neljä vuotta aikaisemmin. Tässä yhteydessä pystytään kuitenkin viittamaan vain muutamiin lehdistöstä tehtyihin havaintoihin, samoin kuin vuoden 2005 tapauksessa. Vuoden 2009 osalta on sitä paitsi olemassa kiinnostava ja laaja Riikka Turtiaisen tekemä media-analyysi, joka pureutuu printtilehdistön lisäksi digitaalisille alustoille.⁵⁴⁵

Suomen osalta kisat alkoivat erinomaisesti kahdella voitolla: 1–0 Maija Saaren maalilla Tanskaa vastaan ja 2–1 Hollantia vastaan Laura Österberg-Kalmarin kahdella maalilla, kumpikin 16 000 katsojan edessä Helsingissä. Tuija Hyyrynen, joka istui penkillä vaihtopelaajana Tanska-pelin aikana, muisteli myöhemmin tunnelmaa: ”Minulla ei ole ikinä ennen mitään peliä ollut niin paljon energiaa kropassa, lataus oli ainutlaatuista, tuntui siltä, että voisin juosta kolme maratonia putkeen, ja sitten tuli vielä voitto. Oli sellainen olo, vaikka en edes pelannut sitä peliä.”⁵⁴⁶ Tinja-Riikka Korpela, joka valittiin ottelun parhaaksi pelaajaksi, muistelee, että kesti kauan, ennen kuin siitä onnistumisesta sai seuraavana yönä unta. Sitten kaatui Hollanti, ja huuma vain kasvoi.⁵⁴⁷

Myös Kälidin muistikuvat ovat luonnollisesti haltioituneita – ja niissä muistetaan myös laajempi vaikutus:

Avauspeli oli Tanskaa vastaan. Voitimme sen 1–0 erikoistilanne-maalilla, sivuväparilla, joka meni maaliin. Juttumme lähti lentoon, ja iso kynnys oli ylitetty. Olympiastadionilla oli yli 16 000 katsojaa seuraamassa naisten ottelua, mikä tuntui uskomattomalta, yleensä kotimatseissamme oli ollut 2000–3000. Avauspelin puoliajalla stadionilla oli

*ensimmäistä kertaa pidempi jono naisten kuin miesten vessaan! Tämä oli tulosta myös siitä, että halusimme rakentaa tapahtumaa koko perheelle ja saada äidit ja nuoret tytöt mukaan. Heidänkin silmänsä aukeaisivat naisten jalkapallolle entistä enemmän, ja he näkisivät, kuinka kiva juttu tyttöjen ja naisten futis on.*⁵⁴⁸

Seuraava vastustaja eli Hollanti oli kehittynyt merkittävästi muutaman vuoden aikana, mutta tiedettiin, että se oli voitettavissa. Silläkin tuntui olevan melkoinen kunnioitus Suomea kohtaan, sillä se lopetti käytännössä kokonaan hyökkäysyritykset noin viisi minuuttia ennen pelin loppua, vaikka oli tappiolla 2-1. Hollannin valmentaja selitti asiaa ihmetelleelle Käldille pelin jälkeen, että jos Hollanti olisi nostanut voimakkaasti hyökkäystä, niin Suomi olisi tehnyt kolmannen maalin. Tulevan pelin ja muun jatkon kannalta oli turvallisempaa tyytyä yhden maalin tappioon.

Käld nostaa esille myös pelistä näkyneen me-hengen. Hän huomauttaa, että tehtyään toisen maalinsa Laura Österberg-Kalmary tuuletti kohti kameraa, ja kasvoista näkyi iloisuus siitä, että hän oli vienyt Suomen joukkueen johtoon. Seuraavaksi hän juoksi kohti vaihtopenkkiä ja halasi kaikki vaihtopelaajat. ”Se oli merkki, että te olette osa tätä maalia, te olette yhtä tärkeitä kuin me 11 tällä hetkellä kentällä olevat. Vaikka Kalmary tiesi olevansa maailmantähti, hän osoitti, kuinka koko joukkueen merkitys oli suurempi kuin pelaajan.”⁵⁴⁹

Tutkijat Peeters ja Elling ovat hekin panneet merkille Kalmarin reaktiot, mutta hiukan toisenlaisesta näkökulmasta. He viittaavat hollantilaisten pelästyneen stadionin ilmapiiriä ja etenkin Kalmarin fyysistä voimaa. Kalmary, ”kentän ainoa äiti, kirjaimellisesti nousi tornina Pauwin [Hollannin valmentaja] nuorten naisten yläpuolelle. Samalla hän ohitti Jari Litmasen maaliennätyksen, vaikka se ei häntä paljoa kiinnostanutkaan. Hän lähetti mieluummin symbolisen suudelman aviomiehelleen ja lapselleen.”⁵⁵⁰

Laura Kalmari (myöhemmin Österberg-Kalmari) on suomalaisen naisten jalkapallon kuuluisin pelaaja. Meriittilista on muutenkin ainutlaatuinen.²⁸

Myös Linda Sällström muistelee vuoden 2009 henkeä kaihoten.

Kisoissa oli mahtavaa, ja ympärillämme oli boomi, katsomassakin oli peräti 16 000 ihmistä katselemassa peliämme Tanskaa vastaan. Vuoden 2009 kisoissa oli ihan sikakivaa, joukkuehenki oli mahtava. Kun putosimme puolivälierissä, se harmitti tuloksena, mutta myös siksi, että yhdessäolo loppui eikä toistuisi enää sellaisena – moni sen joukkueen pelaaja lopettaisi uransa. Siksi tuntui todella surulliselta.

Jälkeenpäin harmittaa, etten osannut nauttia tarpeeksi. Olin vielä niin nuori, en osannut elää hetkessä, vaan ajattelin jo tulevaisuutta. Nyt kun on ollut lähellä sekin, että ura päättyisi loukkaantumisiin, enkä päässyt vuosien 2013 ja 2017 kisoihin, osaa ja tietää ottaa kaiken irti, myös elämyksenä.⁵⁵¹

KOMMENTTI

Unelma elää – eläköön unelma

Ihmettelin viime marraskuussa, kun kuulin Suomen naisten maajoukkueen asettaneen "lähes yksimielisesti" tavoitteeksi EM-turnauksessa välieräpaikan. Suomen harjoitusottelut eivät olleet sujuneet kovin kaksisesti. Jotenkin välieräpaikka tuntui utopialta.

Nyt Suomi on vastoin monia ennakoarvioita varmistanut paikan puolivälierissä ja lohkoitoin jo ennen viimeistä alkulohkon ottelua. Suomen joukkueen unelma välieräpaikasta elää – eläköön unelma!

Suomen vastustaja on joko B- tai C-lohkon kolmonen. Tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että Suomen vastustaja tulee nelikosta Englanti, Venäjä, Islanti tai Norja.

Uskon, että nelikosta parhaiten Suomelle sopisivat Islanti ja Venäjä. Neljän vuoden takaisen finalistin Norjan iskukyky on arvoitus.

Kun minulta eilen kysyttiin suosikkejani välieriin, Saksa ja Ruotsi putosivat kuin apteekin hyllyiltä. Kolmantena sanoin Suomen, koska en yksinkertaisesti keksinyt kovempaa.

Eilinen Hollanti voitto vahvisti Suomen asemaa entisestään – nyt me olemme yksi kisojen suosikeista. Se rooli on myös Suomen joukkueen sisäistettävä.

VILLE VÄÄNÄNEN

vill@vtasanomat.fi

Omissa EM-kisoissa alun huuma oli melkoinen ja eläteltiin toiveita jopa finaali paikasta. Ilta-Sanomat 27.8.2009

Flow oli melkoinen. ”Nyt me olemme yksi kisojen suosikeista. Se rooli on myös Suomen joukkueen sisäistettävä”, kirjoitti urheilutoimittaja Ville Väänänen *Ilta-Sanomissa*.⁵⁵² Anna-Stina Nykänen antoi *Helsingin Sanomissa* tuokiokuvan Tanskan voiton jälkitunnelmista:

Matsin jälkeen stadionilta valuu yleisömassa Helsingin yöhön niin kuin aina, mutta nyt iso osa heistä on naisia. On siinä jotain hauskaa.

Bussipysäkillä tuntemattomat naiset kommentoivat toisilleen peliä. Tuulitakkitati jututtaa mustiin pillifarkkuihin pukeutunutta tyttöä. Tädin mielestä tuomari oli pelissä puolueellinen.

Tuolta tulee metelöivä kannattajajoukko, levoton, mutta ei uhkaava. Joensuulaiset jalkapalloilijatytöt käyvät kovilla kierroksilla, kun on päivällä jo käyty ennen matsia ottamassa vauhtia Linnanmäellä.

*Ohi ajaa auto, jonka ikkunasta on työnnetty ulos Suomen lippu. Naisten voiton kunniaksi.*⁵⁵³

Optimismia ei paljon haalentanut edes se, että Suomi hävisi kolmannen pelinsä Ukrainalle 0–1 (sekin Helsingissä, 15 000 katsojan edessä). Kahden kierroksen jälkeen oli nimitäin jo varmistunut, että Suomi voittaisi joka tapauksessa lohkonsa ja olisi pudotuspeleissä, kahdeksan parhaan joukossa. Neljännesvälierissä vastustajaksi tulisi Englanti, ja se oli ollut omassa lohkossaan vaikeuksissa. Se oli hävinnyt Italialle ja ollut 0–2 tappiolla Venäjää vastaan, ennen kuin nousi 3–2 -voittoon.

Englannin peli oli kuitenkin parantunut kisojen edetessä, ja se selkeästi vei puolivälieräottelua. Suomen taktiikkana olivat pitkät keskitykset maalille – ”ilmapommitus”, kuten Powell kutsuu sitä muistelmissaan. Eniola Aluko teki 15. minuutilla 1–0, ja toisen puoliajan alussa, 49. minuutilla Fara Williams vei Englannin jo 2–0 -johtoon. ”Olimme selvästi niskan päällä”, Powell muistelee.⁵⁵⁴ Annica Sjölund kuitenkin kavensi 66. minuutilla, ja Aluko mainitsee muistelmissaan: ”Yleisö riehaantui ja

tunsi, että oma joukkue oli tulossa takaisin, mutta tiesin paremmin.”

Sen jälkeen Aluko todella kuittasi tilanteen välittömästi tekemällä yhden naisten EM-kisojen ja ylipäättään minkään arvokisojen hienoimmista maaleista. Englanti aloitti pelin Suomen kavennusmaalin jälkeen, ja Aluko lähti heti liikkeelle keskikentältä, pujotteli ja harhautti useita Suomen pelaajia ja laukaisi pallon maaliin. Kyseessä oli täydellinen esimerkki melkein järjenvastaisesta suorituksesta, jossa pelaaja aivan kuin pääsee kuplan sisälle tai pilven päälle, eikä kukaan pysty häntä pysäyttämään. Aluko ja Kelly Smith kuvailevat maalia perusteellisesti ja haltioituneesti muistelmissaan. Powell sen sijaan kuittaa sen yllättävän toteavasti.⁵⁵⁵

Suomi ei antanut edelleenkään periksi, ja kaikki kolme edellä mainittua brittiä kuvaavat muistelmissaan katsomon valtavaa tukea kotijoukkueelle ja meteliä ottelun loppua kohti, suomalaisten fyysistä peliä ja jatkuvia keskityksiä, etenkin kulmapotkuista. Ne olivat jatkuvasti vaarallisia, ja englantilaisista tuntui, että he saattoivat vain taistella puolustuksessa, ottaa vyöryn vastaan ja tarkkailla, kuinka tuskallisen hitaasti aika kului. Etenkin Smith kuvailee suomalaisten pelin fyysisyyttä ja katsomon meteliä, joskin hän lisää, ettei yleisö ollut vihamielistä englantilaisia kohtaan.⁵⁵⁶ Linda Sällström kavensi vielä 79. minuutilla, ja joitain tasoituspaikkojakin oli, mutta ne eivät onnistuneet, ja näin jäi edellisten kisojen saavutus, selviäminen neljän parhaan joukkoon, toistumatta.

Tappio otti pukukopissa koville. Tuija Hyrynen muistelee, että kun Suomen pukukoppiin tuotiin tavan mukaan muistoksi brittipelaajien paitoja, kukaan ei halunnut Alukon paitaa, vaan se taisi mennä roskakoriin asti. Kun Hyrynen vuosia myöhemmin pelasi Alukon kanssa Juventuksessa, hän sanoi tälle, että oli edelleen katkera *siitä* maalista.⁵⁵⁷ Sällströminkin muistaa

hyvin Alukon maalin: ”Kyllä sitä ihmetteli – miten joku edes tekee sellaista, lähtee puolesta kentästä yksin hyökkäämään kohti maalia.”⁵⁵⁸

Käld muistelee ottelua maajoukkueuransa suurimpana pettymyksenä. Ottelulle oli ollut siinä mielessä huonoja enteitä, että joukkueen tavanomainen kapteeni ja vakiotoppari Sanna Valkonen oli loukkaantunut. Tavallaan ympyrä sulkeutui vuodesta 2005. EM-kisatie oli aloitettu tuolloin Englantia vastaan ja ottelussa oli tehty virheitä, nyt taival päättyi Englantia vastaan, ja ottelussa tuli taas virheitä, jollaisia ei ollut tehty vuosiin. Kuten vuonna 2005, Englanti meni taas 2–0 johtoon, ja ”kaiken kruununa” oli, että heti kavennuksen jälkeen tuli Alukon 3–1 maali, ”hiukan kuin Maradona vuonna 1986”. Käldin mukaan se oli kuin ketjureaktio, kun Aluko meni suomalaisista ohi yksi toisensa jälkeen. ”Se oli aika kova paukku.” Käld arvelee, että jos 3–2 kavennuksen jälkeen yksi Kalmarin hyvä paikka olisi mennyt maaliin, peli olisi voitettu, sillä Englanti oli todella väsynyt.⁵⁵⁹

Powell, Smith ja Aluko näyttävät olleen suunnilleen samaa mieltä. Etenkin Powell korostaa muistelmissaan Suomen kavennusmaalia ja jatkuvaa painostusta pelin loppua kohti ja yleisön voimakasta tukea Suomelle ja sähköistä ilmapiiriä. Se oli ”heidän kahdestoista naisensa”, ja pelin loppu oli kynsien pureskelua. Pelin päättyminen oli ensi sijassa helpotus.⁵⁶⁰

Englanti eteni lopulta finaaliin asti. Siinä se oli kuitenkin jokseenkin aseeton, kun vastassa oli – yllätys, yllätys – Saksa. Finaalin lopputulos oli Saksalle 6–2.

Vuoden 2005 menestystä ei siis pystytty toistamaan. Paikka kahdeksan parhaan joukossa selvästi koventuneessa kilpailussa oli kuitenkin erinomainen saavutus. Palloliiton toimintakertomuksessa suhtauduttiin tietenkin lähtökohtaisesti saavutukseen positiivisesti, ja sen johtopäätös oli täysin validi: ”Naisten

A-maajoukkue on raivannut tiensä 2000-luvulla kahvipöytäkeskusteluihin, ja iso ansio tästä kuuluu paitsi pelaajille, myös valmentaja Michael Kældille.” Turnaus valittiin myös Vuoden Urheilutapahtumaksi.⁵⁶¹

Mediakin oli enimmäkseen tarkastellut kisoja urheilu edellä. Joitain roolittavia teemoja ja näkemyksiä tuli esiin, esimerkiksi korostettiin Laura Österberg-Kalmarin asemaa äitinä tai oletettiin naispelaajat tunteellisemmiksi kuin miehet. Lisäksi Suomen pudottua jatkosta median kisoille osoittama huomio selvästi hiipui.⁵⁶²

MM-paikka ei tämänkään jälkeen auennut Suomelle. Tällä kertaa ratkaisevana esteenä oli Italia, joka oli ollut vielä edellisessä karsinnassa Suomen takana.⁵⁶³ Oli ilmeistä, että tie arvoturnauksiin kävisi entistä hankalammaksi.

Vuoden 2009 maajoukkue valmistautuu MM-karsintaotteluun Italiaa vastaan. MM-kisapaikka on edelleen valloittamatta.²⁹

Kovenevassa kilpailussa

Vuoden 2009 EM-kisojen jälkeen Suomen maaotteluissa säilyi monessa mielessä vanha trendi. Suomi oli muiden Pohjoismaiden tasolla, joskin hiukan Ruotsia jäljessä, ja selvisi yleensä länsi- ja keskieuropalaisista vastustajista (kuten Belgiasta, Hollannista ja Itävallasta) niukoilla voitoilla. Itäeurooppalaiset maat yleensä voitettiin selkeästi. Italian ja Portugalin kanssa oltiin hyvin tasaisia, samoin oli oltu Englannin kanssa, mutta siitä oltiin niukasti jäämässä. Nousussa ollut Ranska näyttää olleen jokseenkin ylitsekäymätön vastus, ja sellaiseksi oli muodostumassa myös Espanja. Suurin valtiasele oli Saksa kohdattiin vain harvoin, ja sille säännöllisesti hävittiin.

Saksaa lukuun ottamatta yksikään eurooppalainen maa ei ollut kuitenkaan selkeästi Suomen edellä, ja jokaista muuta maata vastaan saattoi odottaa, että kyettäisiin pelaamaan voitosta. Itäeurooppalaisten maiden osalta kyseenalaista oli oikeastaan vain se, kuinka suuri voitto olisi. Vasta 2010-luvun jälkipuoliskolla alkoi tulla näitä vastaan myös tappioita. Suomi siis voitti edelleen naisten jalkapallossa lukuisia maita, joita vastaan miesten maajoukkue lähti peliin altavastaaajana, etenkin kun uutta kultaista sukupolvea Litmasen ja Hyypiän malliin ei ollut ilmaantunut.

Tässä suhteessa tilanne oli todella aivan toinen kuin vielä 2000-luvun alussa. Saavutuksilla ja tasolla mitattuna naisten maajoukkue oli suomalaisen jalkapallon todellinen lippulaiva. Se oli selvinnyt arvokisoihin ja menestynyt niissä ja oli kaikissa FIFA:n rankingeissa paljon miesten joukkuetta korkeammalla, parhaimmillaan 13:s maailmassa. Se voitti joukkueita, joille miehet lähes aina hävisivät, ja kykeni tasaiseen kamppailuun maailman parhaiden joukkueiden kanssa. Tämä oli myös huomattu aiempaa useammin. Yhä useammat suomalaiset naispelaajat pääsivät ulkomaisiin seuroihin.

Silti naisten maajoukkue ei edelleenkään saanut samaa näkyvyyttä ja samanlaista seuraajajoukkoa kuin miehet. Tämä ei toki ole pelkästään suomalainen, vaan yleismaailmallinen ilmiö. Näkyvyydessä ja taloudellisissa panostuksissa miesten joukkue pysyi lippulaivana, ja sen maaottelut täyttivät paljon varmemmin katsomot, etenkin kun sen vieraaksi saapui joukkueita, joissa oli koko maailman tuntemia tähtiä. Edes naisten maailmantähdillä ei ollut suomalaisen yleisöön samaa veto-voimaa, sillä heitä ei juurikaan tunnettu.

Koveneva kilpailu myös jarrutti naisten jalkapallon kiitoa. Vuosien 2009 ja 2013 EM-kisojen kakkosmaalivahti Minna Meriluoto muistelee, että kotikisoissa saatu boomi hiukan ”tyssäsi” kisojen jälkeen, vaikka harrastajamäärät nousivatkin. Isompi muutos tuli vasta myöhemmin, kun nuoret tytöt ovat voineet paremmin haaveilla ammattilaisuudesta.⁵⁶⁴

Harrastajamäärät olivatkin nousseet merkittävästi. Vuosituhaten vaihteessa tyttö- ja naispelaajien yhteismäärä oli ollut noin 13 000, vuonna 2006 se oli noin 22 000. Kuten Vehviläinen ja Itkonen toteavat, vuoden 2005 EM-kisojen merkitystä ei voi tässä suhteessa liikaa korostaa. Samaan aikaan jalkapallostasta oli tullut tytöille yhä hyväksytympi ja tavanomaisempi laji, joskin se vanha piirre säilyi, että naiset lopettivat paljon useammin nuorempina kuin miehet.⁵⁶⁵ Tällä hetkellä tyttö- ja naispelaajien määrä on jo noin 34 000.

2010-luvun alussa maajoukkueen nimeksi vakiintui Helmarit, mikä myötäili miesten maajoukkueen Huuhkajat-nimitystä. Tämäkin kertoi merkityksen ja arvostuksen noususta: kutsumanimi tai lempinimi kertoo aina siitä, että faneilla on joukkueeseen aivan oma tunneside, ja se ei muutu pelaajien vaihtuessa.

MM-kisoihin pääsy ei ole onnistunut 2010-luvullakaan, vaikka se toki oli lähempänä kuin miesten maajoukkueella. Alle 20-vuotiaat selvisivät vuoden 2014 MM-kisoihin Kanadaan,

mutta jälleen tuli kolme tappiota: Pohjois-Korealle 1–2, Kanadalle 2–3 ja Ghanalle 1–2.⁵⁶⁶ Ei kuitenkaan yhtään romahdusta. MM-kisoja olivat samalla ikäluokalla edeltäneet EM-kisat, ja Adelina Engman muistelee niitä itsetuntoa kohottaneena kokemuksena. Oli hienoa huomata olevansa omassa ikäluokassaan yhtä hyvä kuin Euroopan muut pelaajat.⁵⁶⁷

Koko ajan tiukkenevassa kilpailutilanteessa Suomi ei kuitenkaan onnistunut toistamaan vuosien 2005 ja 2009 EM-kisojen hurmosta vuonna 2013 Ruotsissa järjestetyissä EM-kisoissa. Kisoihin selvitettiin, mutta tällä kertaa ei päästy alkulohkosta jatkoon, ja Ruotsia vastaan otettiin tyly 0–5 tappio. Linda Sällström oli loukkaantunut ennen kisoja ja katseli pelin alkua haikealla ja harmistuneella mielellä, koska ei voinut olla mukana. ”Mutta kun Ruotsi alkoi sitten mättää maaleja, niin alkoi tuntua siltä, että onneksi en ole kentällä kokemassa tuota. Ei hirveän kiva kokemus.”⁵⁶⁸

Toki Ruotsin tähti Lotta Schelin muistelee Ruotsin pelanneen juuri siinä ottelussa erityisen hyvin, tunnelman olleen hieno ja ottelun olleen hänelle yksi uran kauneimmista muistoista. ”Nautin todella joka sekunnista.”⁵⁶⁹ Kun Ruotsin tasoinen joukkue oli sellaisessa flow-tilassa, juuri mikään muukaan maa ei olisi pystynyt sitä voittamaan.

Italiaa vastaan oli ennen Ruotsi-peliä pelattu 0–0, ja kisat päätettiin tasapeliin 1–1 Tanskaa vastaan. Itse asiassa hävittiin vain yksi peli. Toisaalta onnistuttiin vain kerran maalinteossa, ja hyvin lähellä oli, että olisi jääty kokonaan ilman maalia: Annica Sjölund tasoitti Tanskaa vastaan 87. minuutilla. Kaksi pistettä maalierolla 1–6 oli huono yhtälö jatkoonpääsyn kannalta. Tosin jos olisi tehty Tanskaa vastaan vielä toinen, se olisi onnistunut.

Suuren pettymyksen paikka tuli sitten vuonna 2016. Helmarit eivät onnistuneet pääsemään vuoden 2017 EM-kisoihin,

vaikka joukkueiden määrä oli nostettu 16:een. Ratkaisu tuli vieraspelissä Portugalia vastaan, ja voittamalla se olisi käytännössä oltu kisoissa.

Kyseinen peli jäi traumaksi monille pelaajille, sillä siitä muodostui klassisen ”suomalainen”: jo käsissä ollut ote ja voitto katosivat selittämättömällä tavalla. Suomi johti 2–0 ensimmäisellä puoliajalla, maalintekijöinä Emmi Alanen rangaistuspotkusta ja Sanni Franssi. Mutta sitten Claudia Neto teki kolme maalia, ensimmäisen jo pari minuuttia Franssin maalin jälkeen, ja sitten kaksi rangaistuspotkuista, 45. ja 84. peliminuuteilla. Portugali voitti 3–2.

Maalivahti Tinja-Riikka Korpela arveli tuoreeltaan, että Suomelta puuttui tietty kyynisyys esimerkiksi purkupallotilanteissa.⁵⁷⁰ Tätä kirjaa varten tehdyissä haastatteluissa oli jo tietoisuudessa, että seuraavissa karsinnoissa saatiin revanssi juuri Portugalista. Silti muisto vuoden 2016 tappiosta harmittomonia edelleen. Esimerkiksi Linda Sällström kuvasi sitä seuraavasti:

Karsiutuminen vuoden 2017 EM-kisoista oli todella katkeraa. En ymmärrä, miten onnistuimme sen sössimään. Tasapeli olisi riittänyt, ja olimme jo 2–0 johdossa. Toinen jalka oli siis jo kisoissa. Mutta sitten Portugali teki kolme maalia, joista kaksi oli rangaistuspotkuja. Se oli tosi kova pettymys, yksi maajoukkueuran suurimmista. Toisaalta jos ei onnistu voittamaan sellaista peliä, ei ole asiaakaan kisoihin. Jos haluaa pärjätä maailman huipulla, tuollaiset ottelut pitää pystyä hoitamaan.⁵⁷¹

Samat mielialat jäivät Tuija Hyyrysellle. ”Portugali-ottelu oli todella, todella kirvelevä tappio, se oli varmaan pahin, mikä on urallani ollut.” Peli oli niin tärkeä suomalaisen naisjalkapallon tulevaisuudelle, se oli jo ollut niin omissa käsissä, ja silti se hävittiin.⁵⁷²

Seuraavat karsinnat kuuluvatkin sitten jo aivan toisenlaisiin muistoihin.

Joukkuehengellä kohti vuoden 2021/22 EM-kisoja

Kylmä fakta nimittäin on, että Helmarien edellisestä arvokisapaikasta on vierähtänyt lähes vuosikymmen. Suomi pelasi edellisen kerran EM-kisoissa kesällä 2013. --- Helmarit on nykyään erilainen joukkue kuin se oli 2000-luvun alussa. Sillä ei ole Kalmarin, Mäkisen ja Valkosen kaltaisia tähtiä. Se on kuitenkin tiivis ja uhrautuva joukkue. Siksi sillä on mahdollisuus juosta kiinni arvokisajuna, joka on näyttänyt karkaavan Suomelta koko ajan kauemmas.⁵⁷³

Suomen peli ei ole hivellyt silmiä, mutta voittaminen on aina kaunista.⁵⁷⁴

Se oli tosiaan toinen ääripää vuoden 2017 kisojen karsintoihin verrattuna. Oli niin makeaa, niitä hetkiä muistelee myöhemminkin. Se lataus ja se, mitä tehtiin joukkueena, oli ainutlaatuaista.⁵⁷⁵

Karsinnat vuoden 2021 EM-kisoihin – jotka sitten siirrettiin pandemian ja miesten EM-kisojen siirtymisen vuoksi vuoteen 2022 – ovat Helmarien osalta lähes mytologisia. Ne merkitsivät selviytymistä entistä kovemmasta kilpailusta ja sellaista venymistä ratkaisupaikoissa, että sitä on harvoin nähty miltaan suomalaiselta palloilujoukkueelta. Monille pelaajille ne merkitsivät myös revanssia vuoden 2016 EM-karsintojen pettymyksistä.

Menestys tuli uudessa valmennuksessa, sillä Skotlannin maajoukkueessa pitkän uran tehnyt ja maan MM-kisoihin asti vienyt ruotsalainen Anna Signeul tuli Suomen valmentajaksi.⁵⁷⁶ On vaikeaa sanoa, oliko tässä kyseessä Curt Lindström -effekti mallia 1995. Olihan Signeulin edeltäjäkin, Andrée Jeglertz, ollut ruotsalainen, ja esimerkiksi Michael Källdkin oli ollut keskusteleva valmentaja. Signeul oli kuitenkin maajoukkueen ensimmäinen naispuolinen päävalmentaja, ja hänen valmennustyylinsä oli pelaajien kannalta ehkä vielä osallistuttavampi.

Linda Sällström kuvaa:

Ruotsissa ei yleensäkaan uskallettu sanoa mitään kovin suoraan, vaan mieluummin siellä ollaan kilttejä, ei uskalleta vaatia, ja aina kaikki diskuteerataan hyvin perusteellisesti. Sekin oli suomalaiselle erilaista, olin itsekin tottunut siihen, että valmentaja sanoo, että tehdään näin ja näin. Ranskassa kaikki oli todella hierarkista – jengimme saksalaisetkin olivat shokissa siitä, kuinka hierarkista se meno oli ja kuinka negatiivista palaute oli.

Suomen maajoukkueen ruotsalaiset päävalmentajat eivät yleensäkaan ole heti tottuneet siihen, etteivät suomalaiset vastaa kysymyksiin, jos ne esitetään yleisesti ryhmälle. Sitten vastataan, kun kysytään suoraan, mutta pelaajat oikeastaan ihmettelevät, miksi kaikesta pitää keskustella.

Linda Sällström on Suomelle kaikkein eniten maaleja maaotteluissa tehnyt jalkapalloilija.³⁰

Jos videopalaverissa pelaajilta kysytään joukkona jotain, kaikki ovat hiljaa, ja valmentaja luulee, ettemme tiedä vastausta kysymykseen. On niin suomalaista, ettei vastata, jos ei kysytä suoraan. Anna Signeul heittää välillä läppää siitä, millaisia suomalaiset ovat palaverissa.⁵⁷⁷

Signeul epäilemättä toi Suomeen juuri sitä valmennuskulttuuria, jota Ruotsissa valmentanut Marianne Mietinen kuvaa:

Itselläni oli Ruotsissa vaikeuksia oppia lähinnä siihen, että kaikesta piti keskustella ja vielä kerran keskustella niin perhanasti. Opin paljon hyvää ihmisten osallistuttamisesta, mutta olen myös sitä mieltä, että se, jonka täytyy jossain vaiheessa johtaa, täytyy tehdä päätös. Ruotsissa asiaa piti paltella, kunnes kaikki olivat päätöksestä samaa mieltä. Olen valmentanut Ahvenanmaallakin, siellä ne sanovat ottaneensa parhaat jutut Ruotsista ja Suomesta. Se olisikin paras vaihtoehto.⁵⁷⁸

Ottelujen tulokset olivat sitten kautta linjan joukkueelle suotuisat. Lohkon kaksi kovaa vastustajaa olivat Signeulin entinen joukkue, edellisiin MM-kisoihinkin selviytynyt Skotlanti, sekä edellisissä karsinnoissa karvaan kalkin juottanut Portugali. Lohkon muut joukkueet olivat Albania ja Kypros, joista ei pitänyt olla ongelmaa – eikä ollutkaan. Albania kaatui kotona 8–1 ja vieraisissa 3–0, Kypros samoin 4–0 ja 5–0.

Marraskuussa 2019 pelattu vieraspeli Portugalia vastaan oli ensimmäinen kova testi, etenkin vanhat haamut muistaen. ”Kun lohkoissa oli taas vastassa Portugali, päätimme, että niille ei ainakaan hävitä! Nyt on meidän vuoro ja aika. Meillä oli hirveän kova usko ja paljon pelaajia, jotka olivat päättäneet, että nyt mennään kisoihin. Sellaisessa tilanteessa on usein onninkin mukana, vaikka siinä onkin aina myös tekeminen takana”, Tuija Hyyrynen korostaa.⁵⁷⁹

Pitkään kuitenkin näytti siltä, että kummitus vie ensimmäisen erän. Portugali johti ottelua 32. minuutilta alkaen 1–0, ja jotta kaikki sujusi mahdollisimman pahaenteisesti, maalintekijänä oli taas Neto ja taas rangaistuspotkusta. Johto tuntui pitävän loppuun asti.

Sitten kuitenkin tuli ensimmäinen karsinnan kolmesta ”epäsuomalaisesta” hetkestä. Linda Sällström tasoitti kulmapotkun jälkitilanteesta 1–1:een 90. minuutilla. Tosin hän oli hiukan pettynyt, kun revanssi jäi puolinaiseksi eikä tullut voiton muodossa.⁵⁸⁰ Lokakuussa 2020, kun koronatilanne oli siirtänyt karsintoja, Suomi väänsi 1–0 kotivoiton Skotlannista Eveliina Summasen 49. minuutilla tekemällä maalilla. Kahdestoista pelaaja eli kotikatsomo joutui enimmäkseen todistamaan tapahtumaa kotisohviltaan: stadionille oli voitu koronan takia ottaa vain 1500 katsojaa. Lisätarinan toi vielä Essi Sainion paluu maajoukkueeseen monien ongelmien ja seitsemän vuoden tauon jälkeen.⁵⁸¹

Joulukuun 1. päivänä oli sitten suomalaisen naisjalkapallon ja myös koko suomalaisen jalkapallon SE hetki: vieraspeli Skotlantia vastaan Edinburghissa. Sen jälkeen olisi vastassa vielä Portugali kotona. Skotlanti oli pakkovoiton edessä, koska se oli hävinnyt vieraspelinsä sekä Suomelle että Portugalille. Suomi olisi vahvoilla, jos kykenisi tasapeliin. Tämän vuoksi taktiikka oli laadittu puolustusvoittoiseksi.

Skotlanti painoi päälle, vaikka siltäkin puuttui kotiyleisön tuki. Huonontuneen koronatilanteen vuoksi katsojia ei ollut, tosin tilastoissa näitä on merkitty 189. Suomi puolusti ja odotti vastahyökkäysmahdollisuuksia, muuten pääasiana oli turvata tasapeliä.

Aivan loppuvaiheessa, kun oltiin jo lisääjalla, päävalmentaja Signeul vaihtoi kentälle Amanda Rantasen ja Olga Ahtisen. Alle minuutin sisällä Rantanen pääsi läpiajoon, juoksi kohti Skotlannin maalia, kosketus vei pallon päin vastaan ryntäävää Skotlannin maalivahtia, ja pallo kimposi Rantasen kasvoihin ja siitä maaliin. Se oli voittomaali, joka ristittiin välittömästi naamamaaliksi, nenämaaliksi ja Jumalan nenäksi. Tosin viimeksi mainittu nimitys on sikäli epäreilu, että päinvas-
toin kuin Maradona käsimaalillaan, Rantanen ei huijannut. Laillinen ruumiinosa maalinteon kannalta oli oikeassa paikassa oikeaan aikaan.

Rantanen tilitti Helsingin Sanomille omaa reaktiotaan, itkuaan maalin jälkeen. Synnä ei ollut kipu: ”Jotenkin kaikki vain purkautui, kaikki jännitys ja ilo. Se oli ihan hullu hetki, joka purkaantui onnen kyneleinä. Hetken päästä jotkut sanoivat, että minulta tulee verta nenästä. Silloin tajusin, että itse asiassa sattuuikin nenään.”⁵⁸²

Päävalmentaja Signeul ilmaisi dokumentissa *Helmarien matkassa kohti EM-unelmaa* huoltakin siitä, olisiko maali jotenkin leimaava, vaikka hänkin siitä tietenkin riemuitsi. Hänen mukaansa oli tavallaan sääli, että pallo meni maaliin kasvoista. Nyt sille

oli naurettu, ja siitä oli tullut ihmisten silmissä jotain hauskaa eikä jotain mahtavaa, vaikka olihan se nytkin mahtavaa.⁵⁸³

Rantanen on itsekin hieman kyllästynyt tulemaan aina muistutetuksi juuri kyseisestä maalista. Hän on kokenut, että jotkut ovat vähätelleet naisten jalkapalloa maalin takia – koska se näytti vahingolta. Kuitenkin samanlaista tapahtuu koko ajan miesten peleissä, ja tilanteen rakentaminen tapahtui erittäin hyvin. ”Ei siitä maalista mitään taakkaa ole tullut siinä mielessä, että pelkäisin, että minut muistetaan vain siitä, mutta odotan kyllä seuraavaa maalia, jotta päästäisiin ensimmäisestä maalista eteenpäin.” Samaan aikaan hän katsoo, että hetki oli hieno, ja ensimmäinen maali maajoukkueessa oli totta kai suuri asia.⁵⁸⁴

”Jumalan nenä”

Jalkapallo | ”Se oli kyllä urani tärkein ja ehkä hassuin maali”, sanoo Amanda Rantanen, joka viime minuutin osumallaan lannisti Skotlannin EM-karsinnoissa.

Jan Vilén HS

PK-35:N kapteeni Amanda Rantanen nousi hetkessä Suomen puhutuimmaksi jalkapalloilijaksi, kun hän teki lisäajan viime sekunnella voittomaalin EM-kar-

mainio, ja Rantasen edessä oli enää maalivahti Lee Alexander. Toinen kosketus vei pallon hieman turhan lähelle maalivahtia. Rantanen tökkäsi vasemmallaan palloa, joka osui Alexanderiin ja kimposi siitä Rantasen kasvoihin ja vieräi maaliin.

linsa syntytapaa, jos saisi valita sen ja esimerkiksi yläkulmaan suuntautuvan kaukolaukausmaalin välillä.

”Pitää sanoa, että tuo, mikä eilen [tiistaina] tuli. Se kuvastaa jotenkin persoonallisuuttani tosi hyvin, tosi outo. Tuo maali jää

Vuoden 2017 kuuluisin karsintavoitto. Onni ansaittiin taistelulla. Helsingin Sanomat 3.12.2020

Tähän voi vain lisätä sen, että jääkiekossa näemme jatkuvasti, kuinka maaleja merkitään pelaajille, joiden suurin konttribuutio on seistä maalin edessä ja saada onnekas kimmoke kiekolle mailasta, kypärästä, hihasta – vaikka takapuolesta. Eikä kukaan kyseenalaista tai naureskele, kun maali merkitään heille. Rantasen osuus oli suunnattomasti aktiivisempi, siinä voidaan todella puhua ansaitusta onnekkuudesta. Kuten kuvis-

takin näky, ensimmäisen pallon kilpistyessä maalivahtiin reaktioaikaa ei sinänsä juuri ollut, mutta joka tapauksessa hän jatkoi täysin itsensä pistämistä likoon tilanteessa. Sitä paitsi suomalaisille maalin tuuripuolessakin oli jotain hyvin vapauttavaa – kerrankin tuntui siltä, että jokin pomppaa Suomelle ja että kohtalo on Suomen puolella. Suomalaiset ovat ainakin itse kokeneet kärsineensä huonosta onnesta niin usein, että kerrankin kohdalle osuva tuuri voi olla suomalaiselle poikkeuksellisen voimaannuttava tunne.

Ruotsalaisillehan se on suomalaisen käsityksen mukaan arkipäivää. Myyttinen käsitys sekin, mutta osa suomalaista mielenmaisemaa.

Tällaisista kokemuksista tuli myös juuri tämän joukkueen itseluottamus, ja näin pelaajatkin näyttävät sen kokeneen. Kuten Tinja-Riikka Korpela toteaa:

Tuurimaalitkin tulee ansaita. Viime karsintojen aikana puhuimme, että tehdään näistä viime hetken maaleista – sellaisethan tuli kahdesti Portugalia ja kerran Skotlantia vastaan – uusi tapa. Ne toivat boostia, kun tiesimme, että vaikka olisi pinteessäkin, niin loppuvaiheessa voi nousta ja tehdä maalin, eikä tule ajatella, että ”taasko hävitään, näinkö taas käy”. Siitä itseluottamuksesta kasvetaan pari senttiä eikä anneta heikkoja syöttöjä ja menetetä palloa. Henkinen tila ja usko vaikuttaa niin paljon. Tämä kulttuuri ja perinne jatkuvat ja se siirtyy nuoremmille, heistä tulee vastuunkantajia, jotka aikanaan johtavat esimerkillä. Muis-tetaan, että voidaan tehdä taas samoin kuin viime karsinnoissa.⁵⁸⁵

Skotlanti-peli on jäänyt todella monille Helmari-pelaajille mieleen yhtenä avainkokemuksena, sekä lopputuloksen että omien muiden kokemusten vuoksi. Adelina Engman muistelee:

Voitto Skotlannista oli todella uskomaton kokemus, ja etenkin itselle henkilökohtaisesti, sillä olin ollut loukkaantuneena todella kauan. Jännitin, miten jaksan, ja Englannissa pelanneena tiesin, kuinka kova vastustaja Skotlanti on. Jaksoin kuitenkin, ja sitten tuli se Amanda

*Rantasen voittomaali ylijajalla, tunsimme silloin todella kovaa mehenkeä ja olimme riemuissamme.*⁵⁸⁶

Sanni Franssi oli ollut mukana jo edellisten karsintojen aikaan, mutta hän oli ollut silloin hyvin nuori ja tullut vasta karsintojen loppuvaiheessa mukaan joukkueeseen. Näin ollen hänellekin vasta nämä karsinnat olivat se todellinen suuri maa-joukkuekokemus:

*Seuraavalla kerralla tiesin paljon tarkemmin, kuinka vaikeaa kisoihin on päästä ja kuljin koko matkan muiden mukana. Sen vuoksi sillä kerralla oli eri filis, silloin oli ihan täysillä mukana. Se oli yhtä riemua koko karsinta, aivan mahtava kokemus. Epäsuomalaisesti meillä oli välillä onnikin matkassa, kun tuli kolme kertaa viime hetken maalit. Mutta kaikki sujui, kaikki kääntyi meidän puolellemme loppupeleissä. Tarvitaan tietynlainen mentaliteetti, jotta pystyy taikomaan sen viime hetken maalin. Se kertoo joukkueen luonteesta.*⁵⁸⁷

Natalia Kuikka ja Linda Sällström ovat samoilla linjoilla:

Viimeisimmät muistot ovat näistä EM-karsinnoista, erityisesti se filis, kun lähdettiin joka peliin suurella itseluottamuksella, tuntien, että lähdemme oikeasti voittamaan sitä peliä. En ollut kokenut sellaista aikaisemmin, että koko joukkue on samassa mielentilassa ja haluaa yhtä voimakkaasti saman tuloksen. Tuntui hienolta, että voitimme nimenomaan joukkueena pelit, samoin voittaminen ja pääsy kisoihin sinänsä. Olen ollut EM-kisoissa, mutta en ole ollut ikinä pelaamassa joukkuetta EM-kisoihin. Kisoihin pääsy oli hieno palkinto.

*Amanda Rantasen maalista Skotlantia vastaan tuli sellainen ruot-salainen olo: vihdoinkin tuurikin on meidän puolellamme. Se oli se meidän onnekas pomppumme. Aina ennen kävi toisinpäin, tai ainakin siltä tuntui. Nyt kaikki kääntyi meille, oli ihan mukavaa, että oli onneakin. ---*⁵⁸⁸

Ne kokemukset olivat hyvin epäsuomalaiset, jos ajatellaan, miten pelit ratkaistiin. Etenkin Amandan nenämaali – ajatella nyt, pelaaja tulee vaihdosta aivan lopussa ensimmäiseen maaotteluunsa, pääsee ensimmäisellä kosketuksella läpiajoon ja tekee siitä sellaisella tavalla

*maalin. Tuntuisi jotenkin suomalaisemmalta, että meitä vastaan tehtäisiin sellaisia maaleja!*⁵⁸⁹

Viimeisessä pelissä Portugalia vastaan oli sitten panoksena suora paikka EM-kisoihin. Peli jouduttiin pelaamaan tyhjille katsomoille, mutta toisaalta hyvin kylmän sään arveltiin haittaavan portugalilaisia. Tasapeli olisi käytännössä varmistanut kisapaikan, sillä viimeinen peli oli Kyprosta vastaan vieraisissa, eikä siitä oletettu tulevan vaikeuksia. Kotitasapeli Portugalia vastaan ja vierasvoitto Kyproksesta riittäisivät, kotivoitto varmistaisi kisapaikan jo samana iltana.

Niin sitten kävikin, vaikka pitkään näytti, että lopputulos olisi 0–0. Sekunteja ennen lisäajan loppumista Linda Sällström sai revanssinsa Portugalia vastaan korkojen kera, sillä hän teki kisapaikan teoreettisestikin varmistaneen maalin:

*Kun voitimme Portugalin kotiottelussa, minulla oli koko ajan sellainen tunne, että meillä oli henkinen yliote, että me hoidamme tämän tänään. Portugalilaiset eivät lähteneet pelaamaan olleenkaan siten kuin oletimme. Suorastaan ihmettelin heidän passiivisuuttaan, aggressiivisten hyökkäysten puuttumista. Luultavasti kylmyys vaikutti heihin. Meillä peli kulki hyvin, meillä oli maalipaikkoja, ja olimme jo aiemmin tehneet maaleja lisäajalla. Itselläni oli loppuun asti luottamus, että antakaa mulle se yksi paikka! Ihan lopussa se sitten tuli.*⁵⁹⁰

Lopussa joukkue vielä teki merkittävän eleen: pelaajat pukivat ylleen paitoja, joissa oli loukkaantumisten tai sairastumisten takia poissa olleiden pelaajien nimiä. Anna Signeul herkistyy siitä vielä Helmarien karsintatietä käsitelleessä TV-dokumentissakin: ”Kyyneleet nousivat pintaan. Se oli niin heino ele niin hienoilta ihmisiltä.”⁵⁹¹

Helsingin Sanomien pääkirjoituksen alio totesikin osuvasti: ”Jalkapallo on urheilulaji, jossa pelataan 94 minuuttia – ja sitten Suomi voittaa.”⁵⁹²

HELMARIN ELÄMÄÄ

Lähtökohta: pesäpuu ja kuoriutuminen

Se alkoi siten, että ilmoitin 4–5-vuotiaana äidille, että pitäisi päästä pelaamaan jalkapalloa. Äiti sitten etsi sopivan porukan. En ajatellut asiaa sen kummemmin, se oli pikkulapsen idea ja oli kova kiinnostus, ja sille tielle jäin. Jos ajatellaan sitä, miten päädyin ammattilaiseksi, niin voi sanoa, että se tapahtui rakkaudesta lajiin, on aina ollut kiva pelata. Siten olen päässyt siihen, mihin olen päässyt.⁵⁹³ (Sanni Franssi)

Menin junnujen edustusjoukkueeseen, kun olin 14- tai 15-vuotias, aloimme sitten pelata B-tyttöjen sarjaa, ja olimme todella urheilullisella tasolla. Siinä vaiheessa isä otti puheeksi, että voin itse päättää, halusinko tehdä jalkapallosta ammatin, vai oliko se harrastus; kuinka pitkälle ja tosissaan halusin sen viedä. Siinä vaiheessa jalkapalloa alkoi harjoittaa vielä enemmän tosissaan kuin aiemmin.⁵⁹⁴ (Natalia Kuikka)

Tätä kirjaa varten haastateltujen pelaajien keskuudessa kertomukset siitä, miten he päätyivät pelaamaan jalkapalloa, millaisia varusteet heillä oli käytettävissä ja millainen ympäristön suhtautuminen oli, ovat olleet hyvin samanlaisia. Näin on siitä huolimatta, että eri henkilöiden kokemusten aikajänne on ollut pari vuosikymmentä. Kertomukset myös muistuttavat hyvin paljon sitä, mitä löytyy kirjallisuudesta kansainvälisten kollegojen muisteluista.

Taustana on hyvin usein ollut, että omassa perheessä on harrastettu jalkapalloa ja muuta urheilua tai oltu vähintään hyvin liikunnallisia. Itsekin on usein harrastettu pitkään jalkapallon ohella monia muita urheilulajeja. Joissain tapauksissa isä tai veli on ollut aktiivipelaaja, nuorimmissa ikäluokissa sellainen on voinut olla myös äiti tai sisko.

Tämän vuoksi perheissä tai lähipiirissä ei herättänyt ihmetystä, että tyttö pelasi jalkapalloa. Kenenkään haastatellun

muistissa ei ollut edes sitä suvun noloa enoa tai tättä, joka olisi todennut, että tytöhän pitäisi mennä balettiin. Jalkapallo on ollut yksinkertaisesti mukavaa ja luonnollista, ja alussa on pelattu pihapiirissä poikien kanssa ja nuorissa junnuissa poikajoukkueissa, ilman että niissäkään olisi kohdattu mitään kummastusta. Niissä pääsi nopeasti statukseltaan pelaajaksi eikä tytöksi, kun kaikki näkivät, mitä taidot edellyttivät.

Myöskään siinä, millaisissa oloissa lapsena, nuorena ja nuorena aikuisena totuttiin pelaamaan, ei ole ollut mainittavia eroja. Naispelaajat tulivat seuran rankingissa miesten ja nuorisojoukkueen jälkeen. Tämä on ollut melkein pä ikäluokasta riippumatta vakiokokemus. Naisille jäivät yleensä aikataulullisesti vähiten sopivat, myöhäiseen iltaan sijoittuvat kenttävuorot, koska miehet ja usein junioritkin saivat valita parhaat ajat päältä.

Marianne Miettisen kokemus omilta juniorivuosilta on varmaankin ollut hyvin tyyppillinen:

Pelasin 1990-luvun puoliväliin asti, sitten lopetin. Kaupungeilla oli vielä tuolloin harjoitusvuoroluokituksia kenttien ja kellonaikojen osalta, olimme siinä arvoasteikossa naisten SM-sarjajoukkueen kanssa B-poikien takana kun vuoroja jaettiin. Tämä suhtautuminen ei tullut vain seuralta, vaan se oli yleinen suhtautumistapa, se tuli myös lajiliitoilta, liikuntavirastoilta, ja niin edelleen. Huonompien vuorojen saamista perusteltiin meille esimerkiksi sillä, että ”pelaaminen ei ole yhtä laadukasta kuin C-pojissa”.

Miettinen kokee, että vasta viimeisimpinä vuosina ei ole enää tarvinnut tapella resursseista, vaan pärjää myös argumentoinnilla. Naisia on alettu kuunnella. Tämä on seurausta koko yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista. Aiemmin hän oli joutunut kokemaan sellaista, että joskus häntä ei haluttu päästää huoneeseenkaan, kun siellä puhuttiin jalkapallosta. ”Olimme se jämäryhmä, jolle jäi huonoimmat harjoitusajat ja

-olosuhteet, kesällä emme olisi saaneet mennä nurmellekaan, ja varusteetkin olivat jäminä poikajoukkueilta. Tosin itse sitten kiipesin aitojen yli harjoittelemaan nurmelle.”⁵⁹⁵

Valmentautensa Sporting Club Raisiota Marko Saloranta sai puolestaan tottua siihen, että joukkueella oli hallivuoro talvella kerran viikossa – maanantaina kello 20.30–22.00. Muuten piti harjoitella lumessa ja hiekalla.⁵⁹⁶

Myös varusteiden tila oli alkuvaiheessa usein surkea: pelattiin miesten paidoilla ja muilla varusteilla, joita ei ollut suunniteltu naisille. Linda Sällström on muistellut viisi numeroa liian suuria miesten vanhoja pelipaitoja,⁵⁹⁷ ja muilla on samanlaisia esimerkkejä. ”Silloin oli yksi treenipaita, yhdet sortsit ja yksi pelipaita, ja niillä pelattiin suunnilleen viisi kautta putkeen”, muistelee Tinja-Riikka Korpela.⁵⁹⁸ Adelina Engman muistaa, että samoilla peliasuilla piti pärjätä monta vuotta, ja pelinumero määräytyi sen mukaan, mikä tarjolla olleista vanhoista paidoista sattui sopimaan.⁵⁹⁹

Tosin kokemuksissa oli eroja. Erotkin kuitenkin korostavat sitä, kuinka eri asemassa naisten jalkapallo oli miehiin verrattuna. Varusteiden saatavuus ja kunto saattoi joillakin olla parempi kuin edellä on kuvattu, mutta se oli satunnaista ja riippui pelaajien vanhempien pyörittämän taustayhdistyksen toiminnasta tai siitä, että seurassa ei ollut miesten jalkapallotoimintaa. Alkuvaiheessa totuttiin toimimaan näissä asioissa itse ja luomaan omien harrastusten edellytyksiä edes olettamatta, että niitä saataisiin yhteiskunnalta tai seuralta. Kuten Tuija Hyyrynen muistelee: Puotinkylän Valtissa olivat isät ja äidit valmentamassa, ja toiminta oli kaikin puolin perhekeskeistä ja sitä tehtiin talkootyönä. Vasta 13–14-vuotiaana alkoi havaita, että takana ollut isompi organisaatio asettui taakse, ja sillä oli enemmän resursseja.⁶⁰⁰

Saadakseen mahdollisuuden harrastaa ja pelata nuori naispelaaja joutui hankkimaan ja huoltamaan varusteita itse, tekemään talkootyötä tai muuten näkemään sellaista vaivaa, jota miehet eivät olisi voineet kuvitellakaan joutuvansa tekemään. ”Suomessa pelaamisesta ei saanut palkkaa, piti pelata omaksi iloksi ja osallistua rahoittamiseen. Esimerkiksi käytiin talkoissa ja pestiin linja-autoja, jotta saataisiin niiltä kuljetukset halvemmalla. Oli kuukausimaksuja, ja niin edelleen”, Natalia Kuikka muistelee.⁶⁰¹

Amanda Rantasella on vastaavia kokemuksia. Tosin hän ei huomannut eroja vielä nuorena juniorina, koska vanhemmat maksoivat siinä vaiheessa kaiken. Mutta sen jälkeen kyllä:

Aikuisempana on sitten ollut erilaista, silloin naisilla on kyllä ollut ne jämvuorot. Jopa naisten edustusjoukkueen pelaajat tekevät lisäksi talkootöitä miesten peleissä, myyvät olutta ja makkaraa, mutta ei koskaan päinvastoin, eivät miespelaajat tulleet tekemään vastaavaa naisten peleihin. Miehillä oli oma pukuhuone, naiset sen sijaan vuorottelivat omassaan junnujen kanssa. Miesten pelit menivät vuoroissa aina edelle, naiset joutuvat tekonurmelle, ja niin edelleen. Tämä tuntui ihan naurettavalta ja sitä oli vaikeaa ymmärtää, kun he pelasivat ykkösessä ja me taas mestaruussarjatasolla. Divaritasolla pelaaville miehille maksetaan pelaamisesta, mutta ei naisille, jotka pelaavat korkeimmalla tasolla. Veli tienaa pelaamisesta ykkösessä, itse sitä joutui miettimään, mistä saa rahaa elämiseen. --- Olen joskus kysynyt ikäisiltäni miespelaajilta, pelasivatko he, jos he eivät saisi palkkaa, ja he vastaavat, etteivät todellakaan pelaisi.⁶⁰²

Tilanne oli yhä tämä, vaikka Kuikka ja Rantanen sentään kuuluvat nuoremman sukupolven pelaajiin (Kuikka on syntynyt vuonna 1995 ja Rantanen vuonna 1998). Rantasen ikätoveri Aino Kröger muistelee harjoituspaikan erikoisuutta: Pieksämäellä treenattiin talvisin niin sanotussa ”kurkkuhallissa”, joka

oli vanha hiekkapohjainen halli. ”Sisään ei sentään satanut, mutta kylmä oli ja alusta pakkasella aika kova.”⁶⁰³

Toimeentulo ja aikataulut muodostivat naispelaajille heidän omassa elämässään kaikkein konkreettisimman ongelman. Oli lähes väistämätöntä, että joutui pelaamisen ohella menemään töihin tai opiskelemaan – tai molempia – kun pelaamisesta ei maksettu mitään.

Esimerkiksi Adelina Engman nousi Suomessa pelatessaan neljältä aamulla jakamaan postia ennen treenejä.⁶⁰⁴ Linda Sällström muisteli myöhemmin *Helsingin Sanomien* haastattelussa, että hän sai koko vuoden 2007 kaudesta palkkiota 80 euroa. ”Olin ihan filiksissä, että minulle maksetaan pelaamisesta”, Sällström sanoi ja nauroi muistolle.⁶⁰⁵

Tyypillistä oli myös se – ja tämä tilanne tuntuu kestäneen 2010-luvulle asti – että maailma avautui näkökenttään oman lajinkin osalta myöhään, mitä tuli nimenomaan naisten jalkapalloon. Tämä näkyi siinä, että haastatelluille oli vaikeaa nimetä kansainvälisiä esikuvia ja idoleita naisten puolelta. Syy oli yksinkertaisesti siinä, että näitä ei ollut edes mahdollista tuntea: suomalaisesta mediasta ei saanut mitään havaintoja, mitä tapahtui maailmalla naisten jalkapallossa ja miten se kehittyi. Korkeintaan oli kuultu Martasta, mutta ei hänenkään pelejään ollut mahdollista nähdä missään, paitsi jos sattui asumaan alueella, jossa näkyi Ruotsin televisio.

Suurimmat esikuvat olivat monilla lopulta omassa joukkueessa – Laura Kalmarin ja Anne Mäkisen kaltaiset pelaajat, jotka opittiin tuntemaan seurajoukkueessa ja maajoukkueessa. Nuori Tuija Hyyrynen näki heidät ja samalla myös kunnolla ulkomaisia pelaajia lähinnä vuoden 2005 EM-kisoissa, joita hän oli lähtenyt katsomaan fanina. ”Se oli itse asiassa ensimmäinen kerta, kun sain nähdä kunnolla kaikkein parasta naisfudista livenä.”⁶⁰⁶

Siivet ja silmät aukeavat

Kukaan haastatelluista ei kuitenkaan muistellut, että edellä kuvattuja oloja ja epäkohtia olisi erityisesti kauhisteltu silloin, kun ne kohdattiin. Monenlaiset epäoikeudenmukaisuudet harmittivat, mutta silti päällimmäisenä oli tunne, että näinhän se on aina ollut, ja miten sitä edes pystyisi protestoimalla muuttamaan. Vasta-argumentit tiedettiin etukäteen, kuten esimerkiksi se, että miesten joukkueet olivat näkyvämpiä ja taloudellisesti tärkeämpiä, niillähän oli paljon enemmän katsojia. Ja kuten Linda Sällström huomauttaa: ei hän oikein voinut soittaa 18-vuotiaana junnuna Palloliiton puheenjohtajalle, että hankkikaa meille kunnan pelipaitoja.⁶⁰⁷

Tilanteen outos ja kohtuuttomuus eivät paistaneet nuoren, lajiinsa innostuneen ja siihen keskittyvän pelaajan silmiin samalla tavalla kuin myöhemmällä iällä, taaksepäin katsoessa, kun oli uransa myöhemmissä vaiheissa oppinut näkemään parempaakin. Esimerkiksi Heidi Pihlaja on viitannut siihen, että nuorena hän ei kiinnittänyt asiaan huomiota, mutta sitten kyllä, kun hän siirtyi Ilveksen edustusjoukkueeseen ja samankäiset tutut pojat menivät pelaamaan Tampere Unitediin ammattilaisympäristöön. Jalkapallolisten urapolkujen ero tuli selvästi esille. Silloinkaan siitä ei kuitenkaan ajatellut oikeastaan sen enempää.⁶⁰⁸

Eron huomasi kunnolla oikeastaan vasta sitten, kun Pihlaja pelasi PK-35:n kanssa Mestarien liigaa ja vastassa oli todellinen suurseura. Sehän antoi vertailukohdan ja osoitti, että naisillekaan ei pitäisi olla mahdotonta saada todella pitkälle resurssoitua toimintaa:

--- olimme PK-35 Vantaan kanssa mukana Mestarien liigassa ja pelasimme Lyonia vastaan, joka on naisten jalkapallossa edelläkävijä. Lyonin pelaajilla oli aivan toisenlaiset puitteet, he olivat täysammattilaisia ja saapuivat paikalle omilla, seuran hankkimilla autoilla, kaikilla

oli siis samanlaiset omat autot. Vasta silloin alkoi tajuta sen, että tällainen voi olla mahdollista naistenkin, ei vain miesten puolella. Naisten jalkapallo voi tosiaan kasvaa, jos nähdään sen arvo ja siihen investoidaan. ---

Pihlaja huomauttaa osuvasti, että Suomessa on pitkään ollut ajatusmaailmana, etteivät naiset osaa pelata tai että jalkapallo naisten ja tyttöjen lajina on jotenkin vähäarvoisempaa, ”tyttöjalkapalloa”. Naisilla oli matalammin koulutetut valmentajat ja kehnommat varusteet kuin miehillä, joten ei heillä ollut annettu mahdollisuuttakaan samanlaiseen toimintaan kuin miehille. Siksi naiset eivät osanneet vaatia enemmän, muuttaa asioita ja ajatella, että kaikki olisi mahdollista ja tie olisi auki vaikka mihin. Kun mahdollisuudet saataisiin, silloin lajin piiriin tulisi paljon pelaajia, yhä liikunnallisempia tyttöjä ja poikia.

Pihlaja oli jopa joutunut tekemään työpaikallaan etukäteen ylitunteja päästäkseen pelaamaan Mes-tarien liigan otteluun. Peliä edeltäneet treenitkin oli ollut pakko jättää väliin.⁶⁰⁹

Ei varmaankaan tapahtuisi mies-jalkapalloilijoille.

Samoin oli kokenut Anna Westerlund, josta on sittemmin tullut Suomen eniten maajoukkueotteluita pelannut pelaaja – sekä naiset että miehet lasketuna.

Aloitin tietenkin paikallisessa Piffenissä, sitten siirryin Raisioon. Olin vielä aika nuori, en silloin miettinyt, miksi meillä oli sellaiset pukuhuoneet kuin oli tai miksi oli milloinkin mikään treeniaika. Siinä iässä ei tullut mietittyä, sitä vain pelasi, koska se oli niin hauskaa, eikä ajatellut muuta kuin pelaamista.

Anna Westerlund on kaikkein eniten maajoukkueita pelannut suomalainen jalkapalloilija.³¹

Lapsena vanhemmat kuljettivat jatkuvasti peleihini, sitten siirryin FC Honkaan. Tuli todella paljon matkustamista, sillä samaan aikaan asuin edelleen Paraisilla ja kävin koulua Turussa. Eli ensin aamulla kouluun Turkuun, sitten junalla Espooseen, illalla taas kotiin. Jälkeenpäin ajatellen olihan se kova ohjelma, mutta silloin ei tiennyt mistään muustakaan tavasta, tuo oli tapa harrastaa sitä, mitä halusi.

En ajatellut myöskään sitä, että miksi esimerkiksi FC Hongan miesten kamat pestiin heille ja meille ei tai mitään muuta vastaavaa. Tein sitä, mikä oli hauskaa ja kivaa. Sitten kun menin Umeå IK:hon, niin se oli jo ihan suurseura. Pelaajien näkökulmasta pukuhuoneet ja kenttä olivat tosi hyviä, mutta edelleen kiinnosti vain peli, pelaajana ei ajatellut esimerkiksi sitä, miten naisten jalkapalloa tulisi markkinoida. Meillä oli sitä paitsi sikäli hyvä tilanne, että Umeåssa naisten joukkue oli paljon merkittävämpi, myös kansainvälisesti, miesten joukkue pelasi alemmassa sarjassa. Piteässä oli sama tilanne.⁶¹⁰

Tinja-Riikka Korpelan muistikuvat ovat hyvin samanlaisia:

Treenasimme ja pelasimme hiekkakentällä, jäässä ja lumessa, ja silloin alkoi havahtua siihen, että tähän on sentään aikuisten pääsarja, miten voi olla niin, että pelaamme tällaisissa olosuhteissa. Mutta ei siitäkään valitettu, eivätkä ne olosuhteet miehilläkään olleet aina kovin hyviä. Tietoisuus näistä asioista on ehkä jopa tullut enemmän toimittajien kautta, kun media on kyseenalaistanut sitä, miksi meidän täytyy pelata niin huonoissa oloissa.⁶¹¹

Tai kuten Sanni Franssi toteaa: ei silloin ymmärtänyt, mitä kaikkea naispelaajilla pitäisi tai voisi olla. Tilanne on erilainen nykypäivänä, täyspäiväisenä täysammattilaisena, mutta ei nuorena tiennyt vaatia esimerkiksi fysioterapeuttia treeneihin tai jotain muuta vastaavaa.⁶¹²

Nuori pelaaja oli kasvanut tiettyihin lähtökohtiin, hän oli usein hyvin fanaattinen urheilemisensa suhteen, eikä ajatellut oloja ja epäkohtia ainakaan ensisijaisesti osana yleistä tasa-arvokysymystä. Hän kohtasi ne siltä pohjalta, miten ne liittyivät

siihen, mitä hän itse teki. Varttuneemmallakin iällä oli helppoa ymmärtää, että pienissä seuroissa talous oli aina tiukkaa ja olot ja varusteet muutenkin usein puutteellisia. Toisaalta silloin oli helpompaa havaita, että tilannetta selitti myös seurapäätäjien välinpitämättömyys: moni epäkohta olisi ollut helposti korjattavissa, ilman että miesten joukkue olisi menettänyt mitään.

Usein naisissa näyttää eniten närää herättäneen se, että naisilla ei ollut omaa pukuhuonetta, ei aina edes silloin, kun miesten käyttämä pukuhuone olisi ollut vapaana. Tämä saattoi etenkin aiempina vuosikymmeninä myös hidastaa sen kuuluisan pukukoppihengen muodostumista. Ei välttämättä edes voinut tehdä juuri muuta kuin vaihtaa työ- tai opiskelupäivän jälkeen vaatteet jossakin tilassa, käydä pelin jälkeen suihkussa (kansainvälisissä kertomuksissa sekään ei aina ollut itsestäänselvyys) ja vaihtaa taas vaatteet ja lähteä kotiin. Läheskään aina ei ollut yhteistä tilaa, jossa olisi virittäydytty yhteishengen ennen peliä, käyty pelin jälkipyykki läpi lopputuloksen vaatimassa hengesä, puitu oman työn ja perheen asiat, heitetty ryhmän sisäpiiriin huumoria tai siirrytty luontevasti vielä istumaan jossain iltaa.

Westerlund nostaa pukuhuoneen merkityksen voimakkaasti esille, eikä vain sen käytännöllisen merkityksen vuoksi, vaan myös tasa-arvoisemman ajattelun symbolina. Kun hän pelasi Norjan selvästi parhaassa seurassa Lilleströmissä, edes siellä naisilla ei ollut omaa pukuhuonetta ja stadionia, ja joukkue treenasi koko vuoden hallissa. Toki silloin eivät sade ja tuuli haitanneet, mutta samalla korostui se, ettei naisjoukkueella ollut mitään omaa. Kun hän palasi Suomeen pelaamaan Åland Unitediin, hän nousi ajamaan tasa-arvoa nimenomaan tässä asiassa: naisilla tuli olla jotain omaa, sama asema kuin miehilläkin.⁶¹³

Tässä todennäköisesti on tapahtunut paljon muutosta. Oma pukuhuone on viimein alkanut olla lähtökohta eikä poikkeus – ainakin niillä sarjatasoilla, joilla seuralla on taatusti siihen resursseja.

Tasa-arvo varustusten, kenttävuorojen, pukuhuoneiden ja muiden ulkoisten tekijöiden puolella on kohentunut, ja monet naisammattilaiset saattavat olla jo maailmassa, joka on aiempaan historiaan verrattuna suorastaan paratiisi. Kyse on toki poikkeuksesta, mutta Natalia Kuikka, joka pelaa Portland Thornsissa, kuvaa maailmaa, joka on aivan eri planeetalta kuin kertomukset viisi numeroa liian suurista miesten varusteista ja hiekkakenttäharjoituksista illalla kello 21:

*Pääsponsorimme on Nike, jonka pääkonttori on ihan kivenheiton päästä. Saamme aina uusimmat tuotteet ensimmäisinä ja testaamme Nikelle suunnitteluvaiheessakin olevia malleja. Testaamme Nikelle niitä tuotteita, joita se on kehittämässä. Kenkiä tulee, milloin vain haluaa. Se oli yllätys, kun oli tottunut siihen, että omat kengät joutui ostamaan. Tuntuu, ettei niitä edes tarvitsisi näin paljon kuin niitä täällä saa ilmaiseksi, kolmen-neljän kuukauden välein. Suomen maajoukkueellakaan ei ole yhtä uudet varusteet.*⁶¹⁴

Tosin tavallaan tämä tilanteen kohentuminen maailmalla on suomalaiselle naisjalkapallolle myös ongelma, ainakin menestyksen kannalta. Kuten Marko Saloranta huomauttaa, Suomessa olot ja satsaukset ovat parantuneet, mutta muualla kehitys on vielä paljon nopeampaa, kun jättiläiset ovat heränneet. Monet perinteiset kovat jalkapallomaat, jotka ovat aiemmin laiminlyöneet naisten jalkapalloa, ovat alkaneet viimein panostaa siihen, ja niiden jalkapallossa virtaavat aivan toiset rahavirrat kuin Suomessa.⁶¹⁵

*Natalia Kuikka amerikkalaisen
yliopistojalkapallon mestarina.
Tällä hetkellä hän pelaa Portlandissa.³²*

Muuttolinnuiksi ravinnonkeruuseen

Urakehityksen suhteen suomalaisilla maajoukkuepelaajilla on ollut kaikkein selvimmin erilaisia kokemuksia. Tämä on johtunut sukupolvieroista. Nuoremmilla on ollut enemmän valinnanmahdollisuuksia, ja ulkomailla on oltu aiempaa tietoisempia suomalaisen naisjalkapalloilun ja pelaajien tasosta. Niinpä maajoukkuepelaajista valtaosa edustaa ulkomaisia seuroja. Se, että miesten seuraturat ovat alkaneet panostaa kunnolla naisten jalkapalloon, voi entisestään lisätä mahdollisuuksia tehdä jalkapallosta ammatti.

Toisaalta naisten puolella palkkiot ovat edelleen montanollaa perässä siitä, mitä miehet saavat. Kyse ei ole vain miesten tähtipelaajista, vaan myös siitä, että Euroopan suursarjoissa muutkin kuin ylimmällä tasolla pelaavat miespelaajat ansaitsevat usein paremmin kuin naisten kaikkein parhaat pelaajat. Näin on siitä huolimatta, että viimeksi mainitut pelaavat kuu-luisissa seuroissa, voittavat maansa mestaruuksia ja menestyvät naisten Mestarien liigassa. Kuten jo tämän teoksen kansainvälistä kehitystä tarkastelleessa osassa todettiin: ulkomailla ammatikseen pelaavat naiset tulevat yleensä palkkilaan toimeen, ja jotain jää säästöön, mutta siitä ei muodostu mitään eläkerahastoa loppuelämälle. Tämä on suomalaistenkin kokemus.

Niinpä monet naispelaajat edelleen opiskelevat ajatellen tulevaa, jalkapallouran jälkeistä elämää. Monet korostavat tarvetta elää säästeliästä jokapäiväistä elämää, jotta tienesteistä jää jotain talteenkin. Linda Sällström havainnollistaa:

Täytyy olla puskuria, ettei joudu ihan kadulle. Ranskassa ansaitsin sen verran, että siirryin pienituloisesta keskituloiseksi. Mutta jos olisin hoitanut jo nuorena lääkärin opintoni loppuun ja tehnyt sen alan töitä, olisin tietenkin ansainnut paljon paremmin.⁶¹⁶

Silti tämänhetkinenkin tilanne on aivan toista kuin muutama vuosi sitten. Tämä näkyy niinkin konkreettisissa asioissa kuin toimeentulon perusedellytykset. Maajoukkuepelaajista Ria Öling mainitsi Urheiluruudun haastattelussa, että vasta kun hän siirtyi Ruotsiin, hän saattoi mennä ruokakauppaan valitsemaan ostokoriin sitä ruokaa, mitä halusi, eikä sitä, mihin rahojen piti riittää. Anna Westerlund on yhtä maanläheinen selittäessään, miksi meni Lilleströmissä osa-aikatoihin: ”Olisin ehkä pärjännyt muutenkin, mutta en halunnut vain kärvistellä viikosta toiseen ja syödä pelkkää nuudelia, vaan vaikkapa ostaa lohta silloin kun siltä tuntui.”⁶¹⁷ Maalivahti Minna Meriluoto muistelee käyneensä Hammarby-aikanaan osa-aikatyötä ”henkireikä”.⁶¹⁸ Emmi Alasella on samantapainen näkökulma opiskelunsa suhteen Ruotsin Växjössä: ajatukset ovat joskus muuallakin kuin harjoituksissa tai peleissä, eikä tarvinnut koko ajan suoriutua maksimitasolla. Silloin oli pelissäkin ”freesimpi”.⁶¹⁹

*Helmarit varustautumassa MM-karsintaotteluun vuoden 2023 kisoja varten.*³³

Samalla monet naispelaajat ovat kohdanneet aivan uudenslaisia toimintakulttuureja, joissa edellytykset ja olot ovat kaikessa aivan muuta kuin Suomessa. Adelina Engman kuvailee Chelsean oloja:

Kun siirryin Chelseaan, eron todella huomasi. Itse ei tarvinnut hoitaa mitään käytännön asioita, naisten joukkueen ympärille oli koko ajan 20–30 täyspäiväisesti toimivaa taustahenkilöä. Kaikkeen sai apua. Kun tuli treeneihin, sitä ennen sai aamupalan eteensä, oli monta hierojaa ja fyssaria, oli lounas treenien jälkeen.

Engmankin silti opiskeli pelaamisen ohella. Hän kävi projektinjohtamisen ja liiketoiminnan kurssin Chelsea-aikanaan. Ruotsissa pelatessaan hän suoritti kansantaloustieteen kandidaatintutkinnon. Osittain syynä oli valmistautuminen tulevaisuuteen, osittain halu tehdä jotain hyödyllistä, koska vapaa-aikaa jäi kohtuullisen paljon.⁶²⁰ Toisaalta jotkut voivat nähdä tilanteen toisinkinpäin. Natalia Kuikka katsoo, että hänen suurin saavutuksensa oli valmistuminen yliopistosta – se tuli kovemman työn tuloksena kuin jalkapallossa eikä hän ollut aluksi uskaltanut täysin uskoa, että kykenisi siihen.⁶²¹

Sanni Franssilla on ollut erityisen hyvä mahdollisuus vertailla eri pelikulttuureita ja naisten pelin asemaa, sillä hän on pelannut hyvin monessa maassa:

Siirto Sveitsiin siirto oli hyvä ensimmäinen steppi. Koko joukkue ei kuitenkaan ollut kovin ammattilainen; itse olin, mutta joukkuekaverit kävivät töissä ja opiskelivat. Ympäristö ja organisaatio olivat kuitenkin ehdottomasti ammattimaisempia ja yleinen taso kovempi kuin Suomessa. Mutta ei ollut esimerkiksi päivätreenejä, eikä pelin arvostukseen ehkä ollut kovin korkealla.

Italiassa tuntui, että pelimme ja joukkueemme olivat ihmisille tärkeitä. Ihmisiä kiinnosti, meillä oli faneja, meidät tunnustetaan kaupungilla, ja niin edelleen. Kaikki olivat ammattilaisia, ympäristö samoin. Tunsi, että täällä jalkapallo on se juttu.

Tanskassa oli taas vähän erilaista, siellä ei ollut Italiaan verrattuna samanlaista fanikulttuuria kuin ainoastaan miesten puolella. Suomalaiselle Tanska oli kuitenkin kulttuurillisesti aika helppo.

Kun tulin Real Sociedadiin, sai taas huomaa, että ihmisiä kiinnostaa, että jalkapallo on tärkeää, että on faneja, että kaduilla tunnistetaan. Espanja ja Italia ovat fudismaita.

Kulttuurillisesti Italia oli kaikin puolin aika erilainen verrattuna siihen, mihin olin tottunut. Vuosi Juventuksessa oli todella siisti vuosi, mutta se vaati myös paljon sopeutumista. Se ei ollut rankkaa, mutta se ajoittain oli myös haastavaa. Kaiken kaikkiaan kuitenkin mahtava kokemus. Kun tulin Espanjaan, olin varautunut siihen, että meno olisi taas yhtä villiä kuin se oli Italiassa, mutta se ei ollutkaan, oli varsin rauhallista, vaikka ihmiset olivatkin kiinnostuneita. Se rauhallisuus oli ihan okei suomalaiselle. Toki tämä on pohjoisessa ja tšekäläiset edustavat baskikulttuuria. Se on täsmällistä, ei mitään manana-tyyppiä. Ihmiset ovat jalat maassa ja rauhallisia.

Espanjassa on nyt paremmat olosuhteet kuin Juventuksessa silloin, kun siellä olin. Se oli nimittäin vasta Juventuksen naisjoukkueen ensimmäinen vuosi. Asiat ovat kehittyneet sekä siellä että täällä koko ajan. Vaikuttaa siltä, että Juventuksessa on nyt viimeisen päälle kaikki.

Italiassa ja Espanjassa pelatessa on eri maailma kuin Suomessa, mitä tulee resursseihin. Kyse on tavallaan pienistä asioista, mutta urheilijan arjessa nimenomaan perusjutut ovat tärkeitä, ei tarvitse huolehtia niistä itse. Henkilökuntaa on, se on täysipäiväistä, on aamutreenit, niiden jälkeen syödään treenikeskuksessa, ja niin edelleen. Vertaa Suomeen tai monen muuhun pienempään sarjaan, on paljon enemmän resursseja ja on ammattimaisempaa. Tilanne on tosi hyvä täällä.⁶²²

Tinja-Riikka Korpela kykenee hänkin tekemään vertailuja pelattuaan useissa maissa. Hänkin päätyi loppuvaiheessa seuroihin, jotka tunnetaan miesten jalkapallon puolelta.

Kun lähdin vuonna 2010 Norjaan, se oli ensimmäinen kerta, kun siirryin ulkomaille pelaamaan. Olosuhteissa ei ollut kovin paljon

muutosta verrattuna Suomeen. Olimme Oslon kupeessa, pelissä ei ollut mitään glamouria. Ei sitä ollut edes Lilleströmissä kauhean paljon. Mutta sen huomasi, että naisten jalkapallon yleinen arvostus oli suurempaa kuin Suomessa. Kun minulta kyseltiin Norjassa, mitä teen, ja sanoin pelaavani jalkapalloa, niin sitä arvostettiin, sanottiin, että vau, hienoa. Suomessa sen sijaan kysyttiin, että ”niin niin, mutta mitä sinä oikeasti teet”, ”tuon ikäisenäkö yhä harrastat pelaamista”, ja niin edelleen. Norjassa tajuttiin, että naispelaaja on ammattiuurheilija ja tekee toisinaan sitä, mitä tekee.

Tinja-Riikka Korpela, Helmareiden pitkäaikainen kapteeni, on pelannut useissa ulkomaisissa huippuseuroissa.³⁴

myöhemminkin pysynyt kovalla tasolla. Kehitys kuitenkin voi tulla vain siten, että panostusta pitää tulla ensin, nollaresursseilla ei voi voittoa. Ei voi olettaa, että menestys tulee ensin ja vasta sitten panostus. Seuroissa, joissa miesten joukkue ei ole ollut niin dominoiva, on ollut helpompaa panostaa naisiin. Dortmundkin on nyt nousussa. Tämä on eurooppalainen ilmiö, on tajuttu hyödyt.

Englannissakin oli huippuolosuhteet. Resurssit olivat valmiina, pääsimme samoihin treenikeskuksiin kuin miehet. Valitettavasti tosin pelaamme eri stadioneilla kuin miehet. Englannissakin on muuttunut paljon 5–10 vuoden säteellä. --- Miesten perinteiset valioliigaseurat olivat

Bayern München oli sitten aivan eri tasolla. Mutta toisaalta sielläkin alettiin vasta noina vuosina panostaa naisten jalkapalloon, sielläkin oltiin vasta rakentamisvaiheessa.

Harjoitusolosuhteet eivät olleet kummoisia, ne eivät olleet samat kuin miehillä ja junioreilla. Vasta loppuvaiheessa päästiin hienolle kampukselle, jossa oli ruokalat ja peli- ja treenikentät. Nyt näki, että naistenkin peliin alettiin panostaa. Joukkue on

alkaneet yksi kerrallaan panostaa naisten joukkueisiin. Tottenhamillakin, jossa nyt pelaan, on vasta kolmas kausi pääsarjassa.

Ruotsista Saksaan siirtyessä oli hiukan kulttuurishokkia; Saksassa ei silittelä päätä eikä kentällä olla kavereita, vaikka samassa joukkueessa pelataankin. On totuttu kilpailuun, kun pelaajamassaa on niin paljon ja paikkoja vähän. Omissa harjoituksissakin tullaan tiukasti kiinni ja päälle. Toisaalta sekin kovettaa hyvällä tavalla, kun asiat sanotaan suoraan ja päin naamaa, ja sanotaan myös, jos on onnistunut. Saksalaisessa valmennuskulttuurissa valmentajan sana on laki, pelin jälkeen pidettävä palaveri on yksinpuhelua, valmentaja kävi pelaajien suoritukset yksitellen läpi, ja vaikka hyvästä pelistä tuli kehujakin, niin ylipistymään ei päässyt. Pohjoismaissa keskustellaan, ja palaverit pidetään yhdessä. En ole pehmo, mutta en välttämättä olisi nuorempana selvinnyt Saksasta, olisi jäänyt liikaa miettimään toimintakulttuuria ja palautteita ja hautomaan asioita.

Englanti on näissä asioissa lähempänä Saksaa kuin Pohjoismaita. Treeneissä sanotaan kovaa, kiro sanat lentelevät, taklataan surutta. Siksi minullakin on päänsuojus, Evertonissa sain kaksi aivotärähdystä lyhyen ajan sisällä, kengästäkin tuli päähän pari kertaa, sääliä ei tunneta omissa harjoituksissakaan. Fanaattisuus suhteessa pelaajiin on toista kuin Pohjoismaissa, futis on niin iso osa ihmisten elämää, pelaajillakin. Ei sitä voi edes verrata Suomessa mihinkään. Tykkään kyllä siitä, että ollaan tosissaan, eletään ja hengitetään futista.⁶²³

Samaten Tuija Hyryrsellä on ollut kokemusta useista maista. Ruotsissa hän sai ensimmäisen ammattilais sopimuksensa, ja ”teki hyvää, kun sai palkkaa”, joskin sen ohella piti tehdä ansiotöitäkin. Toiminta oli silti ammattimaisempaa ja resurssit suurempia kuin Suomessa ja pelin ja harjoitusten taso paljon korkeammalla. Ruotsi oli haastava ympäristö, ja pelaaminen siellä oli siinä vaiheessa hyvä steppi uran kannalta. Tanskassa palkka oli sen verran parempi kuin Ruotsissa, ettei tarvinnut enää tehdä mitään töitä pelaamisen ohella.

Juventus oli sitten oma lukunsa: ”Italiassa kaikki nousi vielä asteella eteenpäin. Täällä vasta tajusi, mitä huippufudis on ja millaisia ovat todellinen jalkapallokulttuuri, fanitus ja arvostus. Ne ovat aivan eri luokkaa kuin Pohjoismaissa.” Toisaalta italialaiset joukkueoverit kertoivat, että Italiassa esiintyi edelleen myös hyvin vanhoillisia asenteita, ja niissä kyseenalaistettiin naisten jalkapallon arvo ja sopivuus tytöille. Tilanne oli muutenkin kiinnostavasti aivan kuin peilikuva Suomesta: Suomessa tytöllä oli hyvät mahdollisuudet aloittaa jalkapallon pelaaminen, mutta huonot mahdollisuudet tehdä siitä ammattilaisura, Italiassa taas oli huonot mahdollisuudet aloittaa, mutta aikuisena oli tarjolla isot organisaatiot ja mahdollisuudet.

Kulttuurissa italialaiset ovat konservatiivisia, siinä muutokset ovat hitaita. Mutta oli hienoa nähdä omin silmin, kuinka kiinnostus räjähti Italiassa. Nyt pikkutyttöillä on idoleita, joita he voivat nähdä televisiossa, ja heillä on alkuvaiheessakin parempi tilanne kuin muutama vuosi sitten. Yleisöäkin on varsin paljon. On ollut hienoa nähdä se kehitys.

Muutos oli tapahtunut oikeastaan kuin sormia nap-sauttamalla – koska suurseuroilla oli ollut siihen taloudellisesti varaa.⁶²⁴

Tuija Hyyrynen on osa Juventuksen naisjalkapallon rakettimaista nousua.³⁵

Ja kuten Hyyrynen *Helsingin Sanomien* Kuukausiliitteen haastattelussa totesi: olihan siinä eroa, kun seura antoi kaikille pelaajille ensimmäisenä vuonna joululahjaksi leasing-autot. Värinkin sai valita. Suomessa oli tottunut saamaan seuralta

jouluna suklaalevyn. ”Oon joka aamu ihan fiiliksissä, kun ajan sisään treenikeskuksen portista.”⁶²⁵

Sekä Italiassa että Englannissa pelannut Nora Heroum piti vaikeampana sopeutua italialaiseen kuin englantilaiseen kulttuuriin, ja pelaajan arjessakin oli eroja näiden kahden maan välillä. Englannissa oli enemmän vapaa-aikaa kuin Italiassa, ja voimaharjoituksia oli enemmän.⁶²⁶ Natalia Kuikka puolestaan avaa ikkunaa pohjoisamerikkalaiseen toimintakulttuuriin:

Yhdysvalloissa joukkueilla on paljon faneja ja se on iso maa. Joisain paikoissa tulee paljon katsojia, joissakin ei. Täälläkin on parantamisen varaa, mutta olosuhteet ovat aivan eri tasoa kuin Suomessa ja Ruotsissa, naisten jalkapallossa liikkuu niin paljon enemmän rahaa. ---

Valmennuskulttuuriin kuuluu, että valmentajilla tulee olla meriittejä ja kova taso. Lisäksi valmentajia on paljon: päävalmentaja, kolme apuvalmentajaa, maalivahtivalmentaja, fysiikkavalmentaja. --- Omassa seurassa on selvä hierarkia ja portaat, mutta toisaalta olen aina pystynyt lähestymään valmentajia ja keskustelemaan asioista. --- Pelaamisesta ja omista mielipiteistä voi keskustella valmentajien kanssa ja pelaamiseen on saanut vapauksia. Toki päävalmentaja sanoo, mitä tehdään, mutta se, miten se lopputulos saavutetaan, on toinen asia. Lopputulos ratkaisee, ja omia päättelykykyjä saa käyttää siihen, miten se lopputulos tehdään. Tässä joukkueessa olen pystynyt keskustelemaan ehkä keskimääräistä enemmän.

Kaupungissa joukkueemme on tosi iso asia. Ihmiset tulevat seuraamaan otteluita, katsojia on noin 10 000 per peli. Se on paljon enemmän kuin koskaan Ruotsissa tai Suomessa. Liikkeiden seinillä on pelaajien kuvia ja joukkueen lippuja, kaupungilla ihmisiä liikkuu pelipaidat päällä. Paljon näkee fanikamoja ja erilaisia kylttejä. Portlandissa on lisäksi koripallojoukkue, mutta futis on ykköslaji.⁶²⁷

Tosin ulkomaisilla pelimatkoilla on nähty muutakin kuin Suomea kehittyneempiä maita. Hyvin monessa maassa ollaan

edelleen paljon perässä. Tuoreessa muistissa on tämänhetkisten MM-karsintojen vieraspeli Georgiaa vastaan – ja se kenttä, jolla se ottelu pelattiin. Amanda Rantanen muistelee:

*Se oli kyllä ihan järkyttävä kenttä, kun ajatellaan, että se oli sentään naisten A-maajoukkuetta varten. Se oli varmaan hirvein kenttä, missä olen ollut, oikea perunapeltö, tuntui siltä että apua, tässä ei ole yhtään tasaista kohtaa. Ihmetytti, miten FIFA edes salli pelata sellaisella kentällä ja pistettäisiinkö miehiä koskaan pelaamaan sellaisissa oloissa.*⁶²⁸

Laajenneet lentoradat ja reviiit

*On sikasiistiä, että esimerkiksi Barcelonan futispyhättö oli loppuunmyyty naisten pelissä, se kertoo naisten futiksen noususta.*⁶²⁹

Naisten toimijuus jalkapallon joka sektorilla on kasvanut, eikä sitä ole tarvinnut oikeuttaa enää ainakaan samalla tavalla kuin aikaisemmin. Siitä on tullut osa jalkapallon yleistä maailmaa, niin Suomessa kuin muuallakin. Vähättely ei ole aikoihin ollut ainakaan poliittisesti korrektaa, vaikka on tietenkin vaikeaa sanoa, missä määrin vanhoja asenteita on jäljellä.

Tähän kirjaan haastatellut pelaajat eivät juurikaan muista joutuneensa kuulemaan suoranaisesti sukupuoleen liittyneitä kommentteja. Poikkeuksia tietenkin oli, ja ne ovat vaihdelleet pätevyyden kyseenalaistamisesta ja ulkonäön pilkkaamisesta sellaisiin lauseisiin kuin ”liian kaunis jalkapalloilijaksi” tai ”sehän on harrastus, mitä muuta teet”, ”mitä oikeasti teet, mikä on varasuunnitelma, vieläkö pelaat”. Se ei ole silti jäänyt päällimmäiseksi muistoksi, vaan sellaisia kommentteja piti erikseen muistella.

Marko Saloranta, joka on valmentanut naisten mestaruussarjatason joukkueita ja tyttömaajoukkueita, muistelee joidenkin miespuolisten kaveriensa ihmetelleen, eikö hän lopulta ollutkaan tosissaan valmentamisen suhteen, kun meni valmen-

tamaan naisia. Lähtökohta siis oli, että naisten jalkapallo ei ollut oikeaa jalkapalloa tai ei ainakaan samanarvoista. Nämä henkilöt kuitenkin sai yleensä ruotuun kutsumalla heidät katsomaan pelejä. Niissä oli pakko havaita, että kyseessä oli oikea huippu-urheilu. Merkittävät valmentajat, kuten Mika-Matti Paatelainen ja Ari Hjelm, puolestaan tiesivät hyvin, mitä naisten jalkapallon puolella tapahtui.⁶³⁰ Mikael Kälde ei muista kuulleen ihmettelyjä eikä osanneensa edes pelätä sellaisia. Kollegat arvostivat valmennustyötä valmennustyönä.⁶³¹

Sukupuoli on saatettu naispelaajien tietoisuuteen ennemminkin sanattomana suhtautumisena ja ajattelutapana, jossa on jotain vaistomaisesti holhoavaa ja väheksyvää, itse sitä välttämättä tiedostamatta. Tämä siis koskee lähinnä ammatti-piirejä; sosiaalinen media, katsomohuutelijat ynnä muut ovat oma lukunsa. Tosin hyvä puoli on, että keskittyvä pelaaja ei yleensä juuri kuule katsomosankarien nerouden näytteitä. Joskus kylläkin; esimerkiksi Linda Sällström muistaa kuulleen huuteluja rumista lehmistä laitumella ja jotkut muutkin kaikesta, mitä eivät yleensä ole lähteneet täsmentämään.

Marianne Miettisellä on kokemuksia uranuurtajuudesta sekä valmentajana että ensimmäisenä naispuolisena television jalkapallostudion kommentaattorina:

En muista oikeastaan yksittäisiä, suoraan minulle esitettyjä kommentteja valmentajatasolta, mutta oli aistittavissa se yleinen suhtautuminen, ettei nainen voi ymmärtää valmennuksesta – pelin tason ja nopeuden vuoksi. Naiset eivät voi ymmärtää jotain, mitä eivät itse kykene pelaamaan samalla tasolla. Mutta katson, että jalkapallo on itsessään yksi ja sama peli pelaajista ja heidän tasostaan riippumatta. Ei ole mitään syytä, miksi tyttö ei voisi olla siinä yhtä teknisesti taitava kuin poika. Peli itsessään on samaa huipusta firmasarjoihin, fysiikka määrittelee pitkälle pelin vauhdin, ja totta kai se on otettava huomioon, mutta pelin säännöt ja lainalaisuudet ovat kaikille samat.

Olen kokenut epäilyksiä lähinnä sellaisena yleisenä vähättelynä. Vuonna 2008 vedin UEFA B-kurssia (kolmanneksi korkein valmentaja-koulutus) mieskouluttajan kanssa, ja joka paikassa piti todistaa, että tiedän ja pärjään kouluttajana, vaikka olen nainen. Lähtökohtaisesti ei tuntunut koskaan olevan vielä todisteena merkitystä sillä, että olin käynyt vaikka mitä kursseja, muun muassa UEFA Pro-lisenssi-kurssin, jolla saa valmentaa kaikkein ylintä kansainvälistäkin tasoa, ja olin kurssin priimus vuonna 2007. Sitten yleensä kurssin lopussa sain koulutettavilta hyvät palautteet, paremmat kuin mieskouluttaja, ja kun hän vähän ihmetteli omia palautteitaan, niin sanoin, että sain kehuja myös siksi, että minulta koulutettavat eivät etukäteen odottaneet paljon mitään, koska olin nainen. Vakuuttuivat sitten kurssin aikana.

Kommentaattorina ainoa mahdollinen lähestymistapa oli valmistautua mahdollisimman hyvin pelin sisältöön ja osoittaa asiantuntemus. Se tietenkin satutti, kun kommentit menivätkin ”suhautavaan espoolaiseen ässään (en edes ole espoolainen)”, ulkonäköön ja muihin merkityksettömiin asioihin. Identiteettiin menevät kommentit tuntuivat asiattomilta ja loukkaavilta. Tosin nekin oppi pistämään omaan arvoonsa, ja niiden määrä on ajan mukana vähentynyt merkittävästi.⁶³²

Suomen Palloliiton kehityspäällikkönä vuodesta 2019 toiminut Heidi Pihlaja viittaa hänkin yleisen asenneilmapiirin merkitykseen:

Nykyisen työn kannalta olen myös ylpeä siitä, että asenne ”kiva kun olet mukana naisfutiksessa” on muuttunut. Nykyään jo huomataan, että olemme mukana nimenomaan jalkapallossa. Jalkapallon puhuttua kieltä on pystytty muuttamaan, jalkapallo nähdään myös naisten ja tyttöjen lajina, ei erillisenä naisjalkapallona, joka olisi jotenkin eri laji. Mestaruussarjan nimikin on Kansallinen liiga, ei siinä puhuta naisjalkapallosta.

Peliuran aikana kuulin kommentteja jonkin verran, mutta en kokenut sitä henkilökohtaisena. Myöhemmin olen kuullut paneelikeskusteluissa heittoja, joiden voisi sanoa menneen seksuaalisen

häirinnän puolelle. Kun olin kommentaattorina televisiossa, halusin olla yleisesti nainen ja pukeutua värikkäästi ja siinä mielessä korostaa naisuutta, mutta samaan aikaan halusin olla nimenomaan todella ammattilainen ja asiantuntija. Perusrakenteet ja maailma ovat kuitenkin edelleen urheilussa hyvin miehisiä. Onneksi olemme päässeet siihen suuntaan, että jalkapallo on jalkapallo, se on tarkoitettu jokaiselle.

Megan Rapinoe nostaa esille sen, että mediakiinnostus naisten jalkapalloa kohtaan on kasvanut, mutta samalla se on johtanut sellaiseen muutokseen, että on ruvettu meikkaamaan treeneihin ja peleihin. Tämä vahvistaa pelin osalta erillistä naisellista mielikuvaa, ja se on tavallaan väärä suunta. Tilanteen tulisi olla sellainen, että rakennekynnet, pitkät hiukset, siilitukka tai mikä tahansa, mitä joku itselleen haluaa, on kaikki oltava OK. Pitää saada olla mitä tahansa, kunhan se on oma valinta.

Kerran, yhden keskustelun jälkeen, jossa olin ainoa nainen, yksi keskustelijoista toivotti poistuessaan kaikille ”tsemiä, äijät”. Hän ei missään nimessä tarkoittanut sillä mitään loukkaavaa, sanoi kai vain sen, mitä oli tottunut sanomaan, ehkä jopa tarkoitti tunnustukseksi. Onneksi ehdin huikkaamaan lisäyksen: ”..Ja naiset!”⁶³³

Naisten jalkapallon tulevaisuus Suomessa vaikuttaa joka tapauksessa hyvin lupaavalta. Arvokisamenestys ja arvokisoihin selviäminen ylipäättään on aiempaa työläämpää, mutta naisten jalkapallosta on tullut itsestään selvä vaihtoehto suomalaisessa naisurheilussa. Sen näkyvyys ei ole vielä miesten tasolla, mutta se on suuresti parantunut, ja on vaikeaa kuvitella, että se enää voisi päätyä niiden varjojen alle, joissa sitä on pidetty. Yhteiskunnan ja ajattelutapojen muutokset yleensä sekä yhä laajeneva harrastus ja tyttöpelaaajien kasvava määrä ovat voimavara, joka ei pyyhkiydy pois. Naisten jalkapallo on osa yleistä tasa-arvokenttää, ja se on kerännyt suomalaisessa palloilussa poikkeukselliset urheilulliset meriitit.

Myös Suomen Palloliiton ohjelmaan kuuluu selkeästi tasa-arvopyrkimus. Kuten sen vuoden 2014 toimintakertomuksessa mainitaan kohdassa ”Tasa-arvon edistäminen”:

Naisten ja miesten tasa-arvoista osallistumista Palloliiton toimintaan ja päätöksentekoon on tuettu monin eri tavoin. Liiton edustajat ovat osallistuneet urheilun naisverkostotapahtumiin ja kansainvälisiin tilaisuuksiin.

Liitto on edelleen kannustanut seurojaan ja piirejään lisäämään naisten osuutta omissa luottamuselimissään. Naisten määrä liiton, seurojen ja piirien päätöksentekoelimissä kasvaakin tasaisesti, mutta ei ole kuitenkaan vielä samalla tasolla kuin tyttöjen/naisten osuus harrastajista eli 17 %.

Tasa-arvo näkökulmaa laajemmalti eli mm. syrjinnän osalta on lähinnä opetusministeriön rahoittamin tutkimuksin kartoitettu viime vuosina. Alustavat tulokset ovat olleet pääsääntöisesti myönteisiä jalkapallon kannalta eikä hälyttäviä epäkohtia ole tullut tietoon.⁶³⁴

Käytännön toimenpiteistä voi mainita esimerkiksi, että vuonna 2015 Palloliitossa käynnistettiin koulutuskokonaisuus ”Naiset jalkapallojohtajina”.⁶³⁵ Viime vuosina tasa-arvopuolta on yhä vahvistettu, esimerkiksi vuosikymmenen vaihteessa rakennettiin yhteistyössä UEFA:n kanssa erillinen kehitysstrategia ”Kestävää kasvua”, joka on tarkoitettu jalkapallon edistämiseksi nimenomaan naisten ja tyttöjen lajina. Se julkaistiin sekä suomalaisen jalkapallon ja futsalin strategian osana että itsenäisenä versiona.

Samalla naisten pääsarja uudistui keväällä 2020. Naisten Liiga muuttui Kansalliseksi Liigaksi, ja uudistuksessa oli korostetusti tavoitteena ottaa kantaa urheilussa vallitsevien asenteiden muuttamiseksi. Toimintakertomuksessa korostetaan, että liigauudistus huomattiin myös kansainvälisessä mediassa ja että se voitti arvostetussa viestintäalan kilpailussa palkinnon vuoden viestintätyönä. Strategiaa toteutettiin myös kumppanuuksien kautta, ja uudeksi pääyhteistyökumppaniksi tuli Subway. Kansallinen liiga solmi Nelonen Median kanssa pitkäjänteisen mediasopimuksen sarjan näkyvyyden ja kiinnosta-

vuuden kasvattamiseksi, ja seurojen tukemiseksi luotiin kannustinmalli, jossa tavoitteena oli tulouttaa seuroille taloudellista tukea onnistumisten pohjalta. Tyttöjen jalkapallon osalta valmisteltiin yhdessä UEFA:n ja Disneyn kanssa sittemmin keväällä 2021 käynnistynyttä UEFA Playmakers-ohjelmaa.⁶³⁶

Kehityspäällikkö Heidi Pihlaja on esitellyt strategian sisältöä ja tavoitteita Yleisradion haastattelussa. Pääsarja on saatava korkeatasoiseksi, jotta pelaajista voi tulla huippu-urheilijoita. Tähän vaaditaan paljon suunnittelua ja toteuttavaa työtä, koska urheilumaailmassa tunne ja filis asettuvat muuten etualalle. Niillä ei kuitenkaan saada aikaan pitkäjänteistä kehitystä ja taustoja kuntoon. Samalla on päätettävä ne arvot, jotka toimintaa ohjaavat, ja sellaisiksi asetettiin samanarvoisuus, rohkeus ja tahto menestyä. Jalkapallo kuuluu kaikille, riippumatta ihonväristä, sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai kansalaisuudesta, ja rasismien vastainen työ on sen tärkeä osa.

Pihlaja uskoo, että tätä tietä saavutetaan myös yhä enemmän katsojia:

- 1. Kun liigan tasoa nostetaan, penkkiurheilijat kiinnostuvat. Se tulee tahdosta menestyä.*
- 2. Jos urheilu perustuu samanarvoisuuteen, se kiinnostaa lapsiperheitä ja nuoria tyttöjä. Naisten liigassa ei sikailla ja rähistä tai kieritä maassa loukkaantuneina. Tämä houkuttelee nämä ryhmät mukaan. Pihlaja lupaa iloista ja tervehenkistä huippu-urheilua.*
- 3. Perinteisesti etenkin keski-ikäiset naiset eivät hirveästi kuluta urheilua, Pihlaja sanoo. Naisten liiga haluaa tehdä poikkeuksen. Ne naiset, jotka eivät ole tottuneet katsomaan huippu-urheilua, eivät välitä, vaikka peli ei olisi vielä Veikkausliigatasoa. Heille tehdään kiinnostavia urheilutapahtumia: tuodaan katsomoon afterwork-viinit ja muuta kiinnostavaa.⁶³⁷*

Toisin sanoen, jalkapallo on aina jalkapalloa, mutta se seuraa aikaansa.

Samaan aikaan toivotaan tietenkin sitä urheilullista menestystä, jota 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä päästiin kokemaan, nyt kun on taas palattu arvokisoihin. Tosin arpaonni ei missään nimessä suosinut Suomea vuoden 2022 EM-kisojen osalta. Suomi oli lohkonsa neloskorin maa, ja kaikista muista koreista tulivat niiden vahvimmat edustajat: Saksa, Espanja ja Tanska. Ei todellakaan mikään helppo tie, vaan se kuuluisa kuolemanlohko. Tähän kirjaan haastatellut pelaajat vastasivat kysymykseen tunnelmista arvonnin selvitetyä hyvin samansuuntaisesti, ja otettakoon tähän Amanda Rantasen tiivistys:

On tosi siistiä nähdä, miten pelaamme ensi kesän EM-kisoissa todella kovia maita vastaan. Sellaiset pelit kehittävät. Emme kyllä olisi tilanneet sellaisia vastustajia, jos olisi voinut valita. Kun katsoimme arvontaa, tunnelmana oli, että ”ihan oikeesti, pahin, mihin voi joutua”, ja muutama huuto ja kirosana meiltä tuli. Mutta näin oli tarkoitettu, ja nyt menemme haastamaan ja voittamaan kovat maat. Altavastaajana ei ole mitään hävittävää, ei ole paineita, voi pistää likoon kaiken, mitä löytyy.⁶³⁸

Eli haaste otetaan vastaan, ja ainakin kisoihin voidaan lähteä tutusta asemasta, jonka kaltaisissa suomalaiset palloilujoukkueet ovat yleensä tehneet parhaat suorituksensa: altavastaajina, taistelemaan puolustuksen ja vastaiskujen kautta.

Naiserotuomarina Suomessa

Naisten jalkapallon kehitykseen kuuluu myös naisten erotuomaritoiminta. Useita suomalaisia naisia on ollut naisten arvoturnausten erotuomareina. Kotimaan sarjoissa naiset ovat tuominneet naisten otteluita, mutta myös miesten pelejä Ykkösessä asti.

Naisena koulutettu erotuomari nousee ensin Kansallisen liigan ryhmään joko avustavana tuomarina tai erotuomarina, useimmiten aluksi ensin avustavana. Siinä toimittuaan ja onnistuttuaan voi edetä Miesten Kakkoseen, ja jos siellä onnistuu hyvin, pääsee eteenpäin Ykköseen ja voi päästä Veikkausliigaankin, joskaan viimeksi mainitussa se ei ole vielä toteutunut. Miesten Ykkösessä on ollut naisista kolme avustavaa erotuomaria (Lotta Vuorio, Heini Hyvönen ja Tonja Weckström) ja kolme erotuomaria (Kirsi Heikkinen, Lina Lehtovaara, Ifeoma Kulmala).⁶³⁹

Erotuomarilta vaaditaan sääntökoee, kokemusta ja kunto testi. Viimeksi mainitussa vaatimukset ovat kovemmat, mikäli naiserotuomari haluaa mennä tuomitsemaan miesten pelejä. On keskusteltu paljonkin siitä, pitäisikö Kansallisessa Liigassa olla lähtökohtaisesti naiserotuomarit tai voiko siirtyä tuomitsemaan vain miesten pelejä. Samoin on pohdittu sitä, mikä on naiserotuomarin polku edetä urallaan. FIFA ja UEFA vaativat tällä hetkellä erotuomareilta tason, joka vastaa näiden oman maan korkeinta tai toiseksi korkeinta miesten sarjatasoa. Näin on riippumatta siitä, mikä on kyseisen maan miesten jalkapallon taso.⁶⁴⁰

Kuten tämän kirjan aiemmassa osassa mainittiin miesyleisön suhtautumisesta erotuomareihin, usein on oltu hyvin herkkiä selittämään epämieluisat tuomiot sukupuolella ja pitämään niitä todisteena siitä, kuinka naiset eivät todellisuudessa ymmärrä jalkapallosta mitään. Joskus myös kyseenalaistetaan, voiko nainen tuomita miesten otteluita – eihän hänessä ole arvovallan vaatimaa fyysistä pelotetta.

Pääasiassa luultavasti kuitenkin naiserotuomarit saavat niin maailmalla kuin Suomessa kuraa eniten siitä, mistä miehenkin sitä saisi vastaavassa tilanteessa: tuomiosta, josta ollaan eri mieltä. Närkästys on sitten helppoa ja melkein pä vaisto-

maista kytkeä sukupuoleen. Toisaalta keuhkin projisoidaan sukupuoleen eräänlaisella kierrätysperiaatteella: hyvin suoriutunut erotuomari on tavallaan ollut mies paikallaan ja toiminut kuin mies, sukupuolesta riippumatta. Toisaalta samaan aikaan häneen saatetaan suhtautua samanlaisella seksismillä tai kauneuden kiittelyllä kuin naiseen yleensä.

Nuoren polven erotuomari Lotta Vuorio muistelee, kuinka hän nousi nopeasti, vuonna 2015, avustavaksi erotuomariksi Miesten Kakkoseen. Eräässä pelissä kaikki muut tuomarit olivat miehiä. Hävinneen joukkueen valmentaja oli sanonut, että ”toi nainen oli ainoa äijä tosta kolmikosta”. Vuorio ei oikein tiennyt, miten olisi suhtautunut. Sehän oli tarkoitettu kehuksi, mutta jos halusi kehua, miksi se piti tehdä kutsamalla äijäksi? Tavallaan hän samalla ymmärtää motiivin:

Erotuomarikoulutuksessa korostetaan auktoriteettia ja jämäkkyyttä, ja sellaisten ominaisuuksien synonyyminä sanotaan silloin tällöin, että tulee olla äijä. Kun sen kuulee naisena, siihen on vaikeaa suhtautua – enkö siis voi naisena olla pätevä? Kukaan ei ole sanonut äijäksi tai muulla vastaavalla nimityksellä loukatakseen, mutta kulttuuri on sellainen, että vahvan johtajuuden oletetaan olevan miehinen ominaisuus. Myös koulutustilaisuuksissa kuulee joskus käytettävän äijäsanaa sellaisessa merkityksessä. Johtamisen pitäisi kuitenkin olla sukupuolineutraali ominaisuus.⁶⁴¹

Joissain peleissä sai lisäksi huomata, että pelaajat koettivat testata, miten hän suhtautuisi tiettyihin rikkeisiin tai esimerkiksi protestointiin. Toki sama koski miespuolisia erotuomareita, mutta naisena täytyi ehkä tehdä vielä hiukan ekstraa oman uskottavuuden eteen. Yleensä mitä korkeammalle sarjatasolle mentiin, sitä vähemmän joutui kuulemaan sukupuolesta, ja pelaajat ottivat hyvin vastaan. Alasarjoissa kuuli muutakin, ja jos siellä kuuli kommentin ”Hei, tämä on miesten peli”, sellaisesta Vuorio otti pelaajan puhutteluun. Yleensä näitä kom-

mentteja esittäneet pelaajat tulivat pelin jälkeen pyytämään anteeksi.

Pari kertaa Vuorio kuuli katsomosta jonkun neropatin huutelevan, ”onko sulla vielä poikaystävää” tai jotain vastaavaa, ja eräässä pelissä yksi faniryhmä huuteli ”oi kuinka kaunis on tuo nainen”. Viimeksi mainitustakaan ei oikein tiennyt, miten suhtautua, joten siihen koettiin suhtautua neutraalisti tai huvittuneesti.⁶⁴²

Naiserotuomareilla on myös yhdistystoimintaa. Yhdysiteenä toimi 2010-luvun alussa naisvalioerotuomarikerho, mutta sen toiminta hiipui. Vuonna 2021 perustettiin Kansallisen Liigan erotuomariyhdistys. Sanan ”nais” jättäminen pois nimestä oli tietoinen ratkaisu – eihän sitä ollut Kansallisessa Liigasakaan. Tavoitteena on kehittää suomalaista erotuomari-toimintaa, tukea erityisesti naiserotuomareita ja luoda yhteisö, jossa toiminta olisi houkuttelevampaa. Samalla on tarkoitus selkeyttää naisten erotuomaripolkua. Jäseneksi voi päästä, jos toimii Kansallisessa Liigassa; jäsenyyttä ei ole rajattu naisiin. Yhdistyksellä on yhteistyötä Palloliiton, Jalkapallon Pelaajayhdistyksen ja seurojen kanssa. Näkyvin tempaus oli ommella Roosa-nauhat erotuomaripaitaan ja tukea Pride-viikkoa, joskin kaikkeen toimintaan on menty jalkapallo edellä.

Palloliitolla on suunnitelmissa myös erillinen erotuomari-kampanja. Aluetason sarjoissa on jäänyt jopa otteluita pelaa-matta, koska ei ole ollut erotuomareita. On myös ollut otteluita, joissa tulisi sarjatason mukaan olla koko erotuomarikolmikko, mutta joitain pelejä on joutunut viheltämään yksinään erotuomaripulan takia. Liittokin on herännyt siihen, että täytyy saada lisää toimijoita.⁶⁴³ Naiset ovat siis joka suhteessa entistä enemmän tarpeen jalkapallotoiminnan voimavaraksi tälläkin loholla.

YKSI JA SAMA PELI

*Mitä arvostukseen tulee, niin jalkapallo ei ole oma saarekkeensa, arvostus on aina sidoksissa yhteiskunnan kehittymiseen ja maailman globalisoitumiseen. Naisten asema ylipäätään on muuttunut yhteiskunnassa paremmaksi, ja sen kautta myös naisjalkapallon. Lasten tulee kasvaa siihen, että kaikki ovat yhdenvertaisessa asemassa ja tasa-arvoisia, riippumatta lähtökohdista, kansallisuudesta, rodusta, kulttuurista, uskonnosta, ja niin edelleen.*⁶⁴⁴

*Jopa minun elinaikanani olen päätenyt siitä, että maksoin pelaamisesta, siihen, että minulle nyt maksetaan pelaamisesta.*⁶⁴⁵

Vuoden 2001 FIFA:n parhaan pelaajan valintagaalassa oli mukana kolme miestä ja kolme naista. Palkintohan jaettiin molemmissa sarjoissa. Kun ehdokkaita haastateltiin samassa tilassa, toimittajien kaikki kysymykset menivät jatkuvasti miehille. Ehdolla olleet naiset miettivät, kysyttäisiinkö heiltä koko aikana yhtään mitään. Viimein FIFA:n edustaja kehotti kysymään jotain naisilta. Seurasi pitkä hiljaisuus, kunnes yksi lehtimies todella esitti kysymyksen naisille. Se kuului: ”Kenen luulette voittavan miesten palkinnon?”⁶⁴⁶

Naisten jalkapallo on kokenut suunnilleen kaiken vastustuksen, mitä voi kuvitella. Se on kohdannut paheksuntaa, inhoa, naurua, vähättelyä, holhousta, syrjintää, seksismiä, olojen surkeutta ja näkyvyyden puutetta. Se on kohdannut jopa lain määräyksiä ja miesten hallitsemien jalkapalloliittojen aktiivista vastarintaa. Nyt on kuitenkin päästy siihen asti, että vuoden 2019 naisten MM-kisoja katseli televisiosta 1,2 miljardia katsojaa.⁶⁴⁷ Muutos on ollut yhteydessä samanaikaisiin yhteiskunnallisiin ja rooliodotusten muutoksiin, joskin maantieteellisiä ja kulttuurisia eroja on edelleen paljon.

Jean Williams kuvaa osuvasti naispelaajien alkutaivalta, ei tosin aivan Dick, Kerr's Ladies -kaudelta, vaan 1960–70-luvuilta. Tuolloin jalkapallo oli sitä harrastaville naisille intohimo, jota

toteutettiin silloinkin, kun se kysyi taloudellisia, tunne-, sosiaalisia ja perhe-elämän uhrauksia. Pelaajilla ei ollut poliittisia tavoitteita, mutta heidän toimintansa oli eräänlaista “käytännöllistä feminisimiä”. Olot olivat kaikin puolin huonoja – kentät, peliajat, pukeutumistilat, logistiikka, varusteet, hygieniamahdollisuudet, kaikki mahdollinen. Tämä muodostui kuitenkin lajin harrastajia yhdistäväksi tekijäksi. Peli oli peliä, ilman että sille tehtiin mitään sellaisia myönnytyksiä, jotka olisivat olleet ”naisellisia” tai tehneet siitä vain sosiaalista yhdessäoloa. Samalla se silti tuotti sisäistä solidaarisuutta ja toverihenkeä ja pisti ponnistelemaan sen puolesta, että naisten ja tyttöjen tulevat sukupolvet eivät joutuisi pelaamaan yhtä huonoissa oloissa.⁶⁴⁸

Naisten jalkapalloa kummasteltiin, sille naureskeltiin, sitä siedettiin, sitä ei otettu vakavasti. FIFA:ssa näkyvän uran myöhemmin tehnyt Hannelore Ratzenburger muisteli omilta pelaajajoiltaan, että silloin sai kuulla naurua ja herjauksia, harjoitteluun joutui puolipimeässä, jouduttiin käyttämään miesten varusteita, eikä ollut varmuutta siitäkään, saisiko seuralta tarvittavat pallot. ”Niin kauan kuin meistä ei ollut ongelmaa, asia oli OK. Mutta tosiasiasa meitä ei haluttu olevan olemassa.” Kaikissa toimissa, joissa hän on uransa aikana ollut – pelaajana, erotuomarina, liiton toimijana ja johtajana – hän oli joutunut kuvaannollisesti selkä seinää vasten: perustelemaan, miksi nainen halusi olla mukana jalkapallossa. Hän oli usein kysynyt vastaan, miksi ei riitä sama vastaus kuin miehillä – hän on mukana siksi, koska se on hänelle itselleen hauskaa.⁶⁴⁹

Naisten jalkapallo on ollut taistelua tasa-arvosta, silloinkin, kun asianomaiset eivät ole sitä välttämättä itse ajatelleet ensisijaisena tavoitteena. Ei ainakaan verrattuna siihen, että he halusivat harrastaa urheilua ja juuri tätä urheilulajia. Kuten Abby Wambach on muistellut: kun hän alkoi pelata jalkapalloa,

hänellä ei ollut mitään näkemystä, että siitä tulisi osa patriarkaatin vastustamista. Oli vaikeaa edes mieltää kaikkia epäoikeudenmukaisuuksia, kun oli uransa keskellä, innoissaan pelistä ja siitä, että siitä maksettiin ylipäätään mitään.⁶⁵⁰

Kaikki tämä on tuttua myös suomalaisille pelaajille. Kansainvälisestä kirjallisuudesta hahmottuu hyvin samanlainen kokemusten, vastusten, ponnistelujen ja etenemisen maailma kuin tätä kirjaa varten tehdyissä haastatteluissa.

Myöhemmissä tulkinnoissa yleinen tasa-arvopyrkimys saattaa nousta esiin jopa hiukan liioiteltuna. Ei voida lähteä siitä, että jokainen tyttö ja nainen, joka haluaa pelata jalkapalloa tai harrastaa jotain muuta urheilua, olisi velvollinen olemaan jonkinlainen poliittisesti tiedostava feminismin soturi. On täysi lupa harrastaa sitä, mitä haluaa, keskittyä siihen, ja lähteä myös epäkohtien vastustamisessa urheilun näkökulma edellä. Sehän ei muuta sitä tosiasiaa, että tällaiseenkin toimintaan liittyvät pienet käytännön teot, pelaajamassojen lukumääräinen kasvu, huomion ja maineen aksvu sekä monet muut asiat ovat itsessään olleet tasa-arvotekoja, usein tehokkaampia kuin suuret ideologiset visiot. Suuren jalkapalloyleisön silmissä oikeuden tasa-arvoon voi todistaa ainoastaan kentällä, ainakin jos haluaa samalla tavoitella pelilleen samaa huomiota ja samoja olosuhteita kuin miehillä.

Urheilulla on omat lainalaisuutensa, eikä ketään voi velvoittaa olemaan kiinnostunut tai äänestämään pääsylippujen, fanituotteiden, maksukanavien tai minkään muun ostamisella. Urheilun tasa-arvo on vaatinut ja vaatii lainsäädännöllisiä muutoksia ja se vaatii henkilöitä, jotka pitävät epäkohtia esillä ja käyttävät ääntä. Ihmisten asenteiden ja käytöksen laajempi muutos eivät kuitenkaan koskaan tule käskyllä eivätkä säädöksellä. Siinä tarvitaan myös arkea ja käytäntöä, myös sellaista,

Helmarit varustautumassa maaotteluun Brasiliaa vastaan vuonna 2022. Lopputulokset oli 0-0.³⁶

joka ei pidä meteliä itsestään. Tasa-arvoa kohti vie monta reittiä, ja kaikkia on kuljettava yhtäaikaan.

Naiset voivat tällä hetkellä nähdä vain unta miespelaajien markkina-arvosta ja näkyvyydestä ja niiden mukana myös vastaavista palkkarahoista. Silti ajan mukana markkinat voivat olla naisten ystävä. Ne luovat usein keinotekoisiaakin tarpeita, mutta se tiedetään aina varmuudella, että kun markkinat näkevät, missä harrastajat ja rahat liikkuvat, ne seuraavat kyllä perässä. Yhä uudet tuhatmäärät harrastajia ja miljoonamäärät televisionkatsojia eivät yksinkertaisesti voi olla kohentamatta naisten jalkapallon näkyvyyttä, arvostusta – ja myös taloudellista merkitystä.

Tässä mielessä naistenkin kannattaa seurata jalkapalloa enemmän kuin ennen eikä vain odottaa miesten muuttumista. Naisten jalkapallon yleisöstä kun valtaosa on tälläkin hetkellä miehiä; myös naisten massat on saatava liikkeelle, jotta muu-

tosta voidaan vauhdittaa tai edes odottaa. Esimerkiksi Englannissa naisten vuoden 2015 MM-kisojen pelien katsojista kaksi kolmasosaa oli miehiä. Miesten MM-kisojen osalta suhdeluku oli lähes tasan. Naisten vuoden 2019 MM-kisoissa prosentit olivat edelleen naisten tappioksi 62–38.⁶⁵¹ Saksalaisen tutkimuksen mukaan on jopa niin, että maan naisten maajoukkueeseen identifioituvat voimakkaimmin juuri ne, joiden ei luulisi tekevän niin – vanhemmat miehet, joilla on konservatiivisia näkemyksiä sukupuolten rooleista.⁶⁵² Naisilla itselläänkin on siis vielä paljon omakohtaista työsarkaa kentällä olevien naisten aseman parantamisessa.

Naisten jalkapallon edistäminen ja puoltaminen voivat monien mielestä olla kysymyksiä, jotka ovat triviaaleja. Sehän on vain urheilua, ja tärkeämpiä ovat yhteiskunnan suuret rakenteet. Jos niissä ei päästä lähemmäs tasa-arvoa, ei päästä urheilussakaan. Näin voisi kuitenkin sanoa melkein mistä yksittäisestä ilmiöstä ja yhteiskuntasektorista tahansa. Jalkapallo ei ole yhteiskunnasta erillinen saareke, mutta naistenkin jalkapallosta on aina syytä pitää mielessä, että se on ensi sijassa jalkapalloa. Sen kehitys on seurannut samoja kaaria kuin miesten, sitä katsotaan valtaosin samoista syistä kuin miesten, siihen liittyy samanlaisia samaistumisen, elämysten ja identiteetin tarpeita, sillä voidaan tuottaa suuria kertomuksia. Se on voinut olla naisille samanlainen underdog-asemassa olevien henkireikä kuin miesten jalkapallo, ehkä jopa enemmänkin, liittyhän siihen vielä yksi underdog-asema lisää. Pääasiassa siihen kuitenkin liittyvät samat identiteetin, tuntemusten, toiveiden ja pettymysten näkökulmat kuin miesten jalkapalloon.

Naisten jalkapallon kautta voi kokea suuria tunteita ja sosiaalista nousua, ja juuri silloin siitä on tullut ”normaalia”, sellaista, että se on voittanut oikeutuksen olla yksi ja sama laji

kuin miehillä. Tai oikeammin ilmaistuna silloin se on saanut aikaan sen, että ennakkoluuloisten on pakko tunnustaa tämä itsestään selvä tosiasia. Silloin sitä arvioidaan samasta asiasta kuin miesten puolella, eli sen pohjalta, että oma joukkue menestyy, ei muista lähtökohdista. Samat maat ja samat suurseurat – toki vielä usein poikkeuksin – dominoivat tai tulevat dominoimaan naistenkin jalkapalloa, ja tämä merkitsee edelleen lisää näkyvyyttä ja taloudellisia panostuksia.

Pelättävissä tietenkin on, että kohdataan myös samantlaisia lieveilmiöitä. Niihin on kuitenkin vielä matkaa. Sitä paitsi on ainakin vielä vaikeaa kuvitella huliganismin ja rasismien pesiytymistä naisten jalkapalloon, ja vaikka naistenkin jalkapallossa liikkuu yhä enemmän rahaa, vielä ollaan kaukana miesten jalkapallon summien järjettömyydestä.

Pääasiassa aletaan olla jo siinä, että kun se oma joukkue jahtaa voittomaalia tai tasoitusta, tai kun sen jäsen asettuu tekemään rangaistuspotkukilpailussa sitä kiduttavan jännittävää suoritustaan, tai kun erotuomari tekee sen kannalta väärältä tuntuvan päätöksen, niin sukupuoli merkitsee yhä vähemmän. Mestarijoukkueita ei kohtaa niiden palatessa turnauksista kotimaan lentokentällä enää ainoastaan pari lentoyhtiön ja kansallisen jalkapalloliiton edustajaa. Junioreiden, sekä tyttöjen että poikien, fanipaitojen selkämyksissä on jo niin miesten kuin naisten nimiä.

Eikä ole mitenkään Jari Litmaselta tai Teemu Pukilta pois, kaikkein vähiten heidän omasta mielestään, että kun pohditaan esimerkiksi Suomen maajoukkueottelujen ja maajoukkuemaalien ennätyksiä, niin muistetaan, että hetkinen! Nehän eivät ole kyseisillä herroilla, vaan Anna Westerlundilla ja Linda Sällströmillä (ja häntä ennen viimeksi mainittu oli Laura Kalmarilla). Tai että Helmari on lentänyt pidemmälle kuin Huuhkaja. Tai jos ajatellaan kansainvälistä ulottuvuutta, niin

esimerkiksi muistetaan, että kun kysytään, onko kukaan tehnyt MM-finaalissa hattutemppua, oikea vastaus ei ole Geoff Hurst. Se on Geoff Hurst ja Carli Lloyd. Yhä vähemmän voidaan myöskään väittää, että naisten puolella menestys tulisi helpommalla.

Naisten jalkapallosta kirjoitettaessa monet ovat lainanneet Oscar Wilden toteamusta: ”Jalkapallo käy oikein hyvin rajuille tytöille, mutta se tuskin on sopiva peli herkille pojille.” No, jokainen määritelkään rajuiden ja herkkyyden haluamalla tavalla, eivätkä ne sulje toisiaan kokonaan poiskaan. Oleellista on se, että sama mahdollisuus on kaikilla ja että saa itse vaikuttaa siihen, millaiseksi oma pelaajapolku muodostuu, jos taidot siihen riittävät. Peli itsessään kyllä karsinot sen, keistä tulee huippuja, keille kyseessä on ajanviette ja liikunnan ilo. Kunhan sillä ratkaisulla ei ole mitään tekemistä sukupuolen kanssa.

LÄHDEVIITTEET

- ¹ Clarke 2019, 50.
- ² Smith 2013, 15-22.
- ³ Clarke 2019, xvii.
- ⁴ Siteerannut Guttman 1991, 101.
- ⁵ Ks. esim. Guttman 1991, 94-96.
- ⁶ Guttman 1991, 131.
- ⁷ Siteerannut Guttman 1991, 154.
- ⁸ Guttman 1991, 164.
- ⁹ Siteerannut Guttman 1991, 132, 154.
- ¹⁰ Siteerannut Guttman 1991, 139, 140.
- ¹¹ Guttman 1991, 136-141.
- ¹² Guttman 1991, 111.
- ¹³ Guttman 1991, 110-112.
- ¹⁴ Siteerannut Guttman, 145, 146.
- ¹⁵ Guttman 1991, 145.
- ¹⁶ Guttman 1991, 163-171.
- ¹⁷ Guttman 1991, 169.
- ¹⁸ Hitler 1942, 55, 56.
- ¹⁹ Weigelt-Schlesinger 2013, 191.
- ²⁰ Guttman 1991, 185.
- ²¹ Guttman 1991, 185-188.
- ²² Siteerannut Herzog 2013b, 21.
- ²³ Gori 2004.
- ²⁴ Siteerannut Guttman 1991, 160.
- ²⁵ Guttman 1991, 161, 162.
- ²⁶ Siteerannut Williams 2007, 14.
- ²⁷ Williams 2021, 6-7; Tate 2016, 6-17.
- ²⁸ Tate 2016, 9,10. – Williams siteeraa toisen lehden, AthleMc News'in, kuvausta samasta tapauksesta lähes samoin sanoin, vain hiukan lyhyemmin. Williams 2021, 8.
- ²⁹ Tate 2016, 83.
- ³⁰ Williams 2021, 10, 11; Tate 2016, 49, 50, 62, 63.
- ³¹ Williams 2021, 10.
- ³² Clarke 2019, 7-11; Williams 2021, 1-3; Williamson 1991, 5, 6.
- ³³ Tate 2016, 49-52.
- ³⁴ Williams 2021, 1-4; Tate 2016, 63.
- ³⁵ Tate 2016, 78-81; Williams 2021, 14.
- ³⁶ Tate 2016, 66, 67. – Tässä kirjoittaja oli siteerannut jonkin runoilijan ilmaisua.
- ³⁷ Williams 2021, 13; Tate 2016, 69, 70.
- ³⁸ Tate 2016, 72.
- ³⁹ Tate 2016, 122-130.
- ⁴⁰ Williams 2021, 31-33; Tate 2016, 133.
- ⁴¹ Tate 2016, 135-137.
- ⁴² Tate 2016, 137-139.
- ⁴³ Williams 2021, 35-37; Tate 2016, 137-139.
- ⁴⁴ Williams 2021, 37-39; Tate 2016, 139-144.
- ⁴⁵ Williamson 1991, 31, 32; Williams 2021, 39-45; Tate 2016, 5, 6.
- ⁴⁶ Clarke 2019, 13-18.
- ⁴⁷ Williamson 1991, 13, 14; Tate 2016, 179-184, 206, 207.
- ⁴⁸ Tate 2016, 163-165; Williams 2021, 52-54; Clarke 2019, 21-23.
- ⁴⁹ Williamson 1991, 17-21, 24-28; Tate 2016, 186, 187.
- ⁵⁰ Tate 2016, 189.
- ⁵¹ Tate 2016, 186-193.
- ⁵² Tate 2016, 254-263.
- ⁵³ Tate 2016, 211-245.
- ⁵⁴ Williams 2007, 134.
- ⁵⁵ Williamson 1991, 59-66; Tate 2016, 211-245.
- ⁵⁶ Williamson 1991, 68-70.
- ⁵⁷ Williamson 1991, 89-94; Williams 2021, 27, 28; Tate 2016, 254-263.
- ⁵⁸ Williamson 1991, 75-88; Williams 2021, 49-52; Tate 2016, 248-250.
- ⁵⁹ Tate 2016, 264-266.
- ⁶⁰ Williams 2021, 27, 28.
- ⁶¹ Ks. esim. Williams 2021, 61-95; Williams 2003, 48.
- ⁶² Williams 2021, 76.
- ⁶³ Tate 2016, 266-268.

- ⁶⁴ Williams 2021, 54.
- ⁶⁵ da Costa 2014, 84, 85.
- ⁶⁶ da Costa 2014, 85.
- ⁶⁷ Pfister 2012, 45, 46.
- ⁶⁸ Ks. esim. Hoffmann-Nendza 2011, 24-26.
- ⁶⁹ Herzog 2013b, 17.
- ⁷⁰ Thoma 2013, 65.
- ⁷¹ Hoffmann-Nendza 2011, 28.
- ⁷² Hoffmann-Nendza 2011, 35, 36.
- ⁷³ Selmer 2013, 51.
- ⁷⁴ Weigelt-Schlesinger 2013, 190.
- ⁷⁵ Marschik 2013, 162-165.
- ⁷⁶ Herzog 2013b, 19.
- ⁷⁷ Selmer 2013, 51; Hoffmann-Nendza 2011, 26.
- ⁷⁸ Herzog 2013b, 22.
- ⁷⁹ Thoma 2013, 67, 68.
- ⁸⁰ Güldpfennig 2013, 35; Hoffmann-Nendza 2011, 48.
- ⁸¹ Linne 2011, 100-111; Selmer 2013, 50; Pfister 2012, 56; Hoffmann-Nendza 2011, 46-48.
- ⁸² Hoffmann-Nendza 2011, 77.
- ⁸³ Urheilulehti 51/2020. Johanna Nordling: Tabu ja sen murtaajat.
- ⁸⁴ Hoffmann-Nendza 2011, 55.
- ⁸⁵ Westermeier 2013, 225.
- ⁸⁶ Thoma 2013, 68, 69; Hoffmann-Nendza 2011, 56, 57.
- ⁸⁷ Linne 2011, 111-122; Marschik 2013, 167; Hoffmann-Nendza 2011, 95.
- ⁸⁸ Herzog 2013b, 19, 20.
- ⁸⁹ Selmer 2013, 59; Herzog 2013a, 88.
- ⁹⁰ Weigelt-Schlesinger 2013, 193.
- ⁹¹ Herzog 2013b, 20.
- ⁹² Meier & Hürlimann 2012, 32.
- ⁹³ Thoma 2013, 72, 74; Selmer 2013, 53. – Eräs düsseldorfilainen liikemies jopa kehitti naisille erillistä rintapanssaria ja perusteli sen tarvetta sillä, että iskut vartaloon aiheuttaisivat syöpäriskin. Sen enempää DFB kuin pelaajat eivät suostuneet. (Hoffmann-Nendza 2011, 96, 97.)
- ⁹⁴ Schlumbohm 2013, 115.
- ⁹⁵ Güldpfennig 2013, 36.
- ⁹⁶ Westermeier 2013, 226, 227.
- ⁹⁷ Westermeier 2013, 227.
- ⁹⁸ Westermeier 2013, 228, 229.
- ⁹⁹ Pfister 2015, 16:5-6, 641.
- ¹⁰⁰ Hoffmann-Nendza 2011, 118, 119; Thoma 2013, 74; Nieland 2013, 24: Dvd, Das Wunder von Taipeh.
- ¹⁰¹ Dvd, Das Wunder von Taipeh.
- ¹⁰² Dvd, Das Wunder von Taipeh.
- ¹⁰³ Dvd, Das Wunder von Taipeh.
- ¹⁰⁴ Linne 2011, 186-188; Westermeier 2013, 229-233
- ¹⁰⁵ Westermeier 2013, 233
- ¹⁰⁶ Hoffmann 2011, 133; Linne 2011, 39-99, 127-177; Linne 2013, 134, 135, 138.
- ¹⁰⁷ Hoffmann-Nendza 2011, 141-144; Linne 2011, 73; Linne 2013, 144-150; Galczynski 2010, 65-67.
- ¹⁰⁸ Linne 2011, 195-209.
- ¹⁰⁹ Linne 2011, 865-91; Linne 2013, 142, 143; Galczynski 2010, 17, 18.
- ¹¹⁰ Angerer-Steinbichler 2015, 73, 74.
- ¹¹¹ Angerer-Steinbichler 2015, 74, 75.
- ¹¹² Botelho-Skogvang 2013, 804; Williams 2021, 96-10, 112; Rabeux 2019, 6, 7.
- ¹¹³ Nieland 2013, 248.
- ¹¹⁴ Rabeux 2019, 12; Williams 2021, 103-108; Dunn 2019, 264-266.
- ¹¹⁵ Dunn 2019, 266; Williams 2021, 113, 127.
- ¹¹⁶ Williams 2021, 114-136.
- ¹¹⁷ Rabeux 2019, 7, 10, 11, 15-20.
- ¹¹⁸ Rabeux 2019, 7, 10, 11.
- ¹¹⁹ Guttmann 1991, 220; Williams 2007, 34, 35.
- ¹²⁰ Williams 2007, 20-22, 142, 143.
- ¹²¹ Williams 2007, 24, 25.
- ¹²² Rabeux 2019, 23-34.
- ¹²³ Rabeux 2019, 34-44.
- ¹²⁴ Rabeux 2019, 42.

- 125 Rabeux 2019, 47.
- 126 Rabeux 2019, 45-62.
- 127 Murray 2019, 3-7.
- 128 Rabeux 2019, 63, 64.
- 129 Rabeux 2019, 67, 68.
- 130 Rabeux 2019, 69
- 131 Nieland 2013, 248.
- 132 Narcotta-Welp 2022, 191, 192.
- 133 Clarke 2019, 34.
- 134 Clarke 2019, 42-44.
- 135 Dvd, Sankarittaret.
- 136 Christopher 2005, 64; Clarke 2019, 71.
- 137 Murray 2019, 12, 18.
- 138 Williams 2007, 4.
- 139 Murray 2019, 25.
- 140 Nieland 2013, 248, 249.
- 141 Botelho-Skogvang 2013, 803.
- 142 Markovits 2006, 255-276.
- 143 Nieland 2013, 249.
- 144 Murray 2019, 38.
- 145 Morgan 2015, 7.
- 146 Murray 2019, 41.
- 147 Murray 2019, 41.
- 148 Clarke 2019, 85.
- 149 Dvd, Sankarittaret.
- 150 Murray 2019, 48.
- 151 Murray 2019, 43.
- 152 Caudwell 2011, 335, 336.
- 153 Williams 2003, 164.
- 154 Clarke 2019, 103.
- 155 Solo 2013, 61, 69.
- 156 Rapinoe 2020, 69.
- 157 Williams 2007, 69.
- 158 Clarke 2019, 108, 109.
- 159 Solo 2013, 125; Lloyd 2017, 54-56.
- 160 <https://www.youtube.com/watch?v=jBUiUnHV00s>
- 161 Angerer-Steinbichler 2015, 143-147.
- 162 Angerer-Steinbichler 2015, 155, 156.
- 163 Angerer-Steinbichler 2015, 157.
- 164 Murray 2021, 124-129; Solo 2013, 2-6; Clarke 2019, 195.
- 165 Murray 2019, 129-132; Solon pitkä kuvaus tapahtumista Solo 2013, 167-198.
- 166 Lloyd 2017, 2, 89-95.
- 167 Wambach 2016, 70; Murray 2019, 134, 135.
- 168 Solo 2013, 177.
- 169 Westermaier 2011, 223; Groll-Diehr 2012, 126.
- 170 Tiesler 2012, 111, 112; Williams 2007, 80-100.
- 171 Murray 2019, 150, 151; Morgan 2015, 130, 131; Wambach 2016, 101.
- 172 Wambach 2016, 101.
- 173 Angerer-Steinbichler 2015, 192, 193.
- 174 Pfister 2011, SS 16:5-6, 649, 650.
- 175 Nieland 2013, 256, 257.
- 176 Schaaf 2013, 274
- 177 Schaaf 2013, 276.
- 178 Pfister 2011, 16:5-6, 645, 646.
- 179 Pfister 2011, 16:5-6, 646.
- 180 Selmer 2013, 61.
- 181 Schaaf 2013, 271; Nieland 2013, 253, 257.
- 182 Solo 2013, 266.
- 183 Clarke 2019, 46.
- 184 Clarke 2019, 174.
- 185 Strittmatter-Skirstad 2017, 81, 94, 95.
- 186 Mintert-Pfister 2015, 406.
- 187 Morgan 2015, 155.
- 188 Rapinoe 2020, 94.
- 189 Morgan 2015, 155-159; Solo 2013, 250, 251; Wambach 2016, 108, 109; Lloyd 2017, 131, 132.
- 190 Murray 2019, 160-164; Rapinoe 2020, 95; Wambach 2016, 110.
- 191 Murray 2019, 170, 171; Wambach 2016, 112.
- 192 Dvd, Sankarittaret; Clarke 2019, 180, 181.
- 193 Morgan 2015, 164, 165; Murray 2019, 167.
- 194 Morgan 2015, 168.
- 195 Murray 2019, 166-169; Morgan 2015, 174.

- ¹⁹⁶ Solo 2103, 263.
- ¹⁹⁷ Wambach 2016, 110; Rapinoe 2020, 97.
- ¹⁹⁸ Murray 2019, 234-237.
- ¹⁹⁹ Murray 2021, 238; Lloyd 2017, 208-212.
- ²⁰⁰ Wambach 2016, 162.
- ²⁰¹ Rapinoe 2020, 194, 195; Murray 2019, 315, 316.
- ²⁰² Clarke 2019, 267-269.
- ²⁰³ Rapinoe 2020, 1-5.
- ²⁰⁴ Lawther 2021, 195-209.
- ²⁰⁵ Rapinoe 2020, 199.
- ²⁰⁶ Ks. Aluko 2020, 273-438.
- ²⁰⁷ Ottelusta ks. Dunn 2019, 262, 263.
- ²⁰⁸ Dunn 2019, 268, 269.
- ²⁰⁹ Aluko 2020, 214-217.
- ²¹⁰ Morgan 2015, 194.
- ²¹¹ Murray 2019, 76, 77.
- ²¹² Wambach 2016, 81-86, 91.
- ²¹³ Wambach 2016, 122.
- ²¹⁴ Solo 2013, 295.
- ²¹⁵ Murray 2019, 178, 179
- ²¹⁶ Murray 2019, 176-182.
- ²¹⁷ Murray 2019, 178, 179.
- ²¹⁸ Clarke 2019, 189; Murray 2019, 181, 182.
- ²¹⁹ Clarke 2019, 189; Solo 2013, 297.
- ²²⁰ Wambach 2016, 124, 125; Rapinoe 2020, 115.
- ²²¹ Morgan 2015, 210, 211; Solo 2013, 296.
- ²²² Lloyd 2017, 145, 146.
- ²²³ Murray 2019, 273-276; Clarke 2019, 152, 197.
- ²²⁴ Schelin-Schelin 2020, 163.
- ²²⁵ Schelin-Schelin 2020, 167, 168.
- ²²⁶ European Women's Championship. Women's Euro 2005, tournament manual & technical report, UMA.
- ²²⁷ European Women's Championship. Women's Euro 2005, tournament manual & technical report, UMA.
- ²²⁸ Aluko 2020, 193, 194.
- ²²⁹ Powell 2016, 172; Smith 2013, 221.
- ²³⁰ Angerer-Steinbichler 2015, 31.
- ²³¹ Angerer-Steinbichler 2015, 27-29.
- ²³² Schelin-Schelin 2020, 110.
- ²³³ Oxenham 2017, 87-107; Clarke 2019, 214, 215.
- ²³⁴ da Costa 2014, 82.
- ²³⁵ da Costa 2014, 82.
- ²³⁶ da Costa 2014, 82.
- ²³⁷ da Costa 2104, 83.
- ²³⁸ da Costa 2014, 86-88.
- ²³⁹ Tiesler 2012, 112; Oxenham 2017, 173, 174; Velasco-Chavarro-Marulanda 2021, 517.
- ²⁴⁰ Vares 2018, 307.
- ²⁴¹ Morgan 2015, 180.
- ²⁴² Williams 2007, 40-46.
- ²⁴³ Williams 2007, 42.
- ²⁴⁴ Clarke 2019, 111-116; Coche 2016, 90.
- ²⁴⁵ Smith 2013, 65.
- ²⁴⁶ Solo 2013, 105.
- ²⁴⁷ Wambach 2016, 49, 50.
- ²⁴⁸ Murray 2019, 78-93.
- ²⁴⁹ Shepherd 2016, 91, 94.
- ²⁵⁰ Aluko 2020, 174-177.
- ²⁵¹ Smith 2013, 186.
- ²⁵² Solo 2013, 222, 223.
- ²⁵³ Aluko 2020, 194-201.
- ²⁵⁴ Murray 2019, 145-148, 194-208; Clarke 2019, 160.
- ²⁵⁵ Murray 2019, 204.
- ²⁵⁶ Tinja-Riikka Korpelan haastattelu 9.12.2021. Tekijän hallussa.
- ²⁵⁷ Angerer-Steinbichler 2015, 188, 189.
- ²⁵⁸ Pfister 2015, 16:5-6, 649.
- ²⁵⁹ Angerer-Steinbichler 2015, 230-233.
- ²⁶⁰ Clarke 2019, 294.
- ²⁶¹ Powell 2016, 26, 27.
- ²⁶² Williams 2021, 139-150.
- ²⁶³ Powell 2016, 50, 51.

- 264 Smith 2013, 68, 69.
- 265 Shepherd 2016, 50-52, 54.
- 266 Shepherd 2016, 80, 81.
- 267 Doncasterin taustasta ks. esim. Dunn 2016, 49, 50.
- 268 Dunn 2016, 76, 77.
- 269 Slegg-Gregory 2021, 13-17, 37.
- 270 Dunn 2019, 22-29; Clarke 2019, 139.
- 271 Aluko 2020, 171-173; Urheilulehti 43/2019. Lari Seppänen: Maalikulunin-gattaren pitkä polku.
- 272 Aluko 2020, 41, 80.
- 273 Aluko 2020, 163.
- 274 Smith 2013, 298-326.
- 275 Fielding-Lloyd-Woodhouse – Sequerra 2020, 174, 175; Urheilulehti 40/2018. Lari Seppinen: Supernaiset.
- 276 Anstiss 2019, 36, 37.
- 277 Botelho-Skogvang 2013, 804.
- 278 Williams 2021, 90, 91.
- 279 Williams 2021, 198, 200.
- 280 Williams 2021, 197.
- 281 Williams 2021, 98.
- 282 Lawther 2021, 20-27; Williams 2021, 206-208.
- 283 Rapinoe 2020, 125, 126.
- 284 Schelin-Schelin 2020, 53-64, 75-96.
- 285 Schelin-Schelin 2020, 83, 93.
- 286 Schelin-Schelin 2020, 124, 125.
- 287 Andersson 2006, 67-84.
- 288 Hjelm 2004, 274-284.
- 289 Hjelm 2004, 279.
- 290 Solo 2013, 112.
- 291 Angerer-Steinbichler 2015, 29, 30.
- 292 Angerer-Steinbichler 2015, 171, 172.
- 293 Angerer-Steinbichler 2015, 71, 72.
- 294 Bajramaj muistelee 2000, mikä sekin olisi vähän (Bajramaj 2011, 145).
- 295 Tiesler 2012, 112; Oxenham 2017, 173, 174; Velasco-Chavarro-Marulanda 2021, 517.
- 296 Botelho-Skogvang 2013, 807.
- 297 Williams 2007, 178; Clarke 2019, 219-221; Rapinoe 2020, 7-17, 162-166.
- 298 Harkness 2012, 720-738.
- 299 Harkness 2012, 735.
- 300 Peretz et al. 2011, 228-248; ks. myös Ben Porat 2020, 39-49.
- 301 Tiesler 2012, 116.
- 302 Tiesler 2012, 109.
- 303 Botelho-Skogvang 2013, 802.
- 304 Teemasta yleisesti ks. Tiesler 2012, 97-118.
- 305 Hoffmann-Nendza 2011, 125, 126; Holstein-Wörner 2013, 335, 336.
- 306 Murray 2019, 53.
- 307 Murray 2019, 53, 56.
- 308 Clarke 2019, xvii, 174; Murray 2019, 254-262; Culvin-Bowes-Carrick-Pope (online).
- 309 Murray 2019, 329, 330.
- 310 Wambach 2016, 148, 168, 169; ks. myös Rapinoe 2020, 138-141.
- 311 Murray 2019, 111-117.
- 312 Clarke 2019, 160, 161.
- 313 Clarke 2019, 72.
- 314 Shepherd 2016, 125, 126; Wambach 2016, 146, 147.
- 315 Moreira 2014, SS 15:4, 503; Shephard 2016, 11.
- 316 Morgan 2015, 24.
- 317 Angerer-Steinbichler 2015, 85.
- 318 Angerer-Steinbichler 2015, 85-91.
- 319 Aluko 2020, 135.
- 320 Schlesinger – Weigelt-Schlesinger 2012, 56.
- 321 Schlesinger – Weigelt-Schlesinger 2012, 56, 57.
- 322 Fasting-Sand-Nordstrand 2019, 454.
- 323 Clarke 2019, 133.
- 324 Murray 2019, 109, 110.
- 325 Morgan 2015, 88.
- 326 Clarke 2019, 150.
- 327 Sinning-Pargätzi 2012, 90, 91.
- 328 Williams 2003, 133-147.
- 329 Schlesinger – Weigelt-Schlesinger 2012, 61.

- ³³⁰ Fielding-Lloyd – Meän 2011, 349; ks. myös Fasring-Sand-Nordstrand 2019, 464, 465.
- ³³¹ Schlesinger – Wiegelt-Schlesinger 2012, 64.
- ³³² Welford 2011, 374.
- ³³³ Eliasson 2011, 821.
- ³³⁴ Christopher 2005, 23.
- ³³⁵ Forbes et al. 2015, 528.
- ³³⁶ Forbes et. al 2015, 528.
- ³³⁷ Reid-Dallarie 2020, 771, 772.
- ³³⁸ Caudwell 2011, 330, 331; Degele-Janzen 2012, 198.
- ³³⁹ Forbes et al. 2015, 530.
- ³⁴⁰ Ben Porat 2020, 41.
- ³⁴¹ Sülzle 2005, 39.
- ³⁴² Richards 2015, 398; ks. erityisesti myös Gender Kicks 2005.
- ³⁴³ Ks. esim. Selmer 2005, 17-19; Lewis 2020, 127-132.
- ³⁴⁴ Pfister et al. 2013, 856.
- ³⁴⁵ Sülzle 2005, 41.
- ³⁴⁶ Selmer 2004, 24-27.
- ³⁴⁷ Selmer 2004, 42-45.
- ³⁴⁸ Selmer 2004, 52-55, 58-61.
- ³⁴⁹ Selmer 2004, 60, 61, 65, 74.
- ³⁵⁰ Kossakowski-Antonowicz-Jakubowska (online 2022).
- ³⁵¹ Pfister et al. 2013, 858, 859; Wölki 2005, 69; Sülzle 2011, 158-186, 330-335; Konstantinidis 2005, 115-134.
- ³⁵² Mintert-Pfister 2015, 410, 411.
- ³⁵³ Dalpain et al. 2014, 569-573; Radmann – Hedenborg White – Hedenborg (online).
- ³⁵⁴ Dalpain et al. 2014, 569-573.
- ³⁵⁵ Radmann – Hedenborg White – Hedenborg (online).
- ³⁵⁶ Pfister et al. 2013, 864.
- ³⁵⁷ Selmer 2013, 58.
- ³⁵⁸ Selmer 2004, 136-143.
- ³⁵⁹ Anstiss 2019, 95; Fielding-Lloyd – Woodhouse – Sequerra 2020, 166-179.
- ³⁶⁰ Radmann – Hedenborg White – Hedenborg (online).
- ³⁶¹ Ratna 2011, 382, 394, 395.
- ³⁶² Ochsner 2012, 155, 166-168.
- ³⁶³ Knijnik - da Melo 2015, 604-619.
- ³⁶⁴ Murray 2019, 51.
- ³⁶⁵ Seksismistä urheilussa yleensä ks. esim. Shepherd 2016, 122-139.
- ³⁶⁶ Murray 2019, 52.
- ³⁶⁷ Schaaf 2012, 140.
- ³⁶⁸ Skogvang-Fasting 2013, 877.
- ³⁶⁹ Bajramaj 2011, 94, 95.
- ³⁷⁰ Williams 2003, 72.
- ³⁷¹ Angerer-Steinbichler 2015, 51.
- ³⁷² Angerer-Steinbichler 2015, 207-214.
- ³⁷³ Skogvang-Fasting 2013, 878.
- ³⁷⁴ Wambach 2016, 45, 48; Rapinoe 2020, 61-63.
- ³⁷⁵ Schelin-Schelin 2020, 45, 46.
- ³⁷⁶ Schaaf 2012, 141; Degele-Janzen 2012, 195-214.
- ³⁷⁷ Degele-Janzen 2012, 208-210.
- ³⁷⁸ Schaaf 2012, 145-153.
- ³⁷⁹ Anstiss 2019, 261, 262; Rapinoe 2020, 102.
- ³⁸⁰ Anstiss 2019, 264-266.
- ³⁸¹ Wambach 2016, 158. – Ikoninen hetki ja kuva eivät valitettavasti saaneet pysyvää jatkoa. Wambach ja Huffman päätyivät samana syksynä väli-rikkoon.
- ³⁸² Siteerannut Güldpfennig 2013, 36.
- ³⁸³ Pfister 2015, 644-648.
- ³⁸⁴ Selmer 2013, 49, 52; Pfister 2011, SS 16:5-6, 645.
- ³⁸⁵ Selmer 2011, 60.
- ³⁸⁶ Schaaf 2013, 270.
- ³⁸⁷ Bajramaj 2011, 23-26, 112, 113.
- ³⁸⁸ Bajramaj 2011, 27-77.
- ³⁸⁹ Bajramaj 2011, 83-87.
- ³⁹⁰ Pfister 2011, 644.
- ³⁹¹ Pfister 2011, 647, 648.
- ³⁹² Pfister 2011, 648.
- ³⁹³ Hoffmann-Nendza 2011, 212.

- ³⁹⁴ Shepherd 2016, 247, 248; Schaaf 2013, 270.
- ³⁹⁵ Koko kuuden pelaajan joukosta kuitenkin vain yksi esiintyi koskaan Saksan aikuisten maajoukkueessa, hänellekin tuli vain kaksi maaoittelua.
- ³⁹⁶ Westermeier 2013, 237.
- ³⁹⁷ Pfister 2011, 648-650.
- ³⁹⁸ Pfister 2011, 648.
- ³⁹⁹ Tillman Schwab 2013, 321.
- ⁴⁰⁰ Caudwell 2011, 337, 338.
- ⁴⁰¹ Nieland 2013, 245.
- ⁴⁰² Herzog 2013, 17-28.
- ⁴⁰³ Anstiss 2019, 159.
- ⁴⁰⁴ Schelin-Schelin 2020, 118-122.
- ⁴⁰⁵ Ks. esim. Shepherd 2016, 246, 247.
- ⁴⁰⁶ Solo 2013, 269, 270.
- ⁴⁰⁷ Aloku 2020, 400.
- ⁴⁰⁸ Pfister 2011, SS 16:5-6, 645.
- ⁴⁰⁹ Angerer-Steinbichler 2015, 186.
- ⁴¹⁰ Lloyd 2017, 1, 2.
- ⁴¹¹ Rapinoe 2020, 146, 147.
- ⁴¹² Lloyd 2017, 1.
- ⁴¹³ Groll-Diehr 2012, 133, 134.
- ⁴¹⁴ Ks. esim. Sobiech-Ochsner 2012, 17; Faust 2019, 10-17. – Esimerkkeinä kävisivät lähes kaikki tämän teoksen lähdeluettelon tutkimukselliset artikkelit ja kirjat.
- ⁴¹⁵ WAGS-kirjoittelun analyysistä ks. esim. Vincent et al. 2011, 622-627.
- ⁴¹⁶ Vincent et al. 2011, 625; Schaaf 2012, 139-152.
- ⁴¹⁷ Reid-Dallarie 2020, 772, 773.
- ⁴¹⁸ Drury 2011, 421-442.
- ⁴¹⁹ Güldpfennig 2013, 45.
- ⁴²⁰ Guttmann 1991, 1, 2.
- ⁴²¹ Themen 2016, 440; Themen 2020, 510-521.
- ⁴²² Moreira 2014, 503-516.
- ⁴²³ Clarke 2019, 275, 276.
- ⁴²⁴ Aluko 2020, 155.
- ⁴²⁵ Clarke 2019, 307.
- ⁴²⁶ Selmer 2013, 49.
- ⁴²⁷ Schaaf 2013, 278.
- ⁴²⁸ Vares Vesa 2018, 187-190.
- ⁴²⁹ Hakulinen 1996, 14; Salimäki 2000, 228, 229.
- ⁴³⁰ Kanerva 2000, 141-143; Kokkonen 2008, 213, 214, ja hänen mainitsemansa lähde.
- ⁴³¹ Naisvoimisteluliikkeestä ks. esim. Laine-Sarje 2002, 40-55; Laine-Vilnius 2005, 72-123; Vares Mari 2005.
- ⁴³² Kleemola 1976, 506, 507.
- ⁴³³ Urheilu 14.10.1936, pääkirjoitus.
- ⁴³⁴ Urheilu 20.6.1940. Naiset ja Lapatossu tänään Eläintarhan kentällä; Urheilu 27.6.1940. Varjonyrkki: Raili Halttu ”vokotteli” Lapatossua Eläintarhan urheilukentällä.
- ⁴³⁵ Pöytäkirja Suomen Palloliiton tilapäisen naisjalkapallotoimikunnan kokouksesta 26.4.1971. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- ⁴³⁶ Pöytäkirja Suomen Palloliiton tilapäisen naisjalkapallotoimikunnan kokouksesta 29.4.1971, Liite, Ehdotus naisjalkapallon järjestämiseksi Suomessa. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- ⁴³⁷ Pöytäkirja Suomen Palloliiton naisjalkapallotoimikunnan kokouksesta 26.7.1971, Liite, Ohjesääntöluonnos. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- ⁴³⁸ Pöytäkirja Suomen Palloliiton tilapäisen naisjalkapallotoimikunnan kokouksesta 24.9.1971, Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA. – Pöytäkirjassa puhuttiin siis edelleen toimikunnasta.
- ⁴³⁹ Pöytäkirja Suomen Palloliiton naisten jalkapallotoimikunnan järjestämästä neuvottelutilaisuudesta 27.11.1971. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.

- 440 Pöytäkirja Suomen Palloliiton naisten maajoukkueen johtoryhmän kokouksesta 22.1.1974. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 441 Heikki Meri, Nais- ja tyttöjalkapalloseminaari 1988. Suomen Palloliitto Hj:6, Naisjalkapalloilu, UMA.
- 442 Suomen Palloliiton toimintakertomus 1971, 34.
- 443 Toki tätä kirjaa varten luettujen artikkelien otos on pieni. Silti on vaikeaa kuvitella, että muissa lehdissä suhtautuminen olisi ollut juurikaan erilaista.
- 444 Ilta-Sanomat 28.4.1971. Timo Nyholm: Mimmiliigalla erikoisjekku: rintapotku.
- 445 Ilta-Sanomat 4.5.1971. Voi siskot, mikä pääpotku.
- 446 Ilta-Sanomat 11.5.1971. Maalissa Patrikainen, Ei Seppo vaan Ulla.
- 447 Ilta-Sanomat 1.6.1971. Mimmiliigan avaus paljasti Kaksi niin somaa kaununkoipea.
- 448 Helsingin Sanomat 1.6.1971. Mimmi-avauksen opetus: Palloa ei saa ottaa käsiin.
- 449 Helsingin Sanomat 4.6.1971. Mimmi-kekseliäisyyden kukkanen: Säärisuojukset sanomalehdestä
- 450 Ilta-Sanomat 8.7.1971. Mimmiliiga tuo uuden työnjaon kotona.
- 451 Helsingin Sanomat 15.9.1971. Marjut Svahn: HJK:n mimmit todistivat: isot miehet ilkkuvat turhaan.
- 452 Holmi 2021, 129-138.
- 453 Helsingin Sanomat 17.7.1970. Naisjalkapallon ihailijat mursivat kolme porttia; Helsingin Sanomat 4.9.1971. Kuumat paikat järjestäjillä; Ilta-Sanomat 4.9.1971. Tanskan mimmeillä tukulat paikat; Ilta-Sanomat 6.9.1971. Tanskan mimmit taas mestareiksi.
- 454 Naisten jalkapalloilu. Suomen Palloliitto Hj:6, Naisjalkapalloilu, UMA; Tietoa naisjalkapalloilusta Suomessa. Suomen Palloliitto Hj:6, Naisjalkapalloilu, UMA; Suomen Palloliiton toimintakertomus 1972, 34; Suomen Palloliiton toimintakertomus 1973, 31.
- 455 Pöytäkirja Suomen Palloliiton naisjalkapallotoimikunnan kokouksesta 29.1.1973. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 456 Pöytäkirja Suomen Palloliiton nais-toimikunnan kokouksesta 11.9.1972. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 457 Juhani Nirkkonen, Kysely naisjalkapallon kansallisen toiminnan kehittämiseksi, 9.4.1977. Suomen Palloliitto Hj:3, Kyselyt piireille ja seuroille, Naisjalkapalloilu. Hj3, UMA.
- 458 Suomen Palloliiton Naisvaliokunnan ptk 11.5.1985. Liite 2a, Timo Virtanen, Erotuomariraportti, s.a., Liite 2c, Silja Järvinen Suomen Palloliitolle 30.4.1985. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 459 Juhani Nirkkonen, Kysely naisjalkapallon kansallisen toiminnan kehittämiseksi, 9.4.1977. Suomen Palloliitto Hj:3, Kyselyt piireille ja seuroille, Naisjalkapalloilu. Hj3, UMA.
- 460 Heikki Meri, Nais- ja tyttöjalkapalloseminaari 1988. Suomen Palloliitto Hj:6, Naisjalkapalloilu, UMA.
- 461 Risto Alaja ennustaa 10 000 naisjalkapalloiljaa lähivuosina. Suomen Palloliitto Hj:6, Naisjalkapalloilu, UMA.
- 462 Pöytäkirja naisten jalkapallotyöryhmän kokouksesta 30.11.1982. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 463 Pöytäkirja naisten jalkapallotyöryhmän kokouksesta 30.11.1982. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 464 Pöytäkirja Suomen Palloliiton naisvaliokunnan kokouksesta 3.2.1983. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais-

- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 465 Naisjalkapallosemionaarin 12.2.1983 muistio, Liite 4, Kilpailutoiminta, Liite 5, Asema tiedotusvälineissä, Liite 6, Pelaajamääräkehitys. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA; Luetteloidut naispelaajat 1982/83, 1983/84. Suomen Palloliitto Hj1, Luettelot, tulokset, tilastot, Naisjalkapallo, UMA; Suomen Palloliitto, Rekisteröityjen nais- ja tyttöjalkapalloilijoiden määrän kehitys piireittäin 1979-87. Suomen Palloliitto Hj1, Luettelot, tulokset, tilastot, Naisjalkapallo, UMA; Suomen Palloliitto, Luetteloidut pelaajat piireittäin, Tilanne 20.9.1991. Suomen Palloliitto Hj1, Luettelot, tulokset, tilastot, Naisjalkapallo, UMA.
- 466 Suomen Palloliiton Naisvaliokunnan ptk 13.5.1983. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 467 Suomen Palloliiton Naisvaliokunnan ptk 24.8.1985. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 468 Naisjalkapalloilun neuvottelutilaisuus, ptk 13.5.1983. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 469 Heikki Grönlund Suomen Palloliitolle 5.11.1984. Suomen Palloliitto, Hj2, Kirjeistö, UMA.
- 470 Aarno Pihl: Naiset TUL:n jalkapallosuola. Suomen Palloliitto, Naisten jalkapallo, maajoukkue, ottelut ja pelikirjeet, Hj5 1979-1990, UMA.
- 471 Suomen Palloliiton Naisvaliokunnan ptk 19.5.1988. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 472 Suomen Palloliitto, toimintakertomus 1997, 3, 10.
- 473 Heikki Meri, Nais- ja tyttöjalkapalloseminaari 1988. Suomen Palloliitto Hj:6, Naisjalkapalloilu, UMA.
- 474 Suomen Palloliitto, toimintakertomus 1991. Pertti Alaja.
- 475 Vehviläinen-Itkonen 2009, 44-120.
- 476 Pöytäkirja Suomen Palloliiton naisjalkapallotoimikunnan kokouksesta 29.1.1973. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 477 Naisten jalkapalloilu. Suomen Palloliitto Hj:6, Naisjalkapalloilu, UMA; Tietoa naisjalkapalloilusta Suomessa. Suomen Palloliitto Hj:6, Naisjalkapalloilu, UMA; Suomen Palloliitto, toimintakertomus 1975, 4.
- 478 Suomen Palloliitto, toimintakertomus 1981, 1.
- 479 Suomen Palloliitto, toimintakertomus 1982, 9, 11, 22.
- 480 Naisjalkapalloilun neuvottelutilaisuus, ptk 13.5.1983. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 481 Suomen Palloliiton Naisvaliokunnan ptk 31.10.1983. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 482 Suomen Palloliitto, toimintakertomus 1984, 2, 7, 9, 10.
- 483 Suomen Palloliitto, toimintakertomus 1984, 2, 9.
- 484 Suomen Palloliiton Naisvaliokunnan ptk 23.3.1984. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 485 Kaj Österberg, Naisten maajoukkue-toiminta 1985, 22.9.1985. Suomen Palloliitto, Naisten jalkapallo, maajoukkue, ottelut ja pelikirjeet, Hj5 1979-1990, UMA.
- 486 Suomen Palloliitto, toimintakertomus 1986, 7, 8.
- 487 Suomen Palloliiton Naisvaliokunnan ptk 27.10.1986. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämisryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.

- 488 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 1987, 3, 8-10.
- 489 Suomen Palloiliiton Naisvaliokunnan ptk 30.8.1988. Naisvaliokunnan ptk 1971-90, Nais- ja tyttöjalkapallon kehittämissyryhmä 1992, Cj1 1971-92, UMA.
- 490 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 1988. Pentti Seppälä: Tyydyttävä Plus, 2, 7, 8, 11.
- 491 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 1989, 6, 7.
- 492 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 1998.
- 493 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 1994, 3.
- 494 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 1995, 3, 11, 12.
- 495 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 1999.
- 496 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 2000.
- 497 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 2001.
- 498 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 2002.
- 499 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 500 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 501 Helsingin Sanomat 5.8.2005. Riku Siivonen: Pukataan Suomi maailmankartalle.
- 502 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 2003.
- 503 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 2004. Naisten jalkapallo harppasi eteenpäin.
- 504 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 505 Suomen Palloiliitto, toimintakertomus 2005. Alle 19-vuotiaiden tyttöjen EM-lopputurnaus 28.7.-8.8.2004, 16, 17.
- 506 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 50 Ilta-Sanomat 24.5.2005. Ville Väänänen: Tässä ovat Käldin enkelit; ks. myös Turtiainen 2010, 179.
- 508 Powell 2016, 119.
- 509 Smith 2013, 119.
- 510 Helsingin Sanomat 5.6.2005. Heikki Miettinen: Naiset toteuttivat unelmansa.
- 511 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 512 Powell 2016, 121.
- 513 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 514 Powell 2016, 122.
- 515 Smith 2013, 121, 122.
- 516 European Women's Championship. Women's Euro 2005, tournament manual & technical report, UMA; Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 517 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 518 European Women's Championship. Women's Euro 2005, tournament manual & technical report, UMA.
- 519 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 520 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 521 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 522 Ilta-Sanomat 13.6.2005. Ville Väänänen: Unelmasta tuli totta.
- 523 European Women's Championship. Women's Euro 2005, tournament manual & technical report, UMA.
- 524 Ilta-Sanomat 13.6.2005. Eero Laurila: "Naiset näyttivät meille mallia."
- 525 Ilta-Sanomat 13.6.2005. Faye Lawson: Futislegendat hehkuttavat estoitta.
- 526 Ilta-Sanomat 13.6.2005. Ville Väänänen: Unelmasta tuli totta.
- 527 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 528 European Women's Championship. Women's Euro 2005, tournament manual & technical report, UMA.
- 529 European Women's Championship. Women's Euro 2005, tournament manual & technical report, UMA.

- 530 Suomen Palloiliiitto, toimintakertomus 2004. Pekka Hämäläinen: Naiset näyttävät tietä.
- 531 Suomen Palloiliiitto, toimintakertomus 2004. Teuvo Holopainen: Kansainvälistä menestystä.
- 532 Suomen Palloiliiitto, toimintakertomus 2005. Kansainvälinen menestys, 8-10, 21.
- 533 Suomen Palloiliiitto, toimintakertomus 2006.
- 534 Suomen Palloiliiitto, toimintakertomus 2005. Teuvo Holopainen: Yhteistyöllä eteenpäin, 4.
- 535 Marko Salorannan haastattelu 17.9.2021. Tekijän hallussa.
- 536 Tinja-Riikka Korpelan haastattelu 9.12.2021. Tekijän hallussa.
- 537 Suomen Palloiliiitto, toimintakertomus 2006.
- 538 Linda Sällströmin haastattelu 17.12.2021. Tekijän hallussa.
- 539 Suomen Palloliitto, toimintakertomus 2008. Pekka Hämäläinen: Jalapallossa tapahtuu.
- 540 UEFA Women's Euro Finland 2009, Official Programme. Women's Euro 2009, tournament manual & official programme. Suomen Palloliitto, Bg2, UMA.
- 541 Suomen Palloliitto, Juhlajulkaisu 2007. Taneli Männikkö: Naisten EM-turnaus 2009. Kotiturnaus kiintopisteenä.
- 542 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 543 Suomen Palloliitto, Juhlajulkaisu 2007.
- 544 Suomen Palloliitto, toimintakertomus 2009.
- 545 Turtiainen 2010, 179-202.
- 546 Tuija Hyyrysen haastattelu 13.1.2022. Tekijän hallussa.
- 547 Tinja-Riikka Korpelan haastattelu 9.12.2021. Tekijän hallussa.
- 548 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 549 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 550 Peeters-Elling 2015, 631.
- 551 Linda Sällströmin haastattelu 17.12.2021. Tekijän hallussa.
- 552 Ilta-Sanomat 27.8.2009. Ville Väänänen: Unelma elää – eläköön unelma.
- 553 Helsingin Sanomat 30.8.2009. Anna-Stina Nykänen: Vähemmän tähtiä.
- 554 Powell 2016, 161, 162.
- 555 Aluko 2020, 191, 192; Smith 2013, 206; Powell 2016, 162, 163.
- 556 Aluko 2020, 191, 192; Smith 2013, 205-207; Powell 2016, 162, 163.
- 557 Tuija Hyyrysen haastattelu 13.1.2022. Tekijän hallussa.
- 558 Linda Sällströmin haastattelu 17.12.2021. Tekijän hallussa.
- 559 Michael Käldin haastattelu 21.2.2022. Tekijän hallussa.
- 560 Powell 2016, 163.
- 561 Suomen Palloliitto, toimintakertomus 2009. Sauli Niinistö – Kimmo J. Lipponen: Venymisten vuosi.
- 562 Turtiainen 2010, 186-195.
- 563 Suomen Palloliitto, toimintakertomus 2009, 7.
- 564 Urheilulehti 26/2021. Jari Welling: Poissa parrasvaloista. Minna Kauppinen.
- 565 Vehviläinen-Itkonen 2006, 122-124.
- 566 Suomen Palloliitto, toimintakertomus 2009, 7.
- 567 Adelina Engmanin haastattelu 19.11.2021. Tekijän hallussa.
- 568 Linda Sällströmin haastattelu 17.12.2021. Tekijän hallussa.
- 569 Schelin-Schelin 2020, 108.
- 570 Helsingin Sanomat 16.9.2016. Riku Teiskonlahti: Kyynisyys uupui Suomen puolustuksesta.
- 571 Linda Sällströmin haastattelu 17.12.2021. Tekijän hallussa. Helmarien matkassa kohti EM-unelmaa <https://areena.yle.fi/1-50984544>
- 572 Tuija Hyyrysen haastattelu 13.1.2022. Tekijän hallussa.
- 573 Urheilulehti 2021. MM-hiihto. Lari Vesander: Kisapaikka palauttaisi Helmarien kunnian.

- ⁵⁷⁴ Helsingin Sanomat 3.12.2020. Ari Virtanen: Pika-analyysi.
- ⁵⁷⁵ Tuija Hyyrysen haastattelu 13.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁵⁷⁶ Lawther 2021, 40-47.
- ⁵⁷⁷ Linda Sällströmin haastattelu 17.12.2021. Tekijän hallussa.
- ⁵⁷⁸ Marianne Miettisen haastattelu 10.9.2021. Tekijän hallussa.
- ⁵⁷⁹ Tuija Hyyrysen haastattelu 13.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁵⁸⁰ Helmarien matkassa kohti EM-unelmaa <https://areena.yle.fi/1-50984544>
- ⁵⁸¹ Helmarien matkassa kohti EM-unelmaa <https://areena.yle.fi/1-50984544>
- ⁵⁸² Helsingin Sanomat 3.12.2020. Voitto-maali sai nimekseen ”Jumalan nenä”.
- ⁵⁸³ Helmarien matkassa kohti EM-unelmaa <https://areena.yle.fi/1-50984544>
- ⁵⁸⁴ Amanda Rantasen haastattelu 19.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁵⁸⁵ Tinja-Riikka Korpelan haastattelu 9.12.2021. Tekijän hallussa.
- ⁵⁸⁶ Adelina Engmanin haastattelu 19.11.2021. Tekijän hallussa.
- ⁵⁸⁷ Sanni Franssin haastattelu 13.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁵⁸⁸ Natalia Kuikan haastattelu 20.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁵⁸⁹ Linda Sällströmin haastattelu 17.12.2021. Tekijän hallussa.
- ⁵⁹⁰ Linda Sällströmin haastattelu 17.12.2021. Tekijän hallussa.
- ⁵⁹¹ Helmarien matkassa kohti EM-unelmaa. <https://areena.yle.fi/1-50984544>
- ⁵⁹² Helsingin Sanomat 3.12.2020. Naama-maali nosti naiset lähelle EM-kisoja.
- ⁵⁹³ Sanni Franssin haastattelu 13.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁵⁹⁴ Natalia Kuikan haastattelu 20.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁵⁹⁵ Marianne Miettisen haastattelu 10.9.1921. Tekijän hallussa.
- ⁵⁹⁶ Marko Salorannan haastattelu 17.9.2021. Tekijän hallussa.
- ⁵⁹⁷ Helsingin Sanomat 21.8.2021. Mika Moilanen: Sinivalkoinen maalitehtailija; Linda Sällströmin haastattelu 17.12.2021. Tekijän hallussa.
- ⁵⁹⁸ Tinja-Riikka Korpelan haastattelu 9.12.2021. Tekijän hallussa.
- ⁵⁹⁹ Adelina Engmanin haastattelu 19.11.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶⁰⁰ Tuija Hyyrysen haastattelu 13.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶⁰¹ Natalia Kuikan haastattelu 20.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶⁰² Amanda Rantasen haastattelu 19.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶⁰³ Tony Pietilä: Miltä nyt tuntuu? Aino Kröger.
- ⁶⁰⁴ Adelina Engmanin haastattelu 19.11.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶⁰⁵ Helsingin Sanomat 21.8.2021. Mika Moilanen: Sinivalkoinen maalitehtailija.
- ⁶⁰⁶ Tuija Hyyrysen haastattelu 13.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶⁰⁷ Linda Sällströmin haastattelu 17.12.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶⁰⁸ Heidi Pihlajan haastattelu 24.9.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶⁰⁹ Heidi Pihlajan haastattelu 24.9.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶¹⁰ Anna Westerlundin haastattelu 18.11.2021. Tekijän hallussa; Urheilu-lehti 41/2021. Saku-Pekka Sundelin: Litmasen rinnalle.
- ⁶¹¹ Tinja-Riikka Korpelan haastattelu 9.12.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶¹² Sanni Franssin haastattelu 13.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶¹³ Anna Westerlundin haastattelu 18.11.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶¹⁴ Natalia Kuikan haastattelu 20.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶¹⁵ Marko Salorannan haastattelu 17.9.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶¹⁶ Linda Sällströmin haastattelu 17.12.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶¹⁷ Anna Westerlundin haastattelu 18.11.2021. Tekijän hallussa; Urheilu-

- lehti 41/2021. Saku-Pekka Sundelin: Litmasen rinnalle.
- ⁶¹⁸ Urheilulehti 26/2021. Jari Welling: Poissa parrasvaloista. Minna Kauppinen.
- ⁶¹⁹ Urheilulehti 37/2021. Saku-Pekka Sundelin: Ei vain futaaaja-Emmi.
- ⁶²⁰ Adelina Engmanin haastattelu 19.11.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶²¹ Natalia Kuikan haastattelu 20.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶²² Sanni Franssin haastattelu 13.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶²³ Tinja-Riikka Korpelan haastattelu 9.12.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶²⁴ Tuija Hyryrysen haastattelu 13.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶²⁵ Helsingin Sanomat, Kuukausliite 11/2021. Jouni K. Kemppainen: Tämä peli seis.
- ⁶²⁶ Urheilulehti 41/2020. Lari Seppinen: Palloa ja punttia.
- ⁶²⁷ Natalia Kuikan haastattelu 20.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶²⁸ Amanda Rantasen haastattelu 19.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶²⁹ Natalia Kuikan haastattelu 20.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶³⁰ Marko Salorannan haastattelu 17.9.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶³¹ Michael Käldin haastattelu 21.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶³² Marianne Miettisen haastattelu 10.9.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶³³ Heidi Pihlajan haastattelu 24.9.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶³⁴ Suomen Palloliitto, toimintakertomus 2014, 11.
- ⁶³⁵ Suomen Palloliitto, toimintakertomus 2015, 15.
- ⁶³⁶ Suomen Palloliitto, toimintakertomus 2020, 7.
- ⁶³⁷ <https://yle.fi/uutiset/3-11387109>.
- ⁶³⁸ Amanda Rantasen haastattelu 19.1.2022. Tekijän hallussa.
- ⁶³⁹ Lotta Vuorion haastattelu 4.11.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶⁴⁰ Lotta Vuorion haastattelu 4.11.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶⁴¹ Lotta Vuorion haastattelu 4.11.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶⁴² Lotta Vuorion haastattelu 4.11.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶⁴³ Kansallisen Liigan erotuomariyhdistyksen toimintasuunnitelma vuodelle 2021; Kansallisen Liigan erotuomariyhdistyksen säännöt; Lotta Vuorion haastattelu 4.11.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶⁴⁴ Marianne Miettisen haastattelu 10.9.2021. Tekijän hallussa.
- ⁶⁴⁵ Houghton 2021, 9.
- ⁶⁴⁶ Clarke 2019, 93.
- ⁶⁴⁷ Anstiss 2019, 72.
- ⁶⁴⁸ Williams 2021, 171, 172.
- ⁶⁴⁹ Hoffmann-Nendza 2011, 109-112.
- ⁶⁵⁰ Clarke 2019, 174; Wambach 2016, 148, 168, 169; ks. myös Rapinoo 2020, 138-141.
- ⁶⁵¹ Dunn 2016, 147; Anstiss 2019, 38.
- ⁶⁵² Meyer-Konjer-Strauss 2020, 306-311.

Kuvien lähdeviitteet

- ¹ Nettie_honeyball.jpg, unknown author 1895. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nettie_honeyball.jpg, viitattu 17.4.2022.
- ² 1921_Dick,_Kerr's_Ladies.jpg, unknown author circa 1921. Public domain. https://en.wikipedia.org/wiki/File:1921_Dick,_Kerr%27s_Ladies.jpg, viitattu 17.4.2022.
- ³ Dick,_Kerr's_Ladies_kiss.jpg, unknown author 1 January 1920. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dick,_Kerr%27s_Ladies_kiss.jpg, viitattu 17.4.2022.
- ⁴ Silvia_Neid_desillusioniert_nach_WM-Aus_für_Deutschland_(kompr).jpg, Moritz Johannes Löw 13 July 2011. Public domain. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Silvia_Neid_desillusioniert_nach_WM-Aus_für_Deutschland_\(kompr\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Silvia_Neid_desillusioniert_nach_WM-Aus_für_Deutschland_(kompr).jpg), viitattu 17.4.2022.
- ⁵ Nadine_Angerer_01.jpg, Frank 1 January 2009. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nadine_Angerer_01.jpg, viitattu 17.4.2022.
- ⁶ MiaHamm_Stl_1998.jpg, John Mena 4 January 2010. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:MiaHamm_Stl_1998.jpg, viitattu 17.4.2022.
- ⁷ Birgit_Prinz.jpg, Heinrich-Böll-Stiftung 8 May 2011. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Birgit_Prinz.jpg, viitattu 17.4.2022.
- ⁸ Marta_star.jpg, Johnmaxmena 7 October 2009. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marta_star.jpg, viitattu 17.4.2022.
- ⁹ Hope_Solo_and_Carli_Lloyd_at_2012_Summer_Olympics_final, luonut Joel Salomon 9.8.2012. Public domain. https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Hope_Solo_and_Carli_Lloyd_at_2012_Summer_Olympics_final.jpg#mw-jump-to-license, viitattu 17.4.2022.
- ¹⁰ Homare_Sawa_in_2011.JPG, the original uploader was Thewomensgame at English Wikipedia 16 July 2011. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Homare_Sawa_in_2011.JPG, viitattu 17.4.2022.
- ¹¹ The_United_States_Women's_Soccer_Team_Ticker-Tape_Parade_New_York_City_(19397144610).jpg, Anthony Quintano 10 July 2015. Public domain. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_United_States_Women%27s_Soccer_Team_Ticker-Tape_Parade_New_York_City_\(19397144610\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_United_States_Women%27s_Soccer_Team_Ticker-Tape_Parade_New_York_City_(19397144610).jpg), viitattu 17.4.2022.
- ¹² Group_selfie_of_the_United_States_Women's_National_Soccer_Team_with_Barack_Obama.jpg, the White House 27 October 2015. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Group_selfie_of_the_United_States_Women%27s_National_Soccer_Team_with_Barack_Obama.jpg, viitattu 17.4.2022.
- ¹³ Marta_Vieira_da_Silva_2013.jpg, Anders Henrikson 5 March 2016. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marta_Vieira_da_Silva_2013.jpg, viitattu 17.4.2022.
- ¹⁴ Eniola_Aluko,_BCLFC.jpg, Markbriggs 7 October 2012. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eniola_Aluko,_BCLFC.jpg, viitattu 17.4.2022.
- ¹⁵ Megan_Rapinoe_(51131108070).jpg, the White House 24 March 2021. Public domain. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Megan_Rapinoe_\(51131108070\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Megan_Rapinoe_(51131108070).jpg), viitattu 17.4.2022.
- ¹⁶ Pia_Sundhage_Jan_2013.jpg, Anders Henrikson 15 January 2013. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pia_Sundhage_Jan_2013.jpg, viitattu 17.4.2022.
- ¹⁷ Alex_Morgan_May19.jpg, Jamie Smed 16 May 2019. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alex_Morgan_May19.jpg, viitattu 17.4.2022.

- ¹⁸ Urheilumuseo, VA/3199:006 (HJK 1971)
- ¹⁹ Urheilumuseo, VA/3439:500 (Kemin Into 1977)
- ²⁰ Urheilumuseo, VA/3439:1506 (HJK 1984)
- ²¹ Urheilumuseo, VA/3899:424 (HJK:n naiset ja Pele)
- ²² Urheilumuseo, VA/3439:496 (TPS 1978)
- ²³ Urheilumuseo, VAY/3755:003 (maaottelu 1973)
- ²⁴ Urheilumuseo, VA/3899:428 (Suomi-Kiina 1991)
- ²⁵ Urheilumuseo, VA/3899:434 (Michael Kälđ)
- ²⁶ Urheilumuseo, VA/3899:417 (Anne Mäkinen)
- ²⁷ Urheilumuseo, VA/3899:432 (Suomi-Skotlanti 2005)
- ²⁸ Urheilumuseo, VA/3899:420 (Laura Kalmari)
- ²⁹ Urheilumuseo, VA/3899:433 (Suomi-Italia 2009)
- ³⁰ LindaSallstrom.jpg, Juzba 10 August 2009. Public domain. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:LindaSallstrom.jpg>, viitattu 17.4.2022.
- ³¹ AnnaWesterlund.jpg, Juzba 10 August 2009. Public domain. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:AnnaWesterlund.jpg>, viitattu 17.4.2022.
- ³² Natalia_Kuikka_NCAA_National_Champion.jpg, Lomonaghan 2 December 2018. Public domain. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Natalia_Kuikka_NCAA_National_Champion.jpg, viitattu 17.4.2022.
- ³³ Suomen Palloliitto (Riku Laukkanen).
- ³⁴ TinjaRiikkaKorpela.jpg, Juzba 10 August 2009. Public domain. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:TinjaRiikkaKorpela.jpg>, viitattu 17.4.2022.
- ³⁵ Tuija_hyyrynen_(cropped).jpg, Anders Henrikson 16 April 2013. Public domain. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tuija_hyyrynen_\(cropped\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tuija_hyyrynen_(cropped).jpg), viitattu 17.4.2022.
- ³⁶ Suomen Palloliitto (Jyri Sulander).

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Urheilumuseon arkisto (UMA), Helsinki

Suomen Palloliitto, Naisvaliokunnan ptk 1971-90

Suomen Palloliitto / Kirjeistö Suomen Palloliitto / Naisjalkapallo

Suomen Palloliitto, Naisten jalkapallo, maajoukkue, ottelut ja pelikirjeet

Suomen Palloliitto, toimintakertomukset 1971-2021

Sanomalehdet

Helsingin Sanomat

Ilta-Sanomat

Urheilu

Kirjallisuus

Agergaard, S., Andersson, T., Carlsson, B., Skogvang, B.O.: Scandinavian women's football in a global world: migration, management and mixed identity. *Soccer & Society* 2013, 14:6, 769-780.

Ahmad, Aisha: British football: where are the Muslim female footballers? Exploring the connections between gender, ethnicity and Islam. *Soccer & Society* 2011, 12:3, 443-456.

Aluko, Eniola: *They Don't Teach This. Lessons from the Game of Life.* With Josie Le Blond. Vintage 2020.

Andersson, Rebecca: Career paths of Swedish top-level women soccer players. *Soccer & Society* 2019, 20:6, 857-871.

Andersson, Torbjörn: Naisten jalkapalloilun varhaisvaiheita Ruotsissa. Artikkeliteoksessa "Alussa oli vesi. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran Vuosikirja 2006." Toim. Heikki Roiko-Jokela ja Esa Sironen. Sivut 63-84.

Angerer, Nadine – Steinbichler, Kathrin: *Im richtigen Moment. Meine Story.* Mit einem Vorwort von Jasmin Tabatabai. Edel 2015.

Anstiss, Sue: *Game on. The Unstoppable Rise of Women's Sport.* Foreword by Tanni Grey-Thompson. Unbound 2021.

Arena der Männlichkeit. Über das Verhältnis von Fussball und Geschlecht. Eva Kreisky, Georg Spitaler (Hg). Campus Verlag 2006.

Bajramaj, Lira: *Mein Tor ins Leben. Vom Flüchtling zur Weltmeisterin.* Unter Mitarbeit von Jana Wiske und Dietmar Ness. Südwest Verlag 2011.

Ben Porat, Amir: *Così (non) Fan Tutte: women's football "made in Israel".* *Soccer & Society* 2020, 21:1, 39-49.

Botelho, Vera & Skogvang, Bente Ovedie: The pioneers – early years of the Scandinavian emigration of women footballers. *Soccer & Society* 2013, 14:6, 799-815.

Caudwell, Jayne: Gender, feminism and football studies. *Soccer & Society* 2011, 12:3, 330-344.

Christopher, Matt: *On the Field with... Mia Hamm*. First revised Edition. Little, Brown and Company 2005.

Clarke, Gemma: *SoccerWomen. The Icons, Rebels, Stars, and Trailblazers Who Transformed the Beautiful Game*. Bold Type Books 2019.

Coche, Roxane: Promoting women's soccer through social media: how the US federation used Twitter for the 2011 World Cup. *Soccer & Society* 2016, 17:1, 90-108.

Culvin, A. – Bowes, A. – Carrick, S. – Pope, S.: The price of success: Equal Pay and the US Women's National Soccer Team. *Soccer & Society* <https://doi.org/10.1080/14660970.2021.1977280>

da Costa, Leda Maria: Beauty, effort and talent: A brief history of Brazilian women's soccer in press discourse. *Soccer & Society* 2014, 15:1, 81-92.

Dalpian, Paulo Roberto Chaves – Zylbersztejn, Vivian Suslik – Batistella, Zeno – Vargas Rossi, Carlos Alberto: Fanatical women and soccer: an exploratory study. *Soccer & Society* 2014, 15:4, 564-577.

Degele, Nina – Janz, Carolina: Homosexualität im Fussball – Zur Konstruktion von Normalität und Abweichung. In: *Spielen Frauen ein anderes Spiel? Geschichte, Organisation, Repräsentationen und kulturelle Praxen im Frauenfussball*. Gabrielle Sobiech, Andrea Ochsner (Hrsg.). Springer VS 2012. Seiten 195-214.

Drury, Scarlett: "It seems really inclusive in some ways, but... inclusive just for people who identify as lesbian": discourses of gender and sexuality in a lesbian-identified football club. *Soccer & Society* 2011, 12:3, 421-442.

Dunn, Carrie: The impact of the supporters' trust movement on women's feelings and practices of their football fandom. *Soccer & Society* 2017, 18:4, 462-476.

Dunn, Carrie: *The Pride of the Lionesses. The Changing Face of Women's Football in England*.

Dunn, Carrie: *The Roar of the Lionesses. Women's Football in England*. Pitch Publishing 2016.

Eliasson, Inger: Gendered socialization among girls and boys in children's football teams in Sweden. *Soccer & Society* 2011, 12:6, 820-833.

Fasting, Kari – Sand, Trond Svela – Nordstrand, Hilde Rörvik: One of the few: the experiences of female elite-level coaches in Norwegian football. *Soccer & Society* 2019, 20:3, 454-470.

Fielding-Lloyd, Beth – Woodhouse, Donna – Sequerra, Ruth: "More than just a game": family and spectacle in marketing the England Women's Super League. *Soccer & Society* 2020, 21:2, 166-179.

Faust, Friederike: *Fussball und Feminismus. Eine Ethnografie geschlechterpolitischer Interventionen*. Budrich Unipress 2019.

Fielding-Lloyd, Beth – Meân, Lindsay: "I don't think I can catch it": women, confidence and responsibility in football coach education. *Soccer & Society* 2011, 12:3, 345-364.

Football, She Wrote. An Anthology of Women's Writing of the Game. Forward by Gabby Logan. Floodlit Dreams 2021.

Forbes, Alison – Edwards, Lisa – Fleming, Scott: "Women can't referee": exploring the experiences of female football officials within UK football culture. *Soccer & Society* 2015, 16:4, 521-539.

Galczynski, Ronny: *Frauenfussball von A-Z. Das Lexikon des deutschen Frauenfussballs. Spielerinnen, Vereinen und Rekorde. Viele Hintergrundgeschichten*. Humboldt 2010.

Gender Kicks. Texte zu Fussball und geschlecht. Redaktion: Antje Hagel, Nicole Selmer, Almut Sülzle. KOS-Schriften 10. Koordinationsstelle Fanprojekte bei der Deutschen Sportjugend (Hrsg.), 2005.

Gori, Gigliola: Italian Fascism and the Female Body. Sport, Submissive Women and Strong Mothers. Routledge 2004.

Groll, Stefanie – Diehr, Susanne: Who the f*** is Abby? – Die Berichterstattung zur Fussballweltmeisterschaft der Frauen 2011 und ihr Schweigen. In: Spielen Frauen ein anderes Spiel? Geschichte, Organisation, Repräsentationen und kulturelle Praxen im Frauenfussball. Gabrielle Sobiech, Andrea Ochsner (Hrsg.). Springer VS 2012. Seiten 123-138.

Güldenpfennig, Sven: Frauenpower im Spannungsfeld zwischen sportlichem Eigensinn, Misogynie und Selbbehauptung. Beobachtungen in der Welt und Umwelt des Sports. In: Frauenfussball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch. Irseer Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 32-47.

Guttmann, Allen: Women's Sports: A History. Columbia University Press 1991.

Hakulinen, Timo: Keskustelu kilpaurheilun sopivuudesta naisille kävi kiivaana 1920-luvun lopulla. Teoksessa: Olympialaiset ja naisliikunta. Satavuotiaat. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1996. Finlands Idrottshistoriska Förenings Årsbok 1996. Toim. Arto Nevala. Suomen Urheiluhistoriallinen Seura 1996. Sivut 11-18.

Harkness, Geoff: Spring forward: Female Muslim soccer players in Iraqi Kurdistan. Soccer & Society 2012, 13:5-6, 720-738.

Herzog, Markwart: "Sympathie zu den balltretenden Amazonen". Die Anfänge des Frauenfussballs im 1. FC Kaiserslautern. In: Frauenfussball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch. Irseer Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 87-112. (a)

Herzog, Markwart: Frauenfussball: Themen und Desiderate, Eigendynamik und Projektionsfläche. In: Frauenfussball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch. Irseer Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 17-28. (b)

Hjelm, Jonny: Amasoner på planen. Svensk damfotboll 1965-1980. Borå Bokförlag 2004.

Hoffmann, Edgar – Nendza, Jürgen: Verlacht, verboten und gefeiert. Zur Geschichte des Frauenfussballs in Deutschland. 3. verweitere Auflage. Verlag Ralf Liebe 2011.

Holmi, Jerkko: Naisvartalon muotoja vai jalkapallotuloksia. Seinäjoen Mimmiliigan ensimmäiset vuodet paikallisessa lehdistöissä. Teoksessa "Kolikon kaksi puolta. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran Vuosikirja". Finlands Idrottshistoriska Förenings Årsbok. Toim. Heikki Roiko-Jokela, Tapio Roiko-Jokela, Hanna Jakosuo. Suomen Urheiluhistoriallisen Seura 2021. Sivut 121-143.

Holsten, Nina – Wörner, Simone: Frauenfussball ausgestellt. Dinge erzählen Geschlechtergeschichte. In: Frauenfussball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch. Irseer Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 327-349.

Houghton, Steph: Forewords. In: Slegg, Chris – Gregory, Patricia: A History of the Women's FA Cup Final. The History Press 2021. Sivut 7-9.

Jeanes, Ruth: "I'm into high heels and make up but I still love football": exploring gender identity and football participation with preadolescent girls. Soccer & Society 2011, 12:3, 402-420.

- Kanerva, Juha: Maamme luetuin urheilutoimittaja. Teoksessa Arponen, Antti O. – Hannus, Matti – Kanerva, Juha: Martti Jukola. Suomen urheilun suurin tulkki. WSOY 2000.
- Kleemola, Irja: Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton historia historia 1896-1975. Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto julkaisu n:o 36, 1976.
- Knijnik, Jorge – de Melo, Victor Andrade: Football and the ‘new’ gender order: Brazilian cinema in the late twentieth century. *Soccer & Society* 2015, 16:5-6, 604-619.
- Konstantinidis, Elena: Frauen in der Hooligan-Szene. In: Gender Kicks. Texte zu Fussball und Geschlecht. Redaktion: Antje Hagel, Nicole Selmer, Almut Sülzle. KOS-Schriften 10. Koordinationsstelle Fanprojekte bei der Deutschen Sportjugend (Hrsg.), 2005. Seiten 115-134.
- Kossakowski, Radoslaw – Antonowicz, Dominik – Jakubowska, Honorata: “Partners”, “mothers”, and “tomboys”. Female football fans in the structural trap of assigned roles in Poland. *Soccer & Society* <https://doi.org/10.1080/14660970.2022.2037210>
- Laine, Leena – Sarje, Aino: Suomalaisen naisvoimistelun maailmat. Naisvoimistelun Tuki ry 2002.
- Laine, Leena – Vilenius, Pirjo-Liisa: Ilo on asunut salissamme. Helsingin Naisvoimistelijat 1905-2005.
- Lawther, Steven: Arrival. How Scotland’s Women Took Their Place on the World Stage and Inspired a Generation. Pitch Publishing 2021.
- Lewis, Robert William: The female football spectator in England, 1870-1914: a Flaneuse made visible? *Soccer & Society* 2020, 21:2, 121-136.
- Linne, Carina Sophia: “Bravo, Mädels!” Einblicke in die Geschichte des Frauenfußballs in der DDR. In: Frauenfußball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch. Irseer Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 133-160.
- Linne, Carina Sophia: Frei gespielt. Frauenfußball im geteilten Deutschland. be.bra Wissenschaft Verlag 2011.
- Lloyd, Carl: When Nobody Was Watching. My Hard-Fought Journey to the Top of the Soccer World. With Wayne Coffey. Mariner Books, Houghton Mifflin Harcourt 2017.
- Markovits, Andrei S.: Fussball in den USA als prominenter Ort der Feminisierung: Ein weiterer Aspekt des “amerikanischen Sonderwegs”. Arena der Männlichkeit. Über das Verhältnis von Fussball und Geschlecht. Eva Kreisky, Georg Spitaler (Hg). Campus Verlag 2006. Seiten 255-276.
- Marschik, Matthias: “Damen wollen Fussball spielen”. Frauenfußball in Österreich: Historischer Rückblick – aktueller Ausblick. In: Frauenfußball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch. Irseer Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 161-185.
- Marschik, Matthias: ”It’s a Male Ball” – Über Fussball und Maskulinität, Cultural Studies und Kulturwissenschaften. Arena der Männlichkeit. Über das Verhältnis von Fussball und Geschlecht. Eva Kreisky, Georg Spitaler (Hg). Campus Verlag 2006. Seiten 53-65.
- Martins, Mariana Zuanetti – Silva, Kerzia Railane Santos – Delarmelina, Gabriela Borel: Tensions between fan culture and the feminist identities of female football fans in Brazil. *Soccer & Society* <https://doi.org/10.1080/14660970.2022.2037212>
- McKevitt, Niamh: Playing with the Boys. Vision Sports Publishing 2015.

- Meier, Henk Erik – Konjer, Mara – Strauss, Bernd: Identification with the women's national soccer in Germany: do gender role orientations matter? *Soccer & Society* 2020, 21:3, 299-315.
- Meier, Marianne – Hürlimann, Helen: Pfeifendamen, Stauffacherinnen und Champions: Geschichte und aktueller Stand des Schweizer Frauenfußballs. In: *Spielen Frauen ein anderes Spiel? Geschichte, Organisation, Repräsentationen und kulturelle Praxen im Frauenfußball*. Gabrielle Sobiech, Andrea Ochsner (Hrsg.). Springer VS 2012. Seiten 21-39.
- Mintert, Svenja-Maria – Pfister, Gertrud: The FREE project and the feminization of football: the role of women in the European fan community. *Soccer & Society* 2015, 12:3, 405-421.
- Moreira, Robert P.: Marta and Messi: (re)definitions of gender and masculinity, patriarchal structures and female agency in international soccer. *Soccer & Society* 2014, 15:4, 503-516.
- Morgan, Alex: *Breakaway. Beyond the Goal*. With Sarah Durand. Simon & Schuster 2015.
- Murray, Caitlin: *The National Team. The Inside Story of the Women Who Changed Soccer History*. Abrams Press 2019.
- Narcotta-Welp, Eileen: She's the man: Michelle Akers' 'unruly' game and the 'potentiality' of queer failure in the early development of the U.S. women's national soccer team. *Soccer & Society* 2022, 23:2, 187-200.
- Nieland, Jörg-Uwe: Weltmeisterschaften als Sprungbretter der medialen Wahrnehmung des Frauenfußballs? Die Berichterstattung in deutschen Printmedien im Zeitverlauf. In: *Frauenfußball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch*. Irsee Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 241-261.
- Ochsner, Andrea: Gender und kulturelle Identität in *Bend it like Beckham*. Frauenfußball als doppelte Entkolonisierung. In: *Spielen Frauen ein anderes Spiel? Geschichte, Organisation, Repräsentationen und kulturelle Praxen im Frauenfußball*. Gabrielle Sobiech, Andrea Ochsner (Hrsg.). Springer VS 2012. Seiten 155-170.
- Olympialaiset ja naisliikunta. Satavuotiaat. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1996. *Finlands Idrottshistoriska Förenings Årsbok 1996*. Toim. Arto Nevala. Suomen Urheiluhistoriallinen Seura 1996.
- Oxenham, Gwendolyn: *Under the Lights and in the Dark. Untold Stories of Women's Soccer*. Icon 2017.
- Peeters, Rens – Elling, Agnes: The coming of age of women's football in the Dutch sport media, 1995-2013. *Soccer & Society* 2015, 16:5-6, 620-638.
- Perets, Shenhav – Levy, Moshe – Galily, Yair: National and gender identity perceptions among female football players in Israel. *Soccer & Society* 2011, 12:2, 228-248.
- Pfister, Gertrud: "Lasst sie Fußball spielen" – Ärztinnen als Anwältinnen des Mädchenfußballs an der Wende vom 19. bis 20. Jahrhundert. In: *Spielen Frauen ein anderes Spiel? Geschichte, Organisation, Repräsentationen und kulturelle Praxen im Frauenfußball*. Gabrielle Sobiech, Andrea Ochsner (Hrsg.). Springer VS 2012. Seiten 41-59.
- Pfister, Gertrud: Sportswomen in the German popular press: a study carried out in the context of the 2011 Women's Football World Cup. *Soccer & Society* 2015, 16: 5-6, 639-656.
- Pfister, Gertrud – Lenneis, Verena – Mintert, Svenja: Female fans of men's football – a case study in Denmark. *Soccer & Society* 2013, 14:6, 850-871.

Pielichaty, Hanya: "It's like equality now; it's not as if it's the old days": an investigation into gender identity development and football participation of adolescent girls. *Soccer & Society* 2015, 16:4, 493-507.

Powell, Hope: *Hope. My Life in Football*. With Martin Close. Bloomsbury 2016.

Rabeaux, Thibault; *Women's soccer: the official history of the unofficial world cups*. Printed in Poland by Amazon Fulfillment 2019.

Radmann, Aage – Hedenborg White, Manon – Hedenborg, Susanna: Segregated femininities? Creating female fandom through social media in Sweden. *Soccer & Society*, <https://doi.org/10.1080/14660970.2022.2037213>

Rantala, Maria: Vaatimattomia voittajia ja viehkeitä viekoittelijoita. Naisurheilijoiden valokuvat Suomen Urheilulehdessä 1945-1969. Teoksessa "Nainen housuissa. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran Vuosikirja. Finlands Idrottshistoriska Förenings Årsbok. Toim. Heikki Roiko-Jokela ja Esa Sironen. Suomen Urheiluhistoriallinen Seura 2011. Sivut 103-127.

Rapinoe, Megan: *One Life*. With Emma Brockes. Penguin Press 2020.

Ratna, Aarti: "Who wants to make aloo gobi when you can bend it like Beckham?" British Asian females and their racialized experiences of gender and identity in women's football. *Soccer & Society* 2011, 12:3, 382-401.

Reid, Kamiel – Dallaire, Christine: "I'd like to think I'm a good referee": discourses of ability and the subjectivity of the female soccer referee in Ontario (Canada). *Soccer & Society* 2020, 21:7, 762-777.

Richards, Jessica: "Which player do you fancy then?" Locating the female ethnographer in the field of the sociology of sport. *Soccer & Society* 2015, 16:2-3, 393-404.

Rosar, Ulrich – Hagenah, Jörg – Klein, Markus: Physical attractiveness and monetary success in German Bundesliga. *Soccer & Society* 2017, 18:1, 102-120.

Salimäki, Harri: *Isänmaan ja urheilu-uskon mies*. Lauri Pihkala modernin urheilua atteen esitaistelijana. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2000.

Schaaf, Daniela: "Lieber Barbie als Lesbe?" Dispositionen von Sportjournalisten und Sponsoren zum heteronormativen Körperideal im Frauenfussball. In: *Spielen Frauen ein anderes Spiel? Geschichte, Organisation, Repräsentationen und kulturelle Praxen im Frauenfussball*. Gabrielle Sobiech, Andrea Ochsner (Hrsg.). Springer VS 2012. Seiten 139-154.

Schaaf, Daniela: Vom "Mannweib" zur "sexy Kickerin". Veränderungen und Kontinuitäten im redaktionellen Auswahlprozess des Frauenfussballs. In: *Frauenfussball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch*. Irseer Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 263-284.

Schelin, Lotta – Schelin, Rebecca: *I huvudet på Lotta Schelin*. Norstedt 2020.

Schlesinger, Torsten – Weigelt-Schlesinger, Yvonne: "Poor thing" or "Wow, she knows how to do it" – gender stereotypes as barriers to women's qualification in the education of soccer coaches. *Soccer & Society* 2012, 13:1, 56-72.

Schlumbohm, Insa: "Die wollten uns nicht, aber wir wollten." Frauen- und Mädchenfussball beim DSC Arminia Bielefeld. In: *Frauenfussball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch*. Irseer Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 113-132.

Selmer, Nicole: *Der andere Fussball. Pferderennen mit Eseln?* In: *Frauenfussball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch*. Irseer Dialoge. Kultur

und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 49-62.

Selmer, Nicole: Frauen und Fussball – Historische Spuren einer alten Leidenschaft. In: Gender Kicks. Texte zu Fussball und geschlecht. Redaktion: Antje Hagel, Nicole Selmer, Almut Sülzle. KOS-Schriften 10. Koordinationsstelle Fanprojekte bei der Deutschen Sportjugend (Hrsg.), 2005. Seiten 15-26.

Serrano-Durá, Jose – Serrano-Durá, Martínez-Bello, Vladimir Essau: Youth perceptions of violence against women through a sexist chant in the football stadium: an exploratory analysis. *Soccer & Society* 2019, 20:2, 252-270.

Shephard, Sarah: *Kicking off. How women in sport are changing the game.* Bloomsbury 2016.

Sinning, Silke – Pargätzi, Jonathan: Impulse für die Talentförderung im Mädchen- und Frauenfussball – erfolgreiche Spielerinnen äussern ihre Interessen und Wünschen. In: *Spielen Frauen ein anderes Spiel? Geschichte, Organisation, Repräsentationen und kulturelle Praxen im Frauenfussball.* Gabrielle Sobiech, Andrea Ochsner (Hrsg.). Springer VS 2012. Seiten 77-96.

Skogvang, Bente Ovedie – Fasting, Kari: Football and sexualities in Norway. *Soccer & Society* 2013, 14:6, 872-886.

Slegg, Chris – Gregory, Patricia: *A History of the Women's FA Cup Final.* The History Press 2021.

Smith, Kelly: *Footballer. My Story. Fully Updated to Include the Olympics.* With Lance Hardy. Corgi Books 2013.

Sobiech, Gabriele – Ochsner, Andrea: Einführung. In: *Spielen Frauen ein anderes Spiel? Geschichte, Organisation, Repräsentationen und kulturelle Praxen im Frauenfussball.* Gabrielle Sobiech, Andrea Ochsner (Hrsg.). Springer VS 2012. Seiten 9-19.

Solo, Hope: *Solo. A Memoir of Hope.* With Ann Killion. Paperback. Harper 2013.

Strittmatter, Anna-Maria – Skirstad, Berit: Managing football organizations: a man's world? Comparing women in decision-making positions in Germany and Norway and their international influence: a contextual approach. *Soccer & Society* 2017, 18:1, 81-101.

Sülzle, Almut: Fussball als Schutzraum für Männlichkeit? Ethnographische Anmerkungen zum Spielraum für Geschlecht im Stadion. In: *Gender Kicks. Texte zu Fussball und geschlecht.* Redaktion: Antje Hagel, Nicole Selmer, Almut Sülzle. KOS-Schriften 10. Koordinationsstelle Fanprojekte bei der Deutschen Sportjugend (Hrsg.), 2005. Seiten 37-49.

Sülzle, Almut: *Fussball, Frauen, Männlichkeiten. Eine ethnographische Studie im Fanblock.* Campus 2011.

Tate, Tim: *Women's Football. The Secret History.* Paperback. John Blake 2016.

Teronen, Arto – Vuolle, Jouko: *Vastatuulesta myötämäkeen. Naiset suomalaisessa urheilussa.* Kirjapaja 2018.

The Official History of the FIFA Women's World Cup. The Story of Women's Football from 1881 to the Present. Foreword by Gianni Infantino, FIFA President. FIFA World Football Museum. Carlton Books 2019.

Themen, Kate: Female football players: encountering physical capital in mixed-sex football. *Soccer & Society* 2020, 21:5, 510-521.

Themen, Kate: Female football players in England: examining the emergence of third-space narratives. *Soccer & Society* 2016, 17:4, 433-449.

Thoma, Matthias: "Mädchen, ihr müsst einen Club gründen". Frauenfußball in Frankfurt am Main. In: Frauenfußball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch. Irseer Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 65-86.

Tiesler, Nina Clara: Mobile Spielerinnen als Akteurinnen im Globalisierungsprozess des Frauenfußballs. In: Spielen Frauen ein anderes Spiel? Geschichte, Organisation, Repräsentationen und kulturelle Praxen im Frauenfußball. Gabrielle Sobiech, Andrea Ochsner (Hrsg.). Springer VS 2012. Seiten 97-121.

Tilman Schwab, Jan: "... aber sie sollen nicht erwarten, dass irgendeiner zuschaut". Frauenbilder und Frauenfußball im Fußballfilm. In: Frauenfußball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch. Irseer Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 305-325.

Turtiainen, Riikka: "Tässä ovat Käldin enkelit." Mediävälitteistä arvokisahuumaa naisten jalkapallon EM-kotikisoista. Kasvatus ja Aika 4 (2) 2010. Sivut 179-202.

Vares, Mari: Henkisen ja ruumiillisen kunnon kehittäjänä. Jämsän Naisvoimistelijat 1905-2005. Jämsän Naisvoimistelijat ry 2005.

Vares, Vesa: Pallon herruus. Kuningaslajin valta ja lumo. Otava 2018.

Vehviläinen, Hanna – Itkonen, Hannu: Mimmiliigasta maailmalle. Tutkimus suomalaisen naisjalkapalloilun muutoksesta. Ilias Oy 2009.

Velasco, Daniela Santos – Chavarro, Santiago Restrepo – Marulanda, Laura Camila Sarmiento: The social perception of the Colombian National Women's Football Team towards local media. Soccer & Society 2021, 22:5, 511-524.

Vincent, John – Kian, Edward – Pedersen, Paul M.: Flying the flag: gender and national identity in English newspapers during the 2006 World Cup. Soccer & Society 2011, 12:5, 613-632.

Wambach, Abby: Forward. A Memoir. Karen Abbott. HarperCollins Publishers 2016.

Weigelt-Schlesinger, Yvonne: So schleicht sich auch der Fussball für Mädchen auf Lehrplanebene ein. Fussball für Mädchen an deutschen Schulen. In: Frauenfußball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch. Irseer Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 189-200.

Weissbarth, Roland M.: Enzyklopädie des Sports. Frauenfußball. Weltmeisterschaften 1991 bis 2019. Geschichte und Fakten. Ergebnisse und Aufstellungen. Unter besonderer Berücksichtigung der Mannschaften und Schiedsrichter aus Deutschland, Österreich, Luxemburg und der Schweiz. 2. Auflage. Infotainment Weissbarth 2019.

Welford, Jo: Tokenism, ties and talking too quietly: women's experiences in non-playing football roles. Soccer & Society 2011, 12:3, 365-381.

Westermeier, Carola M.: Vom "widerlichen Fressen für Voyere" zum "Minderheitenprogramm". Der bundesdeutsche Frauenfußball in Presse- und Selbstdarstellung. In: Frauenfußball in Deutschland. Anfänge – Verbote – Widerstände – Durchbruch. Irseer Dialoge. Kultur und Wissenschaft interdisziplinär. Markwart Herzog (Hrsg.). Kohlhammer GmbH Stuttgart 2013. Seiten 223-239.

Williams, Jean: A Beautiful Game. International Perspectives on Women's Football. Berg 2007.

Williams, Jean: A Game for Rough Girls? A history of women's football in Britain. Routledge 2003.

Williams, Jean: The History of Women's Football. Pen and Sword History 2021.
Williamson, David: Belles of the Ball: The Early History of Women's Football. R & D Associates 1991.
Wölki, Franciska: "Kleine Maus, zieh dich aus!" Als "Pink Lady" in der Machowelt des Fussballs. In: Gender Kicks. Texte zu Fussball und geschlecht. Redaktion: Antje Hagel, Nicole Selmer, Almut Sülzle. KOS-Schriften 10. Koordinationsstelle Fanprojekte bei der Deutschen Sportjugend (Hrsg.), 2005. Seiten 69-76.

Lehtiartikkelit

Helsingin Sanomat 21.8.2019. Mika Moilanen: Sinivalkoinen maalitehtailija.
Helsingin Sanomat, Kuukausliite 11/2021. Jouni K. Kemppainen: Tämä peli seis.
Urheilulehti 40/2018. Lari Seppinen: Supernaiset.
Urheilulehti 43/2019. Lari Seppinen: Maalikuningattaren pitkä polku.
Urheilulehti 41/2020. Lari Seppinen: Palloa ja punttia.
Urheilulehti 43/2020. Tony Pietilä: Mitä nyt kuuluu? Aino Kröger.
Urheilulehti 51/2020. Johanna Nordling: Tabu ja sen murtaajat.
Urheilulehti 2021. MM-hiihto. Lari Vesander:
Kisapaikka palauttaisi Helmarien kunnian.
Urheilulehti 25/2021. Iiro-Pekka Airola: Aistit auki ja paljon puhetta.
Urheilulehti 26/2021. Jari Welling: Poissa parrasvaloista. Minna Kauppinen.
Urheilulehti 37/2021. Saku-Pekka Sundelin: Ei vain futaaaja-Emmi.
Urheilulehti 39/2021. Lari Seppinen: "Hyvä kierre menossa."
Urheilulehti 41/2021. Saku-Pekka Sundelin: Litmasen rinnalle.

Elokuvat

11 Freundinnen (Dvd, Sung-Hyung Cho)
Das Wunder von Taipeh (Dvd; Mindjazz, John David Seidler) 2019 Corso-Film WDR
Sankaritaret

Haastattelut (kaikki kirjoittajan tekemiä)

Adelina Engman 19.11.2021
Sanni Franssi 13.1.2022
Tuija Hyyrynen 13.1.2022
Tinja-Riikka Korpela 9.12.2021
Natalia Kuikka 20.1.2022
Michael Käld 21.2.2022
Marianne Miettinen 10.9.2021
Heidi Pihlaja 24.9.2021
Amanda Rantanen 19.1.2022
Marko Saloranta 17.9.2021
Linda Sällström 17.12.2021
Lotta Vuorio 4.11.2021
Anna Westerlund 18.11.2021